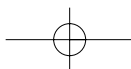
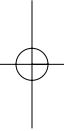
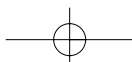
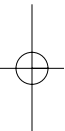

A TEHETSÉGRŐL
BESZÉLGETÉSEK A TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRŐKRŐL

A TEHETSÉGRŐL

BESZÉLGETÉSEK A TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRÖKRŐL

Szerkesztette:

Anderle Ádám
Koósné Török Erzsébet

második kiadás

Országos Tudományos Diákköri Tanács
Budapest, 2006

Szerkesztette:

Anderle Ádám
Koósné Török Erzsébet

Az interjúkat készítette:

Anderle Ádám

A szerkesztésben közreműködők:

Agócs Sándor
Kvaszta József
Szeitz Teodóra

© Anderle Ádám – Koósné Török Erzsébet

© Országos Tudományos Diákköri Tanács

ISBN 963 229 589 7

Kiadja az Országos Tudományos Diákköri Tanács – Budapest
Felelős kiadó: **Szendró Péter** egyetemi tanár, az OTDT elnöke

---

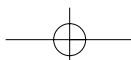
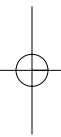
Tartalom

Előszó	7
Láng István	9
Szövényi Zsolt	21
Berecz János	35
Weiszbürg Tamás	47
Varga Zoltán	61
Csurgay Árpád	71
Freund Tamás	83
Ritoók Zsigmond	97
Zlinszky János	107
Heller Ágnes	121
Lovász László	133
Medzihradzky Kálmán	139
Balázs György	151
Szendrő Péter	157

Melléklet

Anderle Ádám: A magyar diákkörök mint országos mozgalom	171
--	-----

Előszó

Az Országos Tudományos Diákköri Tanács (OTDT) az ezredforduló előtt, készülvén a diákköri mozgalom fél évszázados évfordulójára, elhatározta, hogy feltárja a magyar diákköri mozgalom jelenkori történetét. Az erről szóló kötet 2001-ben jelent meg, s a jubileumi, XXV. Országos Tudományos Diákköri Konferencia ünnepi záróülésén mutattuk be.

E vállalkozással kapcsolatos megfontolásaink kézenfekvőek voltak. A történeti kíváncsiságon túl számvetés is kívánt lenni a közreadott kötet. Fel kívántuk tární, hogy a magyar tudományos utánpótlás nevelésében, a tudósképzésben milyen szerepet töltött be a tudományos diákköri mozgalom, amelyhez hasonlítható tehetséggondozási formát más országokban nem ismerünk. Valódi hungarikum tehát, amely gyaníthatóan jelentős szerepet játszik a magyar tudományosság nemzetközileg is kiemelkedő teljesítményében.

E történeti vizsgálat azonban jövő-orientált is volt. Választ kerestünk és keresünk arra, hogy a tömegesedő felsőoktatás, a kredit-rendszerű képzésre való átállás, a „Bologna-folyamat” következtében kialakuló, kétfokozatúvá váló felsőoktatás körülményei között a tudományos diákköri mozgalom hogyan maradhat továbbra is a tehetséggondozás, a tudósképzés egyik meghatározó és sikeres formája.

A 2001-ben megjelent kötet első része levéltári és sajtóforrások felhasználásával a diákköri mozgalom, a diákköri konferenciák történetének országos dimenzióit, közös vonásait vázolta fel, második részében pedig az egyes tudományterületek szakmai bizottságai saját történelmüket és konferenciáik históriáját mutatták be.

Ám az Országos Tudományos Diákköri Tanácsnak már az első kötet megjelenése előtt is szándéka volt, hogy folytatja a tudományos diákköri tevékenység történetének feltárását: némiképp mélyebbre hatolva az elmúlt évtizedek történéseiben, emberközelibb dimenziókban, lehetőség szerint eljutva a diákköri tevékenység lényegéhez, a tanítvány–mester kapcsolathoz is.

Legkézenfekvőbbnek az *oral history* lehetősége kínálkozott: az elbeszélte történelem, ahogy maguk a résztvevők, a benne élők ezt átérték. Ennek módszerül az interjú-készítést választottuk: akadémiai és egyetemi vezetők, egyetemi oktatók, kiemelkedő kutatók, minisztériumi szakértő és politikus emlékeit, tapasztalatait próbáltuk megjeleníteni. Természetesen az előbb említett funkciók-szerepek csaknem minden esetben „egymásra csúsztak”: a politikus diákkörözött, ahogy az akadémiai és egyetemi vezetők egyben kiemelkedő tudósok is. Közös az is, hogy tudományos pályájuk indulásánál ott találjuk a diákköri indítást és a mestert, ahogy aztán később ők is már mesterként folytatták a tudósképzést és a tehetséggondozás hagyományait.

Balázs György, Berecz János, Csurgay Árpád, Freund Tamás, Heller Ágnes, Láng István, Lovász László, Medzihradsky Kálmán, Ritoók Zsigmond, Szendrő Péter, Szövényi Zsolt, Varga Zoltán, Weiszbürg Tamás, Zlinszky János. Azt gondoljuk, hogy a kötetben megszólaltatottak életpályája, tanári alapállása és tudósi tevékenysége segít megérteni a magyar diákkörök lényegét, a magyar felsőoktatás mélyrétegeiből is sokat feltárva. Ez különösen fontosnak tűnik akkor, amikor a napi érdeklődés csupán a felsőoktatás felhőrégióira figyel (konfliktusok, pénztelenség, esetenként botrányok, stb.), s a közvélemény

alig tud valamit az egyetemi lét lényegét jelentő műhelytevékenységről, amelyben oktatás–kutatás, mester és tanítvány munkája együtt jelenik meg.

Tudjuk, hogy az itt közölt beszélgetések mellett sokszor több mint tizennégy interjút is készíthettünk volna, hiszen felsőoktatásunk, kutatóintézeteink – ahogy a kétévenként szervezett országos diákköri konferenciákat segítő tanárok százai ezt jelzik – oktatóinak döntő része a tömegoktatás egyre nehezedő feltételei között is a tehetség gondozás örök tanári-tudósi hitvallását követi.

Könyvünkben mellékletként adjuk közre az első kötetben megjelent történeti áttekintést, hogy a Tisztelt Olvasó, aki előző kötetünket nem ismeri, a tudományos diákköri mozgalom általános fejlődésének főbb jellegzetességeit, történéseit is megismerhesse. Ez segíthet a beszélgetésekben szereplő utalások, tények jobb megértésében is.

A tudományos diákkörök történetét feltáró munka – amely meggyőződésünk szerint fontos tudománytörténeti tennivaló is – további feladatát jelentheti az egyes tudományterületeken és az intézményekben folyó TDK tevékenység feltárása, továbbá egy teljességre törekvő TDK bibliográfia összeállítása.

Ezen gondolatokkal ajánljuk az Olvasó figyelmébe az Országos Tudományos Diákköri Tanács immár második kötetét, amelynek az elsőhöz hasonlóan évfordulós jelentősége is van: éppen ötven éve, 1955-ben került megrendezésre az első Országos Tudományos Diákköri Konferencia.

Anderle Ádám – Koósne Török Erzsébet

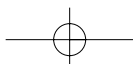
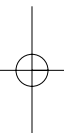
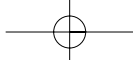
Láng István

Mohácson született 1931. december 26-án. Agrokémikus. Egyetemi tanulmányait a szovjetunióbeli Ivanovói Mezőgazdasági Egyetemen végezte 1955-ben. 1955-től az MTA Talajtani és Agrokémiai Kutatóintézet tudományos munkatársa, 2002-től kutatóprofesszora. 1963–1970 között az MTA Biológiai Tudományok Osztályának tudományos titkára. 1979-től az MTA levelező, majd 1985-től rendes tagja. 1970–1985 közt az MTA főtitkárhelyettese, majd 1993-ig főtitkára, 1993–2002 között elnöki tanácsadó.

Kutatási területe az agrokémiai és talajtan. 1971 óta foglalkozik a környezet- és természetvédelmi tudományos problémákkal. Több hazai és nemzetközi bizottság vezetője, tagja, köztük a Stratégiai Tanulmányok Programbizottságának társelnöke, 2002-től az Országos Környezetvédelmi Tanács elnöke.

Tíz könyvet, könyvrészletet írt és szerkesztett, és több mint száz tudományos közleményt jelentetett meg. Számos hazai és külföldi tudományos társaság, bizottság és folyóirat szerkesztőségének tagja. Több Akadémia külföldi tagja.

Számos hazai és nemzetközi elismerés, köztük Széchenyi-díj (1996), Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje a csillaggal (2004) birtokosa.

Láng István

Mohács az 1930-as években 20–30 ezer közötti, horvátokat, szerbeket: sokácokat vagy bunyevácokat, svábokat, magyarokat, cigányokat is magában foglaló kisváros, amelyet, amikor te középiskolás vagy, már sújtott a Tito-határozat. És megszületett egy olyan „határsáv”, ahol nehezebb volt Mohácsra menni Pécsről, mint akármelyik európai országba. Innen jöttél. Milyen az az iskola, ahonnan indulsz, és hogy kerül egy középiskolát végzett jótanuló a Szovjetunióba, egyetemre? Azért kérdezem ezt, mert tehetség gondozásról beszélünk, ugyanakkor a szocialista Magyarországnak volt egy olyan célja, amely új, szocialista értelmiséget akart nevelni, és ebben a kiválasztásban szovjet egyetemek is szerepet játszottak. Tehát Mohács és a Szovjetunió.

A nagyszülők dunai hajósok voltak. Amikor elérkezett a nyugdíj, akkor úgy döntöttek, hogy letelepednek valahol, egy Duna-menti városban. Valószínűleg Mohácsra voltak a legkedvezőbbek a telekárak, itt vettek házat. A gyerekek – szüleim – így ismerkedtek össze, mert a nagyszülők viszonylag közel laktak egymáshoz, házasság lett belőle.

1931-ben Mohácsra születtem. Nagyon divatos manapság, hogy ha valaki önéletrajzot ír, megjegyzi, „én polgári származású vagyok”. Én munkás szülőktől származom. A szülők azután a '30-as évek közepén Budapestre költöztek. Valószínűleg a jobb munkafeltételek miatt. Korábban mind a ketten a helyi selyemszövő gyárban dolgoztak. A mama szövőnő volt, a papa asztalos. Budapesten ugyancsak ilyen helyen helyezkedtek el, az Adria Selyemszövő Gyárban, Kőbányán.

Én az általános iskolát Budapesten végeztem, a szülők ambicionálták – egyetlen gyerek voltam, sajnos – a továbbtanulást, úgyhogy beírtak a Szent László Gimnáziumba. Ott elvégeztem az első és második osztályt, közepesen kicsit jobban, de nem voltam kitűnő tanuló. Közben kitört a háború, sőt akkor már elkezdődött Budapest bombázása is. Akkor a szülők a gyereket – engem – kimenekítették, és elküldték a nagyszülőkhöz Mohácsra. Ez már 1943 vége 1944 eleje lehetett. Beírtak a gimnáziumba, és ott folytattam iskoláimat. Közben jött a front, átvonult Mohácsra, Budapesten, Pécsre is. A háborúban édesapám eltűnt, később halottá nyilvánították, a mama egyedül maradt.

Én akkor a gimnáziumban évről évre javuló teljesítményeket mutattam. A végén, az utolsó két vagy három esztendőben már kitűnő voltam. Meg kell, hogy mondjam, nagyon jó tanári kar volt akkor Mohácsra. Széles műveltségű, reálisan, kicsit radikálisan is gondolkodó tanári kar, amely nagyon nagy hangsúlyt fektetett a magyar nyelvre, a történelemre, az irodalomra és az idegen nyelvekre. Ez akkor talán különleges volt. Nyolc évig mi is latint tanultunk, illetve németből érettségiztünk. Aztán sajnos elkezdődött Mohácsra a cirkusz Titóval. Emlékszem, milyen lelkes Tito-ellenes fölvonulásokat csinált az ifjúság. Akkor ez volt a divat.

Amikor érettségiztünk, ez 1950-ben volt, akkor már nagyon feszült volt a helyzet Jugoszláviával. 1949-ben jelent meg az első fölhívás, hogy lehet külföldre is menni egyetemre. Külföld akkor gyakorlatilag csak a Szovjetuniót jelentette. Később jött az NDK, meg Románia, Bulgária, de 1949-ben, amikor én is jelentkeztem erre a lehetőségre, gyakorlatilag csak a Szovjetunió volt.

Ha akkor lett volna választási lehetőség, hogy a michigani egyetemre menjek-e, vagy az ivanovói egyetemre, akkor lehet, hogy a michigani egyetemet választottam volna, már csak azért is, mert erős indián romantikában nőttem fel. Minden könyvet, ami a Vadnyugattal, az indián élettel kapcsolatos elolvastam.

Karl May könyveit is?

Természetesen. De kínálkozott egy lehetőség. Menni vagy nem menni. Bennem volt egy kis kalandvágy, talán a dunai hajósok ősi vére is, akik állandóan mozogtak, és járták a világot. Az egyik nagymamám majdnem analfabéta volt, bár a nevét azért le tudta írni, de három nyelven beszélt. Magyarul, szerbül és németül. Mert neki kellett bevásárolni a városokban.

De miért éppen agrárkémikus szak és miért éppen Ivanovó?

Először is ez visszavezethető a természetszeretetre. A természet közelsége hatott, a Duna közelsége. A nagymama háza és a Duna között csak egy töltés volt.

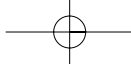
Tehát volt egy természetes közelség a természettel. Horgásztam kora tavasztól késő őszig. A természethez való közelség motiválhatott abban, hogy valami olyan szakra jelentkezsem, ami közel áll ehhez. Úgyhogy az agrárterület jött számításba. Akkor divat lett, és nagyon romantikusnak hangzott, a „szubtrópusi növénytermesztés”. Majd mi megmutatjuk, hogy hogyan kell megváltoztatni a természetet, hiszen ezt csak akarni kell, ez olyan könnyen megy, hirdették. És a fiatal ember akkor ezt elhitte!

Én tehát szubtrópusi növénytermesztő akartam lenni, mert úgy éreztem, hogy ebben óriási nagy lehetőség, egy nagy kaland van. Miért nem lettem? Azért mert a nevem L betűvel kezdődik. Érettségi után ugyanis összeszedték a jelentkezőket. Úgy 300-an voltunk. Felkészítő tábor volt Csobánkán, azután az Oleg Kosevoj kollégiumban gyűltünk össze. És mert 300-an nem fértek fel egy vonatra, ezért „demokratikusan” A-tól K-ig első vonat, L-től Z-ig egy második vonat szerveződött. A kettő között egy hét telt el, bár akkor már késésben volt az első vonat is. Aki akkor az első vonattal érkezett Moszkvába, és agrár területre jelentkezett, függetlenül attól, hogy mit akart, leküldték délre szubtrópusi növénytermesztőnek, mert oda nem repülővel mentek. Vonattal oda is három-négy nap volt az út. Akik a második vonattal jöttek, azoknak azt mondták, hogy most már oda nem lehet menni, mert minden hely foglalt, meg különben is messze van. Irány észak! Így kerültem én Ivanovóba.

Ez Moszkvától 300 km-re, észak-keletre fekszik. Ez volt a nagy szerencsém, mert nagy szakmai törés következett be azok életében, akik gyapotra és citromra szakosodtak. Hazajöttek, és a gyapot megbukott, de a citromtermesztés is. És akkor kezdődött az átprofilírozás más, melegkedvelő növényekre. Mi pedig Ivanovóban viszonylag normálisan tudtuk tanulni a klasszikus növénytermesztést. A kukorica ott ugyan már nem termett meg, de a búza, a rozs, a burgonya, a cukorrépa, ezek azért művelhető, tanulható kultúrák voltak.

Az egyetemet hogyan kell elképzelni? Agráregyetem volt?

Igen. Színvonalában – mondjuk az akkori színvonalat figyelembe véve – megfelelt az akkori magyarországi agráregyetemek általános színvonalának. Tehát nem volt rossz egye-

tem. De hangsúlyozom, ez az akkori színvonalat illetően igaz. Hogy ma pontosan milyen, azt nem tudom megmondani, mert 15 éve nem jártam arra.

Többben voltatok magyarok?

Az első évfolyamon lehettünk 8–10-en, második évfolyamon 6–7-en, de utána nem küldtek már több magyar diákot Ivanovóba. Legalábbis erre az egyetemre.

Maga Ivanovo akkor 300 ezres város volt, az orosz textilipar központja. Az „orosz Manchester”-nek hívták annak idején. Ám úgy is nevezték, hogy „a menyasszonyok városa”, ugyanis az aránytoldódás igen nagy volt a nemek között. Végül katonaiskolákat telepítettek a városba, hogy kiegyenlítsék a női „túlsúlyt”.

Az agráregyetem a hallgatói létszámot illetően körülbelül olyan 10.000 fős lehetett. Növénytermesztés, állattenyésztés, gépesítés és agrárközgazdaság szakokkal működött. A városban volt orvosi és műszaki egyetem, azok nyilvánvalóan nagyobb létszámúak voltak.

Ezekben az években – 1950–1955 között vagyunk – már van benned egyfajta specializálódási igény, a tudomány felé való fordulás, vagy egyszerűen csak tanultál keményen, hogy elvégezd az egyetemet?

Mind a kettő. Egyrészt nagyon keményen tanultam. Végig kitűnő tanuló voltam. Egyetlen egy vizsgán kaptam négyest, genetikából. De vörös diplomával végeztem. Abban az időben itt fejlett volt a tudományos diákköri mozgalom.

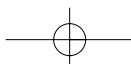
Jó, hogy említetted! Rákérdeztem volna.

Fejlett volt. Az első évfolyamról még nem lehetett belépni, de a második évfolyamtól kezdve ki-ki választhatott már, hogy melyik terület érdekl. A tanszékvezetők személyisége is meghatározó volt ilyen szempontból. Ott az agrokémiai tanszéket egy Szvesnyikov nevű professzor vezette, akinek elég jó tudományos neve volt a Szovjetunióban. Ő a kalcium körforgalmával foglalkozott. Kalcium a talajban, kalcium a növényben, kalciumhiány, kalcium trágyázás. Kedves, barátságos, tekintélyes személyiség volt. Szerintem ő is észrevett engem, mert az első évfolyam végzősei közül ő választott ki.

A második évfolyamon beléptem az agrokémiai tanszék tudományos diákkörébe. Ott kiosztottak feladatokat, szakirodalmat, kisebb kutatási munkák végzését is ránk bízta. És bár harmadik évfolyamon a diákkörök hallgatói zömmel oroszok voltak, engem választottak meg elnöknek. Úgyhogy, ez volt életem első, majdnem tudományos funkciója. A diplomamunkámat is a kalcium élettani, növényteni szerepéről írtam.

Ez a tudományos diákkör akkor egymás közötti beszélgetéseket, vitákat és felolvasói üléseket is jelentett?

Igen. Én 1950-től 1955-ig egy vidéki agráregyetemen voltam. Itt a diákköri mozgalmat nagyon komolyan vették. Ez szakmai előadásokat jelentett, amit vita és beszélgetés követte. Ez havonta legalább egyszer volt. Mindenkinek volt valami kis saját kutatási témája is. Nem voltak nagy dolgok, de hát nem is lehetett. Nekem a kalciumhiányos növények anatómiai szerkezetét kellett vizsgálni, hogyan változik meg az az edényrendszer, amelyik a vi-

zet fölfelé viszi, ha nincs elég kalcium. Ezt elég könnyen és elég jól ki lehetett mutatni, és elég látványos is volt. Voltak azután egyetemi szintű pályázatok, és azt hiszem, regionális szintűek is. Össz-szövetségi konferencián én nem szerepeltem, de azt hiszem, akkor azt talán ebből a műfajból nem is rendeztek. Több pályadíjat is nyertem annak idején, mint egyetemi hallgató.

Ott a diákkör a fiatal kutatói utánpótlás kiválasztásának is az eszköze volt? Nem vetődött fel már ott, hogy te aspirantúrára menj?

A diákkör mindenképpen ezt a célt szolgálta. Tehát a hallgatók végzés utáni minősítését illetően – az én esetemben is – tettek olyan ajánlást, hogy kívánatos, hogy tudományos területen folytassa a munkáját, és aspirantúrára kerüljön. Nekem feltett szándékom volt már az első évtől, hogy tudományos kutató leszek. Ez meg is valósult, amikor végül is a Talajtani és Agrokémiai Kutatóintézetbe kerültem. De ez később volt! A harmadik év végeztével, amikor hazajöttem, tudtam, hogy az ELTE növényélettani tanszékén egy Potapov nevű orosz professzor van, vendégprofesszorként. Gondoltam, hogy elmegyek hozzá, és elmondom, szívesen dolgoznék mellette nyáron egy hónapot, a kettőből.

Ez a nyári szabadság volt.

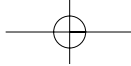
Két hónapot kaptunk nyári szabadságként. Arra minden évben hazajöttünk. Az öregúr nagyon kedvesen fogadott, és azt mondta, hogy a Talajtani és Agrokémiai Kutatóintézetben van néhány nagyon érdekes dolog. Van ott egy nagyon tehetséges magyar kutató, Egerszegi Sándornak hívják. Ő a homoktalajok javításával foglalkozik. A módszere az, hogy a szerves trágyát nem fölül keveri be szántással a talajba, hanem réteg formájában, egy 50–60 cm mély rétegben elhelyezi, ezáltal megváltoztatja a talaj vízháztartását. A növények gyökérszete átalakul, nagyobb lesz a termés. A szovjet professzor megbízott azzal, hogy az egyik ilyen kutatótelepre, nem messze Budapesttől, Órszentmiklóásra menjek ki, és csináljak egy gyökérfeltárást. Ez érdekes munkának tűnt. Ezt elvégeztem, közben megismerkedtem Egerszegi Sándorral, akinek valószínűleg megtetszettem. Végzés után neki kellene egy ilyen munkatárs, mondta, aki ráadásul még oroszul is tud. Ez volt a harmadé után. A negyedév után ez megismétlődött. Tehát, hogy úgy mondjam, az Intézet engem már egy kicsit befogadott, elő volt készítve az érkezésem.

Közben – harmad- és negyedévben – ezzel a magyar problémával tudtál foglalkozni Ivanovóban?

Ezzel nem. Ott változatlanul a kalcium volt a témám, tehát a diplomamunkám is e témakörből született...

Gyakorlatilag kész állásba jöttél haza.

Nem. A rendszer akkor másként működött. Kész állás várt persze, mert akkor mindenkit elhelyeztek, de oda ment, ahová a tervszámok előírták. Engem a tervszámok szerint Szolnok megyébe kellett volna küldeni segédagronómusnak, valamelyik állami gazdaságba. Hiába mondtam, hogy kutató akarok lenni. Az ügyintézés merev volt, és nem volt apelláta.

Egerszegi Sándor akkor természetesen elkezdett mozgolódni. Elég jó kapcsolatai voltak a miniszterelnöki hivatalban, ahol ő azt kérte, valahogy intézzék el az Akadémiánál, hogy ez a Láng odakerüljön őhoz. Kellett egy kis protekció, nem vitás, de mondjuk, ezt megalapozta a korábbi munkám.

Közben történt egy teljesen váratlan dolog. Tehát Szolnok. Egerszegi közben azon dolgozott, hogy az Akadémia segítsen. Akkor Erdei Ferenc volt a miniszter. Erdei Ferenc valószínűleg kiadta a személyzeti osztálynak, hogy neki kell egy fiatal személyi titkár. És úgyis jöttek haza a Szovjetunióból a végzősök, tehát feladatul adta, hogy keressenek valakit, aki értelmes, és oroszul is jól tud. Neki egy ilyen fiatalra volt szüksége. Megrostálták a szóba jöhetőket, és én fönnakadtam a rostán...

Erdei mellé kerültél?

Az egyik nap a Minisztérium azt mondta, hogy irány Szolnok, másik nap azt mondta, hogy holnap 9-kor menjek be a miniszterhez. Bementem. Erdei Ferenc, akivel én akkor találkoztam először, elmondta, titkárt keres.

„Téged ajánlottak, édes fiam, mit szólsz hozzá?”

Mondtam: „miniszter elvtárs, én tudományos kutató akarok lenni a Talajtani Kutatóintézetben”. Amikor ezt háromszor elmondtuk egymásnak, utána közölte: „na jó, te menthetetlen vagy. Menj!” Ő sem tudta akkor még, de én sem, hogy 15 év múlva találkozunk az Akadémián. Ő lett a főtitkár, én pedig az egyik helyettese. Ez 1970 februárjában volt. Közben Egerszegi személyes összeköttetéseivel elintézte, így bekerültem a Talajtani Intézetbe. 1956 szeptemberében pedig felvettek aspiránsnak.

Ki volt a témavezetőd?

Kúthy Sándor agrokémikus. Ő korábban az MTA levelező tagja volt, de amikor a korábbi tagság felülvizsgálata elkezdődött, akkor megfosztották ettől. Később, már az én időmben történt meg a rehabilitálása, tehát visszaállították tagságát. Ma az emlékkönyvekben, mint az MTA tagja említődik.

Levelező vagy ösztöndíjas aspiráns voltál?

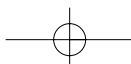
Ösztöndíjas voltam. Helyileg ott maradtam, ahol dolgoztam, de az aspiránsvezető nem ott dolgozott, hanem kívülről jött. Nagyon sokat segített nekem, nagyon sokat köszönhetek neki.

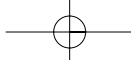
Ez időben neked egyetemi oktatói szereped nem volt?

Nem volt.

Meddig tart ez az abszolút kutatói periódus?

Ez 1955-től 1963-ig. 1961-ben védtem meg a kandidátusi disszertációm.

Mi volt a témád?

A növények ásványi táplálkozása a réteges homokjavítás esetén. Ez már Egerszegi-féle téma volt.

De ez egy kicsit hasonlít ahhoz, amit Potapov korábban javasolt.

Igen. Ez annak a folytatása, elmélyítése volt. 1961-ben, amikor az ember 30 éves, úgy érzi, hogy elért valamit. Most lehet egy-két évig valami mással is foglalkozni. De azt tudtam, ahhoz, hogy ebből az agrokémia témából valaha nagydoktori disszertációt írjak, nagyon hosszú időre és nagyon szívós munkára van szükség, mert nem laboratóriumi körülmények között dolgozunk, hanem szabad földön. Legalább, minimum 6 év. Esetleg 8 vagy 10 év. Úgyhogy 1962-ben én beállítottam Nyírlúgoson, a Nyírségben egy tartamkísérletet, ami akkor az országban a legnagyobb műtrágyázási kísérlet volt homoktalajon. Ma is megvan a kísérlet, bár már nem én csinálom, hanem fiatalabb kollegák. Most már 43 éves ez a kísérlet. Már ment magától, ezért gondoltam, egy-két évre külföldre kellene menni. Jelentkeztem egy holland ösztöndíjra, de nem kaptam meg. Ez a dolog eltérítette az életpályámat, mert ha akkor elmegyek Hollandiába, akkor belőlem tudományburokrata soha nem lesz. Akkor nagyon szigorú tudományos pályán maradok. De nem kaptam meg. És ekkor váratlanul, 1963-ban jött egy ajánlat az Akadémia titkárságáról, hogy keresnek a biológia osztályra – akkor úgy hívták – egy szaktitkárt. Ma tudományos titkárnak hívják. A korábbi titkárt, Horváth Imrét, kinevezték Gödöllőre professzornak. Straub F. Bruno volt az osztályelnök. Ekkor már beindult a Szegedi Biológiai Központ szervezése, ehhez kerestek mellé egy agilis, fiatal titkárt. Gondoltam, három évre érdemes kipróbálni ezt a műfajt is.

Straub mellett nagyon sokat lehetett tanulni. Először is a pontosságot, a fegyelmet. A mondatok fogalmazásában a tömörséget. És kiegyensúlyozottságot is. És abszolút precizitást. Ővele, azt hiszem, 1967-ig dolgoztam. Utána jött Szentágothai, akkor Straub alelnök lett...

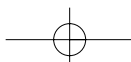
Erdei, Straub, Szentágothai. Nem rossz névsor!

Bizony, nem akárhik mellett dolgoztam. Akkor Erdei-Grúz Tibor volt a főtitkár. Ő szerzett egy UNESCO-ösztöndíjat, tudománypolitikai kutatás, szervezés témában. S hát az apparátusban az akkori szaktitkárok között talán nyelvtudásból én álltam a legjobban, mert mikor hazajöttem, az angolt azonnal tanulni kezdtem.

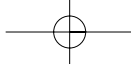
UNESCO-ösztöndíjat kaptál. Mire volt jó az a három hónap?

Az ember beleláthatott a nyugati tudománypolitikába, s megismerkedhetett egy sor olyan emberrel, akikkel amúgy nem lehetett volna. 1968 azért még nem a nagy nyitások ideje volt. Óriási tapasztalatot, széles ismeretségi kört és világlátást hozott.

Amikor szaktitkár voltam – ez 1963-tól 1970-ig, hét év – azon időszak alatt már elkezdünk – főleg a második felében – kinézni a Szegedi Biológiai Kutatóközpont számára a tehetséges fiatalokat. Mégpedig úgy, hogy az egyetemeken érdeklődtünk, hogy tudományos diákkörökben kinek, milyen eredménye volt, milyen a diplomamunkája, és így tovább. Úgyhogy olyan személyek kerültek így előtérbe, akik ma már nagy neveknek számítanak:

Dudits Dénes, Kondorosi Ádám, Maliga Pál. Ő elhagyta az országot, de az MTA külső tagja. Tehát azt hiszem, hogy akkor egy elég jó utánpótlás-feltáró munkát végeztünk, aminek alapját az képezte, hogy végig az illető fiatal mit produkált.

Ezt remélem, nem csak miattunk mondd, hogy dicsérd a diákköröket. Mert ez az első példa, amikor világosan látszik, hogy ez a spontán diákköri munka hirtelen egy (biológiai) kutatóközpont alapításakor fontos szempont lett. Egy képzeletbeli mágnessel kiemeltétek a letehetségebbeket.

* * *

Főtitkár-helyettség, a főtitkárság. Amikor készültem erre beszélgetésre, az foglalkoztatót, hogy az 1970-es évektől látszik, a diákkörök keresik a kapcsolatot az akadémiai osztályokkal, a tudományos társaságokkal, az akadémiai intézetekkel, és van is köztük közeledés. Ennek látványos, látható jelei, hogy a zsűrikben egyre többször megjelennek az akadémikusok is. A szakmai osztályok is beszállnak a zsűrik kialakításába, vagy a programok kialakításába. A tudományos társaságokkal is formálódott ez a kapcsolat. Aztán, ha jól emlékszem, az Országos Tudományos Diákköri Tanács elnöke – Szendrő Péter professzor – tagja lett meghívottként az Akadémia elnökségének. Tehát ez egy közeledési folyamat, ami az 1990-es években elmélyült.

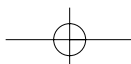
Ebben szerepe volt annak, hogy 1990 után az Akadémiához kapcsolódó aspirantúra-rendszer megszűnt, és odakerült az egyetemekhez a PhD-képzés? Ez fordította az Akadémiát jobban az egyetemek felé? Vagy ez egyáltalán nem jelentett nagy változást, mert az Akadémia korábban is, már tagjain, intézményein keresztül, az egyetemekkel szoros kapcsolatban volt?

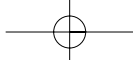
Az Akadémia az egyetemekkel mindig is szoros kapcsolatban állt. A kutatóintézetek is, de főleg az Akadémia tagjai. Mert mindig több volt az egyetemen dolgozó akadémikus, mint az akadémiai kutatóintézetben működő. Tehát az utánpótlás, a fiatal tudós-tehetségek megtalálása azért mindig valamilyen akadémiai érdekltségbe is egyértelműen beletartozott.

A rendszerváltozás után a TMB megszűnt, és az egyetemekre ment vissza ez a feladat, amelyek nem voltak felkészülve ennek azonnali átvételére, és azt hiszem, hogy egy ilyen átmeneti időszak kétségkívül volt, néhol talán még ma is van. De a PhD fokozat odaítélése, és az arra való felkészítés egyetemi feladat kell, hogy legyen. Ez a világtendencia. Az Akadémia viszont megőrzött egy külön – hogy úgy mondjam – privilégiumot. Ez az MTA doktora cím. Ez nem fokozat, ez cím. Ezt úgy kell tekinteni, hogy a saját maga utánpótlását tekintve ez egy előszoba a levelező tagsághoz. Levelező tagot közülük lehet javasolni, választani. A Doktori Tanács ma az Akadémia része.

Térjünk egy pillanatra vissza a rendszerváltás előtti időszakhoz! Tehát 1970-től...

1970-től voltam főtitkár-helyettes 1985-ig.

...aztán főtitkár. Az Akadémia vezető testületei előtt fölvetődik-e direkt, intézményes módon, vagy személyesen a te életedben a diákkörökkel való törődés? Volt ilyen elnökségi napirend?

Én azt hiszem, hogy ez a kérdéskör része lett az Akadémiai tudománypolitikának. Tehát az Akadémia mindenképpen törekedett arra, hogy ne szigetelődjön el. Azt, hogy ezt megvalósítsa, több módja van. Egyik módja kétség kívül az, hogy az utánpótlás érdekében fölismeri azt a lehetőséget és erőt, ami a tudományos diákköri mozgalomban van, és igyekszik azt közvetett módon segíteni, támogatni. Támogatni oly módon, hogy akár pályadíjakat is fölajánlhat. Ilyenre én is emlékszem. Vagy szakértőkkel segítette a zsúrik munkáját, kiváló hallgatókból próbálta a saját utánpótlását megoldani, nyári gyakorlatokat szervezett az intézetekben, és így tovább. Létezik egy tudatos akadémiai tudománypolitika az utánpótlás érdekében. Azzal az önző céllal is, hogy a legjobbakat azért mi szerezzük meg, de hát azt hiszem, hogy a hatás természetesen szélesebb volt.

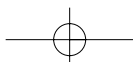
Ami a külvilág számára a leglátványosabb ebben az általad említett politikában, hogy néhány éve az országos diákköri konferenciák záróülése mindig az Akadémia központi épületében volt, elegáns körülmények között, az MTA elnöke részvételével.

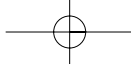
Igen.

Az Akadémia vezetőinek jelenlétében történik a különböző diákköri címek, díjak, titulusok, érmek kiadása. Ez szimbolizálja a tévén keresztül a magyar közélet számára, hogy itt a diákkörök és az Akadémia között erős kapcsolat van. Személyes életedben a diákkörökkel való kapcsolatot a környezetvédelmi diákköri konferenciák szimbolizálják. 1988-ban volt az első konferencia. Attól kezdve minden második évben – de úgy, hogy ne ütközzék a többi konferenciával – megjelentek a környezettudományi konferenciák. 2004-ben már a IX. Országos Felsőoktatási Környezettudományi Diákkonferencia került megrendezésre. Magad mire emlékszel, hogyan voltál jelen a konferencia indulásában, illetve megszületésében? Mi ennek a konferenciának a jelentősége, perspektívája?

A környezetvédelmi mozgalom Magyarországon a 70-es évek elején indult, lépeshátárral, hiszen 1972-ben a stockholmi konferencián diplomáciai problémák miatt nem vettünk részt. Igazából a 70-es évek második felében jött az a fölismerés, hogy nem szabad ebből kimaradni. Az 1980-as évek első felében azért már szerveződtek idehaza kutatási programok, intézményhálózat is létrejött, és az államigazgatásban is történt előrelépés. Ez a hullám megjelent a kutatási prioritásoknál, de megjelent a diákköri mozgalomban is. Hozzáteszem, hogy kicsit későn, ennek legalább öt évvel korábban már meg kellett volna jelennie.

Az első időben a konferenciákat megnyitó nagyelőadással szerepeltem. Aztán egy-két esetben zsűritag is voltam. Itt említem, hogy rendszeresen részt veszek egyetemi, úgynevezett záróvizsga-bizottságokban a környezetgazdálkodás, a környezetmérnök szakon. Ebben az évben a Budapesti Corvinus Egyetem Kertészettudományi Karán a Debreceni Egyetemen, a gyöngyösi Károly Róbert Főiskolán voltam. Itt a hallgatóknak be kell mutatniuk a diplomamunkájukat, illetőleg tételekre kell válaszolniuk. És azt tapasztalom, hogy minden esetben van legalább két-három diák, akinek nem kell vizsgáznia, mert első, második vagy harmadik helyezett lett a diákköri pályázaton. Létjogosultságot kapott tehát a diákköri munka intézményi elismerése.

Ami nekem feltűnt az elmúlt másfél évtizedben, hogy a környezettudományi diákköri konferenciák arculata folyamatosan tágult. És egy – szinte, mint a filozófia valaha – integráló tudománnyá vált a környezettudomány, mert nemcsak agrártudományok és a kémia, biológia tehát nemcsak a természettudományok, hanem legutóbb már a kemény társadalomtudományok, vagy a művészetek felé is kinyílt. Miképpen lehet ezt a tizenöt évet jellemezni? A környezettudománnyal kapcsolatos hallgatói érdeklődés és kutatói érdeklődés – hiszen ez a kettő mindig párhuzamban van – milyen irányzatokat mutat? Milyen új témák, milyen új orientációk jelentek meg? Érezhető-e itt változás, beilleszkedés a világ tudományos fő vonulatába?

Az biztos, hogy mondjuk 1985-től kezdve a környezetvédelem világszerte felfelé ívelő, meredeken felfelé ívelő pályára állt. Ami azután visszahatott a gazdaságra, a társadalomra, a tudományos kutatásra, az egyetemi oktatásra is. Van egy szerves fejlődési folyamat, amit legjobban az utóbbi idők három nagy ENSZ környezetvédelmi értekezlete is tükröz. Körülbelül ugyanez játszódott le itt nálunk, kicsiben és felgyorsítva. Ez az egész az egyes környezeti elemek és azok szennyeződése-témával kezdődött, tehát a levegő, a víz, a talaj, a növényvilág, állatvilág. Ez volt Stockholm.

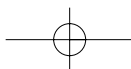
1992-ben Rio de Janeiroban emellett már megjelent a gazdasági aspektus is. Tehát már nemcsak a környezet, hanem a fejlődés, a gazdasági élet és ezek összefüggései is felvetődtek. 10 évvel később Johannesburgban pedig megjelent a harmadik téma, ez pedig a szociális kérdések ügye. És ezek a témák aztán erősen összefonódnak. Gazdasági és szociális kérdések, környezeti elemek, a szennyeződések, és a többi. Együtt látjuk és kutatjuk ezeket.

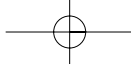
Ez a diákok érzékenységében, bemutatott dolgozataik témáiban is benne van?

Igen.

Hallgatva a környezetvédelmi tudatosság fejlődéséről szóló gondolatmenetedet, vetem fel: úgy látom, hogy a társadalomtudományok közül a „keményebbek” már kezdenek megjelenni ezeken a konferenciákon. Az úgynevezett „puhábbak” – bölcsészettudományok – még nem, vagy legalábbis én nem tudok róla. Holott tulajdonképpen indokolt lenne, mert sok tanulságot kínál a természeti népek és a természet viszonyát illetően. Mert úgy látom, hogy a természet megerősökölésének periódusa következett be. Ha ezen túl akarunk lépni, márpedig a három konferencián tárgyalt fenyegető veszélyek – amiket te az interjúdban nagyon világosan megfogalmazol – reálisak, akkor azt mondanám, érdemes lenne meginvitálni ezekre a konferenciákra a történészeket, a néprajzosokat, de az irodalmárokat is. És főleg a harmadik világbeli természeti népeket kutatókat, akik azt kutatják, hogy a természeti népek ebben a gyilkos globalizációs folyamatban, amikor fenyegeti őket a civilizáció és ennek mindenféle pusztítása, milyen túlélőtechnikákat alkalmaznak, hogyan akarják a természet egyensúlyát visszaállítani vagy megvédeni. Érdekes lenne a következő konferenciára már a bölcsészkarokat, kulturális antropológusokat is meghívni.

A „kemény” társadalomtudományokat említetted. Valóban, mondjuk a jogi szabályozás, a közgazdasági előnyök és hátrányok, ezek például előtérbe kerültek. A szociológia is bizonyos témákban jelen van. De azok, amiket én most a természettel való harmonikus együtt-

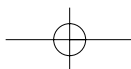
élés, életmód kérdéseinek nevezek, ezek kevésbé. Bár, ha igazából komolyan akarunk foglalkozni a fenntartható fejlődéssel, akkor erre vissza kell térni. Tehát hogyan lehet szerényebben élni, de mégis lelki és fizikai békességben. És hogyan lehet ténylegesen egyensúlyban maradni. Ez most nagyon aktuális kérdés. Amit most mondok, az arra példa, hogy mennyire másképp gondolkodik, például az USA vezetése. A fölmelegedés, szén-dioxid kibocsátás határozatát Kiotóban az USA ugyan aláírta, de később nem ratifikálta. Azért nem, mert gazdasági és társadalmi érdekei ennek ellent mondanak, mert attól fél, hogy nagy társadalmi konfliktusokat kellene felvállalnia. Tehát nem arra törekszik, hogy ezt a túlfogyasztást csökkentse, hanem arra törekszik, hogy az előálló – hogy így mondjam – szennyvezést ne a levegőbe bocsássa. Most megjelent az a terv, hogy a szennyvezést vigyük le a föld alsóbb rétegeibe, ami technikailag persze megoldható. Más kérdés, hogy ez mindent megdrágít, de tény az, hogy az USA nem meri fölállalni, hogy éljünk egy kicsit szerényebben, hanem e helyett minden menjen úgy, ahogy van. Ez esetben persze legfeljebb a vélemény nem fölfelé néz, hanem lefelé.

Ez egy önpusztító folyamat.

Igen, mert nem csökken ezáltal a fogyasztás – az olaj ma ismert tartalékainak 70 százaléka az iszlám országok, a földgáz közel 50 százaléka az oroszok és a kazahok, meg az üzbégek kezében van. És ha a fölhasználásnál problémák vannak, akkor ez világpolitikai kérdéseket fog fölvetni. Ezek már megfogalmazódtak, csak nem merjük kimondani a lényegét. Legelőször a Szocialista Internacionálé Willy Brandt elnöksége idején veti fel, tapasztalván a hatalmas elmaradottságot és társadalmi feszültségeket, az „új világgazdasági rend” kialakításának szükségességét.

Említetted a fenntartható fejlődést. Egyáltalán, ez tartható-e? Erről megint az indiánok jutnak az eszembe. Boglár Lajos kutatta ezt két indián törzs példáján. Az indiánok élete Brazíliában és Venezuelában, a természeti környezetben élőké éppen arról szól, hogyan tartható még fön az élet ebben az új helyzetben. Tehát az élet, a fenntartható élet kérdésre válaszolnak. De visszatérnék még egy kicsit a globális kérdésekhez, az új világgazdasági rend dolgához. A Szocintern számára a szovjet modell se volt elfogadható, de nem volt járható az Egyesült Államok által képviselt neoliberális modell sem, ami mára egészen elvadult. Azt szeretném kérdezni, hogy az „új világgazdasági rend” gondolata a három említett világtanácskozás napirendjén fölvetődött-e, vagy ez még mindig csupán a társadalmi mozgalmak ügye, a periférián jelentkező gondolatok?

Mindenhol fölvetődött, hiszen a harmadik világ óriási nyomással és erővel volt jelen mind a három konferencián. És hát a fő problémáik olyan súlyosak, hogy nem lehet lesöpörni az asztalról, legfeljebb csak arrébb lehet egy kicsit tolni. Brazília, Kína meg India persze ma már nem a harmadik világot jelenti. Nagyhatalmak, akik a világ jövőjéről véleményt formálnak.

Szövényi Zsolt

Dombóváron született 1944. szeptember 4-én. Minisztériumi főosztályvezető. Egyetemi tanulmányait az ELTE-n végezte 1968-ban. Pedagógiai tárgyat oktat, didaktika témakörben kutat a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen 1968–1971 között. 1971-től a Művelődési és Közoktatási Minisztérium pedagógusképzés irányításával foglalkozó szervezeti egység vezetője. 1977-től 1995-ig a felsőoktatás igazgatási és gazdasági kérdéseivel, majd 1996-tól a felsőoktatásban folyó nevelés kérdéseivel, a pedagógusképzés elméleti és gyakorlati kérdéseivel, valamint irányításával foglalkozik.

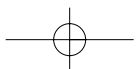
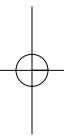
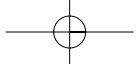
Közel száz dolgozata jelent meg évkönyvekben, intézményi tudományos közleményekben.

Az Eötvös József Collegium Baráti Körének megalakulása óta vezető tagja, valamint tagja a Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskolán létrehozott Schneller István Alapítvány kuratóriumának, valamint az „1000 éves magyarországi iskola” Alapítvány kuratóriumának.

Kitüntetései: Ifjúsági Érdemérem, Művelődés Szolgálatáért Díj, Közigazgatási Államtitkári Elismerés.

Szövényi Zsolt

Az Oktatási Minisztériumban, amennyire én emlékszem, legalább 25–30 éve a felsőoktatás ügyével foglalkozol. Akkor kerültél kutató érdeklődésem középpontjába, amikor a levéltári iratokat a minisztériumban olvastam, a Felsőoktatási Szemle különböző évfolyamait tekintetem át. Akkor látszott, hogy a minisztériumban egy több évtizedes periódusban te vitted, orientáltad, koordináltad a diákkörök ügyeit. Többfajta szerepet is játszottál ebben az immár több évtizedes periódusban. Mielőtt még ebbe a dzsungelbe behatolnánk – mert ez egy hatalmas, időben is, tematikában is tág, bonyolult periódus –, egy személyes kérdéssel kezdeném.

Diákköröztél?

Én nem. Eötvös-kollégista voltam, ami egy sajátos képződménye a magyar felsőoktatásnak, ahol megvolt az a lehetőségünk, hogy a kutatómunkában elmélyedjünk, biztosítva volt a könyvtár lehetősége, és megvolt az a kötelezettség is, hogy plusz kurzusokat vegyünk fel, amelyet akkor még az állami egyetemek leckekönyve is elismert. Ha a tevékenységi formát értem az alatt, ami egy diákkör produktuma volt, akkor azt mondom, hogy nem álltam én sem távol tőle, mert hallgató koromban a Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóintézet által hirdetett pályázaton vettem részt. A kollégiumi témakörben nyert dolgozatom volt az egyik oka is annak, hogy a végzés után három évvel, 1971-ben az Oktatásügyi Minisztériumba kerültem.

Ez egy véletlen – és szerencsés véletlen – pillanat, mert amikor az Eötvös-kollégiumról beszélsz – és ezt az első kötetünkben nem emeltük ki –, akkor arról is beszélsz, hogy a tehetséggondozásnak nem csak a diákkör az egyetlen működési formája, illetve arról is beszélsz az Eötvös-kollégium esetében, hogy a diákköri mozgalomnak és a tehetséggondozásnak voltak előzményei Magyarországon a II. Világháború előtt is. Sőt, visszajuthatunk a 17. századba, és a református kollégiumoknál is ezt a fajta tehetséggondozást érzük tetten, vagy később az Eötvös-kollégium mellett a szakkollégiumok esetében. Ez is arra utal, hogy a magyar tehetséggondozás a felsőoktatásban mindig is sokszínű volt. Ennek persze kétségtelenül a legtömegesebb változata és mozgalma a diákkörök voltak.

Említetted, hogy 1971-től dolgozol a minisztériumban. A felsőoktatási főosztályon kezdted, s itt vagy azóta is?

1971-ben működött egy főosztály, Király Tibor professzor vezetésével, amelyet úgy hívtak, hogy Felsőoktatás-politikai Főosztály. Ez egy izgalmas főosztály volt, mert ennek, a mai eszemmel és a mai fogalmak szerint a felsőoktatás-politika formálása volt a feladata. Nevezetesen akkor még tulajdonképpen az oktatási tárcához csupán a klasszikus tudományegyetemek, valamint a pedagógusképzés és a műszaki képzés tartozott felügyelet szempontjából. És bizony, a tárcák sokasága irányította közvetlenül a felsőoktatási intézményeket az agrártól az egészségügyig, a BELKER-től az OTSH-ig, a HM-től a BM-ig. Itt

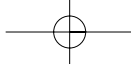
az egyik feladatkör a felsőoktatás irányításának ágazati összehangolása volt a társtárccákkal együttműködve. Ez azt is jelentette, hogy a felsőoktatás életét meghatározó jogi szabályozás ennek a főosztálynak a hatáskörébe tartozott. Így a tudományos diákkörökkel, közművelődési tevékenységgel, kollégiummal, tömegsporttal kapcsolatos szabályozás azon főosztály nevelési csoportjához tartozott, amelyben T. Bíró Zoltánnal együtt Pósa Zsolt vezetésével kezdtük 1971-ben a munkát. Ez jelentős feladat is volt számunkra. Ha jól emlékszem, valamikor a 60-as években alkották meg a diákkörök első szabályzatát, és amikor fölállt ez a főosztály, ezen kezdtünk dolgozni. 1973-ban jelent meg az a miniszteri utasítás, amely a diákköri tevékenységet szabályozta az új viszonyoknak megfelelően, és ennek a gazdája Bíró kolléga volt.

Egy fontos évszámot említettél, 1973-at. Amikor áttekintettem a periódust, konstatáltam, hogy a diákkörök életével kapcsolatos alapvető minisztériumi és törvényi szabályozás egy kicsit a nevedhez is fűződik, hiszen 1973 kulcsperiódus, aztán 1985 tájékan megint új lett a szabályozás. De az 1973-tól kezdődő szakasz azért érdekes, mert ekkortól látszik világosan egyfajta diszkrét rivalizálás a minisztériummal a KISZ részéről. Át akarták venni a diákköri mozgalmat, valamiféle transzmissziós szakszervezetként gondolták működtetni. Egy „ifjúsági szakszervezetet” akartak csinálni.

Volt egy diákköri konferencia, amit ők is szerveztek, de végül is ezt a feladatot a KISZ nem tudta ellátni. Ezért a minisztériumhoz visszatért a feladat. De a 70-es évek végétől már az úgynevezett „Párizsi Intézet” – ahogy ezt annak idején mondtuk –, a Tudományszervezés és Informatika Intézet kezébe került maga a szervezés ügye. A te periódusodban jelenik meg aztán az OTDT, amely először minisztériumi tanácsadó testület, majd autonómmá kezdett válni. Ez a periódus az iratokból olyan folyamatként látszik, amikor a diákkörök mozgalma egyre több autonómiát kap a minisztériumtól, vagy egyre többet harcolt ki. A minisztérium szerepe éppen a koordináció maradt, hiszen több minisztérium volt, ugyanakkor továbbra is érzékelhető maradt a rivalizálás. A KISZ is beszállt a diákkörökbe, megjelenik a KISZ KB Egyetemi és Főiskolai Tanácsa, amelynek volt egy diákköri bizottsága. Az OTDT is egyre inkább tágította a falakat. Maguk az egyetemek is tulajdonképpen benne voltak ebben az útkeresésben, és a diákkörökkel kapcsolatos vitákban. Hogy látod ezt ma, hogyan látsz rá erre a harminc évre és ezekre a viszonyrendszerekre, és ebben a minisztérium szerepére?

A megítélésnek két lehetséges vonatkozása van. Az egyik, hogy ezt akkor hogyan éltük meg, másrészt pedig az, hogy az idő távlatából hogyan ítéljük meg. Nem véletlenül jeleztem, hogy kollégiumban nevelkedtem, és az Eötvös-kollégium önkormányzatának tagja voltam. Tehát, amit említettél, a KISZ rivalizálását a diákkörök területén, én hallgató koromban éltem meg, még a kollégiumi területen. Aztán itt benn, a minisztériumban is meg kellett, hogy éljem a diákkör területén, a kollégium területén, a tömegsport területén, a közművelődés területén. Ehhez kellett valamiféle politikai bölcsesség, mert tudomásul kellett venni, hogy az „ifjúsági mozgalom” a KISZ monopóliuma. A jogi szabályozásban és a mindennapi életben is ezt a borotvaélen táncolást kellett megtanulnunk, és megvalósítani, hogy a szabályozásban a lényegre ragadjuk meg. Azt, hogy a hallgató számára legyen meg az önkormányzatiság, legyen öntevékenységi szerepköre, legyen olyan lehetősége, amelynek működési és feltételrendszerét biztosítani tudjuk. Tehát ez nagyon éles politikai vitákat, és állandó ütközést is jelentett. A mindennapi élet gyakorlatában pedig kel-

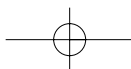

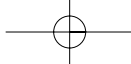
lett lennie egy bölcs kompromisszumkészségnek. A szabályozásban is megadni „felfelé” ami szükségeltetett. És teljesen mindegy volt – és most ne vedd cinizmusnak –, hogy a sikereket aztán ki számolja el magának, a KISZ, a kollégium vagy az intézményi TDK Tanács. A lényeg, hogy a hallgató, a hallgatói közösségek épüljenek ebből. Ez a kompromisszumkészség és együttműködési szándék olyan kérdésekben is megnyilvánult, mint a kétévente megrendezett diákköri konferenciák ügye. Ennek anyagi feltételét részben a tárcá, illetve a tárcák biztosították, részben a KISZ Központi Bizottságának költségvetéséből kaptak támogatást. A körök munkájának, a konferenciáknak tartalmi és szervezeti előkészítése azonban egyre inkább és egyre markánsabban az intézmények, a szakma kezébe került.

Amikor beletanultam ebbe a területbe, én is nézegettem a történelmi előzményeket. Megfogalmazódott bennem, hogy a diákkörök lényegét és legtiszteletreméltóbb vonását abban látom, hogy amikor az 50-es években elindult egy egalizált tömegképzés – és nem véletlenül hangsúlyozom éppen 2005-ben ezt –, voltak emberek, akik mertek. Akik ki merték mondani, hogy elitet kell képezni a tömegképzés körülményei között, és vállalták a diákkörökben a minőség szolgálatát.

Ha a pártokumentumokat, illetve a KISZ-dokumentumokat nézem, akkor ezek elfogadták az elitképzés eszméjét. De a párt és mások ezt egy szocialista értelmiségi elit képzésére akarták felhasználni. És úgy tűnik, hogy a KISZ – a 60-as években vagyunk – kapta ezt a feladatot: közelítsen a diákkörökhöz, és teljesítse ezt a politikai missziót. Pártanyagokban vissza-visszatér ebből a szempontból az a kritika a diákkörökkel szemben – még a 60-as évek végén is –, hogy kevés a munkás–paraszt hallgató a diákkörökben. Többsége ugyanis városi, nagyvárosi, budapesti polgár család gyermeke volt. Magyarán, az egyetemek ezt a direkt politikai célt, a szocialista értelmiségi elit megteremtését nem vállalták fel. Van egy diszkrét, de erőteljes „politikátlanodás”, tehát a politikától való távolságtartás, miközben az elitképzést a diákkör tényleg megőrizte. Ezt a fajta pártinstrukciót hogyan viselte a minisztérium különböző periódusokban? Vagy meddig hatott direkt módon ez a fajta pártmegfontolás?

Biztos, hogy történetiségében ez az 50-es, 60-as években erősen hatott, direkt módon volt jelen, és ahogyan a felsőoktatási intézményekben a diákkörök köré gyülekeztek, ahogy a TDK-t felkarolták az oktatók, biztos, hogy közben megkötötték a maguk kompromisszumait. A 70-es évektől – amit át tudok tekinteni a szabályozásban – ez egyértelműen fogalmazódik meg, tételesen szerepeltetve a szocialista értelmiségképzés feladatát, a marxizmus-leninizmust, mint normát a kutatási metodikában. Ez a szabályozás elengedhetetlen feltétele volt a pártállami struktúrában. Hogy aztán ez az intézmények gyakorlatában hogyan valósult meg, milyen hangsúlyt kapott az értelmiséggé válás, a szocialista jelző tartalma, ezt bizony igazán „rendőr módjára” senki sem ellenőrizte, senki sem szankcionálta. Az intézmények élték a maguk saját, autonóm életüket, ezen belül a diákköri tanácsok mindenütt ügyeltek arra, hogy az intézményi diákköri tanácsban ott legyen a tudományos irányítás, de ott legyen a KISZ is. Minisztériumi szinten is kínosan ügyelünk arra, hogy az OTDK-ban az elnökök megosztott szerepében, társelnöki szerepben ott legyen az ifjúsági mozgalom, a KISZ képviselője, de ott legyen az állam és a szaktudomány képviselője is. Sajátos, ellentmondásos időszak és gyakorlat volt, de az eredmény vitathatatlan.

Add meg a királynak, ami a királyé?

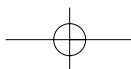
...Igen, és úgy érzem, hogy a diákkör volt talán a leginkább konfliktusoktól mentes terület. Mert nem lehetett nem tudomásul venni, hogy a diákkörben a dolgozat, a kutatómunka, a produktum a lényeg. Azt, hogy ehhez még mit csatolunk hozzá, mit kapcsolunk rá, milyen szellemiségben, hát ez személyfüggő volt, mint a – hogyan mondjam neked – pedagógus szabadsága és a pedagógus determináltsága.

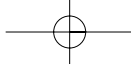
Volt egy érdekes pillanat. Te már itt voltál 1975-ben, amikor az ún. felszabadulás harmincadik évfordulója alkalmából szervezték meg az országos konferenciákat. Ez egy nagy, pompázatos rendezvény lett. A KISZ ebbe szállt be leginkább, de – amit mondasz – praktikusan ott lehetett megfogni, amit egy pártközponti és KISZ központi mérleg dohogva megfogalmazott, hogy nagyon kevés volt a diákköri témák között – ha egyáltalán volt –, ami az 1945 utáni időszak történelmével foglalkozott. Vagy, hogy a szegedi József Attila Tudományegyetem egyetlen dolgozatot sem küldött a marxizmus-leninizmus szekcióba. Máskor viszont az ELTE nem küldött ilyen dolgozatokat. Tehát az egyetemek, a diákkörök bizonyos autonómiában éltek a maguk életét. A témák kapcsán viszont meg lehetett fogni bizonyos távolságtartást az elvárt politikai normáktól.

A tömegesedés, a tömegoktatás talán 1977-től jelenik meg. Ennek, úgy látom, hogy több fázisa is volt. Az első a 70-es évek végi hullám, aztán a 90-es évek „hulláma” következett. Ezek a tömegesedési hullámok hogyan befolyásolták a diákköri tevékenységet a felsőoktatásban?

Úgy gondolom, hogy a 90-es évekig a demográfiai változásokkal, a felsőoktatási intézmények befogadó kapacitásának növekedésével együtt is a felsőoktatás alapvetően elitista felsőoktatás maradt a hallgatók arányszámát illetően. 1982-ben, amikor egy felsőoktatáspolitikai határozat születik, amikor kitekintünk Európára, megdöbbenünk, hogy az európai rangsorban Magyarország az utolsó, a fiatalok felsőoktatásban való tanulásában a 23. helyen vagyunk. Tehát sereghajtók voltunk! Ennek következtében a diákkörök szerepkörében ebben az időszakban nagy tektonikus mozgások nincsenek. De az is biztos, hogy a 90-es években kellett, hogy legyen egy változás. Ennek két oka van. Az egyik demográfiai eredetű, és következményeként az évtized végére megnégyszereződött a hallgatói létszám. A másik, hogy ebben az időszakban, az 1993-as törvénnyel visszakerült a felsőoktatáshoz a tudományos képzés, a PhD-képzés. De nem volt egyértelmű az oktatáspolitikai vagy az intézménypolitikai szempontjából, hogy mennyire lehet a diákköröket a doktoranduszképzés előiskolájának tekinteni. Említetted a diákköri szabályozás fő stációit: az első 1973-ban, majd jött a következő, a 1985-ös törvénnyel, és a 1985-ös törvény alapján egy új szabályozás indult. Majd eljutunk a 90-es évekig, az új felsőoktatási törvényhez. Ekkor a kérdés az, hogy a felsőoktatási törvénybe bekerüljön a diákkör és a diákköri mozgalom. Ez bizony nagy küzdelem volt!

Ezt szeretném, ha kinagyítanád, mert a dokumentumokból is kitűnik, hogy az ügyvezető elnökség ama tagjai – Szendrő vagy Weiszbürg –, akik régóta ott voltak és partnereitek voltak az előkészítésben, ezt drámai küzdelemként, és főképpen a minisztériummal való küzdelemként fogják föl. A másik nagy téma ebben a vitában, ami az OTDT és a minisztérium között volt: a pénz. Az, hogy ki finanszírozza, hogyan finanszírozza a diákköri konferenciákat.

1989–90 körül a Pro Renovanda Cultura Hungariae alapítványon belül, a „Diákok a tudományért” szakalapítványon keresztül javasolta a minisztérium a diákkörök finanszírozását, amit az OTDT kevésnek tartott, és nem helyeselt. Aztán az egy ezrelék javaslata valami eredményt hozott, ami a törvénybe be is került. De a mostani törvénytervezet vitája kapcsán ismét görcsbe rándult az OTDT elnökség gyomra, hogy vajon ezt az egy ezreléket meg lehet-e menteni, bekerül-e a diákkör a törvénybe, mi lesz a sorsa a diákköröknek? Az iratokból azt látom, hogy az OTDT és a minisztérium között egy nagyon dinamikus, feszült viszony alakult ki. Miközben egymásra voltak utalva, sőt, az OTDT volt inkább a minisztériumra utalva.

Ez a feszültség valójában a törvény szövegezésekor éleződött ki. Amit Szendrő Péter személyes küzdelemként élt meg, az valós küzdelem volt. A vita arról szólt, hogy a diákkörök és az OTDT megjelenjen-e a törvényben, hogy egy jogi, garanciális rendszer biztosítsa működését. Ez időben tapasztalható volt a politikában egy erős diákkör-ellenesség, amely azt mondta, hogy a tudományos iskolák létre fognak jönni törvényi szabályozással, doktoranduszképzéssel diákkörök nélkül is. Érthetetlen volt, hogy azt, ami évtizedeken keresztül adott egy reputációt, szellemi műhelymunkát a hallgatói körben, szabad-e, kell-e kidobni csak azért, mert az elmúlt pártállami időszak terméke volt. Ha felütöd a 1993-as felsőoktatási törvényt, bizony-bizony nagyítóval keresheted például a kollégiumokat, annak ellenére, hogy a magyar tehetséggondozásban a protestáns kollégiumokból egyenes ívű a fejlődés a huszadik századig és a huszonegyedik századig, az újkori, legújabb kori szakollégiumokig. A törvény pusztán annyit mond, hogy az egyetem létesíthet és fenntarthat kollégiumot. Az is igaz, hogy az autonómia a tehetséggondozás terén is adott volt, de nehezen indult az önszerveződés. Ehhez képest – és ebben is voltak ilyen előítéletes viták – a diákkörök és az OTDT megjelenik a törvényben. Így törvény garantálja a folyamatosságot.

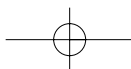
A vita arról szólt, hogy a politika hagyja meg a hallgatóknak az önkormányzatiságot; a diákköri mozgalmat pedig ismerje el a tudományos iskola előkészítéseként. A KISZ és a minisztérium korábban említett vitája végül körülbelül ezen a ponton zárult le. Amikor a politika tudomásul veszi, hogy a hallgatói önkormányzatiság létezik, és annak lesz egy manifesztációja a hallgatói önkormányzati jogosultságokban.

A hallgatói szakmai testületek, diákkörök más működési és más létformát jelentenek. A diákkörök megmentésének folyamatában az OTDT elnökségének, az OTDT-nek elévülhetetlen az érdeme, és így Szendrő Péternek is. Ez a politika játéktere vagy színtere: megtalálom-e vagy meg tudom-e találni azt a partnert, azt a támogatót, azt a támogató politikust, aki mellénk áll.

Felvetettél még egy kérdést: a finanszírozás dolgát. Te pontosan hivatkoztál egy dátumra, a 80-as évek végére. Addig a költségvetés, a tárca költségvetése évenként biztosította az előirányzatot. Közben jött a „Párizs-időszak”, amikor én is távoli, más feladatkörbe kerültem a minisztériumban. A TDK-val a közvetlen kapcsolatomban megszakadt.

Engedj meg zárójelben egy személyes élményt! Párizs György – akinek intézménye a továbbiakban is gazdája volt a TDK-nak –, valamikor a 80-as évek közepén egy vezetői értekezleten azt mondja nekem: „Hát, most utánanéztem. Hogy lehetett az, hogy te több éven keresztül egyedül csináltad, nekem pedig hat emberemet köti le a TDK-konferencia?”

Én is végiggondoltam mindezt. Volt olyan alkalom, hogy Szilágyi Balázssal, a KISZ KB egyetemi osztályán dolgozó munkatárssal reggel 8 órakor a vegyész OTDK-t készítetük elő konzultációs értekezlettel Veszprémben, 11 és 12 óra között pedig már a pedagógia

és oktatástechnológiát Szombathelyen, délután 3-kor viszont az agrárt Sopronban. Ilyen ritmust, versenyt az ember csak fiatalon tud produkálni. Visszaemlékszem, akkor Balázs, aki vezetett az úton – az ő gépkocsijával száguldoztuk be ezeket a helyszíneket –, estére már szótlanná vált, csak az útra koncentrált.

Nem ezt a személyes élményt akartam én előhozni, de azért mind a két történet jellemzi a körülményeket, amely összefügg az anyagi feltételekkel. Glatz Ferenc miniszter úr idején fejezeti pénz került a Pro Cultura alapítványba. És ezekből lettek a tárcától függetlenedő szakalapítványok, így a „Diákok a Tudományért” szakalapítvány is. És elkövetkezett a rendszerváltó időszak, és azok a fejezeti kezelésű előirányzatok, amelyek korábban a tárcánál voltak, a 80-as évek végétől pályázati rendszerben jutottak el a közösségekhez, intézményekhez. Szóval, volt egy váltás, ami aztán a 90-es évek elején finanszírozási feszültséget okozott. Ezt az 1993-as törvény oldotta fel, amikor a diákkör finanszírozása törvényi garanciát kapott. De te már 2005-re, az új törvényre is rákérdeztél. Igen, a mostani törvény vitájában is kellett érvelni, hogy mire is kell ez a pénz. Hogy az országos diákköri konferenciák számára szükséges a támogatás. A sors fintora, hogy ebben a kodifikációs munkában nekem személy szerint is részt kellett venni. Az ügy mellé tudtam állni, vagy tudtunk az ügy mellett érvelni azért, hogy a tehetséggondozás, a szakkollégium, a diákkör része legyen a törvényi szabályozásnak, a folyamatosság így biztosított legyen.

Három dolgról szeretnék még kérdezni. Mindenek előtt az egyik előbb említett megjegyzésedre térjünk vissza! Említetted, hogy a rendszerváltás után a diákkörök helyzete bizonytalanná vált, mert sokan a szocialista periódus intézményét látták benne, és bizony a politikában is voltak, akik nem elleneztek volna, ha a diákkörök a perifériára kerülnek. Áttekintve a Felsőoktatási Szemlét, majd a Magyar Felsőoktatás című folyóiratot, feltűnő – összevetve a korábbi idősakkal, amikor 1991–2000 között rendszeresen voltak diákköri témák a Magyar Felsőoktatásban –, hogy csupán három ilyen témájú cikket találtam, abból is kettő minisztériumi, miniszteri beszéd. Tehát, mintha a felsőoktatás folyóirata elfelejtkezett volna a rendszerváltás első évtizedében a diákkörökről. Sőt, bizonyos iratok arra utalnak, amiket csak sejtelmesen említettél, hogy mintha az első kormány idegenül szemlélte volna a diákköröket. Andrásfalvy miniszter úr egyik beszéde is erre utal. Ezért tartom sikernek a 1993-as törvényt, és azt a küzdelmet, amire te utaltál, hogy ezen a negatív szemléleten túl lehetett lépni. De azért arról is szó van, hogy a diákkörökkel való korábbi törődést az oktatáspolitikai minisztériumi szférája már nem mutatja. Ez a minisztériumi figyelem 2001-ig nagyon gyenge volt.

Igazad van. Egy sor feladat kikerült a minisztériumból. Újfajta szemlélet és gyakorlat alakult ki, mely az autonómia fogalmával jellemezhető. Az 1993-as törvényünk kimondja, hogy bizonyos igazgatási, szervezési feladat esetében a tárca vonuljon ki a felsőoktatásból, ezek kerüljenek az intézményi autonómia hatáskörébe. De tetten érhető egy vákuum, ami-ben nagy fokú bizonytalanság volt jellemző. Ezen időszakban a felsőoktatás óhatatlanul még nem szervezte meg önmagát. A tárca által áhított tudományos iskolák, a DOSZ – a Doktoranduszok Országos Szövetsége – csak ezután jött létre. A 90-es évek közepén vagyunk, amikor a DOSZ definiálta önmagát, de érdekes módon egy olyan sajátos konfliktushelyzetet teremtett a DOSZ és a HÖK vagy HÖÖK között, mint ami korábban a KISZ és a TDK között volt.

Ez nagyon érdekes analógia. Ebben a kritikus helyzetben, 1990–1993 tájékán az iratokból mintha az tűnne ki, hogy az OTDT egy másik lehetőséget is keresett, az Akadémiával gondolta összekötni a sorsát. Mi történt? Úgy látom, hogy reprezentatív szinten máig jó a kapcsolat, mert az Akadémián kerülnek megrendezésre a záróértekezletek, ahol ott van az MTA elnöke, főtitkára. Sok akadémiai vezető segíti a diákköröket, hiszen maguk is TDK-s hallgatók voltak. Mégis úgy látom, hogy ez az 1990–1993 közötti útkeresés és kapcsolatfelvétel az MTA-val az OTDT számára nem hozta meg a kívánt reményt, azt, hogy az Akadémiához kötődjön. Egészen komoly szempontként vetődött fel az OTDK részéről például, hogy a szakmai bizottságok vezetői kerüljenek be az akadémiai osztályok testületeibe vagy a szakmai bizottságokba. Te is utaltál az Akadémia és az OTDT viszonyára. Ez miként látszott a minisztérium felől?

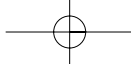
Készülvén e beszélgetésre, döbbenettel olvastam, hogy az 1973-as szabályozásban az Akadémia az OTDT testületi tagságában meg sincs említve. A TIT-et említjük, de a Tudományos Akadémiát nem. Ennek ellenére azt mondom, hogy az Akadémiával való kapcsolattartás – bár látszen –, de mindig jelenlévő tény volt.

Történeti kutatásaid során bizonyára találkoztál az első nemzetközi tudományos diákköri konferenciával, amely Pécsen szerveződött, s amely egyértelműen szeretne volna a nyilvánosság előtt prezentálni e kapcsolatot. Az Akadémia épületében volt a záróünnepség, a védnök szerepkört Láng István, az Akadémia főtitkára vállalta el. Tehát a hetvenes évek végétől megjelenik egy erős szándék az együttműködésre. De külön említendő a művelődési tárca és külön az Akadémia. A találkozás a kilencvenes évekre esik. Ez nem véletlen. Az Akadémia és a művelődési tárca kapcsolatrendszere szorosabbá, egyértelműbbé vált. A köztestületi forma és az autonóm felsőoktatás külön szabályozás szerint él, de az eltérő utak mellett jelen van a közös gondolkodás a személyi kérdésekben, a pályázati rendszerben. Tehát a két intézmény együttműködésének, viszonyának tiszta szabályozása adott arra lehetőséget, hogy az Akadémia és a tudományos diákköri mozgalom közelebb kerüljön egymáshoz. És megint csak visszautalok a képzési struktúraváltásra. A doktoriskolák megjelenése elengedhetetlenné tette a jobb együttműködést, hisz kezdettől fogva legerősebb kapcsolatot az Akadémiával a doktori iskolák területén tartottuk. Lehetséges, hogy ebben a minisztériumi szabályozási vákuumban megtalálta azt a partnert az akkori TDK, amely tekintélyt és biztonságot jelentett, fogadókészséget talált az Akadémián. Azt hiszem, mindenki jó szemmel nézte a diákkörök és az Akadémia szorosabb kapcsolatát. A diákköri munka lényege ugyanis egy kutatói életpálya menedzselése, s itt az Akadémia érdekeltsége egyértelmű.

Bizonyára ebben a kapcsolatban nagyon sokat segített, hogy az akadémikusok közül igen sokan közel kerültek a TDK-hoz, maguk is diákkörösök vagy vezetők voltak. Ők jól ismerik a diákkörök jelentőségét.

Egy nem régi élményemet kell, hogy elmondjam. A minap az OKTV – az országos közoktatási tanulmányi versenyek – nyertes diákjait és a felkészítő tanárokat tüntette ki a miniszter úr. Ott az informatikai kar dékánjával – aki volt diákkörös – beszélgettem. És egyetemi oktatók közül nemcsak övele találkoztam, hanem Detrekői Ákossal, aki legutóbb a BME rektora volt, akire én úgy emlékszem, hogy a kezdet kezdetén, a 70-es években ott dolgozott a rektorhelyettes mellett és a diákkörök gazdája volt, amikor konferenciát szerveztünk a Műegyetemen. Vagy Kerekes Sándor, aki nekem segítségem volt a 70-es években, most a Közgazdaságtudományi Egyetem dékánja. Úgy gondolom, hogy a diákköri mozgalom vagy a diákköri munka, vagy a diákkör szellemisége nagyon

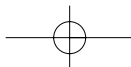
sok ember életében meghatározó volt. A diákkör nem fedezett fel semmi mást, mint az egyetem lényegét: a mester–tanítvány kapcsolatát. Ami nélkül nincsen egyetem. Nem létezhet egyetem. Tehát, visszatérve erre az akadémiai kapcsolatra, én úgy gondolom, ebben biztos, hogy segítette a kötődést az akkoriban felvetődő kutató–utánpótlás gondja, szerepet játszott az Akadémiától elkerült tudósképzés okozta helyzetre való rádöbbenés. Az Akadémia időben nagyon jól mozdult, amikor az OTDT-vel a kapcsolatát intézményessé tette.

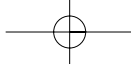
Egy másik problémára szeretnék visszatérni egy pillanatig. Említetted, hogy a 90-es évek legelején vita van arról, hogy ha a doktori iskolákat létrehozuk, akkor kell-e még a diákkör. Azt hiszem, ez a kérdés eldőlt, hiszen ha megnézed a doktori iskolák szabályzatait, ez országosan is szabályozódott. A felvételnél a diákköri tevékenység plusz pontokat hoz a hallgatónak. Most inkább az a gondunk az utolsó két OTDK tapasztalata alapján, hogy amióta van doktori iskola – több jelentés is utal rá, szakmai bizottsági viták és azokkal kapcsolatos összefoglaló –, kiéleződött a verseny az országos helyezésekért, díjakért. Mert az első helyezés, a Pro Scientia Aranyérem, a doktori iskolákban való felvételnél előnyt jelent. Érződik egyfajta, néha egészen kellemetlen rivalizálás, amiben néha a mesterek is benne vannak. A rivalizálás, a diákok vetélkedése mögött mindig tanárok vetélkedése, tanári iskolák, tanári felfogások vitája zajlik. De a doktori képzés és a diákkör azt hiszem, jó kapcsolatba került egymással, és táplálja egymást. Ami viszont új probléma, hogy megjelentek a hallgatói önkormányzatok, akik jelentős pénzt kapnak. Az talán nem is csak szegedi tapasztalat, hogy a hallgatói önkormányzatok a diákkör kérdéseiben nem mutatnak érdeklődést. Holott pénzük egy részét illene, vagy jó lenne, ha erre is költenék. A hallgatói önkormányzatok nagy egyetemi befolyással, és nagyon sok pénzzel, egészen látványosan mutatják az érdektelenséget a diákkörök ügyeiben.

Érdekes, amit elmondasz. Az egyik az – hogy ne mondjam, nagyon jó érzéssel –, hogy alig tíz éve, hogy működik ez a rendszer, és ez oktatás-szociológiai szempontból is nagy újdonság: egymásra talált két opció: a doktori iskolák és a TDK.

A másik problémát illető kérdésedre meg azt mondom, hogy „hála istennek”! Az önkormányzat csinálja az önkormányzatot, azért a tevékenységéért kapja a támogatást, de persze történjen gondoskodás arról is, hogy a TDK is kapjon támogatást. Ezt a helyzetet az oktatáspolitikai felismerte. Megint csak arra hivatkoznék, hogy ha megnézed a 1985-ös törvényt, és megnézed a 1993-as törvényünket, új fejezetet nem találsz a tehetséggondozásról.

A 2005-ös törvény viszont a tehetséggondozásnak a hallgatói körön belül külön fejezetet ad. És ha elkezdünk lapozgatni a támogatási formák között, azt hiszem, hogy ebben a támogató forint is meg fog jelenni. A pályázati úton támogatott tevékenységek között nemcsak a diákkör szerepel, hanem az egyetem más tehetséggondozó akciói is. Mire gondolok? Egy differenciált képzésben a diákkörök mellett a szellemi műhelyek sok más formája kell, hogy meglegyen, de ezek támogatottság nélkül tulajdonképpen légüres térbe kerülnének. Engem nem zavar, hogy az önkormányzat ebben az önkormányzatiságában éli a világát, ehhez kapja a támogatást. A TDK-t pedig tiszteletben tartja. Én ezt jó dolognak tartom. Akkor persze, ha állami oldalról, költségvetési oldalról biztosítani tudunk olyan forrásokat, amelyek a diákköri munka lehetőségét, továbbélését megadják.

Közös gondolkodás indult most az elnökségben, illetve a szakmai bizottságokban arról, hogy a bolognai folyamat keretein belül szétváló hároméves és kétéves programban, ebben az új szisztémában mi lesz a TDK-val. Lehet-e a hároméves Bachelor-képzésben már TDK-zni? Vannak, akik szerint ezt meg kellene hagyni a Master-fokozatra. Hogy látod ezt harmincéves tapasztalattal?

Szorongással. A kérdésedre válaszul: ha a diákkör leszűkül, és csak a második szakaszban fog élni, akkor féltő, hogy azonosság lesz a TDK dolgozat és a szakdolgozat között. Ma még nem látjuk az új szisztéma valódi képzési gyakorlatát. Vissza szeretnék térni egy még általánosabb kérdésre, a tömegoktatásra, amelynek még nagyon kezdeti a pedagógiai kultúrája. Meg kellene találni azt a felsőoktatási pedagógiai kultúrát, melyben a többciklusú képzés nem zárja ki a belső szelekció lehetőségét. Szerintem a kreditrendszer oktatásszervezési szisztémáját is mereven valósítjuk meg, holott ennek az lenne a szépsége, hogy ha megtaláltam azt a drágakövet, akkor elkezdjem csiszolni, akár az első évtől. Erre én, a tanár kapjak lehetőséget, és kötelezzen erre engem az egyetem is. Jogosultságot kapjak, hogy el tudjak kezdeni építeni, növelni, kutatót, értelmiséget nevelni.

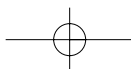
Egy apróságot említek a felsőoktatási törvényből. A felsőoktatási törvény jelenlegi, elfogadott, ámbár ki nem hirdetett változata ugyanis miről szól? Az oktatói teljesítmények közé, a mérhető, 10 órás, 20 órás teljesítmények közé kell besoroljuk a diákkört; az előadás, szeminárium, gyakorlat mellé a konzultációt. Nem a levelezők konzultációjára gondolok, hanem arra a formára, ami létrehozhatna egy kis közösséget, egy diákkört, ami lehet, hogy a 600 fős évfolyamból csak három embert jelent.

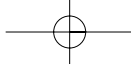
Elindul valami, apró mozaikokból tudom építeni a folyamatot, és ez lehetőséget teremtené arra, hogy az alapképzésben, az első fokozatú egyetemi képzésben is el tudjak kezdeni differenciálni, diákkörözni.

Fantáziámat engedem el, amikor azt mondom, hogy bizony ezt már csak az unokáim fogják megélni. Igen, ez az első fokozat is differenciálódni fog. És nem lehet az, hogy egy „Lovász Lászlót” ugyanúgy kezeljek e képzési rendszerben, mint azt a hallgatót, aki nagyon tisztességes, nagyon jó mesterember lesz, de ez az ember más minőségű. Ha erre nem adok-hagyok lehetőséget, törvényes lehetőséget, nem szervezek hozzá formát – mert egy tömegképzésben azt is kell –, működtethető formát, akkor tönkretethetem a felsőoktatást.

Örülök, hogy ezt mondtad, mert magam ebben a vitában úgy próbáltam érvelni, hogy az első hároméves ciklusban éppen a diákkör az egyik lehetőség, ahol mint egy képzeletbeli mágnes, a dinamikusabbakat, a jobbakat már ki tudjuk emelni. Illetve én a diákkört összekapcsolnám a speciális kollégiumokkal, vagy speciális képzésekkel, mert úgy látom, a diákkörösök először speckollban találkoznak egy tanárral, s ha megtetszik nekik, akkor hajlandók már dolgozni is, abból diákkör lesz. A speckoll, a diákkör, a doktori program, ezek valahogy összekapcsolódhatnak a tanszéken, ha a tanárok jól végzik a dolgukat.

Én még egy lépéssel tovább mennék, mert ez a törvény, amit sokan kritizálnak, s bizonyára okkal, a szakkollégiumot is definiálja, és beemeli a törvény keretei közé. Te mondd a speckollt, a diákkört; én pedig a szakkollégiumot és a tehetséggondozó műhelyeket. Mert találkoztam már olyannal, hogy egy tehetséggondozó műhely jött létre a tudományos iskolán belül. És megint visszatérünk az alapkérdésre, hogy az értelmiségi elitet, a minőséget kell kinevelni a felsőoktatásnak, és kiváltképp a magyar felsőoktatásnak. Ez számomra

axióma. És ha ennek a jogi, garanciális rendszere, pénzügyi rendszere nincsen meg, akkor ez nagyon rossz, de annál csak egy rosszabb lehet, ha ennek a szemlélete sincsen meg az oktatókban. Én még mindig bízom!

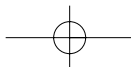
Az elmúlt 20 évben már másképp kapcsolódom a tudományos diákkörhöz, nem konkrét szervező feladattal, nem mint jogalkotási feladattal, hanem mint „intézménygazda”. Magam számára idén is feladatként jelöltem meg, hogy legalább két országos diákköri konferencián ott legyek. És végül úgy esett, hogy „gazdája” vagyok a soproni Nyugat-Magyarországi Egyetemen, ahol a Tantárgypedagógiai és Oktatástechnológiai Szekció nyitását vállaltam, valamint ott voltam Gidai dékán asszony felkérésére az OTDK, és a Közgazdaságtudományi Szekció zárásán. Látva a megjelent oktatókat, még mindig bennük érzem a garanciát. Örömet is érzek, mert valamikor 1975-ben, a Nemzetközi Diákköri Konferencián, akik ott ügyködtek a TDK környékén, találtuk ki „Dr. Bubó-t”, ami azóta a TDK-nak is az emblémája lett, bár azóta átnemesült, átalakult az OTDT szimbólumává.

Még egyetlenegy dologra hivatkoznék, mert nekem ez nagy örömet is jelentett, és biztos, hogy ebben is benne is volt az Eötvös-kollégiumi hagyomány. Ez megint Sopronhoz kötődik, Káldi Józsefhez, akkori rektorhelyetteshez, és kötődik Marosvölgyi Bélához az egyetem professzorához, aki akkor talán a KISZ titkára volt. Erdőmérnök hallgatóként és zempléni kötődésével TDK-s tábort hoztunk össze a Zemplénbe, ahol a Miskolci Egyetem bányász-kohász hallgatói, a Soproni Egyetem erdész- és faiparos hallgatói, a Sárospataki Tanítóképző hagyománygyűjtő és nyelvjárásgyűjtő hallgatói egy hétig együtt voltak.

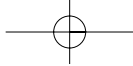
Mi volt az Eötvös-kollégium üzenete? Az, hogy bölcsész, erdész, kohász együtt volt. Mindenki a saját szakmáját tanulta, de amikor a kollégiumba lejöttünk vitatkozni, amikor az újságolvasóban vagy egy előadásnál elmondtuk véleményünket, igen, a különböző szempontok jöttek elő, tanulhattunk egymástól. S ebben a diákkörös táborban is mindenki végezte a maga munkáját, az erdészhallgató megkapta a kilövést, és nézte, hogyan emésztett és mit evett a szarvas, míg a másik hallgató ment és a nyelvjárást, az erdész-szakkifejezéseket, esetleg a bányász-hagyományokat gyűjtötte. Szóval, nagyon sok izgalmas dolog történt, és mindez a diákkörök tevékenységébe akkor is belefért.

Így hallgatva a te 35 évedet, az a gyanúm: nagy szerencse volt talán a TDK-nak és talán neked is személyesen, hogy mint volt Eötvös-kollégista nagyobb empátiával tudtál a diákkörökkel foglalkozni, mintha csak egy rutin egyetemi képzésben vettél volna részt. Nekem Wittman professzor volt a mesterem, aki ugyancsak Eötvösös volt, tehát én csak hallomásból ismerem, de az egy olyan tényleg tehetséggondozó és olyan kohéziós erő lehetett, olyan öntudatot, étoszt is adott, amelyből, ha a diákkörök egy kicsit is át tudtak venni – örülök, hogy a szakkollégiumot is bevontad a beszélgetésbe –, akkor a diákköröknek talán lesz jövőjük a Bologna után is.

Nézd, egy kollégiumnak volt és van természetes lehetősége a tehetséggondozásra. Mert ott akár tetszik, akár nem, együtt élnek a diákok. Lényegesen nagyobb nehézséget jelent egy egyetemi időszak a tíz hónapjával és napi többórás kötöttségeivel, az eltömegesedett méreteivel, de kétségtelen, hogy egy ilyenfajta közösségnek erős szellemi aurája van. És ami nagyon fontos, az annak tudata, hogy voltak előttünk, és jönnek mögöttünk. Többször mondtam minisztériumi munkámban is, hogy ez a legjobb „protekciónizmus”. Mert ha valaki Eötvös-kollégista volt, akkor – kiváltképp a két világháború között – ez egyértelműen karriermegalapozó tény volt. De most is, mert tudom, hogy ő is oda járt. És hát egy Kósa

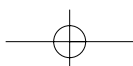
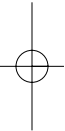

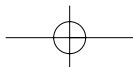
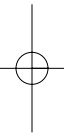
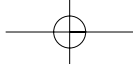

László akadémikus, vagy az elhunyt Bolók János tehetsége és elkötelezettsége, igen, az mindenki számára példa, vagy egy Inotai András – most ezeket a neveket mondom –, vagy egy Szabó Tibor, aki a győri képző főigazgató-helyettese lett, és a kollégiumban egy emeleten éltünk. Igen, ők mind bátorítják az utánuk jövő kollégista társakat, évfolyamokat. Ők mindig partnerek voltak egy-egy esti beszélgetésben, és talán évtizedek múltával is megmarad e láthatatlan szellemi kapcsolat.

Akkor hát, van jövője a diákkörnek?

Nézd, a diákköröket az olyan ember mint én, a minisztériumból szemlélte, tán néha segítette. De mégis mondom, hogy diákkör addig lesz, amíg megszállott, elkötelezett oktató van, amíg a mester–tanítvány kapcsolat az egyetem lényegéként megmarad.

Berecz János

Ibrányban, a Nyírség területén született 1930. szeptember 18-án. Politikus, nyugdíjas.

Tanulmányait az elemi és polgári iskola után a sárospataki református gimnáziumban folytatta, egyetemi diplomát a debreceni és a Lenin-intézeti évek után az ELTE történelem szakán szerzett. Az első OTDK (1955) nagydíjasa.

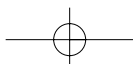
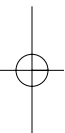
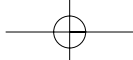
Politikai pályára lépett. 1959–1963 között a KISZ KB Egyetemi-középiskolai Osztályának vezetője, majd aspiráns Moszkvában az SZKP Társadalomtudományi Akadémián. Ezután a Külügyminisztérium MSZMP titkára, majd a pártapparátusban különböző funkciókat töltött be. 1982–1985 között a Népszabadság főszerkesztője, 1985–1989 között az MSZMP KB titkára és országgyűlési képviselő, a külügyi bizottság elnöke, 1987–1989 között a Politikai Bizottság tagja.

A demokratikus rendszerváltás után egy ideig még a baloldali politikai képletek tagja, majd 1993-tól a politikától visszavonult, előbb vállalkozói tevékenységet folytatott, majd írni kezdett.

A történettudomány kandidátusa (1967), kilenc politikatudományi, politikai könyvet írt, legnagyobb vitát kiváltó műve az *Ellenforradalom tollal és fegyverrel, 1956* címmel 1969-ben jelent meg.

Berecz János

A magyar tudományos diákköri konferenciák fél évszázada című könyvvel – melyet az OTDT a jubileumi, XXV. OTDK alkalmára adott ki – kapcsolatban két levelet örzök tőled. Az egyik erőteljesebb, a másik már békülékenyebb. El kell, hogy mondjam, hogy az első levél, amikor megérkezett, akkor – természetesen minden szerző hiú és túlérzékeny – nagyon csúnyákat gondoltam. Aztán rá kellett jönnöm, hogy kritikai megjegyzéseidnek volt igazsága. Igaz volt tudniillik, hogy a diákköri mozgalomban párttagok és nem párttagok, a tudomány és a politika valójában nem úgy vált szét, ahogy néha a könyvből kitetszett. Tehát ezért örültem is ennek a szigorú és kritikus levélnek. Indítsuk ezzel a beszélgetést, hogy utána visszatérjünk egy kicsit részletesebben saját diákköri történetedre, és a tudományos diákkörökkel kapcsolatos fél évszázadra.

Az első levélnek a felrázás volt a célja, ezek szerint ez sikerült. Megráztalak egy kicsit, még magázva is írtam a levelet. Ugyanis 1990 után az ember nem tudta, hogy ki hogyan viszonyul a másikhoz, a korábbi kapcsolatok összefüggéseiben. Aztán a leveled után, meg a könyv után magamhoz tértem, és normális levelet írtam. Tehát semmi más céloom nem volt, mint az, hogy ne csak dokumentumot tartalmazzon a visszaemlékezés a diákkörök tevékenységéről, hanem rögzítse azt az érzést, érzelmet is, amit mi ott, akkor éreztünk.

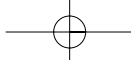
Szeretném elmondani, hogyan sodródtam a tudományos diákkörökhöz. Sárospatakon kezdődött, bármilyen hihetetlen is, az önképzőkörrel. Egy normális iskolában óriási szerepe van az önképzőkörnek. Mi minden vasárnap, a diák-istentisztelet után összejöttünk a nagyteremben. Óriási, izzó hangulatú viták, felolvasások voltak, én is olvastam fel saját verseimből. Szóval ez a légkör hiányzott nekem az egyetemen.

Bocsánat, hogy megszakítalak. A megjelent visszaemlékezésedben külön fejezet szól erről, ennek a címe: Előgyetem.

Igen. Megtanítottak önállóan tanulni és egy kicsit kutatni: inkább utánaézni a dolgoknak. Különösen Bakos József tanár úr jeleskedett ebben.

Ennek a fejezetnek nagy a jelentősége. Azért volt fontos a mi kutatásaink számára, és még egyszer elnézést, hogy megszakítottalak, mert ebben a kötetben nem figyeltünk eléggé arra, hogy a magyar diákköri mozgalomnak nemcsak 50 éves története van, hanem legalább két évszázados előtörténete is. Főképpen a református iskolákhoz kötődik a XVII. századtól, az önképzőkörökhöz. Azóta másfajta mozgásformákat, iskolatípusokat is néztünk, és egy új kötetben valójában ezt a régmúltat is össze kell kapcsolni a diákkörökkel. Azért örülök, hogy te ezzel kezded, mert össze lehet és kell kapcsolni a mi mai témánkkal, a diákkörökkel.

Én ott, a gimnáziumban szoktam hozzá, hogy valami ilyen vagy hasonló, kreatív tevékenységre szükségem van, mint diáknak.

Nem akárkikkel voltál ott. Szendrey István nevét emlited, aki professzor lett Debrecenben.

Igen. Valószínű, hogy az ő hatása, illetve Balogh János, Csuhaj Varju Imre is szerepet játszott abban, hogy Debrecenbe mentem utánuk. Szendrey nagyon jó szónok volt az önképzőkörben, ugyanis ott két oldalt ültek „a rusztikusok és urbánusok”, eleve már így osztódott az iskola. Engem, mivel az Urbán-gárdában laktam, ezért az urbánusokhoz ültettek, de az első összejövetel után észrevettem, hogy nekem a rusztikusok közt a helyem.

De ekkor még nem látszik – a te közéleti tevékenységed akkor még „háromdimenziós” –, hogy költő leszel-e vagy kutató, vagy politikus. Mert mindhárom lehetőség benne van a sárospataki korszakban. Aztán jött Debrecen.

Debrecen kapcsán azt akarom elmondani, hogy Juhász Géza volt a magyar irodalom tanszék vezetője, Géza bácsi, ahogyan neveztük. Nagy irodalomszervező volt. Rengeteg levelet írt, meg írtak is hozzá, számos művet mutattak be neki. Értékelő bírálata meghatározó volt. Ő a tanszéken kialakított egy igen nyílt, demokratikus hangulatot. Én nem voltam demonstrátor, de a tanszékhez tartoztam pár hét után. Székem volt a tanszéki teremben, és a tanszéki értekezleteken is részt vettünk. Ott nemcsak az oktatásról volt szó, hanem az irodalom kérdéseiről is. Komoly, alkotó léggör volt, de ez még nem volt tudományos diákkör.

Azért érdekes amit mondasz, mert igazából nem tudtuk megfogni pontosan, hogy a tudományos diákköri mozgalom indulása előtt milyen előzmények voltak a magyar felsőoktatásban. Az említett tanszéki diák-tanár kapcsolatrendszer is ide sorolható.

Ez az egyik. A kiváló hallgatókat meghívták a tanszékre, teljes konzultációs joggal. Nekem külön székem volt. Ha bementem az irodalom tanszékre, azon a széken ültem, olvastam, tehát oda tartoztam.

De miért az irodalmat emlited? Én, amikor a memoárkötetedet olvastam, Szabó István nevére kaptam fel a fejem, aki akkor dékán volt. Írsz is róla. És aki legendás alakja a magyar társadalomtörténetnek. Nagy, iskolateremtő történész volt.

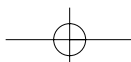
Igaz, Szabó István professzor tárgyi ismerete és memóriája legendás volt. De én akkor az irodalomhoz kötődtem elsősorban.

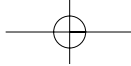
De úgy látom, hogy Szabó Istvánnal és a történészekkel is jó kapcsolatod volt.

Igen. Mi kétszakosok voltunk, és természetesen ez nagyon jó volt. Hársfalvi Péter akkor a történelem tanszéken, Kiss Endre pedig az irodalmi tanszéken volt demonstrátor. Hársfalvi akkor még fiatal ember, később Egerben lett főiskolai tanár, aztán Nyíregyházán. Hársfalvival egy szobában laktunk, csak ő két évvel följebb járt.

De ott Für Lajos is hallgatótársad volt.

Vele is egy szobában laktunk. Meg Boda Pistával, a költővel, a Magos György téren.

Debrecenben volt egy mozzanat –Für Lajossal és másokkal együtt – 56 kapcsán. Többen belekeveredtek az 56-os mozgalmakba, Für disszidált, azt hiszem, te segítettél visszahívni.

A menyasszonya Komócsin Zoltántól kért útlevelet, és én támogattam. Haza is hozta.

Másokat viszont leültettek néhány évre. Debrecenben akkor már volt diákkör; vagy ez az élmény már téged a Lenin Intézetben ért?

Engem ugyan már a Lenin Intézetben ért, de mondom, hogy Debrecenben is volt ilyen tanszéki munkaközösség-féleség. Az ember azt, amit egy önképzőkörben a gimnáziumban csinált, itt folytatta.

Kaptatok külön feladatokat?

Kaptunk. Valamilyen előmunkálatokat, valamit megnézni, kutatni, szóval az számunkra komoly tudományos segédmunka volt.

A Lenin Intézetben folytattad. Erről beszéljünk egy kicsit részletesebben! Egyrészt, mert erről kevesebbet tud a közvélemény és a felsőoktatási közvélemény is. Nem része a felsőoktatás történetének, pedig része kellene, hogy legyen. Titokzatosnak tűnik, üresfejű káderiskolának gondolják nagyon sokan.

A Lenin Intézet két előzményből alakult. Az egyik az 1951–52-es tanévben a jogi karon működő marxizmus-leninizmus előadói tanfolyam, külön szakként. A másik az Orosz Intézet, amelyik külön működött. Itt kifejezetten erőteljes nyelvoktatás folyt, nemcsak tanárokat, hanem fordítókat, tolmácsokat is képeztek.

Ott tanultál meg oroszul?

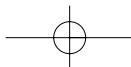
Részben igen, de én Kassai Géza tanszékén kezdtem, úgy is hívták – a jogi karon voltunk –, hogy Kassai tanszék. Na most, az öreg, Kassai Géza, elsősorban a nemzetiségi, nemzeti kérdéssel foglalkozott. Nagyon nagy irodalomgyűjteménye is volt erről, ezzel is megismertetett. Úgyhogy én az első diákköri pályázaton, ami jeligés volt, a „Nemzetiségi kérdés megoldása a szomszédos szocialista országokban” című munkámmal szerepeltem. Ez a tanulmány azt hiszem, nincs meg sehol. Nem is bánom.

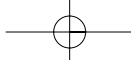
Ez mikor volt? Úgy tudom, többször is pályáztál.

1951–52-ben lehetett. 1952-ben pályáztam e témával először, összesen háromszor pályáztam.

Kutatásaid fő vonala a nemzeti kérdés volt?

Részben. A második már a munkás–paraszt szövetséggel foglalkozott. De a nemzeti ügynek ez része volt, ezt vizsgáltam a Nagy Imre kormányprogram után, a népi–nemzeti egység témában.

Hogy alakult meg a Lenin Intézet?

1952-ben egyesítették az előbb említett két intézményt, és akkor nevezik el Lenin Intézetnek. Az egyesítés után még egy évig máshol voltunk. A kollégiumunk a Makarenko utcában volt, és aztán a következő évben a Tőzsdepalotába költöztünk, a kollégium is ott volt, meg az Intézet is...

A Lenin Intézetben hány hallgatót és hány tanárt kell elképzelniük?

Mi az első évfolyamon 120-an kezdtünk, az orosz nyelv külön volt, tehát körülbelül 150–160-an lehettünk a második évfolyamon. Rendes, négyéves képzés volt. Része volt az ELTE bölcsészkarának. Innen indult a Lenin Intézet, de 1957-ben az ELTE lett a gazda.

Az egyetem akkor történész diplomát adott neked.

Igen, történészt, és adott orosztanárit és orosz fordítóit is.

Kik tanítottak a Lenin Intézetben? Könyvedben két nevet említesz: Ránkit és Elekest.

Ők óraadók voltak, kívülről jöttek. Nem ott voltak tanárok. Nézd, Csáki az ott volt, Csáki Ernő és Dráviczki. Valahogy nem hagytak bennem óriási nyomot. Szabó Gábor volt a filozófus, aki vegyész szakon végzett Debrecenben, akkor éppen menő filozófus lett, mert nagyon kevés filozófus végzett természettudományt.

Mintha Szabó Kálmán nevét is láttam volna a könyvedben...

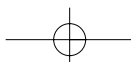
Igen, Szabó Kálmán jött rendszeresen előadni a politikai gazdaságtant. Tanáraink is nagyon fiatalok voltak.

Milyen tantárgyaitok voltak?

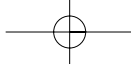
Igen változatos a kép. Volt marxizmus-leninizmus és politikai gazdaságtan. Volt egyetemes történelem, de az SZKP és a magyar munkásmozgalom története is. Meglepő: gazdasági földrajz; természettudományos ismeretek; no meg honvédelem. Orosz nyelv pedig heti tizennégy órában.

Téged és ezt a generációt hogyan érintette a Nagy Imre-féle szellő és az új felfogás? Már Sztálin halála után vagyunk.

Igen. Én éppen Ibrányban, otthon voltam, parasztemberek között, amikor elhangzott Nagy Imre híres beszéde. A szomszédban lakott a kovács, akinek volt egy rádiója, amit kített az ablakba egy júliusi napon, 4-én. És összegyűltek a falusiak a „felvégről”. Ott volt az anyai nagyapám is a görbebotjával. Emlékszem, mert még fejen is ütötte az egyik kétkedőt. Szóval, nagy hatása volt ennek a beszédnek, mert eléggé megnyomorított helyzetben volt akkor a parasztság. Írom is, hogy a kötelező beadás az elviselhetőség határát súrolta. Aztán három olyan ember volt, akire rá lehetett fogni Ibrányban, hogy kulák. A

szomszéd községben, Nagyhalászbán nem lettek volna azok, mert ott gazdagabbak voltak a kulákok. És ha a kuláknak kinevezett kiment a szekérral az útra és nem egyengette el a nyomokat, akkor megbüntették, ha pedig elegyengette, akkor meg „föllazította a talajt” és azért büntették. Szóval ilyen szempontból annyira kisztílú volt ez az egész politika, hogy rettentően nyomasztotta az embereket. És amikor ez a Nagy Imre-beszéd elhangzott, nagy hatással volt rájuk. Fellelegeztek.

Aztán jött a Rákosi-beszéd július 11-én: „a kulák kulák marad listával vagy lista nélkül”. Hát, ez viszont nagyon megkeserítette az ibrányiak szája ízét. Úgyhogy ettől kezdve ilyen kettős hangulat volt. Nagy Imre, aki jó és parasztember is, mert hát úgy is nézett ki, meg nagyon szépen beszélt. Azt, hogy „kismagyarok”, amit ő talált ki, én soha az életben el nem felejttem. Az megragadta a parasztembereket is. Rákosi említett mondata pedig sokáig nyomott hagyott bennük.

Ha jól értem, az első országos diákköri konferencián 1955-ben nagydíjas diákköri dolgozatod felfogásához szükséges volt a Nagy Imre-periódus nyitottsága.

Persze. Az akkor született témám a nemzeti egység volt. 1954-re fejeztem be a munkát, akkor pályáztam, s nyertem ezzel, 1955-ben pedig felolvastam az országos konferencián.

De amikor felolvastad, Nagy Imre már nem volt kormányon. Mi volt a koncepciód akkor? Mi volt ennek a nagydíjas dolgozatnak az üzenete? Mit akartál akkor ezzel elmondani?

Képzeld el, hogy a *Pártélet* című folyóiratban meg is jelent egy rövid kivonata. Sajnos nekem nincs meg. Lehet, hogy akkor Pártépítés volt a neve.

Meg fogjuk találni!

Úgyhogy a diákköri dolgozatom tartalma rekonstruálható. A lényege az, hogy szélesebb alapokra kell helyezni a társadalmi tevékenységet, a szocializmus építését, mint ahogy azt Rákosiék értelmezték.

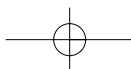
Jól értem, akkor már politizáltál?

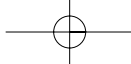
Persze. A pályázatom még erőteljesen Nagy Imre-szellemű volt. Gosztonyi János a DISZ központi vezetőségének titkára tartotta is miattam a hátát.

A Lenin Intézet kapcsán jutott eszembe, így rá kell kérdezzek, hiszen 1963-tól 1966-ig – vagy 1968-ig?, nem is tudom – aspiráns voltál Moszkvában. Valójában miközben itt a tehetőség gondozásnak van egy tudományos „civil” vonulata, amit a diákkörök jelentenek, a Lenin Intézet kettős arculatú képlet, amiből van egy út a tudományos munka és az egyetemek felé, de van egy út a politika felé is.

Igen, ez a kettősség mindig kísért: kutatás–mozgalom; írás–előadás.

És valójában a diákköri nagydíjas dolgozatod még ezt a kettős arcot mutatta, már nem vagy költő, de ez az út valójában ettől kezdve a politikai pálya felé vitt.

Igen, de aspirantúrára azért akartam menni, mert azt gondoltam: ha váltani kell az ifjúsági mozgalomból a pártmozgalomba vagy valamilyen más területre, akkor nekem kell, hogy legyen szilárd szakmai hátterem.

Nem úgy kellett felfogni, hogy a tehetséggondozásnak és az elitképzésnek volt ugyan egy klasszikus egyetemi fővonulata, de maga a párt kialakította a saját elitképzőjét, káderképzőjét, ami a Lenin Intézettől indul és az SZKP moszkvai Társadalomtudományi Akadémiájának aspirantúrájáig visz? Az világos volt, hogy ha a fiatal visszajön Moszkvából, akkor valamilyen pártbeosztást kap.

Engem nem küldtek, én menekültem. És azért oda menekültem, mert Halai Tibor, akivel együtt érettségiztünk, ezt tanácsolta.

Ő az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézetben volt igazgatóhelyettes.

Igen. Ő előzőleg Moszkvában volt aspiráns. Jóban voltunk, és sokat hallottam tőle Moszkváról. Ennek a lényege az volt, hogy azok, akik a tudományhoz kötődtek, a Társadalomtudományi Akadémiára kerülhettek. Akit csak politikusnak szántak, azt az SZKP Politikai Főiskolájára küldték.

És komolyan tanultál, vizsgáztál és nagyon jó körülmények között készíthetted el a disszertációd.

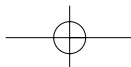
Egyébként engem egy évvel hamarabb hazahívtak. Meg is írtam én a disszertációt időben, de nem akkor védtem, amikor a többiek, hanem 1967-ben.

Azért nagy szerencséd is volt. A tanáraid közt ott volt a legnagyobb és világszerte ismert történész Galkin professzor. Nem volt rossz iskola.

Én voltam Ilja Szavvics Galkin utolsó aspiránsa. Már nem akart fogadni aspiránst, már idősnek tartotta magát az öreg, és Lézin, az ügyvezető tanszékvezető-helyettes – mert Zsukov akadémikus volt a tanszékvezető, ő is neves történész –, szóval Lézin hívta fel, s jelezte neki: „ez a te embered, nyakas fickó”. És az öreg, amikor találkoztunk, elmondta Lézinnel, hogy 10 perc múlva már összevitattunk.

Csak anekdotaként mondom el, hogy az első félév végén, amikor itthon voltunk, mindenki három-négy héttel később ment vissza. Én is. Ott is olyan tanszék volt, hogy minden héten szerdán a tanszéki ülésen mindenkinek részt kellett vennie, tehát tudták ellenőrizni, hogy ott vagy-e, vagy sem. És mentünk befelé csehek, bolgárok, mások, és állt Lézin az ajtóban, és mindenkitől megkérdezte, hogy miért késett. Mindenki elmondta: a „pártközpontban voltam”, itt voltam, ott voltam. Bennem felágaskodott az öntudat, s amikor megkérdezte: „miért késett?”, azt mondtam: „mert jól éreztem magam Budapesten”.

Mindenki elképedt, ő is, és azt mondta, többet ez ne forduljon ez elő. Mondom, az lehetetlen, mert én mindig jól érzem magam Budapesten. Ezen elkezdtek nevetni. Na, szóval, így könyveltek el. Amikor az ösztöndíjat hamarabb kértük, mert karácsony előtt jöttünk haza, akkor Galina Mihajlovna, a tanszék mindenese titkárnője megírta a papíromat. Hat alá-

írás kellett rá. Erre mondtam, köszönöm szépen, így nem kell a pénz. Fél óra múlva telefonált, megvan mind a hat aláírás. Képzeld el, ahhoz, hogy én 120 rubelt hamarabb vegyek fel, hat aláírás kellett!

Menjünk egy kicsit vissza, mert, hogy odamenekültél, annak nyilván oka volt.

Oka az volt, hogy Pulai Árpáddal, a KISZ első titkárával összerúgtam a port – vagy ő velem –, aztán Várnai Ferencsel. Várnai volt a közvetlen főnököm, a KISZ KB titkáráként.

A 60-as évek elején a KISZ egyetemi és főiskolai osztály vezetője voltál.

Hát, egy darabig még a középiskolai osztály is oda tartozott.

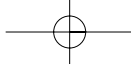
Ebben a KISZ-es periódusodban két diákköri konferencia volt, 1960-ban és 1962-ben. Ez az a periódus, amikor a KISZ mint „élcsapat”, átalakult, tömegszervezetté vált. Gyakorlatilag akkor, a 60-as évek elején van ismét válaszüti. A KISZ önmagát politikai elitként akarta tételezni és továbbvinni, miközben – és a ti anyagaitokban láttam – pedig a diákköri mozgalom autonóm mozgalmá próbált válni. Eközben pedig a KISZ eléggé erőteljesen kapcsolódott volna hozzá. Ez az az időszak, amikor azokat a diákegyesületeket, amikről beszéltél, az 50-es években vagy miniszteri vagy kormányrendelettel betiltják, ilyen szervezetek már nem működhetnek. Tehát egy furcsa periódusban vagyunk, amikor a Kádár-rendszernek erős a konszolidációs igénye, nyitni akarnak és nyitni is tudnak a diákkörök felé. Ugyanakkor a KISZ-ben olyan igény fogalmazódik meg, hogy a diákkörökből „szolgálólány”-típusú mozgalmat csináljanak. A diákkörök azonban ennek ellenálltak. Miközben a KISZ-elit egy része nem akart a diákkörökkel törődni, hanem önmaga akar politikai elitte válni. Te eközben mind a kettővel – a diákkörökkel és a KISZ-szel is – kapcsolatban voltál.

Azt szerettem volna, ha a MEFESZ megmarad. Ez írásban is olvasható. Ezért nem lettem akkor KISZ KB tag. Komócsin számolt velem, de a KISZ-es gárda nem kedvelt. Várnaival nekem erről nagyon éles vitáim voltak. Azt mondtam, ha azt akarjuk, hogy tényleg politikai kommunista ifjúsági szervezet legyen a KISZ, akkor nem képviselheti, nem tudja átfogni az egész diákságot. Olyan, pedig nincs a világon, hogy a diákoknak nincs a többségüket átfogó szervezete. Ezt azonban keményen lesöpörték.

Milyen volt a kapcsolatotok a diákkörökkel e két diákköri konferencia idején?

Én védtem őket, támogattam, harcoltunk azért, hogy anyagilag valami támogatást kapjanak. Azt sikerült elintézni, hogy az úgynevezett KK-pénzből kapjanak bizonyos összeget, ami a Műgyetemen, a természettudományi karokon végzett munkáért fizettek a tanszékeknek. Arra már nem emlékszem, hogy a bölcsészek kaptak-e, volt-e valami minisztériumi támogatás, vagy csak a KISZ adott valamit, mert segíteni akartunk.

Ebben a periódusban lesz a Nemzetközi Diákszövetség magyar képviselője. Ez a diák külpolitizálás egészen intenzív korszak lehetett. Más országokban volt-e olyan diákköri tevékenység, amit már ekkor ismertél mint politikai ifivezető?

Úgy tudom, hogy a Szovjetunióban voltak diákkörök. Másutt is lehettek, mert emlékszem, egy nemzetközi jogi konferenciára kellett elmenni, meghívtak bennünket, mint magyar tudományos diákkört. És jól emlékszem, milyen csellel sikerült Szász Ivánnak megszereznie a megfelelő dollármennyiséget. Kértem a minisztériumtól, megemlítvén, hogy a KISZ is ad. A KISZ-ben pedig azt mondtam, hogy a minisztérium ad. Így aztán összejött a 120 dollár, ami Szász Ivánnak kellett ahhoz, hogy elutazzon.

De ezek a Nemzetközi Diákköri Konferenciák – két-háromról tudunk – aztán befulladtak. A szovjeteknél, az a gyanúm, hogy nagyon etatizált és kézben tartott volt e mozgalom. S erőltetett is! Emlékszem még egy Nemzetközi Diákhegesztő Konferenciát is rendeztek.

De ezek elhaltak.

A KISZ-ben viszonylag későn születik meg a diákkörökkel foglalkozó munkabizottság a felsőoktatási rétegtanács keretében. A 60-as években milyen módon törődött a diákkörökkel a KISZ egyetemi és főiskolai osztálya?

Nem volt különösebb szervezeti forma. Akik szerették, értelmét látták, azok foglalkoztak vele. Abban az időben, 1957-től lehetetlen volt más szervezeti formát létrehozni a KISZ-en kívül. A KISZ intézőbizottsága nagyon félt a „más szervezet”-től. Mert 1956 is úgy indult, hogy megalakult a MEFESZ. Szóval ezeket a félelmeket én sokszor nem is értettem. Én a Kádár-kormány híve voltam, de ez a félelem, ez valahogy nagyon beleivódott ebbe a társaságba.

Te óvatosan, de érezhetően a „falakat akartad a tágítani”, ugyanakkor lojális voltál a rendszerhez. Ám van egyfajta bátorság is benned, ami ezekben a csinovnyik típusú vagy tehetőségtelen ifivezetőkben nem volt meg. Honnan jött ez a bátorság, otthonról hoztad e magatartást?

Részben otthonról, részben, pedig meggyőződésből. Ha a népi-nemzeti egységről beszélünk, akkor minél szélesebb alapon kell politizálni. És ha ennek bizonyos szervezeti igényei-követelményei vannak, akkor azt meg kell teremteni.

Ez ilyen tudatos volt akkor is benned, mint most?

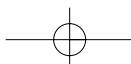
Igen. Néha persze ez konfliktusokkal járt. 1958-ban tartottam például Debrecenben egy egyetemi és középiskolai aktívát. Eléggé szabadon beszéltem, nekem sosem volt előre leírva a beszédem. A KISZ megyei vezetés viszont feljelentett. Várnai behívta a megyei első titkárt, leültetett vele szemben...

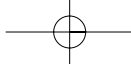
A megyei titkár előadta a vádját, hogy én miket is mondtam, én meg állandóan közbevágtam: nem azt mondtam, nem úgy mondtam. Várnai egy idő után megunt: egyeztetek meg, mert én nem tudok igazságot tenni! Átmentünk egy másik szobába, ahol megkérdeztem: mi volt az eredeti foglalkozásod? Azt mondja, esztergályos.

Mikor esztergályoztál utoljára?

Tíz évvel ezelőtt.

Na látod, mondom, nekem meg itt van a zsebemben egy aláírt, de nem kitöltött tanárse-

gédi kinevezés az ELTE Lenin Intézetébe. Döntsél! Ha engem kirúgnak, megyek oda tanítani. De te hova mész?

Visszamentünk, megállapodtunk: ő rendes fiú, te is rendes fiú vagy.

Szóval, hogy visszatérjek egy korábbi kérdésedhez, az aspirantúrában ilyen és hasonló konfliktusok már benne voltak. Én csak úgy tudtam védekezni, ha tanulok. Egyéb lehetőségem nem volt.

Folyamatosan kacérkodtál az egyetemekkel. Nemcsak a Lenin intézeti tanársegédség utal erre, hanem, különösen a 70-es évektől, amikor már ismert országos vezető voltál, kapcsolatot tartottál egyetemi szférákkal, az oktatással.

Már mint külügyminisztériumi párttitkár is minden nyáron ott voltam az egyetemi tanfolyamokon, táborokban. Ezekon előadást tartottam. Nagyon jól éreztem magam ebben az egyetemi légkörben. Érdekes, hogy 1968 nyarán az európai nagy diáklázadások idején, a Budapesti Műszaki Egyetem KISZ-táborban, Balatonlellén megkérdezték: szerinted mi miért nem lázadunk? Hímeztem, hámoztam, végül ajánlottam: tanuljatok, alkossatok, ez a jövőépítés eszköze.

Az 1970-es évektől a politikatudományt segítted életre kelteni, legalizálni. Az MSZMP Társadalomtudományi Intézete szociáldemokrata kutatást kezdett, akkor azt mondták, hogy ezt te kezdeményezted, legalábbis te bábáskodtál körülötte. Aztán a Béketanács mellett született egy „fejlődő országok csoport”, amely angol nyelvű folyóiratot adott ki. És aztán a Külügyi Intézetet segítéssel létrehozni.

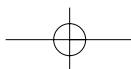
Így van. De ezzel együtt nagy jelentőségű volt a Politikatudományi Társaság megalakítása. Péter Jánost sikerült alapító elnöknek megnyernem. Létrehoztuk a külügyi évkönyvet, az első szerkesztőbizottságnak én is tagja voltam, aztán a *Külpolitika* című folyóiratot alapítottuk.

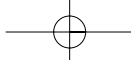
Az 1970-es évektől amennyi látszott tevékenységedből meg a szavaidból, meg amilyen orientációkat választottál – ez egy szociáldemokratizálódásnak tűnik szellemi orientációdban. S egyben nyitás a világra.

Vonzódtam a szociáldemokraták nyitottsága és vitakészsége felé, akár csak a harmadik világ felé, Afrika és Latin–Amerika felé. De ide tartozhat a nemzetiségek és az ifjúságkutatás ösztönzése is. Ezekből is kitűnik, hogy egyfajta „kettős lelkűség” mindig is jellemzett. A tudomány is, meg a politika is érdekelt, ez állandó eleme életemnek. Azt hiszem, előadásokban is kifejtettem, hogy az a jó politika, amely tudományos megalapozást is kap. Ezért kellett a politikatudományt segíteni, meggyökereztetni itthon.

És a szociológiát is be kellett vezetni. Ezek korábban tiltott fogalmak, tiltott kifejezések voltak, mondván: a marxizmus-leninizmus mindezt magában foglalja. Nem osztottam már ezt a nézetet.

Miközben már KB-titkár lettél, folyamatosan speciális kollégiumaid voltak az egyetemen, ezekből az általad említett és nem említett témákból.

Már akkor is volt, amikor párttitkár voltam a külügyben. A jogi karon. Aztán a Közgazdasági Egyetemen lettem címzetes egyetemi tanár. A jogi karon még csak óraadó voltam, politikatudományi speckollégiumokkal.

Pártiskolán tanítottál?

Nem, nem. Csak egy-egy előadást tartottam.

Ez eléggé meglepő: miközben egyetemen szinte folyamatosan tanítottál, a pártoktatás egyetlen formájába sem kapcsolódtál be.

Mivel ezek hozzánk, az MSZMP KB-hoz tartoztak, nem akartam szerepet vállalni.

A rendszerváltás után nem hívtak tanítani?

Nem. 1991 márciusától én semmivel nem próbálkoztam. Vállalkozni akartam, de ott semmi nem jött össze. Tíz éve írógatók.

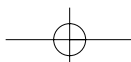
Egy záró kérdést tennék föl. A te mérleged mi erről az 50 évről? A magyar tudományos diákköri mozgalom, amelynek első nagydíjasa te voltál, szerinted mennyi értéket hozott? Milyen más mozgásformái voltak a tehetséggondozásnak és az elitképzésnek 1990 előtt? És mi az értékteremtés mérlege abban az 50 évben, amit te átláttál?

Én a tehetséggondozásnak több formáját ismerem. Még a politikai tehetséggondozást is. Az egyik az önképzőköri forma. Én nem tudom, hogy ma hány iskolában működik, de ez kiváló forma. Ott megtanulnak vitatkozni, saját művet előadni, ütközni, és az a jó, hogy nem kötelező.

A másik a tanszékekhez kapcsolódás lehetősége, részt venni munkájukban, életükben. Ahogyan korábban már említettem, én nagyon büszke voltam arra, hogy néhány hét után székelem lett Debrecenben az irodalmi tanszéken, és részt vehettem az értekezleteken. Ugyan nem voltam demonstrátor, de azért bármikor bemehettem a tanszékre, leülhettem, kivehettem egy könyvet.

A harmadik forma az, hogy a professzor kiválaszt tehetséges fiatalokat és törődik velük. Ez a politikában is így van a szocdemeknél. Willy Brandtnak mindig volt négy-öt fiatal munkatársa. A fele kiselejteződött, kettő-három megmaradt, s emelkedett fel a politika útján. Ismerek ma is ilyen személyt. Minden vezetőnek van saját „iskolája”. És ott képezik, ott tanítják meg politizálni, érvelni, tárgyalni. Beszélgetésben és gyakorlatban. Intézd el, tárgyalj, gyere el a tárgyalásra! Én az új munkatársaimat az MSZMP KB külügyi osztályán mindig elvittem egy külföldi útra, egy-egy előadásomra, hogy hallják, én meddig merek elmenni.

És persze a tudományos diákkör, ahol tulajdonképpen a kollektíva a tanár ajánlásával dönt arról, hogy tagja lehetsz-e. Ott feladatokat kapsz, kezdeményezel, meg a vitákban veszel részt.

Tamás

Weiszburg

Weiszburg Tamás

Budapesten született 1956. november 21-én. Mineralógus. Tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetemen végezte 1975–1980 között geológus szakon, mineralógia egyéni szakiránnyal. Azóta az ELTE Ásványtani Tanszékén dolgozik, jelenleg tudományos főmunkatárs. 1986-ban egyetemi doktori címet, 1996-ban PhD fokozatot szerzett. 1997 óta részt vesz Erdélyben az újjászervezett geológus, illetve elindított környezettudományi magyar nyelvű szakok tanításában. Vezető tisztségeket töltött, illetve tölt be több nemzetközi ásványtani szervezetben (IMA, EMU).

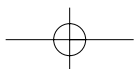
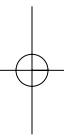
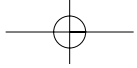
Kutatási területei: ásványtan: kristálykémia, rétegszilikátok, topografikus ásványtan; kombinált műszeres anyagvizsgálatok: spektroszkópiák és diffrakciók; tudománytörténet: az ásványtan és a földtudományok kialakulása és fejlődése; archeometria: ókori és középkori kerámiák.

Az 1774-ben alapított Egyetemi Ásvány-Kőzettár gondozója.

Az EMU Notes in Mineralogy nemzetközi tankönyvsorozat sorozatszerkesztője.

A felsőoktatás jelenlegi átalakulási folyamataiban egyetemi, országos és európai szinten is aktív. Két cikluson keresztül tagja volt az Országos Kredittanácsnak. Aktívan részt vesz a tudományos diákköri munkában témavezetőként és szervezőként is. Az Országos Tudományos Diákköri Tanács (OTDT) és az OTDT Ügyvezető Elnökség tagja, az OTDT Fizika, Földtudományok és Matematika Szakmai Bizottságának elnöke.

Számos elismerés, köztük Mestertanár Aranyérem (2001), „Pro Universitate” Emlékérem (2002) birtokosa.

Weiszburg Tamás

Amikor egyetemista lesz az ember, hogyan találkozik a tudománnyal, a tudományos témával, a kutatással? Tanár viszi-e a tudomány területére, vagy középiskolából hoz magával ilyen élményeket? Hogy keveredtél a „kövek” közé? – Mert tudnia kell az olvasónak, hogy egy ásványtani intézet 230 éves múzeumában vagyunk, amit Weiszburg Tamás gondoz. Azt mondják, két kezével segítette az átköltözést az új épületbe. Az ELTE új ásványtani múzeuma gyönyörű, nemzetközi összehasonlításban is különleges XIX. századi műemlék bútorzattal büszkélkedik. – Tehát hogy indult a tudomány a te életedben?

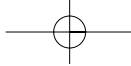
Olyan középiskolába jártam, ahol jó tanárok tanítottak: ez a Móricz Zsigmond Gimnázium volt Budapesten, a második kerületben. Akkoriban jó gimnáziumnak számított.

Már ott találkoztál a „kövekkel”?

Olyan földrajztanárom volt, aki egy hónapban három hétvégén is elvitte a diákjait terepre és ráadásul kandidátusi fokozata volt, ami nem annyira általános a középiskolai tanárok között. Korábban az egyetemen is tanított, az ötvenes évek közepén. Leél-Őssy Sándornak hívták. Tehát kezdettől fogva, elsős korom óta részt vettem terepmunkában is. Mindig is érdekelt. Amikor az egyetem és a Magyarhoni Földtani Társulat – ami a legrégebb ma is működő magyarországi szakmai társulat, 1848-ban alapították! – közös szervezésében elindult a geológus szakkör az egyetemen, oda jártam már másodéves gimnazista koromtól. Tehát megvolt a folyamatos kapcsolat az itteni tanárokkal is. Két terület érdekelt engem nagyon ez időben. Az egyik maga a geológia – és benne persze az ásványok is, de általában a geológia –, amiért idekerültem, a másik pedig a történelem, és annak is főleg a már megfogható része, a régészet. Amúgy matek tagozatra jártam, tehát ilyen jellegű hátterem is volt.

Geológus szakra jelentkezél?

Nem. Akkoriban egy másik érdekes dolog volt, ami nagyon motivált, és a szellemi nyitottságomat segítette. Ez időben több, korábban létező szakot összevontak, és egy úgynevezett integrált földtudományi szak indult. Most, három évtized távlatából, azt kell mondanom, hogy nagyon korszerű gondolat volt. Később ugyan visszarendeződött a régi struktúra, de ha akkor ez tovább él, most sokkal kevesebb gondunk lenne szakterületünkön a bolognai átállással. Kettő plusz három éves rendszer volt. Két évig integráltan tanultunk alapismereteket, utána harmadévben szakosodtunk. Én a geológia mellett döntöttem. Jó volt, nagyon inspiratív környezetben tanultam. Neves professzorok tanítottak az egyetemen az első években. Nekik is élmény volt egy ilyen integrált szak. A fizikát például Marx György tanította, a biológiát, ökológiát Balogh János, mindketten akadémikusok.

Mikor találkoztál először a diákkörrel? Mikor jutott eszedbe, hogy neked is kellene saját kutatást folytatni?

Első év végén. Állandóan törtük a fejünket ilyesmin.

Diákok egymás közt?

Diákok egymás közt. Ez egy nagyon izgalmas, felfedezésekkel teli időszak volt a földtudományban: a lemeztektonikai szemlélet kialakulásának időszaka. Ma már te is tudod, bölcsészként, hogy a Föld szilárd burka nagy mozgó táblákból áll, például Amerika és Európa távolodnak egymástól. Akkoriban azonban ezek új felvetések voltak, annyira újak, hogy voltak tanárok, akik azt mondták, hogy nem is hihető el.

Ezek a tektonikus mozgások?

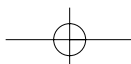
Igen. A tanárok egy része azt mondta, hogy ez blöff, valami kapitalista ármánykodás. Volt persze, aki nagyon támogatta, jegyzetet is írt hozzá, mert akkor már rengeteg bizonyíték volt rá. Mi is ezen törtük a fejünket. Volt az évfolyamon egy barátom, Csillag Ferkó, most halt meg, két héttel ezelőtt Torontóban, tanszékvezetőként. Vele osztottuk fel a világot szakmailag. Azt mondtuk: itt van ez a lemeztektonika. A jelenség már ismert, de hogy mitől megy, mozog, az még pontosan nem. Tudtuk, hogy a Föld mélyében kell, hogy legyenek nagy áramlások. Ám az, hogy ezek hogyan jönnek létre, ahhoz két dolgot kell tudni. Egyrészt azt, hogy milyen viszonyok vannak a Föld mélyében: nyomás- és hőmérsékletviszonyok, másrészt, hogy az anyag hogyan viselkedik ilyen viszonyok között. Azt mondtuk, hogy ő majd geofizikus lesz, és megmondja, hogy mi van a Föld belsejében, én meg minnerológus leszek, és meg fogom tudni mondani, hogy az anyag ilyen körülmények között hogyan viselkedik.

Ez olyan, mintha ti találtátok volna fel a spanyolviaszt. Mi az, amit ti találtatok ki, és mi az amit kaptatok az egyetemen?

Ezt, eddig a pontig, még mi találtuk ki. Akkor elmentem a tanáromhoz, Bognár Lászlóhoz, aki az ásványtant tanította, és elmondtam, hogy ilyesmivel szeretnék foglalkozni, ennek szeretnék utánanézni. Ez nem szerepelt a tananyagban, mármint hogy hogyan viselkednek az ásványok rendkívüli körülmények között. Odairányított egy akkor végzett, fiatal tanársegédhez, Dódony Istvánhoz, aki meghallgatta, mit akarok, azt mondta: jó; befogadott és akkor elkezdtem ott dolgozni.

Volt ott már diákkör a tanszéken?

Működött, persze. Az ELTE TTK-n nagyon nagy hagyománya volt a diákkörnek. A diákkör nem tanszékenként, hanem szakterületenként működött. A geológia például ma hat tanszéket fog össze. Az a későbbi kolléga, Orsovai Imre volt a diákköri vezető, aki engem még középiskolás diákként a geológus szakkörben is segített. Elkezdtem dolgozni, 1977-ben még csak a hallgatóság soraiban, 1979-ben azonban már két dolgozattal, két előadással vettem részt az OTDK-n.

Ebből a témakörből?

Persze. Mind a kettő ásványtani. Később még készült egy harmadik dolgozatom is.

Első tudományos sikereid e témához kötődtek?

Igen. Persze, hiszen azóta is ezt csinálom.

Egyenes út vezetett a tanszékre?

Tulajdonképpen igen. Jogilag persze nem, de fizikailag igen, tehát én rögtön itt maradtam a végzés után.

Akkoriban még mindenféle státuszaim, még néhány hetes szerződéseim is voltak. Olyan főnököm volt, Kiss János professzor, aki teljesen megbízott bennem. Tanultam, illetve már az első évben bekapcsolódtam a tanításba. Rögtön elsőéves, friss oktatóként megszerveztük az akkor bekerülő elsősöknek a diákköri tájékoztatást. Ebből az évfolyamból másodévben már 9 embernek volt országosan értékelhető dolgozata. Amikor végeztem, nemcsak a szakmai szervezést kezdtem el, hanem akkor kapcsolódtam be a diákkörök szervezésébe kari szinten is.

Közéleti embernek képzeltek el.

Abszolút közéleti ember voltam, de magas posztokon sosem álltam. Amikor benn maradtam az egyetemen, akkor lettem a kari KISZ bizottság TDK-felelőse. Így kerültem bele a szervezésbe. Ez az időszak, a nyolcvanas évek eleje az, amikor az OTDT elkezdett átalakulni, autonóm, országos szerveződéssé vált.

Igen, 1980–81 körül. Ekkor jelent meg a KISZ KB-ban az Egyetemi és Főiskolai Tanács, ennek létrejött egy diákköri munkabizottsága. Ebben már ott vagy. Hogyan született meg ez a KISZ KB diákköri munkabizottság? Erről kellene egy kicsit többet beszélni, mert ennek nincs iratanyaga.

A 80-as évek elején sokkal kevésbé tudatosan működött az országos diákköri rendszer mint ma. Ennek minden előnyével és hátrányával együtt. Tehát nem volt nagy formális működtetése, apparátussal. Sokkal családiasabb volt, viszont sokkal véletlenszerűbb, esetlegesebb is. Az OTDT-nél akkor az volt a hagyomány, hogy mindig az ELTE rektorát bízták meg a tanács elnökének. Az első országos tanácsuléseken, amikre emlékszem, még Eörsi Gyula rektor elnökölt. Itt, az ELTE-n belül tudományos rektorhelyettesként a diákkörök egyetemi felelőse Medzihradzsy Kálmán volt. Én hozzá kerültem be kezdőként, a kari tudományos diákköri tanácsban és az egyetemi tudományos diákköri tanácsban is szerepeltem. Ezek az egyetemen belüli tanácsok tényleg működtek. Rendszeresen összejöttünk, megvitattuk az aktuális TDK ügyeket, voltak kiadványaink, programjaink.

Az országos szint más volt. Ekkor még nem voltak szakmai bizottságok. Emlékszem, heves viták voltak. Például az egyik szakterület akarta, hogy legyen rangsorolás, díjazás az országos konferenciákon, a másik nem akarta. Mindig ki lehetett játszani egymás ellen a

különböző feleket, mondván, hogy na látjátok, a többiek sem akarják, hát akkor ti miért akarjátok? A TDK ebben az időben hivatalosan kettős irányítás alatt volt: a minisztérium és a KISZ KB közösen felügyelték. Maga a minisztérium nem volt nagyon aktív, a feladatot az egyik háttérintézete, a Páris-féle intézet látta el. Ott dolgozott Csikesz Erzsébet is, aki később meghatározó szerepet játszott az önálló OTDT kialakításában. A másik oldalról pedig a KISZ KB-n belül alakult egy műhely, ahol egy csomó fiatal jött már föl, különböző helyekről. A változtatás szükségessége megvolt, és a lehetősége is ott volt a levegőben. Az ELTE TTK-n ekkor Csermely Péter volt a KISZ-titkár. Leültünk egyszer Péterrel egyik délután, és azt mondtuk, a kulcs, hogy ne akarjunk uniformizálni egy ilyen heterogén rendszert: legyenek a szakmai döntések az egyes szakmák szintjén. Így született meg az OTDT-n belüli szakmai bizottságok modellje. Felvázoltunk egy olyan struktúrát, ami, azt kell mondanom, hogy nagyon hasonló a mai struktúrához. A javaslatok lényegét pedig a KISZ KB EFT diákköri munkabizottsága felvállalta és továbbvitte. Így szándékaink országos hatásúak lehettek.

Ez mikor volt?

1983–84 körül. És azt hiszem, a mi vitáink érlelték meg az 1985-ben született rendeletet a TDK-ról, OTDT-ről.

Az iratokból látni, hogy a KISZ KB a ti aktivitásotokat a minisztériummal való rivalizálásra akarta felhasználni. Ebből az is következett, hogy a KISZ politikai ellenőrzést is elképzelt. A ti tevékenységetek épp a fordítottját eredményezte. Az egyetemi KISZ szakmaközeli lett.

Úgy látom, hogy az EFT-nek és a diákköri munkabizottságnak nagyon érdekes szerepe volt, mert egészen önálló, kritikus jelentéseket írt, amit aztán a Tanács a minisztériummal megvitatott, vagy később az OTDT-vel. Az a gyanúm, hogy ez a diákköri munkabizottság valami élesztőként dolgozott a Tanácsban. Kik voltak ti?

Ez teljesen egyértelmű, nagyon jól látod, vagy legalábbis úgy látod, ahogyan én is. Ez a személyes élményem is a 80-as évek első feléről. Itt az ELTE-n a kari KISZ, az egyetemi KISZ a TDK autonómiáját erősítette a minisztériummal szemben egy „KISZ-alibivel”.

Ez párhuzamos azzal, ahogy a szélesebb társadalomban, nagyobb szintéren és tágabb formában a civil társadalom kiépülése kezdődött el. Hát a diákkörök is e folyamatba helyezhetők. Persze én ezt akkor nem láttam ilyen tudatosan, ösztönösen törekedtem, törekedtünk ebbe az irányba.

A hallgatók szabadságfoka itt az egyetemen meglehetősen nagy volt.

Teljes volt. Én úgy nőtem föl és úgy nevelődtem itt az ELTE TTK-n, hogy politikailag sosem éreztem, hogy korlátoznak. – Tudom ugyanakkor, hogy ezzel egyidőben például a Debreceni Egyetemen a KISZ-titkár megtagadta egy barátomtól az útlevelkérelmének támogatását, csak mert nem volt szimpatikus. – Az ELTE TTK-n mi alakítottuk ki a hallgatói véleményezést is. Beiratkozáskor „úgy általában” ösztönöztek minket, hogy készítsünk hallgatói véleményezést. És mi komolyan vettük. Elmondtam, mi voltunk az első évfolyam ezen a szakon, nem voltak öregek, nem voltak rossz hagyományok, bár jók sem. Mi terem-

tettük meg. Egy évfolyamtársnőmmel, Eszterrel például összeszögeztünk egy faliújságot, kitettük az épületünkben, a Trefort-kerti A-épületben a falra. Összejött félévkor az évfolyam, és végigbeszéltük, hogy mi a véleményünk a tanárokról. Nyilván azokkal a korlátokkal, amikkel egy fél éve egyetemre járó diák meg tud ítélni egy professzort. És ezt leírtuk, sőt kitettük a faliújságra is. Legjobb szándékunkkal, minden személyeskedés nélkül, de ebben szerepelt azért sok minden, egyebek közt az is, hogy például a kari párttitkár tanárt – nem mert párttitkár volt, hiszen ezt nem is tudtuk még akkor – nem javasoljuk a kémia tanítására. Nos, mindezt elolvasták a kari állami és pártvezetők, és kérték, hogy szedjük le, de semmilyen retorzió nem ért bennünket.

Tehát, ha jól értem, akkor te TTK-s kari KISZ-esként kerültél a KISZ KB melletti diákköri munkabizottságba? Mi volt a munkastílusotok? Mit csináltatok?

Bevallom neked, kidolgozott anyagokkal mentünk az ülésekre, tehát a diákköri mozgalomra vonatkozó elképzelések nagy részét itt, az ELTE TTK-n dolgoztuk ki.

Magyarán manipuláltatok a munkabizottságot?

Nem manipuláltuk. A szakmai részt dolgoztuk ki. Csermely Péter velem dolgozott, ezeket a munkákat köröztettük, nyilván kiegészültek, megváltoztak közben.

Vagyis pressziócsoporként működött a munkabizottság?

Kifelé ez teljesen egyértelmű volt. Kifelé nagyon erős csoportként, álláspontként jelentünk meg.

Hatékonyak voltatok.

Most visszaigazolod azt, hogy akkor jól láttuk, amikor úgy éreztük, hogy a minisztérium rendkívül konzervatívan áll ezekhez a kérdésekhez, a diákköri autonómiához, a diákköri konferenciák belső problémáihoz.

Sokat vitatkoztunk, ütköztünk a minisztériummal, illetve a „Páris-intézettel”. Emlékszem, volt egy vita, egy országos TDK-fórum, helyileg a KISZ KB székházában. Nem tudom, hogy van-e nyoma vagy maradt-e jegyzőkönyv róla valamelyik archívumban. A nagyteremben egész napos fórum volt. Arra emlékszem, hogy volt egy napirend a TDK szervezeti átalakításáról, amikor lehettek, és voltak is, hozzászólások. És a kritikus kérdések elől az elnökségben ülő elvtársak rendszeresen kitértek. És nem indokolták. Eljutottunk egy olyan pontig, amikor sorban elkezdtünk felállni, ami akkor nem volt szokás. Azt nem mondom, hogy meg voltam ijedve – de szokatlan volt. Az ember, ugye hallgatóság, az egész egy nagy színházterem – az elnökségben a színpadon ott ül az igazgató, Páris elvtárs –, és talán a huszadik sorban feláll valaki, és azt mondja, hogy „gyökeresen nem értünk egyet azzal hogy....!” Szerencsére ezt nyugodtan el lehetett mondani, sőt még választ is kaptunk; ha meglepett és némileg feldúlt volt is a válaszoló.

Azért faggatlak erről a KISZ-es diákkörös társaságról, mert mindaz, ami utána történt, 1986–1987 tájékán, mindaz innen indult. Tehát, hogy legyen autonómiája az OTDT-nek.

Hogy legyen gazdasági, pénzügyi háttere, mert ez korábban kiszámíthatatlan volt. A szekciók szerinti szakmai bizottságok kialakításának javaslatai is hozzatok kötődik.

Így van, ezek is.

Mai fejjel azt mondom: a KISZ KB-t használtatok fel arra, hogy a diákköri mozgalom autonómiáját kiküzdjétek. Miközben a KISZ KB logóját is használva országosan is felléptetek a diákköri mozgalom önállóságáért, a fő és érdemi területek, bázisotok az ELTE TTK maradt.

Jó volt az is, hogy voltak olyan professzorok itt az egyetemen, akikkel az ember minden kényszeres tiszteletadás nélkül dolgozhatott együtt, akik szerették és támogatták a fiatalokat. Medzihradzky Kálmánt, ekkor már dékán, már említettem, de ilyen volt a fizikus Nagy Károly is, vagy Ruff Imre, akkori dékánhelyettes. Én még csak négy éve végeztem, mikor az ELTE-re került a sor az OTDK Természettudományi Szekciójának szervezésében. A dékán és a helyettese látták, hogy tudom csinálni, rám bízta a konferencia-szervezést. 1985-ben még a biológia is benne volt a mi szekciónkban, ezt a nagy területet Láng Edit fogta össze.

Csermely Pétert említetted, most Láng Editet. Kik voltak még?

Az ELTE-n belül a 70-es években és a 80-as évek első felében nagyon intenzíven, nagyon értelmesen és nagyon tartalmasan működtek a kari diákköri tanácsok. Tehát a kari tudományos diákköri tanács kéthavonta összeült, érdemi kérdésekre odafigyelt. Emlékszem, Pócsik György fizikus volt sokáig az elnöke, titkárként több kolléganő is részt vett ebben, köztük hosszabban Mohay Joli. És ugyanilyen volt az egyetemi diákköri tanács, amely igen fontos fórum volt.

Kikre emlékszel?

Az egyetemi TDK-tanácsból Mezei Barna, most a Jogi Kar dékánja; Kabódi Csaba, aki legkülönbözőbb jogi fórumokon szokott mostanában feltűnni. Vagy – hirtelen csak jogászok jutnak az eszembe – Bihari Mihály alkotmánybíró. De ott volt Pléh Csaba is.

Nekem az volt nagy élmény az ELTE diákkörös ügyeiben, hogy különböző karok vezető professzorai, a meghatározó diákok és fiatal oktatók együtt voltak és együtt vannak a diákkör ügyeiben. Ez teljesen szabad szellemű csapat volt, sokáig a Medzihradzky professzor úr vezetésével. Nagyon jó társaság volt. Három kar volt, és mind a három olyan embereket adott a diákköröknek, akik ma vezető tudósok.

Az a benyomásom, és azt hiszem le is irtam annak idején, de te most megerősítesz ebben, hogy ha a rendszerváltásról beszélünk, akkor Magyarországon 1985 tájékatól már elő-átmenetről kell beszélünk, amikor egy sor ügyben civil szervezetek születtek, civil autonómiák keltek életre. Mint az OTDT is!

Külföldi vendégeinknek, akik nem ismerik a régiót, azt a hasonlatot szoktam mondani: úgy képzeljék el, hogy az előző évtizedben már gyorsultan, előtte még lassacskán, de a szo-

cializmus épületének összes tégláját ellopták. Csak a tapéta maradt, és azt viszonylag könnyű volt eltávolítani 1988–89-ben, szemben esetleg más szerencsétlenebb sorsú országokkal, mondjuk Romániával, ahol összeomlott az épület és részben még ma is a törmelékek között kell járkálni.

1990 után most már egyetemi, vezető oktatóként, diákköri vezetőként, illetve az OTDT egyik meghatározó egyéniségéként, hogyan láttál rá a diákkörökre, és ennek a másfél évtizednek mi a mérlege?

A 80-as évek közepén, amikor megalakult a szakmai bizottságunk, jött ki az új rendelet. A rendelet nagyon nagy részben arra alapult, amit mi szerettünk volna, és ez – függetlenül a rendelet minőségétől – önmagában nekem nagyon pozitív jel volt. Tehát azt üzenete, hogy ha az ember küzd, akkor el lehet érni eredményt. Ami visszagondolva nem is triviális.

1985 márciusában jelent meg a rendelet.

Igen. Megcsináltuk saját szabályzatainkat, én ennek az új, megalakult Országos Diákköri Szakmai Bizottság titkára lettem. A bizottság nagyon kedves elnöke évekig Palotás Jolán szegedi docens volt.

Csikesz Erzsébet pedig az OTDT titkára lett. Egy ideig Fülöp József professzor volt az OTDT elnöke, de rektori teendőre hivatkozva mentesítést kért. Szendrő Pétert választották társelnökké, aki addig az Agrár Szakmai Bizottság elnöke volt.

Ez volt az első ilyen eset, mert addig tulajdonképpen nem volt választva az elnök. Korábban mindig az ELTE rektorát bízták meg ezzel, mint az egyik országos szellemi műhely vezetőjét.

Átvettem a szakmai bizottság titkári feladatát, ami nagyon jól passzolt nekem, mert abban a rendszerben kellett dolgozni, amit megálmodtam, tehát amit nagyon szerettem. Nagyon jó volt, Abonyiné Palotás Jolánnal is jól tudtunk együttműködni. Nem minden szakmai bizottság állt fel azzal a tudatossággal, azzal a szervezethez, amivel mi felálltunk és működünk. Voltak tapasztalt tagjaink, ők vitték az ügyeket.

Én aztán 1989-től több évig, rövidebb-hosszabb ideig külföldön voltam. Ez volt az az időszak, amikor leköszöntem minden itteni tisztségemről, ilyen módon tehát a diákköröktől is elköszöntem átmenetileg.

Az ELTE a hetvenes–nyolcvanas években nagyon fontosnak tartotta a nemzetközi kapcsolatokat. Én korábban is voltam már több hónapig ösztöndíjjal Bécsben. Ráadásul az egyetem már akkor biztosította, hogy Bécsből rendszeresen haza is tudjak járni a családomhoz, ami korábban nem lett volna lehetséges. Korábban egy ösztöndíjhoz csak egy „kiutazási ablakot” adtak az útlevelemben. Nekem már más volt a külföld: péntek este beültem a kis Polskimba, és szépen végigzötyögtem az egyes hazáig, vasárnap este meg visszamentem. E kapcsolatok később is megmaradtak, és ha szakmailag indokolható volt, csak be mentem a rektori hivatalba és kaptam egy kiutazási engedélyt. Nem kellett hozzá sok pénz, nem kellett hozzá semmi más. Egy bécsi útnál még tankolni se kellett Ausztriában. A nyolcvanas évek közepétől, ha akartam, elmentem külföldre. Nagyon sokat utaztam. Ez azért

volt érdekes, mert akkor láttam azt, hogy mekkora előny, hogy nálunk szervezeten lehet foglalkozni a diákokkal. A 80-as években Nyugaton a legtöbb helyen már az volt, ami nálunk most alakul ki a felsőoktatás tömegesedése miatt. Tudniillik, hogy „arctalanok” a diákok. Csekély a kontaktus tanár–diák között. Ez nekem, akinek 1981 óta addig minden OTDK-n volt diákkörös hallgatóm, nagyon idegen volt.

Voltak diák–tanítvány sikereid? A fiatal hölgy, aki most odaadta neked a „köveket”, ő is aranyérmes, ugye?

Sok országos első és második helyezett diákom volt, köztük egy aranyérmesem is van. De azt kell mondanom, hogy mostanában szakmai bizottsági elnök vagyok, erre figyelniem kell. Ez azért zavarni szokott, mert kerülnöm kell az összeférhetetlenségnek még a lehetőségét is.

Amikor hazajöttem, akkor tulajdonképpen örültem, hogy egy kis nyugalom van körülöttem. Ezért nem rohantam, hogy bekapcsolódjak a szervezési feladatokba. Diákokkal foglalkoztam, ismét mentek sorra a konferenciákra. Van olyan fényképem, ahol egyszerre kilenc diák van a szobámban: kari diákköri dolgozatok beadása előtti napon konzultálunk. Ők hat dolgozatot képviseltek. Ez a 90-es évek közepe–második fele volt, amikor nagyon sokan voltak, jók voltak. Ekkor már kicsit megnövekedett a hallgatói létszám is, de nem annyira, mint ma, én pedig nagyon szeretek tanítani, tehát megtaláltuk egymást a diákokkal.

A te témáidhoz kapcsolódtak, vagy ahogy te is, ők is kitalálnak maguknak témákat?

Akkor még liberálisabb voltam a témák területén. Nem mondom ugyan, hogy ma teljesen elzárkózó lennék, de azért változtam. Ma is ugyanúgy ülök le egy diákkal – most is volt itt a múlt héten valaki, ő még akár lehet is 2007-ben aranyérmes –, nem témát adok meg, hanem leülünk és elbeszélgetünk egy fél órát. Megkérdem, hogy honnan jött, meg kell ismerjem, mint embert is. Közben találunk témát is. Nem kényszerítem, de aztán valahogy mégis kötődik.

A kilencvenes évek utolsó harmadáig tehát elsősorban témavezetői teendőim voltak.

Mikor kerültél vissza az országos diákköri vezetésbe?

Akkor kerültem vissza, amikor diákköröseimen keresztül kapcsolatunk ismét folyamatos lett az Országos Szakmai Bizottsággal. Hivatalosan 2000 körül lehetett, hogy átvettem a szakmai bizottság elnökségét.

Nekem az a benyomásom, hogy te a 90-es évek közepétől már az OTDT vezetésében voltál.

Hát igen, mert barátaim dolgoztak ott, így gyakran ott voltam, gyakran felhívtak egy-egy döntés előtt, hogy én mit javasolnék. Azon gondolkodom, hogy milyen formális alapja is volt ennek a kontaktusnak, mert ténylegesen mindenről tudtunk, mindenről beszélgetünk, de azt hiszem, szervezett feladatot akkoriban nem láttam el. Most is nagyon erős napi kontaktusban vagyok az OTDT-vel.

Te, mint szellem lebegtél ott, mint régi TDK-s.

Mint egy „rossz szellem”. Gyakorlatilag funkcióm talán nem is volt, de a konferenciákon ott voltam. És tudták, hogy van véleményem, ha kérdezték, elmondtam. Különösebben nem tolakodtam.

A te első nagy csúcsod, amikor „verekedtél” másokkal együtt, az 1985. Most 2005 van, tehát 20 év. Összevetve azt a diákkörös mentalitást, hangulatot, diákszellemiséget a mostanival, milyen változásokat látsz?

Melyik oldalról nézve?

Amelyik oldalt választod. Nyilván először diák, aztán tanár, aki sokat tapasztalt, és akinek voltak céljai vezetőként is. Saját maga is TDK-zott, de mester is. A mérleg nyilván egy összetett mérleg lesz-lehet.

Profibbakká váltunk. Ennek a rossz és a jó oldalával együtt. Tehát a diákkör nem veszítette el, és talán soha nem fogja elveszíteni azt a hamvas báját, ami megvolt a 80-as évek közepén, de mára beépült a nagy rendszerbe.

Tényleg nem veszítette el a hamvasságát? Nekem az a benyomásom, hogy elvesztette.

Úgy értem, hogy maradt belőle, nem tűnt el teljesen. Teljesen egyértelmű, hogy a munka szintjén, a tanár–diák kapcsolat szintjén ugyanúgy megvan ez a bensőségeség. Amikor már produkálni kell, akkor ma már küzdeni kell, vagyis, menedzselni kell a diákokat, amit régen nem kellett. Ezt csinálom, de bevallom: nem szeretem. Nem szeretem a személyes vitákat vagy konfliktusokat. Elfogadom ugyan e kereteket, de ugyanakkor szeretném az élethez igazítani őket.

Volt előbb egy mondatod, hogy „beépült a rendszerbe”. Mindaz, amiért ti küzdöttetek, az volt, hogy a diákköri mozgalom autonóm diákköri mozgalom legyen és KISZ-től, államtól szakadjon le, és szintén civil szervezetként működjék. És ez mintha ismét megszűnt volna. Mintha minden rendben lenne. A felsőoktatási költségvetés egy ezreléke például a diákköröké lett. Minden esetre egy sor negatív jelet látok, ami miatt ez a hamvasság és ez a spontaneitás eltűnőben van. Bizonytalanságot hozott a Bologna-folyamat és a tömegesedés is.

Ezek nagyon nehéz kérdések. Én nem tudom, hogy mi fog jönni. Alapvetően optimista típus vagyok, azt gondolom, hogy nem fog rossz jönni. De benne van a jövőben a rossz lehetősége is. Azt remélem, hogy hihetetlenül sok munkával sikerül fenntartani azt az egyensúlyt, amivel a fenntartónak – mert ugye az állam a fenntartó – van valamekkora beleszólása, például a pénzügyeken keresztül, a diákköri mozgalom dolgaiba. De mégis megvan a TDK önállósága. És azt gondolom, hogy ez nem egyszerűen kapott önállóság. Ennek az önállóságnak minden egyes lépéséért valakinek a vízbe kellett lépnie. Ez kiharcolt dolog. Nem tudom, hogy egy ilyen feszültséggel teli világban meddig lehet a dolgainkat egyensúlyban fenntartani. Tehát, az nagyon fontos volna, és ebben nem látok teljesen tisztán, mert ugye mindenki pozitívan nyilatkozik, mindenki elismeri, hogy jó, mindenki elismeri,

hogy fontos, mindenki mindent elismer, csak zabot nem ad. Zab nélkül meg nem megy. Tehát ebben benne van az a kockázat, hogy ha már a konzulens tanárok nem bírják – ténylegesen olyanok, mintha valaki a kezét tartaná a léken a hajón, kérdés, mikor engedik el – akkor lehet, hogy az egész elszürkül, visszasilányodik. Az is lehet, hogy teljesen mechanikus, állami irányítással alakul. Tehát én elég sok veszélyt látok.

A tanár–diák kapcsolat elvesztésétől nem félek ennyire. Itt a kérdés most az, hogy az a struktúra, ami fölépült – az OTDT –, és ami önmagában érték, és ami sok szempontból tehermentesíti, segíti az alacsonyabb, kari szinteket, meg tud-e maradni.

A 80-as évek második felében tulajdonképpen egy olyan TDK-struktúrában tudtunk működni, ami luxus volt. Ezt most úgy értem, hogy a társadalmi közeg nem tette ezt feltétlenül szükségsszerűvé, csak jobban éreztük magunkat, és jobban tudtuk üzemeltetni autonóm módon a diákköröket, kicsit a társadalmi, politikai közeg ellenére is.

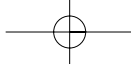
Most viszont egy olyan hiéna-társadalomban élünk – már bocsánat –, hogy ha nem profi módon reagálunk, tehát ha nincs egy profi védőbástya-szervezet, egy profi védőernyő e fölött az egész fölött, akkor megfojtják. Függetlenül attól, hogy érték van benne. Nem rossz szándékkal, hanem, mert mindenki küzd, mindenki a saját érdekeit helyezi előtérbe. Tehát most már nem luxus, hanem szükségsszerűség, hogy a diákköri mozgalom ne amatőr módon jelenjék meg.

Amit te mondasz, azt én is érzektem az utóbbi OTDK-n. A hallgatók részéről is megjelent egyfajta rámenősség, mert az OTDK-n megszerzett I., II., III. hely pontokat jelent a doktori felvételi számára. Ezért olykor egészen gátlástalan vitákat, följelentéseket, az eltérő műhelyek, egyetemek tanárai közötti rivalizálást produkált. Ami ugyan mindig volt, de most már néha egész kellemetlenné vált. Te is érzékelisz ilyet?

Persze, ilyen mindig is volt. Miért lenne jobb a diákköri mozgalom, mint az egész felsőoktatás és a tudóstársadalom? Ezt lássuk be! Itt is emberek dolgoznak. Azt gondolom ugyanakkor, hogy a mi területünkön, a természettudományokban talán nem olyan rossz a helyzet – és ez egy hosszú fejlődés eredménye. Most nem az ELTE TTK-ról beszélek, hanem általában az országos Természettudományos Szakmai Bizottságokról: a sajátomról – fizika–földtudományok–matematika –, a kémiáról és a biológiáról is. Itt sikerült azt elfogadtatni – nem könnyen –, hogy sokkal inkább valódi értékek mentén menjenek a döntések. A konferenciákon például a zsűri, a bírálók kiválasztása ezért kényes és fontos feladat. Azt kell mondanom tehát, hogy e mögött is munka van.

Örülök, hogy te is így látod. Medzihradszky professzor úr is ezt mondta. A ti szakmai bizottságokat, amely szigorú szabályokat hozott, egyfajta lengéscsillapító és rendet tartó szervezatként működik e vetélkedésben.

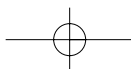
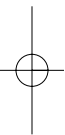
Tényleg nagyon szigorú, átlátható szabályok szerint próbálunk dolgozni. És ez – nem állítom, hogy száz százalékban, de – jól működik. Példaként azt tudom mondani, hogy a szekciónkban az idei OTDK-n – és ez nem az én érdemem, mert nem nekem kellett döntenem, én csak elmondtam a korábbi évek tapasztalatait – úgy állították össze a zsűrit, hogy arról az egyetemről nem volt zsűritag, ahonnan diák volt bent. Tehát nem csak az érintett témavezetők, de még a kollégáik sem vehettek részt az értékelésben és a rangsorolásban. És a mostani év volt az első, ahol egyszerűen nem volt panasz. Direkt unalmas volt... Ugyan-

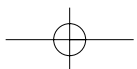
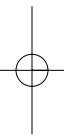
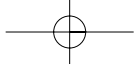

akkor, visszatérve a kérdésedhez, azért volna fontos, hogy a szakmai bizottságok minden szekcióban tartalmilag működjenek, mert visszahatnak az intézményekre. És nem úgy hatnak vissza, hogy rájuk kényszerítenek valamit, hiszen nincs igazi „hatalmuk”; hanem katalizálnak, folyamatokat rendeznek, és elősegítenek egy helyi erjedést, ami az ott élő, általában jó szándékú és tisztességes kollégák által is elfogadott normákat hoz létre. Közösségi, szakmai kontroll nélkül a farkastörvények működnek csupán.

Már lassan 25 év, amit a diákköri mozgalomban töltesz. Mi a hitvallásod? Mi mozgat, amikor ezt mindenféle honorárium nélkül végzed, sőt, néha ellenszelet is tapasztalhatsz? Szóval, mi az álláspontod és a filozófiád?

Minőség és humánus.

Varga Zoltán

Debrecenben született 1939. július 23-án. Biológus, zoológus. Tanulmányait a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen végezte. 1960 óta itt is tanít. 1972–73-ban Humboldt-ösztöndíjas. 1982-től tanszékvezető, 1983-tól egyetemi tanár. 2001–2002 között a Collegium Budapest ösztöndíjasa. Számos külföldi tudományos expedícióban vett részt (Mongólia, Türkmenisztán, Kazakisztán, Pakisztán).

Fő kutatási területei: a biogeográfia és az evolúciókutatás határterületei, jelentős súllyal folytat zootaxonómiai (rovartani) és konzervációbiológiai-populációökológiai és -genetikai vizsgálatokat is.

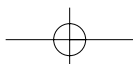
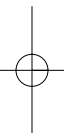
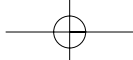
Több nemzetközi és hazai tudományos testület, bizottság elnöke, tagja. 1982-től az MTA doktora. Közel 180 tudományos közlemény, 21 könyvfejezet és egyetemi jegyzet, egy tudományos ismeretterjesztő és egy tankönyv szerzője. Számos kiadást megért munkája az *Állatismeret* (1981).

Az OTDT Biológia Szakmai Bizottságának elnöke.

Számos nemzetközi és hazai elismerés, köztük Az Emberi Környezetért-díj (1982), a Herman Ottó-díj (1988), a Pro Natura-díj (1995), Iskolateremtő Mestertanár (1997), Mestertanár Aranyérem (2003) és a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikereszt (polgári tagozat, 2005) birtokosa.

Varga Zoltán

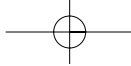
Egyetemi hallgatóként hogyan találkoztál a TDK-val? Kik voltak a tanáraid, milyen tanár-minták hatottak rád? Milyen volt hallgató-időszakodban a TDK-tevékenység állapota karodon? Mit jelentett a TDK formálódásodban, milyen eredményeket értél el?

1957-ben érettségiztem. Ez azt jelenti, hogy a forradalom idején éppen negyedikes gimnazista voltam. Mivel osztályunk latinos, humán osztály volt, kollektívan úgy döntöttünk, hogy befejezzük a kötelező orosz tanulást. Tanárnőnk segítségével, aki orosz–német szakos volt, átálltunk a német tanulására. Mivel németet édesapám tanácsára magánúton korábban is tanultam, lehetőségem nyílt arra, hogy német nyelv és irodalom tárgyból érettségizzem az orosz helyett. Mivel személyesen nem szimpatizáltam azokkal, akik az iskolában a KISZ-t szervezték, akkor nem léptem be a KISZ-be.

A jelentős változás 1959-ben következett be. Mivel egyetemre kerülve már I. évesként az Állattani Tanszéken kezdtem dolgozni, megtudtam, hogy 1959-ben Budapesten OTDK-t rendeznek. Tudatosan készültem arra, hogy II. éves hallgatóként dolgozattal vegyek részt a konferencián. Ez nem esett nehezemre, mert 1957-ben, pár héttel az érettségim előtt, dolgozatom jelent meg a Rovartani Közlemények, a Folia Entomologica Hungarica folyóiratban.

Ehhez az eredményhez egy sajátos tudományos pályájú kutató segített, aki formálisan nem volt a tanárom, de igazi mentorommá vált. Dr. Kovács Lajos alapképzettségét tekintve történész-levéltáros volt, 1948-ig a Fővárosi Levéltár vezetője, emellett széles műveltségű ember és nagy olvasottságú rovarász-kutató. A fordulat éve után kényszernyugdíjazták, 50 éves kora előtt. Szerencsére, rokona és közeli barátja, rendszeres hétvégi beszélgető partnere, Szentágothai János segített rajta egy szerény akadémiai tiszteletdíjjal, ami lehetővé tette, hogy a Természettudományi Múzeum zoológiai gyűjteményében dolgozhasson. Hozzá jártam fel már középiskolás koromban, majd egyetemi éveim alatt is, 1971-ben bekövetkezett haláláig.

Diákköri munkám a megjelent dolgozatom továbbfejlesztett, kibővített változata volt. Akkoriban minden szekcióban, így a biológiában is, egy központi, úgynevezett miniszteri díjat adtak ki, ezt másodéves hallgatóként elnyertem, majd ezt az eredményt 1962-ben, végzős hallgatóként sikerült megismételnem. Ez a dolgozat lett az 1964-ben beadott egyetemi doktori értekezésem alapja. Mivel az 1959-es OTDK-t erős politikai felhangok kísérték a Tanácsköztársaság 40. évfordulója miatt, ezt a KISZ megpróbálta saját hasznára fordítani. Munkám elismeréseként egyetemi diákköri vezetőnek jelöltek, de ehhez előbb be kellett lépnem a KISZ-be, amihez formális politikai felvételi vizsgát kellett tennem. Így nemcsak diákköri, de egyúttal egyetemi KISZ-vezetőségi tag lettem. Olyannyira, hogy végzős koromban azt is felajánlották, hogy felvisznek a KISZ Központi Bizottságába, de ettől elzárkóztam, mert szakmai pályára készültem, nem a politikában akartam érvényesülni. – Ha akkor másként döntök, lehet, hogy ma vagyonos vállalkozó vagyok, esetleg miniszterelnök... Ezt tanáraink is tudták, ezért amikor TDK-ügyekben tanszékvezetőkkel és más egyetemi vezető oktatókkal kellett tárgyalnom, partnerként kezeltek, és nem politikai káderként.

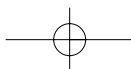
A biológiai TDK-munkát akkoriban Debrecenben a Növényteni Tanszék adjunktusa, Juhász-Nagy Pál, a későbbi professor, akadémikus irányította. Munkaasztala a Növényteni Tanszék könyvtárszobájában volt, és mivel ennek a tanszéknek korábbi vezetője, Soó Rezső jelentős könyv- és folyóiratállományt hozott össze, lyukas és elbliccelt óráimat rendszerint ott töltöttem. A rovartan és állatföldrajz mellett a populációgenetika és az evolúcióelmélet is érdekelt. Ez utóbbit akkoriban a hazai egyetemeken még eléggé „micsurini-liszenkói” szellemben oktatták. Juhász-Nagy Pál, majd budapesti útjaim során főleg Vida Gábor széles szakmai látóköre tette lehetővé, hogy ettől a szemlélettől elszakadjak, és megismerkedjem a szakterület angol és német nyelvű irodalmával.

Emellett két külföldi professor munkássága volt rám nagy hatással. Szerencsésnek mondhatom magamat, hogy a levelezés mellett mindkettőjükkel személyesen is találkozhattam. Gustaf de Lattin a saarbrückeni egyetem tanára volt, aki az 50-es években elsőként vezette be az állatföldrajzba a genetikai markerek alkalmazását, vagyis azt a szemléletet, amely a molekuláris genetika fejlődésének köszönhetően a 80-as évek végétől vált gyorsan terjedő, új tudományos irányvá, filogeográfia néven. Több éves levelezés után 1969-ben, kevéssel halála előtt sikerült személyesen meglátogatnom. Betegsége miatt otthon fogadott. Közvetlensége, biztató szavai nagy hatással voltak rám. Úgy sikerült kijutnom egyetlen napra hozzá, hogy jelentkeztem az akkoriban nagyon népszerű kvíz-mester Kulenkampf egy, a Süddeutsche Rundfunk által közvetített vetélkedőjére, ahol még némi pénzt is nyertem. A vetélkedő persze németül folyt..., és mivel Wiesbaden, ahol a vetélkedő zajlott, közel van Saarbrückenhez, miután telefonon sikerült az időpontot egyeztetnem, egyszerűen vonatra szálltam. A másik „atyai” támogatóm Zdravko Lorkovic volt, Zágrábban, aki evolúciógenetikai munkái alapján már az 50-es években a Cold Spring Harbor szimpóziumok előadója volt Amerikában. Nekik köszönhetem, hogy szélesebb látókörre és iskolázottságra tehettem szert, mint ahogyan az akkor itthon lehetséges volt.

De azért itthon is zajlott az élet. Akkoriban szinte minden hétvégén voltak TDK kirándulások, illetve terepmunkák, függetlenül attól, hogy melyik diák milyen témakörben, melyik oktatónál dolgozott. A Debrecen környéki erdőkben, Bánk, Gút, Haláp területén végeztünk megfigyeléseket, gyűjtöttünk növényeket és rovarokat, gyarapítva az oktatásra használt gyűjteményeket. Az 1970-es évektől a közös gyűjtőutak megritkultak, illetve egyénivé váltak, helyette néhány napos nyári TDK-táborokat szerveztünk. Egyik igen sikeres tábor volt 1981-ben Síkfőkkúton, a KLTE alkotóházában az ELTE-vel közösen szervezett nyári iskola, ahol a diákok és a témavezető tanárok előadásokkal és kötetlen beszélgetéseken cserélték ki tapasztalataikat. Az előadók és vitavezetők neves professorok voltak, így Jakucs Pál, Juhász-Nagy Pál, Koch Sándor és Vida Gábor.

Tanárként hogyan kapcsolódtál be a tehetség gondozásba, a TDK-munkába? Milyen szinteken tevékenykedtél, milyen tapasztalatokkal?

Végzésem után, 1962-ben rögtön a KLTE Állattani Tanszékére kerültem, először két évig mint gyakornok, ezalatt lett készen egyetemi doktori értekezésem, majd mint tanársegéd. Eleinte főleg állatrendszertani gyakorlatokat és terepgyakorlatokat vezettem, így nagyon szoros volt a kapcsolatom az akkor még igencsak áttekinthető létszámú hallgatósággal. Nem volt sok diákkörösöm, de közülük néhányan megszerezték az egyetemi doktori címet. Pályámon 1967-ben következett be jelentősebb változás, ugyanis ekkor adjunktusi kinevezéssel együtt megbízást kaptam a korábban micsurini-liszenkói szemléletben

oktatott genetika és evolúció-elmélet újjászervezett oktatására. Ez egyidőben történt azzal, hogy az ELTE-n Vida Gábor vette át a tárgyak oktatását, akitől már korábban is több alkalommal kaptam szakmai támogatást és baráti tanácsokat. Ezután az oktatás egyeztetett tematika szerint zajlott, amit az is mutatott, hogy a Vida Gábor szerkesztette Evolúció könyvsorozat nyitó kötete, amely 1981-ben jelent meg, egyik nagyobb fejezetének, a fajképződésről szóló rész megírására is megbízást kaptam. Emellett, mivel a korábbi egyetemi oktatásban jelentős hiányok voltak, részt vettem egy, az MTA Biokémiai Intézete által szervezett molekuláris genetikai tanfolyamon, ahol olyan neves előadókat lehetett hallani, mint Straub F. Brunó, Szabolcsi Gertrud, Elődi Pál vagy az 1972-ben Németországba távozott Ladik János.

Mivel 1972–73-ban Humboldt-ösztöndíjas voltam Németországban, majd 1981-ig az akadémiai doktori cím megszerzése kötötte le energiáim zömét, ezalatt kevesebb lehetőségem nyílt szakmai utánpótlás-nevelő munkára. Miután 1982-ben, mint akkor a kar legfiatalabb egyetemi tanára, tanszékvezetői megbízatást kaptam, jelentősen bővültek a lehetőségeim arra, hogy a tanszéki TDK-munka irányítását kézbe vegyem. Ebben több munkatársam nyújtott jelentős segítséget, mindenekelőtt jelenlegi tanszéki utódom, Pecsénye Katalin, aki MTA SZBK-s, majd kétéves svédországi tanulmányút után tért haza; továbbá Rácz István, akivel több közös témavezetői munkám volt; és a később pályáját Angliában, Bristolban folytató, de a tanszéki munkát ma is segítő Székely Tamás, akinek nevéhez fűződik a tanszéken a Viselkedésokológiai Kutatócsoport megszervezése, amelynek vezetését pár éve Barta Zoltán vette át. Ezzel fel is soroltam azokat, akiknek köszönhető, hogy a tanszék jelentős eredményeket ért el az országos konferenciákon, ahonnan minden alkalommal legalább három-négy országos helyezéssel és különdíjjal tértünk haza. Ezeknek az eredményeknek köszönhető, hogy a Mestertanár kitüntetést 1997-ben és 2003-ban is megkaphattam.

Tudományterületeden miként változott-formálódott a diákköri munka? Milyen sikerek, tanítványok emlékeztetések? Milyen problémákra, konfliktusokra emlékszel a tanárok, a karok, az egyetemek közötti rivalizálással kapcsolatban?

Az 1970–80-as években a tudomány még nem differenciálódott olyan mértékben, mint napjainkban, így a KLTE-n egységes biológus TDK volt. Havonta tartottak üléseket, melyeken a hallgatók beszámoltak munkájukról, annak nehézségeiről vagy sikereiről. Így az OTDK-ra való felkészülés folyamatos volt, a hallgatók figyelemmel kísérték és segítették egymás munkáját. A 80-as évek végén és a 90-es években ez már megszűnt, a tudomány és így a TDK is erősen differenciálódott, szűkebb témakörű tudományos műhelyek alakultak ki, így az egészről csekély az áttekintésünk. Jelenleg csak a kétévenként megrendezett OTDK-t megelőző házi konferenciákon tájékozódhatnak a hallgatók egymás munkájáról, mivel ezeken még nincs annyi tagozat, mint az országos konferencián. Az utóbbi években több házi konferenciát is rendeztünk, mint az országosakat megelőző kötelező konferenciák, mivel ezek nélkül a PhD-ösztöndíjra pályázó végzős hallgatók nem tudják az országos konferenciákra benyújtani a munkájuk eredményeit tartalmazó dolgozatokat.

Ami az országos helyzetet illeti: a biológiai szakterületen különösen a 80-as évektől kezdve a laboratóriumi, műszerigényes témák előtérbe kerülésével együtt megerősödött az ELTE és a JATE primátusa, ahol az MTA kutatóintézetei mind szellemi kapacitásukkal, mind laboratóriumi felszereltségük révén jelentősen segíthették az eredményes diákköri

munkát. Ezek a diákkörösök aztán jelentős százalékban az említett kutatóintézeteket erősítették végzésük után. Ugyanakkor ebben az időszakban személy szerint nekem is volt néhány olyan kiváló diákkörösöm, például Fehér Attila és Török Tibor, akik végzésük után az SzBK Genetikai Intézetében helyezkedtek el. Ezek a változások nem jártak semmilyen feszültséggel vagy egészségtelen rivalizálással. Személy szerint én kifejezetten barátinak érzem a diákköri munkában részt vevő társegyetemi oktatótársaimmal és SzBK-s kollegáimmal való kapcsolataimat.

Feszültségekkel járt viszont, hogy a díjak kiosztásába a piactudományi viszonyok is egyre erősebben beleszóltak. Eleinte a tagozatok díjazása lényegében a főhatóságokon múltott. Például a 60-as években tagozatonként egy-egy miniszteri díj volt, melynek értéke jóval meghaladta a kezdő oktatói havi illetmény összegét. A kilencvenes évektől azonban az OTDK konferenciáinak díjalapjait már egyre jelentősebb arányban a szponzorok adták össze, akik legtöbbször azt is megszabták, milyen tagozatban és milyen témájú dolgozatra adható ki a díj. Így előfordult, hogy voltak szponzorok – például a gyógyszergyárak – által erőteljesebben támogatott és szegényesebb tagozatok, és voltak olyan különdíjak, amelyek összecszerűen felülmúlták az adott szekció hivatalos első díjait, a zsűrieknek pedig nem volt befolyásuk arra, hogy a fenti visszasságokat mérsékeljék. Mindez ahhoz vezetett, hogy egy ideig, amíg az OTDK ezt nem szabályozta, erkölcsileg is visszas helyzet állt elő, és emiatt voltak olyan diákköri konferenciák, például az 1997-es nyíregyházi, ahonnan mind a résztvevők, mind a zsűritagok jó része keserű szájjal távozott. Annál öröndetesebb az, hogy a legutóbbi négy országos konferencián: 1999-ben Debrecenben, 2001-ben Budapesten, 2003-ban Szegeden és 2005-ben Pécsen már ezeken a nehézségeken sikerült úrrá lenni.

Tudományterületeden – visszatekintve az elmúlt évtizedekre – milyen tematikus változások, módszertani újdonságok jelentkeztek a diákköri dolgozatoknál, hogyan tükrözték a magyar tudományos kutatások fő irányvonalait?

Kezdetben a diákköri munkában bizonyos mértékig az önképzőköri jelleg dominált. Ennek az időszaknak a diákköri konferenciáit jól jellemzi az 1965-ben az ELTE-n rendezett konferencia. Hivatalosan növénytan, állattan, embertan és biokémia–genetika–mikrobiológia tagozatokat különítettek el. Az előadások zöme a klasszikus biológiai szakterületekről került ki, de már jelentkeztek a fejlődésnek indult irányok is, mint a biokémia, genetika, mikrobiológia és az ökológia is. Ugyanakkor erősen érződött a biológia iránti fokozott érdeklődés: a 143 természettudományi előadásból 57 volt a biológiai. A hetvenes években a helyzet még alig változott. Nyíregyházán, 1972-ben is még csak három alszekcióban rendezték az előadásokat: növénytan, állattan és embertan. 1977-ben, a XIII. OTDK-n mindekelőtt azt tartották szükségesnek, hogy a Biológia és a Környezetvédelem-Bioszféra témakörök önálló alszekcióként elkülönüljenek. Voltaképpen ez a felismerés azért lényeges, mert ez vezetett ahhoz, hogy ma már önálló környezettudományi OTDK konferenciákat rendeznek.

A 80-as években, de méginkább a 90-es években már lényeges változásoknak lehetünk tanúi. A konferenciák számadataiból jól látható, hogy az évek során egyre több hallgató foglalkozott tudományos kutatómunkával, és a tagozatok száma egyre bővült. A 80-as évektől egyre több lett a biokémiai, molekuláris biológiai, genetikai, mikrobiológiai, fiziológiai dolgozat. Az ilyen témakörű dolgozatok tették ki a bemutatott munkák mintegy egy-

harmadát, és ez így maradt a 90-es évek elejéig-derekáig. Szerzőik között egyre több az olyan egyetemi hallgató, akik kutatómunkájukat vagy egyetemi tanszékekhez csatlakozó akadémiai kutató csoportokban, vagy MTA-kutatóintézetekben végzik. Mindez világosan jelzi a korábban hazai viszonyok között háttérbe szorult-szorított biológiai tudományok, például a genetika fejlődését, és az együttműködések fontosságát a tudományos utánpótlás nevelésében.

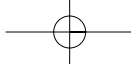
A 90-es évekre például Gödöllőn 1995-ben, Nyíregyházán 1997-ben, Debrecenben 1999-ben a biológiai szekcióban előadott dolgozatok száma megközelítette a kétszázat, a résztvevő hallgatóké pedig a kétszázötvenet. A tagozatok és altagozatok száma hamarosan hús fölé emelkedett, jelezvén azt, hogy megérett a helyzet a Biológiai Szekció és Szakmai Bizottsága önállóvá válására. Ez talán már 1999-ben, Debrecenben is indokolt lett volna, amikor a Természettudományi Szekcióban bemutatott előadások száma elérte a 468-at, és ebből 180 volt a biológiai, illetőleg a résztvevő hallgatók száma jóval meghaladta az 500-at. További emelkedést hozott a résztvevők és az előadások számában a 2001-es budapesti és a 2003-as szegedi biológiai OTDK, ahol a biológia önálló szekcióként szerepelt, és az előadások száma meghaladta a 200-at. A Pécsen 2005. március 21–24. között megrendezett konferencia pedig minden korábbihoz képest népesebb részvételű volt: 28 tagozatban 272 előadás hangzott el. Ez világosan mutatja azon korábbi döntés helyességét, hogy a biológia OTDK önálló szekcióban kerüljön megrendezésre. A rendező egyetemek nagy erőfeszítéseket tettek arra is, hogy a dolgozatok összefoglalói kongresszusi kiadványokhoz hasonló, színvonalas tartalommal, esztétikus formában jelenhessenek meg. E téren a négy legutóbbi konferencia biológiai előadás-összefoglalói iránymutatóak a jövőt illetően is.

Ezzel együtt sem hallgathatom el azonban, hogy nehézségeket látunk a legjobb tudományos diákköri munkák anyagainak publikálásában. Korábban az OTDK-kon díjazott TDK dolgozatok közreadására az „Acta Iuvenum” illetve a „Studium” sorozat szolgált. Bár célnk továbbra is az, hogy a legjobb munkák országos vagy nemzetközi folyóiratokban, vagy tanulmánykötetekben jelenhessenek meg, és ebben a döntő feladat a témavezetőkre és tanszékvezetőkre, az ő tudományos kapcsolataikra hárul, nem feledkezhetünk meg arról, hogy különösen a kezdő kutatók terjedelmesebb dolgozatai nehezen jelenhetnek meg a jelentős tudományos elismertséget biztosító orgánumban. Sok esetben a rangosabb helyen való közlést jól előkészítő lehetőség volna egy-egy országos tudományos diákköri kiadvány. Talán nem kellene az ilyen kiadványok tematikus heterogenitásától sem visszariadni, hiszen egy diáktudósunk nemcsak a szűkebb szakmáját kellene olvasnia, hanem arról is kellene tájékozódnia, éppen mivel foglalkoznak diákkörös „sorstársai”.

Az akkori politika milyen befolyással volt a TDK-munkára? Hogyan látod a TDK-munka akkori rangját?

Erre és a következő kérdésre csak röviden válaszolok, mert – szerencsére – a biológiai tudományos diákköri munka sohasem volt különösebben átpolitizált, és ha voltak is az adott időszak jellegéből adódó negatívumok, ezek hatása a mai helyzetre nem releváns.

A 60-as évek elején a KLTE-n átmeneti feszültséget okozott, hogy a KISZ részéről kiéleződött a kérdés: a diákköröket a tanszéknek vagy a KISZ-nek kell-e irányítani. Ezt a kérdést azonban én a magam részéről lezártam azzal, hogy a szakmai pálya mellett döntöttem. Személy szerint sohasem éreztem, hogy a biológiai TDK-munkában különösebb politikai befolyás érvényesült volna. Viszont az eredményes TDK-munka sem jelenthetett so-

kat a későbbi tudományos előmenetelben akkoriban, hiszen nem volt olyan szervezett továbbképzés, amely a TDK-ra épült volna. Véleményem szerint az akkori aspirantúra szervezete semmiképp sem volt a TDK-munka folytatásának tekinthető, hiszen a tudományos továbbképzést kivette az egyetemek kezéből, és ez az akkori minősítési rendszer kétségtelen fogyatékos volt.

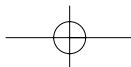
A rendszerváltás után a TDK-tevékenység milyen változásokon ment át?

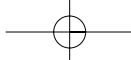
A természettudományos TDK-munka véleményem szerint nem direkt módon rendszerfüggő, mint ahogy a piactudományok is működhet diktatórikus körülmények között, ahogy ezt Kornai János eredményei is bizonyítják a kelet-ázsiai fejlődő országok gazdaságáról. Így, a rendszerváltás utáni első öt-hat évben én még nem érzékeltem jelentős, illetve pozitív változásokat, bár ebben szerepe lehet annak is, hogy a 90-es években a TDK-ban elsősorban tanszéki műhelymunkát végeztem, és az OTDT-vel való kapcsolat a konferenciák idejére korlátozódott. Az OTDT munkája véleményem szerint az utóbbi öt-hat évben vált sokkal önállóbbá, az aktuális miniszteriális vezetéstől függetlenebbé, és ezzel együtt minőségileg magasabb szintűvé. Ebben nagy szerepe van jelenlegi elnökünk világos, karakteres vonalvezetésének, a minden részletre ügyelő titkári munkának, továbbá annak, hogy az OTDT tagjainak többsége nagy tapasztalatú vezető oktató.

Visszatekintve az elmúlt évtizedekre, milyen tanulságokat kínál a TDK-munka? Mit kellene másként csinálni?

A diákköri munka értékelésének sarokköve a diákköri dolgozatok magas szakmai színvonalú bírálata, lehetőleg úgy, hogy ez segítse a diákkörös hallgató további munkáját, és ami ehhez szorosan csatlakozik: a zsűri, azaz a bírálóbizottságok összetétele. Ezt a munkát általában két tényező szokta megzavarni. Az egyik: a bírálatok késedelmes beérkezése, ami miatt a konferencia résztvevői gyakran csak a regisztrációs csomagban láthatják meg a dolgozataikról szóló bírálatokat. A másik gond abból fakad, ha a dolgozatok bírálatában feltűnő szemléletbeli vagy színvonalbeli különbségek adódnak. Szerencsére a legutóbbi konferenciákon egyre kevesebb volt az olyan disszonancia, hogy a bírálók indokolatlanul eltérő pontszámmal értékelték adott dolgozatokat, ami korábban, több OTDK-n, a tagozati-zsűri-elnököknek komoly szakmai és morális gondot okozott.

Tapasztalatom szerint kedvező, ha a zsűri mint *testület* is véleményt alkothat a dolgozatokról, ami kiküszöbölheti a bírálatokkal kapcsolatos esetleges szubjektívizmusokat, anomáliákat. Ezért szükséges volna lehetőséget találni arra, hogy a zsűri a bírálatok beérkezése után, a konferencia kezdete előtt már összeülhessenek, ami viszont a rendező egyetemnek többlet kiadást okozna. Ezt erősíti meg egyik szakmai bizottsági tagunk írásos véleménye, aki úgy véli, nem szerencsés dolog a vizsgaidőszakra időzíteni a dolgozatok beadását, mert ez egyrészt a hallgatók számára is kedvezőtlen, másrészt a dolgozatok bírálatára sem jut elegendő idő, feltételezve, hogy a konferenciák időpontja és a zsűrizés módja nem változik meg. A jelenleg leginkább járható útnak az a gyakorlat látszik, hogy az ősszel rendezett helyi konferenciára a dolgozatot már lényegében a végleges formában kell beadni, és azon a helyi konferencia után már csak a bírálatokban javasolt kisebb javításokat lehet végrehajtani.

Milyennek látod a diákkörök jövőjét a bolognai folyamat generálta reformok idején?

A korábbi, illetve jelenlegi képzési rendszerben szerves, belső fejlődésként már kialakult egyfajta linearitás: a középiskolai tehetséggondozáson alapuló ifjúsági kutatómunka, az egyetemi évek során végzett diákköri munka és a TDK által jól megalapozott PhD-képzés egymásra épülő rendje. Ebben a rendszerben az eredményes diákköri munka a doktori képzést készítette elő, és ez a PhD-felvételi kritériumok között is érvényre jutott. Ezen az egyetemi képzés tömegesedése és a kreditrendszer bevezetése is csupán keveset változtatott, mert az első két év gyakorlati oktatása során, melyet gyakran éppen PhD-hallgatók végeztek, lehetőség nyílt egy bizonyos tehetség-kiválasztásra.

A tudományos diákköri munka magyar modelljét a szakkollégiumi rendszerrel együtt olyan bevált rendszernek tekinthetjük, amelynek a most bevezetendő lineáris képzésbe is be kellene épülnie. Ezek a tények a bolognai folyamat hazai megtervezésében, sajnos, nem kaptak kellő hangsúlyt, talán éppen azért, mert ez a fajta tudományos diákköri munka egyféle hungarikum, így nem szerepelhetett a bolognai sémában sem.

A képzési szintek és a diákköri munka viszonyában az alábbi összefüggéseket kell végiggondolni.

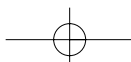
Az egyik, hogy a kutatómunka folyamatosságot igénylő, következetes tevékenység, amely logikusan, szervesen egymásra épülő mozzanatokból áll. Ebben súlyos veszteséget okoz, ha a munka folyamatossága évekre megszakad. Ez a nagyjából főiskolai szintűnek tervezett első három éves alapképzés során okvetlenül fennáll, mert ennek célja a többség számára valójában nem egyfajta linearitás, hanem egy alacsonyabb szintű diploma megszerzésével járó kilépés a rendszerből.

A másik pedig, hogy előzmények nélkül a kétéves mesteri szint valójában túl rövid, ezáltal alkalmatlan az olyan mértékben eredményes diákköri munka végzésére, mint ahogyan az a korábbi ötéves képzési rendszerben megvalósulhatott. Ha pedig ez így van, akkor a hároméves doktori képzés is menthetetlenül alacsonyabb szintről indul, ami megnehezíti, hogy ennek során elérhetővé váljék az alapos, a nemzetközi szakirodalom önálló tanulmányozásán nyugvó felső szintű szakmai képzés és a nemzetközileg elfogadott orgánumokban megjelentetett publikációkkal fémjelzett kutatói eredményesség.

Következtetésünk csak egy lehet: mindenképpen megoldást kell találni arra, hogy a mai formájában zsúfoltnak, és alapvetően – egyoldalúan – a gyakorlati kimenetet szolgáló alapképzés során is meglegyen a lehetőség a minőségi oktatásra, a tehetséggondozásra és kiválasztásra.

Hogyan fogalmaznád meg tanári hitvallásod a tehetséggondozással és a tudományos diákköri munkával kapcsolatban?

A természettudományos kutatómunka a legtöbb szakterületen egyre inkább csapatmunka, amelyben egyes korösszetételű, több generációs gárda dolgozik egy műhelyben. Ennek véleményem szerint jelentős nevelő, szocializációs értéke van, amit mindenképp meg kell őrizni. Az érem másik oldala viszont az, hogy sem a mennyiségi szemléletű normatív támogatásban, sem pedig a minősített oktatók rangja és száma alapján megítélt minőségi normatívában, de az egyes oktatók tényleges oktatási terhelésének értékelésében sem jut kifejezésre az a többletmunka, amelyet egy-egy oktatási egység és annak oktatói a diákköri munkába befektetnek. Kétségtelen, hogy a diákköri munka szépsége, etikai értéke csor-

bulna azáltal, ha ez csak egy fizetett tevékenységgé degradálna, de az egyes oktatási egységek támogatásában mégis meg kellene jelennie valahol a diákköri tevékenységnek, mint értéket létrehozó minőségi oktatási tevékenységnek.

Idekapcsolódóan idézni szeretnék egy tíz évvel ezelőtti tanszékvezetői pályázatomból. Ma már nem vagyok tanszékvezető, mivel múlt évben betöltöttem a 65. évemet. *„Mivel a tudományos diákköri munka volt saját egyetemi pályám egyik meghatározó élménye, ezért a tudományos diákköri munka támogatását, a diákkörösökkel való együtt-dolgozást oktatói munkám elengedhetetlen részének tartom továbbra is. Ami társadalmunkból napjainkban kihalóban van: a „többgenerációs nagy-család modell” igyekszem a tanszéken megvalósítani. A diákköri munka támogatását nemcsak saját feladatomnak tekintem, hanem abba a tanszék minden minősített munkatársát igyekszem bevonni, akik körül egy-egy kis „műhely” már kialakult, például a populációgenetika, a természetvédelmi biológia, a viselkedésökológia területén, és eredményes működésüket OTDK-díjak és sikeres pályázatok bizonyítják.”*

Ez egyben oktatói hitvallásom is. Ennek gyakorlati konzekvenciájaként szükségesnek látom, hogy haladéktalanul meg kell alkotni a diákköri munka saját, a szakkollégiumi rendszerhez hasonló támogatási, pályázati rendszerét. Egyúttal javaslom, hogy az OTDT hozza létre a maga saját munkabizottságát, amelynek a feladata az legyen, hogy szakmai ajánlásokat fogalmazzon meg a mindenkori oktatásügyi kormányzat számára annak érdekében, hogy bolognai közegben is megmaradjanak a minőségi képzés sajátosan magyar formái.

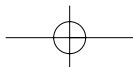
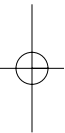
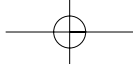
Csurgay Árpád

Budapesten született 1936. szeptember 8-án. A Budapesti Műszaki Egyetemen 1959-ben villamosmérnökké, 1964-ben egyetemi doktorrá (dr. techn.) avatják. 1959 és 1979 között a Távközlési Kutató Intézetben dolgozik. Közben, 1961-től óraadóként tanít a Budapesti Műszaki Egyetemen, és 1966–67-ben a Polytechnic Institute of Brooklyn Electrophysics intézetében (New York) dolgozik. 1973-ban elnyeri a műszaki tudományok doktora fokozatot.

1980 és 1985 között az MTA SZTAKI-ban kutató, 1985–1993 között az MTA főtitkárhelyettese, 1987-től a Budapesti Műszaki Egyetem, 2001-től a Pázmány Péter Katolikus Egyetem egyetemi tanára. Vendégprofesszorként 1994 nyarán a Goethe Universität (Frankfurt am Main), 1995 nyarán a Technische Universität München, majd 1996 és 2005 között minden tavasszal a University of Notre Dame (Egyesült Államok) Center for Nano Science and Technology intézeteiben dolgozik.

1985-től az MTA levelező, 1993-tól rendes tagja. 1990-ben az Academia Europaea (London), 1992-ben az Academia Scientiarum et Artium Europaea (Salzburg) tagjává választják. 1973 óta főszerkesztő-helyettese az International Journal of Circuit Theory and Applications (John Wiley, Chichester) nemzetközi folyóiratnak. 1991-ben az Institute of Electrical and Electronic Engineers (IEEE) a Fellow címmel tünteti ki.

A Kiváló Feltaláló Arany fokozat (1966), az Akadémiai Díj (1971), az Eötvös Loránd-díj (1975), a Honoris Causa Pro Scientia Aranyérem (1989), a Magyar Köztársasági Érdemrend középkereszt (1993), a Pázmány Péter-díj (1994), a Széchenyi-díj (1998), és a Simonyi Károly-díj (2002) birtokosa.

Csurgay Árpád

Egy idézettel kezdeném, amelyet az 1993-as konferencián tartott előadásodból emeltem ki. Ott, a megnyitón, hagyományt indítva tartottál előadást a tudományos diákkörök és iskolák esélyeiről Kelet-Közép-Európában. Ebben az előadásban volt egy mondat a magyar felsőoktatás tanulságaként: „A tehetség iskolát keres, tehetséges mestert, aki vonzza a tanulni vágyó fiatalt.” Ebből az idézetből kiindulva kérdezem: mi a tanári hitvallásod? Nem az „elején” kezdjük tehát, hogy hogyan lettél diákkörös, hanem – amikor már te vagy a mester, akkor hogyan találsz meg a diákokat? Hogy lesz ebből tehetséggondozás?

1946 és 49 között, általános iskolába a csepeli bencésekhez jártam. Mély nyomot hagyott bennem, hogy tanáraink minden diájkukat „tehetségesnek” tartották. Mindenki valamilyen tehetséges, mondogatták, az életet és a talentumokat mindenki – szülei közvetítésével – ajándékként kapja. Volt, akiben rajztehetséget fedeztek fel, ő ma neves grafikus. Volt, aki később öttusa olimpiai bajnok lett, volt, aki tanárként, orvosként, mérnökként, vagy jeles iparosként kamatoztatta tehetségét. A diáknak magának kell önismeretre szert tennie, magának kell felfedeznie, hogy miben tehetséges, de ebben a „mesternek” is nagyon fontos feladatai vannak.

Nekem voltak ilyen „mestereim”. A csepeli Jedlik Ányos Gimnáziumban kiváló tanárim voltak, például Vermes Miklós volt a fizikatanárom, az egyetemen pedig Simonyi Károly tudományos iskolájának vonzása segített abban, hogy megtaláljam a magam útját.

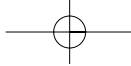
Érett kutatótanárként mindig nagy örömet okozott, ha diákjaim – később munkatársaim – értékeket fedeztek fel önmagukban, és tehetségük kibontakoztatásához a segítségemet kérték. Figyelemmel kísértem tanítványaim intellektuális fejlődését, nyitott igyekeztem lenni feléjük, és nagy megtiszteltetés volt számomra, ha irányító segítségemet kérték. Hálás vagyok nekik, mert szép és izgalmas intellektuális kalandokat jelentettek az ilyen alkalmak.

Ki volt a pályádat meghatározóan befolyásoló „mestered”?

Az egyetemen elsőéves voltam, amikor Simonyi Károly professzorral „egymásra találtunk”, és mester–tanítványi kapcsolattunk 2001-ben bekövetkezett haláláig tartott.

Mit jelent az, hogy „egymásra találtunk”?

Édesapámtól – aki rádiótechnikával foglalkozó gépészmérnök volt – hallottam a fiatal Simonyi Károly legendás előadásairól, amelyeket a mérnöktovábbképző intézetben tartott, sőt, érettségi ajándékként az *Elméleti Villamosság* című, akkortájt megjelenő könyvét kaptam. Aztán 1954-ben a fizikai és matematikai tanulmányi versenyek országos győzteseit behívták az akkori oktatási minisztériumba, hogy felajánlják nekünk, menjünk a Szovjetunióba magfizikát tanulni. Ezen a beszélgetésen Simonyi Károly is jelen volt. Ő akkor a Magyar Atomenergia Bizottság elnöke, a Műegyetem Elméleti Villamosság Tanszékének és a KFKI-nak egyik vezetője volt. Nagyon érdekes beszélgetés volt. Én a Műegyetem hallga-

tója lettem, nem mentem a Szovjetunióba tanulni. Ettől kezdve hol informálisan, hol munkakapcsolatban is Simonyi Károly tanítványa lettem. Figyeltem rá, és ő is figyelt rám.

Ez azt is jelenti, hogy te középiskolában már országos tanulmányi versenyt nyertél.

Nem nyertem, második díjas lettem fizikából. És matematikából is mindig a döntőkben voltam. A középiskolában Vermes Miklós mindig külön törődött azokkal a diákokkal, akikben felcsillanni látta az érdeklődést. Rendszeresen adott fejtörő feladatokat, és érdekes olvasnivalót.

És volt bátorságod Simonyihoz odamenni, amikor egyetemista lettél? Vagy ő már várt?

Az egyetemen nagyon hamar közel kerültem hozzá. Mellette akkor nagyon erős tudományos iskola működött, szoros kapcsolatban a KFKI általa vezetett laboratóriumaival. Mi tehát föl jártunk a KFKI-ba, nyáron ott, a laborokban dolgoztunk, a tanulmányi év közben pedig a tanszéken. Simonyi korán bekapcsolt az oktatásba is. Nagyszerű előadó és mester volt e téren is. Harmadévesként kezdtem gyakorlatokat vezetni. De amellett, hogy órákat tarthattunk, kaptunk kutatási témát is. Én nyáron a KFKI-ban ionforrásokat számoltam és építettem. A többiek más feladatokat kaptak. Kaptunk elméleti témákat is, írtunk dolgozatokat, úgyhogy amikor aztán a tudományos diákköri országos versenyt meghirdették, adigra nekünk szinte kész, vagy félkész anyagaink voltak.

Az első győzelmed mikor volt?

1958-ban országos első díjat nyertem.

Milyen dolgozattal?

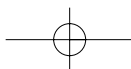
Nagy sebességű antennák jelátviteli problémáiról értekeztem. Mi történik az információ-átvitellel akkor, ha az adó és a vevő antenna egymáshoz képest igen nagy sebességgel mozog.

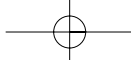
1958 azért nem volt akármilyen esztendő! Az egyik interjúdban olvasom, hogy 56-ban egyetemista nemzetőrként néhány napot részt is vettél a történesekben.

A lehető leghatározottabban, évfolyamtársaimmal együtt őrszolgálatot teljesítettünk.

Igen, de utána azért ezt nem felejtették el, és valószínűleg ez is szerepet játszott abban, hogy nem nagyon bíztattak, hogy maradj az egyetemen.

1959-ben kaptam meg a diplomámat. Simonyi Károly – aki akkor már nem volt a KFKI vezetője – hívott a tanszékére, és én is nagyon szerettem volna mellette dolgozni az egyetemen. De eltanácsoltak ... Így kerültem a Távközlési Kutatóintézetbe, ami akkor erős ipari kutatóintézet volt. Nagyon szomorú voltam, hogy az iparba kell mennem, és nem maradhatok a tudomány fellegetében. De később kiderült, hogy ez is a javamra vált. A Távközlési Kutatóintézetben egy nagyszerű tudományos iskolába, az ipari gyakorlat tudományos isko-

lájába kerültem, Bognár Géza és Csibi Sándor akadémikusok környezetébe. Reiter György és Csibi Sándor voltak első vezetőim, mindkettőjüktől sokat tanultam.

Amíg egyetemista voltál, mit jelentett a diákkör egy tanszéken? Mert te is alapítottál diákkört.

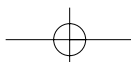
Igen, amikor 1962-ben mégiscsak – bár félállású, de – oktató lettem Simonyi Károly mellett, akkor a hallgatók számára alapítottam egy tudományos diákkört, ahol az elektromágneses tér és az anyagok kölcsönhatását tanulmányoztuk.

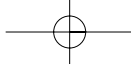
Kaptak konkrét témákat a hallgatóid?

Igen. Az Elméleti Villamosságtan Tanszéknek hivatása volt az elektromágneses térelmélet művelése. Az elektromágneses tereket minden új anyag új tartalommal tölti meg. Ennek következtében, ahogy az újabb és újabb anyagok megjelentek, újabb és újabb alkalmazási lehetőségeknek nyitottak utat. Akkor, a mikro-technológiák kibontakozása korában a szilárd testek és az elektromágneses tér kölcsönhatása volt izgalmas. Ma a biológiai anyagok és az elektromágneses tér kölcsönhatása, no meg a molekulák valamint a nanorészecskék és az elektromágneses tér kölcsönhatása az aktuális kutatási irány. Úgyhogy fölsoztottuk az anyagokat, és minden diák egy más anyagtípus és az erőter kölcsönhatását dolgozta fel. A munka egyénenként, tanár–diák kapcsolatban folyt, az előrehaladást rendszeres szemináriumi megbeszéléseken tekintettük át.

De valami azért lehetett a tanár–diák viszonyon kívül is, mert egy volt hallgatód, aki kollégád lett most a Pázmány Péter Egyetemen egy interjúban ezt írta rólad: „Az utolsó egyetemem évében volt egy fiatal, külső előadónk, Csurgay Árpád, aki egészen új dolgokkal bűvölte el a hallgatótságot.” Mi volt ez az új dolog? És mi volt ez a bűvölet? Magyarán tehát ott iskolateremtő hatást is gyakoroltál?

Nagyszerű diákokkal találkoztam. Voltak, akiknek az Elméleti villamosságtan vagy az Elektronfizika tantárgy gyakorlatait vezettem. Később sokan hallgatták a *Mikrohullámú áramkörök* vagy az *Elosztott paraméterű hálózatok* című előadásaimat is. Sokan kerestek meg, hogy kutatómunkájukról, aspiránsi feladataikról beszéljünk. Ezekből a beszélgetésekből cikkek, doktori értekezések és disszertációk születtek, és sok esetben életre szóló barátságok bontakoztak ki. Én is sokat tanultam a hallgatóktól, aspiránsoktól. Néhányan már nincsenek közöttünk, így Zsombok Zoli és Sárossy Jóska például, akikre, mint zseniálisan tehetségesekre emlékszem vissza. De a legszebb emlékeim között tartom számon a sokszor késő estébe nyúló szakmai beszélgetéseket, amiket előadásaim után folytathattam kiváló hallgatóimmal a hatvanas években. Ezekben az években volt egyetemi hallgató Roska Tamás is, aki kitüntetett érdeklődésével, nagyszerűen dolgozott, és az akkori együttműködésünkől máig tartó barátság bontakozott ki. Azóta többen vezető kutatók illetve egyetemi tanárok lettek, így Abos Imre, Bálint Lajos, Gödör Éva, Kőhalmi Zsolt, Pap László, Radványi András, Recski András, Szolgay Péter, Tóth Tamás, Zombory László, hogy csak néhányukat említsem. És ezekben az években hallgatta előadásaimat feleségem, Ildikó is, aki később Simonyi Károly egyetlen munkatársa lett. Nekem is mindig és igen hathatósan segített, és mind a mai napig a legszigorúbb kritikusom.

Az életem tele volt szerencsés fordulatokkal. 1964-ben doktoráltam a Műegyetemen, majd ösztöndíjas aspiráns lettem, és elsőik között kaptam engedélyt arra, hogy amerikai meghívást fogadjak el 1966-ban. Így 1966–67-ben ösztöndíjas postdoc-ként az Egyesült Államok egyik jelentős kutatóközpontjába kerültem Long Island-en. Ott ismerkedtem meg az akkor induló mikroelektronika néhány nagyon kritikus elméleti területével.

Amikor hazajöttem 1968-ban, a Távközlési Kutatóintézetben kutatócsoportot alapíthattam, és meghívásomra korábbi hallgatóim közül kiváló tehetségűek csatlakoztak hozzám. Csak azért nem mondom, hogy a legkiválóbbak, mert nem akarom megbántani azokat, akik másutt folytatták pályájukat. Intellektuálisan nagyszerű légkörben dolgoztunk, egészen 1980-ig, amikor – most nem részletezem a körülményeket – a kutatócsoport magja szerencsénkre átkerülhetett a Vámos Tibor vezette SZTAKI-ba, és akadémiai kutatócsoportként folytatta munkálkodását.

Egy professzor életében többször van ilyen nagy generáció, akit el tud indítani, és röptetni? Vagy ez volt az egyetlen és legnagyobb élmény?

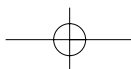
Azt hiszem, ez volt a legnagyobb élményem. Azóta is mindig, most is vannak doktoranduszok, akikkel dolgozom itthon is, az Egyesült Államokban is. Most is van kint hét magyar diákunk Notre Dame-ban, ahova most minden évben kijárok kutatni. A Center for Nano Science and Technology kutatólaboratóriumba hívnak engem is, meg diákjaimat is. Velük is nagy élmény együtt dolgozni. Lehet, hogy közülük is lesznek neves kutatók. Ez nagyrészt rajtuk múlik, mint ahogy negyven éve sem volt nyilvánvaló, hogy kiből mi lesz...

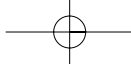
A jövő. A legtöbb interjút adó tudós – még Ritoók tanár úr is – igyekezett nemcsak tudományosan „röptetni” a tanítványait, hanem az életben való elhelyezkedésüket is segíteni. Volt olyan lehetőség, hogy pályájukat egzisztenciálisan is stabilizáld? Mert sokszor ez a legnagyobb gond. Van egy tehetség, gyakran megfogalmazódott, de igazából elkallódik, mert nem tudtuk ráállítani az igazi kutatói pályára.

E tekintetben voltak sikereim, de kudarcaim is, és sokszor éreztem tehetetlennek magam. Akik végül is boldogultak, azokat sem én röptettem. Beszélgetésünk elején szóba került az önismeret fontossága, a tehetség felismerésének jelentősége, és ebben a mester szerepe. A tehetség nagyon fontos, de nem elég. Sőt, az sem elég, ha kitartó munkával kiműveljük tehetségünket, és kiváló szakemberekké válunk. Nagyon fontos az is, hogy felismerjük sajátos és egyedi küldetésünket is. Hogy figyeljünk környezetünkre és nyitottak legyünk azokra a meghívásokra, azokra a jelzésekre vagy alkalmakra, amelyekben képességeink működtetésével szolgálhatjuk a közjót. Az önismeret és a küldetésstudat együtt jelöli ki hivatásunkat. És ezt minden egyes embernek magának kell felfedeznie. Önmagába és a nagyvilágba nézve-figyelve. A mester e felfedezőúton csak segítőtárs lehet.

Említetted a Notre Dame Egyetemet. Igazából az életedben folyamatosan jelen van a külföldi egyetem. A mester és tanítvány viszonya, összevetve a magyar példával, hogy néz ki külföldön? Milyen mintákat láttál?

Ott a mester és a tanítvány kapcsolata rövid idejű. Arra az időre szorítkozik, amíg a diák megszerzi a tudományos fokozatát. Akkor mindenki elindul és keresi a maga boldogulását. Az a gyakorlat, hogy az első egyetemi fokozat, a BSc után egyetemet váltanak. Elmennek

egy másik egyetemre a mesterfokozatot – MSc megszerezni, egy harmadik egyetemen doktorálnak. Ez után próbálnak végleges állásba elhelyezkedni.

A mester ott hogyan fogad tanítványt? Ez egy bürokratikus folyamat?

Nem, egyáltalán nem bürokratikus. A mester a tanítványokat a hozzá pályázók közül választja ki, mégpedig a korábbi teljesítményeik és személyes beszélgetés útján. Amikor letelek a tanulmányi idő és a jelölt megszerzi a fokozatot, akkor ott nem maradhat, ahol megszerezte a fokozatot. Másutt kell, hogy pályázzon tanulmányai folytatására vagy állásra.

Akkor annak a modellnek, amit a Simonyi-iskolával nekünk rekonstruáltál, csak az első része van ott meg? Ahogy veled Simonyi beszélgetett és fölfedezett, azt az amerikai modell is megteszi a doktorandusz kiválasztásnál. De az, amit te megkaptál Simonyitól, az egész életen keresztül való együttműködést, azt már nem.

Ott az a különbség, hogy az ország nagy lévén, nagyon sok a kutatóhely, nagyon sok az egyetem egy-egy szakmában. Ennek következtében azt értékelik, hogy ha valaki minél több műhelyből szerez élettapasztalatot. Tehát, ha valakinek minél több mestere volt, és minél nagyobb nevű mesterei voltak, az ad neki kedvezőbb indulást a tudományos pályán.

Nálatok a tudományos témák változása, a téma és a hallgató, a téma és a mester viszonya hogy alakult? Milyen változásokat tapasztaltál az elmúlt évtizedekben? És ha ezt most mérlegre teszed – és erre szeretném a beszélgetést fordítani –, mi történik a te tudományterületeden? A diákok hogyan hangolódnak rá az új témákra, új tudományos hullámokra?

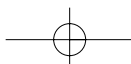
Nekem az a tapasztalatom, hogy a fiatal tehetségeknek jó érzékük van a jövő iránt, hogy a fiatalok a legújabb témák iránt mindig különös vonzalmat mutatnak.

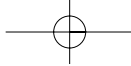
Ez van a mögött a bizonyos idézet mögött, hogy a fiatal „Csurgay Árpád egészen új dolgokkal bővölte el a hallgatóságot”, ugye? A „bővölet”.

Akkor, a hatvanas években, a mi szakmánkban radikális és gyors átalakulás zajlott. A mikroelektronika éppen születőben volt. De ennek jelentőségét itthon is, meg Európában is, de távol Amerikában is a nagy cégek tagadták. Akkor még úgy látszott, hogy a hagyományos vákuumtechnikával szemben az új félvezető integrált áramkörök versenyképtelenek. Ma már tudjuk, hogy akkor indult a mikroelektronika és a digitális technika azóta is tartó, immár negyvenéves diadalútja.

De mire ezt befogadta a világ, addigra szinte egy új forradalom kezdődött a ti tudományotokban. Az egyik interjúdban olvastam, hogy ez a biológia és a nanoelektronika kapcsolata lesz. Ez teljesen új dimenzió, amelyből újabb tudományos robbanás lesz. És, ha jól értem, akkor ez az út téged a környezetvédelem, a világ globális kérdései és az emberiség jövője felé fordított. Szinte filozofikus írásaid olvashatók!

Nem csak engem fordított ilyen irányba. Ezúttal is mesterem, Simonyi Károly jut eszembe. Neki volt két alapelve. Az egyik az, hogy az invariánsokat, tehát azokat a termé-

szettudományos törvényeket, amelyek nem változnak, azokat meg kell tanítani, mert azok végigkísérik majd mérnök hallgatóink életpályáját.

Ezek a konstans elemek. Veszélyes konstanst emlegetni, természettudományban a konstans számot jelent.

A természet nem változik olyan gyorsan, mint ahogyan a gépeink. Tehát a mérnöknek nemcsak a saját éppen aktuális gépeit, hanem a vonatkozó természettörvényeket is ismernie kell. A hallgatókat nagyon erős természettudományos alapokkal kell felvértezni. Ez az egyik. A másik, hogy mindig emberközpontú legyen a mérnöki szakma. Valamennyi technológiai vagy technikai átalakulás mindig új természettudományos felfedezéseken nyugszik. De az újat lehet jóra és rosszra is használni. Ez minden tudományos felfedezéssel, minden technikával így van. Ennek következtében borzasztóan fontos, hogy a fiatal tehetségek, akik a jövő technikáját uralják, gondoljanak arra, hogy tudásuk jóra használódjék, és ne az ember ellen, hanem az ember érdekében, szolgálatában használják fel. És ez most is, az új nanotechnológiák kapcsán is éles, aktuális vita ma a világon. Most először vagyunk olyan helyzetben, hogy úgy, ahogy a növények a földből fölszívott szervesen atomokból „építkeznek”, mi a laboratóriumokban atomokból építünk gépeket. Először vagyunk olyan helyzetben, hogy megfelelő mikroszkóppal látjuk a molekuláris mozgásokat, tudjuk, mi történik az atomok világában. Másrészt vannak olyan gépeink, amikkel nanorészecskéket, esetleg molekulákat is tudunk „szerelni”.

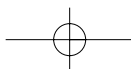
De itt már a fizika és a biológia összemosódik.

Nem mindig. De ha igen, abban veszélyek is lehetnek. Ez olyan terület, ahol nagyon figyelni és vigyázni kell. Egyfelől nagyon ígéretes a lehetőség, mert egy sor globális probléma megoldásához vezethet. Olyan problémákat oldhat meg, amiket a hagyományos technológiákkal lehetetlen megoldani. A másik oldalról viszont veszélyeket is rejt. Neumann János mondta egyszer: „Ami veszélytelen, az haszontalan is. Ami hasznos, az veszélyes!” És ez – a tűzre és a vízre is – szinte mindenre igaz, amit az embercsalád a maga megélhetése érdekében hasznosít.

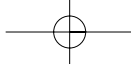
A huszoneves fiatalok döntő többsége – különösen a tehetségesek – a közjót akarja szolgálni, morálisan magasabb szinten áll, mint a versengés keserű tapasztalataival meggyötört „felnőttek”.

Téged hallgatva most jutott eszembe, hogy minden tudomány tulajdonképpen azonos elveken nyugszik, ha jó tudomány. A történelemtudományban megjelent egy irányzat 20–25 éve: a „totalis történelem”, amelynek az volt a lényege, hogy bármilyen szűk témát is kutatasz, az egész történelmet lásd közben! Ugyanígy az orvosoknál is látható ilyen „totalis orvoslás”. Úgy látom, hogy a Simonyi-iskola tagjai is, te is ezt a fajta „totalis természettudományt” akarod az ifjúságnak átadni, és ilyenfajta szellemben, ezen belül kutatni konkrét témákat, de megőrizni a totalitást. Jól értem?

Igen. Akik ma ülnek egyetemünk padjaiban, azok közel 50 év múlva fognak nyugdíjba menni. Úgy kell ma felkészülniük hivatásuk gyakorlására, hogy az elkövetkező 50 évben meg tudják állni a helyüket, mint a közjót szolgáló szakemberek. Az egyetemi hallgatónak

tisztában kell lennie azzal, hogy az elkövetkezendő 50 évben ő is meg a szakmája is nagyon sokat fog változni, de a szakmájának alapját képező természettudományos ismeretek nem fognak olyan sokat változni. Tehát ahhoz, hogy lépést tudjon tartani a saját szakmájával, ahhoz fontos, hogy a természettudományokban szélesebb alapokkal rendelkezzen, mint amennyi az ő szűk szakmájához pillanatnyilag szükségesnek látszik.

Tehát egyfajta reneszánsz kutató képe kezd kibontakozni?

Bizonyos értelemben igen. Gondoljunk csak saját életünkre. Szűkebb szakmámban, az információs technológiákban mi az egyetemen az ötvenes években nem tanulhattunk tranzisztorról és integrált áramkörökről, mert azok akkor még nem is léteztek. De Simonyi tanított elektronfizikát, és annak keretében megtanultuk a szilárdtestek fizikájának alapjait, így később erre alapozva követni tudtuk szakmánk fejlődését. A mester feladata az is, hogy az aktuális szakismeretek mellett felhívja a figyelmet a tanítványai előtt álló több évtizedes kihívásra. A szűk szakma művelése mellett a természettudományok fejlődését követő folytonos tanulásra buzdítson. Ha a mester azt sugallja, hogy csak az a fontos, amit ő éppen most csinál, akkor félrevezeti hallgatóit. Mert a hallgató számára nem az lesz a fontos, amit a mester most csinál, hanem az lesz a fontos, amit majd neki kell tíz, húsz vagy harminc év múlva csinálnia.

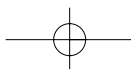
Akkor te visszabeszélésre is bíztatod a tanítványaidat?

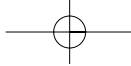
Arra biztatom őket, hogy amennyire csak lehet, önállóan keressék a maguk boldogulását. Csak akkor és csak annyiban támaszkodjanak tanáraikra, amennyiben ez ténylegesen hasznukra válik.

Tudományos vitákra gondolok. Az előbb a filozófia szót említettem, amikor rólad gondolkodtam. A te víziód szerint, ha így halad a világ, akkor zsákutcába, pusztulásba viszi ön magát az emberiség. És ez a fajta tudományos irány, amit te elkezdted, és sokan mások a világban, ad reményt arra, hogy tulajdonképpen egy új pályára kell átállítani az emberiség váltoit, egy másfajta útra. Ebben nagy reménység is van tulajdonképpen, de ahogy mondod, nagy veszélyek is. Veled tartanak, veled mennek a hallgatók ebben az átállásban?

Igyekszem őszintén beszélni ezekről a kérdésekről és töprengéseinkről. Azt is föl kell tárnunk nekik, hogy mi az, amit nem tudunk, és mi az, amitől félünk. Az egyik ilyen félelem az, hogy a ránk bízott Föld és az embercsalád anyagcseréjében a természetes körforgás visszaállítása nem sikerül. Ha így lesz, akkor vissza kell állnunk arra a működési módra, amikor csak annyi energiát, annyi anyagot használunk föl, amennyit a Föld újratermel. A nanotechnológiák talán megteremtik a lehetőséget arra, hogy jobb pásztorai legyünk a Földnek, hogy technológiáinkat átállítsuk egy a természethez sokkal közelebb álló, és a természetben már meglévő körforgás irányába.

Ez azért új filozófia, mert a 19–20. század jórészt arról szólt, hogy a természet átalakítható, megváltoztatható, kvázi megerőszakolható, de ennek a pusztulás felé vezető útját most látjuk. Ez a fajta új filozófia pedig a természetet éppen nem átalakítani, megváltoztatni akarja, hanem az emberi életet akarja hozzáigazítani a természetes törvényekhez. És ebben a te filozófiádban a természeti népek filozófiáját vélem fölfedezni, persze tudományos ala-

pokon. Például az indián népek, mert én őket ismerem egy kicsit – Bognár Lajos kutatott amerikai indián népeket –, amelyek egy egészen pusztító civilizációval szemben kell megvédjék magukat, és az élet fenntarthatóságát. Náluk látok – persze mágikus, meseszerű formában – ugyanilyen filozófiát, mint amit ti a természettudományok felől megfogalmaztok. Szerintem is ez a jövő, és ez már környezetvédelem is tulajdonképpen.

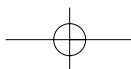
Mi persze másképp gondolkodunk erről, mint az indiánok. Mi abból indulunk ki, hogy az embercsalád lélekszáma és a Föld eltartó képessége közötti összhangnak fenn kell maradnia. Ha végignézzük a műszaki tudományok történetét, akkor azt lehet mondani, hogy az elmúlt tízezer évben ez az összhang előbb-utóbb mindig megteremtődött. Meg-megbomlott, de a visszaállítás új természettudományos felfedezések révén mindig sikerült. És itt az alapvető különbség az indiánokkal, mert ez nem egy tudomány nélküli, hanem éppen ellenkezőleg, ez egy nagyon erősen természettudományos kutatásra épülő gondolkodás. Úgy lehet az embercsalád jövőjét biztosítani, hogy újabb természettudományos felfedezésekkel, még több ismeret birtokában, magasabb technológiai szinten helyreállítjuk a természetes körforgást a Földön.

Most nagy probléma az energiaellátás, mert nincs elég szénhidrogén. Lehetséges válasz lehet a felmerült problémára, ha sikerül napenergiával vizet bontani, és az így keletkező hidrogént alkalmazni energiahordozóként. Hidrogén hajtotta autó már van, működésének mellékterméke a víz. A hidrogénnel működő üzemeltetés nem szennyezi a környezetet, hanem vizet ad. A körforgás tehát vízbontással indul, a hidrogént fölhasználja energiaforrásként, és a hidrogén vízzé ég el. A kulcskérdés az, hogy sikerül-e napenergiával vizet bontani, és a hidrogént veszélymentesen tárolni. Az „energia-aratás” program az Egyesült Államokban ezt tűzi ki célul. Nagy program, amely ezt akarja megoldani. Abból indul ki, hogy körülbelül egy óra alatt a Földre érkező napenergia elég lenne tízmilliárd ember egyéves energiaellátására. Tehát energia van elég, a Naptól jön, csak meg kell tanulnunk ezt az energiát „learatni”. Ezért hívják energia-aratásnak – energy harvest-nek.

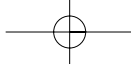
Erről beszélsz a hallgatóiddal?

Igen. Minden évben – a Pázmány Egyetem Információs Technológia Karán – Roska Tamás dékán kezdeményezésére minden éppen felvételt nyert és beiratkozott hallgató, mindjárt az egyetemen töltött első napján meghallgat néhány előadást. Hámori József, Roska Tamás, jómagam és mások egy-egy előadásban megpróbáljuk választott hivatásuk fontosságára ráhangolni a hallgatóságot. Ilyenkor beszélünk a huszonegyedik század kihívásairól. Az én szerepem az, hogy beszéljek a műszaki tudomány átalakulásának szükségességéről, de egyben lehetőségeiről is. A reményről, hogy többek között az ő generációjuk munkálkodása nyomán is, gyermekeik és unokáik kiegyensúlyozottabb, harmonikusabb, a természettel egyensúlyban lévő világban élhessenek. Hogy az új természettudományos felfedezéseket hasznosítva jó „pásztoraik” legyenek a Földnek.

A Pázmány szót ejtetted ki és az egyetemet. Milyen új helyzet teremtődött tanár–diák viszonyban a ti karotokon? Roska Tamás említette valahol, hogy könnyebb egy zöld mezős egyetemen bármit is elkezdni, mert nincsenek kötelékek, amik visszahúznak. Ilyen szempontból a Pázmánynak ez az új kara egészen unikum. Milyen ott a hallgatók és a ti kapcsolatotok, egy kicsit a diákkörök felől is szemlélve e kérdést?

Természetesen már a Pázmány Egyetem új, információs technológiát művelő mérnököket képző karán is működnek önképző diákkörök. A nagy egyetemekkel összehasonlítva kis létszámú az új kar, de nagy örömeinkre sok tehetséges fiatal tanul már itt.

A Roska Tamás által kitűzött koncepció mentén kialakulóban van egy természettudományokra, így az élettudományokra is támaszkodó, emberközpontú tanár–diák közösség. Diákjaink műszaki informatikus mérnökök lesznek, de egy nagyon erős és nagyon színvonalas biológia és agytudományi képzést is kapnak. Nem abból a célból kapják, hogy biológusok legyenek, hanem azért, hogy olyan mérnökök legyenek, akik tudnak kommunikálni biológusokkal és orvosokkal. És megpróbálják ezt a kommunikációt fölhasználni a saját, mérnöki alkotómunkájukban.

Freund Tamásnál is ez volt az érzésem, és Ritoók Zsigmondnál ez a benyomás erősödött, most már meg is fogalmazódik bennem: a magyar felsőoktatásban a legsikeresebb tehetséggondozás azokban a szituációkban alakul ki, amikor az egyetem és a kutatóintézet között van kapcsolat. Másutt ez nehezebb. Amerikában ezt a hallgató keresi meg, néha kutatóintézetbe megy, néha egyetemen tanul. Itt Magyarországon, Budapesten jobbak a lehetőségek, talán még Szegeden a biológiai kutatóban lehetséges ilyen kapcsolat. Nagy szerencse, ha egy vezető tudós tanít is, kutatóintézetben kutat is, mert akkor megteremtődik az az egyensúly, amit az egyetem önmaga nem tud megteremteni a műszer- és költségigényesség miatt.

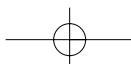
Az Információs Technológia Karral három akadémiai kutatóintézet: a Központi Orvostudományi Kutató, a KFKI Anyagtudományi Intézete és a SZTAKI működik együtt. Az akadémiai kutatóintézetnek is jót tehet, hogy a diákokhoz közelebb kerül. A diákjainknak pedig igen hasznos, hogy tapasztalt kutatókat hallgathatnak, és talán később be is kapcsolódhatnak az intézetek munkájába.

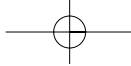
Ez jó modell lehetne ahhoz, hogy a tehetséges gyerekek az intézetekben „feljöjjenek”.

Egyetértek. A fiatalok sikeres elhelyezkedését elősegítendő azzal is próbálkozunk, hogy az ötödik félévben minden tárgyat angolul tanítunk. Külföldi előadók is jönnek, és azok is angolul tanítanak. Szóval a hallgatók négy félévnyi időt kapnak arra – és ehhez a segítséget is megkapják –, hogy fölkészüljenek a nyelvből olyan szinten, hogy az ötödik félévben már megértsék a külföldi előadókat.

Van időd a hallgatókkal is bíbelődni, vagy a doktoranduszokkal való törődés a fő tanári munkád, természetesen a saját kutatómunkád mellett?

Már működik az Információs Technológia Kar doktori iskolája is, de a doktori iskola hallgatói még nem a Pázmányon végeztek, hanem a Műegyetemen, az ELTE-n vagy mássutt. Az én energiám nagy része a hallgatóknak jut, bár két doktorandusz is dolgozik velem. Az előadások mellett azokkal a hallgatókkal foglalkozom, akik érdeklődést mutatnak a nanoelektronika iránt. Azokkal, akik vállalják azt a plusz energia-befektetést, ami szükséges egy önálló témakör feldolgozásához, valamilyen készség szintű tudás elsajátításához, és hasznos feladatra történő alkalmazásához. E munka is sok öröm forrása.

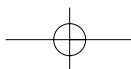
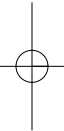
Ha mindegyik fejezetnek, interjúnak címet adnánk, akkor a te beszélgetés-fejezeted a „Mindenkori tehetséges!” címet kaphatná.

Kodály Zoltán mondta, hogy minden gyerek jó hallású, amíg egy felnőtt el nem rontja a kapcsolatát a zenével. Nekem is az a tapasztalatom, hogy minden diák tehetséges valamilyen, de nem mindenki ismeri fel saját képességeit, nem mindenki talál rá a saját küldetésére, és sajnos nem mindenki tart ki hűségesen az önismereten alapuló küldetéstudatra épített hivatása mellett.

Tanári hitvallásomat kérdezted. Közel negyvenéves tanári pályámra örömmel tekintek vissza, mert mestereim segítségével megismerhettem saját képességeimet – korlátaival együtt. Mindig találtam lelkesítő feladatokat, néha még erős küldetéstudatot is éreztem. Igyekeztem hűséges maradni hivatásomhoz, de ami a legtöbb örömet okozta, az az, hogy találkozhattam fiatalokkal, akiknek segíthettem saját tehetségük, küldetéstudatuk és így hivatásuk megtalálásában.

A családom – feleségem, leányaim, fiam és unokáim – mellett, akik útitársaim, és akiknek szeretetéért és a sok-sok örömteli évtizedért végtelenül hálás vagyok, hálát érzek azokért a találkozásokért is, amelyekre tanári és kutatói pályafutásom során került sor, és amelyek sok intellektuális örömmel gazdagították életemet.

Igazából még az Akadémiáról is szerettem volna kérdezni, de ez valahogy már nem illik ehhez a zárógondolatodhoz. Beszélgetésünk lényege, ha jól értem amit mondtál: a morális elkötelezettség a tudományban, amit a fiataloknál reményteljesnek látsz, a harmóniára való törekvés, és a jövőorientált tudomány, hogy a zsákutcából kivigye az emberiség egészét, és egy új útra állítsa át a fejlődést. Én azt hiszem – ha egyetértesz azzal, ahogy most az általa mondottakat összefoglaltam –, ez lenne beszélgetésünk szintézise. Ebben jelenik meg a mester, aki megtalálja a diákjait, ahogy te is, vagy a diák, aki megtalálja a mesterét, és így teremtődik meg a tudományos folytonosság, és a tudomány fejlődése.

Freund Tamás

Zircen született 1959. június 14-én. Neurobiológus.

Tanulmányait Szegeden kezdte, s az ELTE-n fejezte be 1983-ban, biológia szakon. Egyetemi éveiben a SOTE kutatóihoz is kötődik, később az Anatómiai Intézet ösztöndíjasa, majd munkatársa (1983–1990). 1980–1983 között tudományos diákkörös.

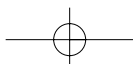
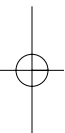
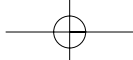
Kutatási területe az agykéreg idegsejtjeinek, azok kapcsolatrendszerének szinaptikus és kémiai szerkezete és élettartama.

Az Oxfordi Egyetemen többször dolgozott vendégkutatóként. 1992-ben lett a tudományok doktora, 1998-tól az MTA levelező, 2004-től rendes tagja.

1990-től az MTA Kísérleti Orvostudományi Kutatóintézet főmunkatársa, majd igazgatója. 2001-től a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Neurobiológiai Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára.

Több európai folyóirat szerkesztőbizottsági tagja, hazai és nemzetközi tudományos társaságok tagja, elnöke. Tudományos publikációinak száma megközelíti a 200-at.

Számos hazai és nemzetközi elismerés, köztük Akadémiai Díj (1997), Cajal Érem (1998), elsőként elnyert Bolyai-díj (2000), Mestertanár Aranyérem (1999), Honoris Causa Pro Scientia Aranyérem (2003), Széchenyi-díj (2005) birtokosa.

Freund Tamás

A Mindentudás Egyeteme honlapján olvasható egy életrajzod, ami összevetve más önéletrajzokkal azért imponál a diákkör történetét készítő, összeállító történésznek, mert külön hangsúlyt kap az életrajzban, hogy diákköröztél. Ez nem mindenki esetében fordul elő. Úgy gondolom, hogy ez életeredben a diákkör jelentőségének fontosságára utal. Ez az egyik kiinduló pont lehetne beszélgetésünkben.

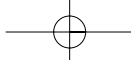
A te életeredben mit jelent a diákkör? Az adatok szerint – különösen a harmadik-negyedik évtől – életeredben van egy nagy nekilendülés és fordulat. Nem tudom, hogy ez ki fog-e derülni az interjú során, számomra az volt az érdekes, hogy miközben az ELTE-n végezted a biológia szakot, a SOTE Anatómiai Intézetében diákköröztél. Hogyan látod önmagad tevékenysége körül mindazt, ami a biológiában, orvostudományban zajlott, zajlik? Ha jól gondolom, te egy ilyen „határsávban” dolgozol, és mindkét tudományterületre rálátsz.

Úgy gondolom, ahhoz, hogy valaki tudományos pályára menjen, már egészen fiatal korában kell, hogy érezzen valamifajta extra motivációt, elhivatottságot. Ez bennem is megvolt, bár akkor ez még nem tudatosult. Egészen fiatalon, 12–13 évesen szüleim munkahelyén, vegyszerraktárakban dolgoztam, mint nyári diákmunkás. Én adtam ki a vegyszereket. A kémia órán a megtanult reakciókat így otthon mindig el tudtam végezni, és egy kis kísérletező laboratóriumot fel is állítottam a telken, egy kis fabódéban 7–8. osztályos koromban. Amit nem sikerült felrobbantanom. Felrobbantottam helyette egy kis pincét. Ahogy minden fiatal diák a csínytevésre is használja a tudomány eredményeit. Mindenesetre így visszagondolva, valószínűleg velem született tulajdonság lehetett ez a fajta kíváncsiság, az új keresése, a természettudományos megfigyelések izgalma.

A családban volt ennek előzménye?

A családban nem igazán, hiszen édesanyám laboratóriumi asszisztens volt, édesapám pedig gépkocsi előadó. Viszont mind a ketten kutatóintézetben dolgoztak, és így kerültem én is oda, mint nyári diákmunkás. Sokat beszélgettem ott mérnökökkel, kutatókkal, és már akkor ott motoszkált bennem a megismerési vágy, úgyhogy mindenféle, a megismert, megtanult reakciókon kívül más, egyéb dolgokat is mindig kipróbáltam; hogy na ebből mi jön ki. Volt egyfajta kísérletező ösztön bennem. A kémia szeretete megmaradt gimnáziumban is, de a harmadik osztálytól a biológia átvette a vezető szerepet. Az akkori biológia tankönyvünk szinte kizárólag az agykutatásról szólt, Hámori József, Akadémiánk mai alelnöke írta feleségével, és tele volt gyönyörű szép ábrákkal, Szentágothai János csodálatos, művészi értékű ábráival, az idegsejtek egymáshoz való kapcsolódásáról.

Szentágothai maga rajzolta az ábráit. Ő olyan művészi vénával rendelkezett, hogy még akvarelleket is készített, de nemcsak tájképeket, hanem idegsejt-hálózatokat is megfestett. Én pedig vizuális típus vagyok, így ez nagyon megfogott: az idegsejt-hálózatok komplexitása, kapcsolatrendszerük csodálatos logikája, és hogy mindennek eredménye az a fantasztikus működés, amit az agy képes produkálni. Úgyhogy harmadikos gimnazistaként eldön-

töttem, hogy az aggyal foglalkozó biológus szeretnék lenni. Még azért a gimnáziumban ott állt előttem a döntés, hogy orvosi egyetemre, vagy biológus szakra menjek-e, de mivel mindig is idegenkedtem attól, hogy emberekbe egy injekciós tűt belebökjek, és ez ugye eléggé elkerülhetetlen az orvosi egyetemen, inkább a biológus pálya mellett döntöttem. Mivel eleve azért jelentkeztem az egyetemre, mert az aggyal szerettem volna foglalkozni, logikus lépés, hogy rögtön elkezdtem keresni azokat a kutatóhelyeket az egyetemen, ahol kísérletes munkában is részt lehet venni. Hiszen már 12 éves koromban kísérleteztem a telken egy fabódében. A kísérlet, az ismeretlen megismerése, nagyon régi motiváció volt bennem, ez egyenes úton vezetett ahhoz, hogy diákkörözni akartam. Sokkal jobban érdekelt a tudományos diákköri és a konkrét kísérletező munka, mint az egyetemen bármilyen óra. Hiszen az egyetemen, még ha voltak is gyakorlatok, mert persze voltak: biokémia, szerves kémia, élettan gyakorlat, ott az ember csak a már jól ismert kísérleti eredmények reprodukálását végezte. Természetesen az is fontos része a képzésnek, de engem messze nem elégitett ki.

Hogy tudta meg, hogy van ott diákkör? És milyen diákkör?

Az ELTE-n érdeklődtem az oktatóknál és hallgatóknál, hogy foglalkozik-e itt valaki komolyan a neurobiológiával. Azt a tanácsot kaptam, hogy menjek az orvosi egyetemre, mert ott Szentágothai János szárnyai alatt dolgozik egy Somogyi Péter nevű biológus, aki viszonylag fiatal, 30 éves volt akkoriban, de már megjárta Oxfordot, és olyan nemzetközi hírnévre tett szert, hogy a világ minden tájáról jönnek hozzá a módszereit tanulmányozni. És mert biológus, fiatal, biztos szívesen fogadna egy biológus diákköröst. Így kerültem Somogyi Péterhez. Jó szívvel fogadott. Elmeséltem neki, hogy miért szeretnék TDK-zni: nem az egyetemi gyakorlatokon szeretném reprodukálni a már jól ismert élettani jelenségeket. Újakat szeretnék megismerni, és ez csak tudományos diákkör révén lehetséges. És Somogyi Péter ehhez lehetőséget biztosított.

Ezt hogyan kell elképzelni a neurobiológiában? Mint TDK-s mit is csináltál? A témavezető mit és hogyan segített? Mit jelentett TDK-snak lenni itt, az intézetben, Somogyi mellett?

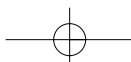
Azon nyomban módszereket kellett tanulni, hiszen csupa olyan módszerről van szó, amit az egyetemen nem tanítottak. A legbonyolultabb szövettani festési eljárások, fénymikroszkópia, elektromikroszkópia.

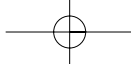
Jártál még szemináriumra? Vagy hogy tanultad ezt? Ez azt jelenti, hogy külön tanultál?

Amit az asszisztens meg tud tanítani, azt ő tanítja meg. Beágyazás, az állatok perfúziója, fixálása, metszetek festése, utána elektromikroszkópiára ultra-vékony metszetek készítése ultramikrotommal, fotótechnikák. Ezek mind olyan speciális dolgok, amit egyetemen lehetetlen tanítani. De ott ültem folyamatosan Somogyi Péter mellett, és eleinte együtt végeztük a festéseket, majd a metszetek értékelését.

Más diákkörös hallgatókkal együtt tanultál?

Akkor, azt hiszem hárman voltunk – és hármunkkal foglalkozott Somogyi Péter, nagyon sok mindent személyesen tanított meg. Az abszolút technikai dolgokat persze az asszisten-

cia tanította, a legapróbb részletekig, hogy önálló munkavégzésre is képesek legyünk. Az oldatokat is nekünk kellett készíteni, sőt a mikroszkópos filmeket is mi hívtuk elő, a negatívokat nagyítottuk, papírképeket gyártottunk. Tehát a legelemibb asszisztensi feladatoktól kezdve egészen a legbonyolultabb, már csak kutatók által végezhető fázisokig mindent el-sajátítottunk, és ez így volt helyes. Későbbi pályafutásom során, külföldi tanulmányútjaimon, mikor nekem kellett valahol metodikákat felállítani, ennek igen nagy hasznát vettem.

Bekapcsolódtatok konkrét intézeti kutatási feladatokba is?

Igen, és pontosan ez az, ami az ember motivációját fantasztikusan meg tudja sokszorozni; hogy tudom, mindezeket azért tanulom, mert szükséges ahhoz az új eredmény eléréséhez, amit én megkaptam feladatként. És csodálatos érzés volt azokat az idegsejteket, amelyeket én a harmadikos tankönyvben, csak rajz formájában láttam, most „életnagyságban”, mikroszkópba belenézve megfigyelni. Ott manőverezhettem a metszeteken, ezeket a sejteket fénymikroszkópból továbbvihettem elektromikroszkópos szintre, ott vizsgálhattam a kapcsolódási törvényszerűségeiket. És ezek mind olyan kérdések voltak, amelyet korábban még senki nem válaszolt meg. Tehát viszonylag hamar, fél éves metodikatanulás után már eljuthattam arra a szintre, hogy eredeti megfigyeléseket tehettem.

Hányadikos voltál akkor?

Másodikos. Másodév elején, októberben kezdtem. Ez tehát 1979-ben volt.

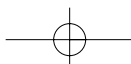
Hogy nézett ki az intézetben a TDK-élet? Nyilván a vezető oktatóknak, kutatóknak voltak hallgatóik. A Szentágothai-intézet egy „nagyüzem” volt, ha jól értem.

Nem igazán. Az az igazság, hogy azért ez egy oktató intézmény, és az oktató intézményen belül volt egy kis szigetként a Szentágothai János által vezetett akadémiai támogatott kutatóhely. Erre majd a tömegoktatás kapcsán térjünk mindenképpen vissza, mert nagyon-nagyon fontos kérdés. Néhány oktatónak a tanszékeken, intézetekben mindenképpen ki kell alakítaniuk egy kutatócsoport-magot, ahol olyan kutatók vannak, akik nincsenek túlterhelve az oktatással, így sokkal jelentősebb időt tudnak a kutatásra szánni. Köréjük csoportosulhatnak a diákkörösök, és azután ezekből „nöhetnek” ki a PhD-hallgatók. Ezt mindenképpen meg kell valósítani, minden egyes tanszéken, különben elvesz a kutató egyetemek koncepciója, megszűnik az elitképzés.

Milyen kutatóhelyekre gondolsz?

Mindegy. Ideális példa erre az akadémiai támogatott kutatóhelyek intézménye, amelyek néhány szerencsés tanszéken vagy intézetben működnek. Mint ismert, erre elsősorban akadémikusok, nagydoktorok pályáznak.

Ez fantasztikus dolog, hiszen az oktatási feladatokkal, vagy orvosi egyetemen klinikai feladatokkal is agyonterhelt oktatóktól, doktoroktól nem lehet elvárni azt, hogy olyan szinten kutassanak, hogy nemzetközi pályázati pénzeket is nyerhessenek, és annyi cikket írjanak, ami elég három év alatt egy PhD-dolgozathoz. Ha pedig nem tudnak ők maguk sem annyit publikálni, akkor felelősséggel nem vehetnek fel egy PhD-hallgatót. Ezért kel-

lenek az egyetemen a kutatói álláshelyek! Az Akadémia nem képes a probléma globális megoldására, de az akadémiai támogatott kutatóhelyek rendszere kiváló mintául szolgálhatna az Oktatási Minisztérium számára, hiszen ennek megvalósítása – OM feladat lenne.

A Szentágothai-csoportban dolgoztál. Az Akadémia elnökének jutott ereje veletek foglalkozni?

Amikor az Anatómiai Intézetbe kerültem 1979-ben, Szentágothai János valóban az Akadémia elnöke volt. Ennek ellenére hihetetlenül sok időt szánt arra, hogy beszéljessen veünk, fiatal, huszonegynéhány éves TDK-sokkal is. Akkor is, amikor az irodája előtt hosszú sorokban álltak a tanszéki oktatók, hogy megbeszélhessék vele az intézeti ügyes-bajos dolgokat, minket mindig előre vett, és ha valami izgalmast véltünk felfedezni a mikroszkópban, akkor ő is lejött megnézni. Az esetek többségében kiderült, hogy ezt már ő is vagy mások is látták, de az a néhány eset, amikor valóban újat fedeztünk fel, nagyon fellelkesítette, ami persze a mi örömünket is megsokszorozta.

Ezt a modellt átvetted? Vagy mennyire tudtad átvenni? Ha jól értem, akkor két mestered volt, Somogyi és Szentágothai...

Abszolút mértékben átvettem. Bár soha nem voltam ilyen helyzetben, hiszen én soha nem voltam egy oktatóintézmény vezetője, jelenleg is egy kutatóintézet igazgatója vagyok, nekem soha nem kell választanom, hogy az oktatás vagy a kutatás élvezzen-e prioritást időm beosztásakor. Bár 2002 óta tanszékvezetőként neurobiológiát oktatok a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Információtechnológiai Karán, elsődleges feladatom a kutatás maradt.

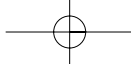
Később erre visszatérünk. Mikor jelentél meg először dolgozattal?

1981-ben. Tehát másfél éve talán, hogy diákköröztem, ez is jelzi, hogy Somogyi Péter akkor milyen fantasztikus, nagy ívű pályát futott be, ő emelte fel magával a TDK-sait, ő tudott olyan témákat adni, amit egyéves kutatási tapasztalattal is már meg tudunk válaszolni, és nem is akármilyen cikket tudunk belőle írni. A második cikkem, amelyben társszerző voltam, a *Nature*-ben jelent meg. Ez akkor is és ma is a legrangosabb tudományos folyóiratnak számított.

Természettudományi vagy az orvosi diákkörökön szerepeltél?

Egyiken sem. Volt egy kellemetlen élményem első cikkeim után. Pályázhattam az intézetben egy fiatal kutatói díjra, és amikor leadtam a cikkeket, akkor a bizottság egy senior tagja megkérdezte, hogy nincs-e olyan cikkem, amiben egyedüli szerző vagyok, mert hát ezek „TSzCs munkák”. Mivel kutatási területünkön szinte minden cikk társszerzős, ez engem elbátortalanított, és elvette a kedvemet mindenféle versenyzéstől. Az említett eset után nem is indultam TDK versenyeken. Engem a nemzetközi konferenciák érdekeltek, a nemzetközi fórumokon való megmérettetés előadásokkal, poszterekkel, közleményekkel. Akkoriban már konferenciákra hívtak, tanulmányokat írtam, írtunk...

Somogyi magával vitt titeket is külföldre?

Igen, sőt engem ki is küldött 1981 nyarán két hónapra Oxfordba. Ami fantasztikus, újabb lépés volt a pályámon, hiszen közeli kapcsolatba kerülhettem a kinti kutatókkal. El tudtam helyezni a saját megszerzett tudásomat a világ élvonalába tartozó kutatókéhez képest. Nagy önbizalmat is adott, hiszen én olyan technikákat vittem oda, amiket ők tőlem ismertek meg; saját fejlesztésű technikákkal is előrukkoltam, ami ahhoz vezetett, hogy ötöd-évben meghívott az ottani professzor, David Smith, egy teljes, egyéves tanulmányútra.

Ez egy Forma 1-es típusú gyorsulás volt!

Így van.

Ez a „jó időben, jó helyen, jó emberrel”-modell.

Így van. Megvolt a motiváció. Ehhez társult egy fantasztikus szakember, aktív fiatal kutató, Somogyi Péter, aki szárnyai alá vett, és ott volt a háttérben Szentágothai János is, akitől pedig koncepcióban hihetetlenül sokat lehetett tanulni. Olyan elme volt, aki a legelemből szerkezeti, anatómiai felfedezésekből is már filozófiai szintű konklúziókat volt képes levonni. Hihetetlen alkotó elme, és mellette művész is. Nagy gondolkodó, talán a század utolsó polihisztorja volt.

Nála is maradtál végzés után.

Igen. Somogyi Péter 1982–83-ban külföldre ment, ezért amikor végeztem, kandidátusi aspirantúrára pályáztam. Akkor már Szentágothai János témavezetésével, hiszen Somogyi Péter már nem volt az országban.

Ez az 1983–86 közötti periódus.

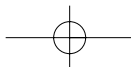
Igen. 1983–86, ez a három éves kandidátusi aspirantúra, akkor úgy hívták, hogy Tudományos Továbbképzési Ösztöndíj. Úgyhogy én TMB ösztöndíjas voltam, és 86-ban meg is védtem kandidátusi értekezésemet.

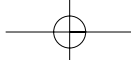
Mi volt az az első pillanat, amikor te is úgy jelentél meg a fiatalok számára, hogy már hozzád kell menni, mert nálad tanulni lehet? Folytattad azt a vonzást, amit Somogyitól, Szentágothaitól tanultál?

Amint hazajöttem Oxfordból az első egyéves tanulmányút után, 1983-ban, akkor államvizsgáztam, és felvételiztem TMB-ösztöndíjasnak. Felvettek, és amint elkezdtem dolgozni, mint TMB-ösztöndíjas, azon nyomban meghirdettem diákköri lehetőséget.

Témákat adtál? A témáidhoz hogyan kötődtek a hallgatók?

Leginkább úgy működött, hogy jó kapcsolatban voltam az ELTE-n az állatszervezettani tanszék oktatóival. Ott, amíg én Somogyi Péternél TDK-ztam, és szakdolgozatot is készí-

tettem, kellett egy tanszéki összekötő, hiszen a SOTE volt, és nekem az ELTE-n kellett egy tanszéki kapcsolattartó személy, aki Sass Miklós professzor lett, aki most tanszékvezető. Zboray Géza tanár úr is nagyon érdeklődött a kutatásaink iránt. Én őket kértem meg arra, hogy ha látókörükben feltűnik egy tehetséges gyerek, lehetőleg már első-másodévbén szűrjék ki. Ugyanis akkor oktatják őket állatszervezetanra. Próbáljanak olyan embereket hozni irányítani, akik kellőképpen motiváltak, és az agy érdeklí őket elsősorban. Mindjárt jött is három fiatal, már 1984-ben. Az egyik Soltész Iván, ő volt az első TDK-som, ő most a University of California, Irvine professzora. Nálam öt évvel fiatalabb, az USA-ban igen gyors karriert futott be. A másik kettő Maglóczky Zsófia és Gulyás Attila, akik most intézetünkben egy-egy kutatócsoportot vezetnek.

Ők az első generáció.

Így van, és őket követte két év csúszással a következő generáció, Acsády László és Tóth Katalin. Tóth Katalin most Quebeckben kutat, Acsády László pedig egy önálló labort alapított itt a KOKI-ban, mert elnyert egy Welcome Trust Senior Professorship-et. Igen jelentős pénz hozott az országba, műszereket vett, berendezett belőle egy laboratóriumot, három embert fel tudott venni ebből a pályázatból öt évre. Ő teljesen függetlenné vált, és abszolút alkalmas az önálló kutatói pályára, most készül beadni a nagydoktoriját. Diákkörösök hosszú sora következett ezután, őket már jelentős mértékben az első generáció tagjai képezték ki.

Amikor telefonon beszélgettünk, akkor röviden úgy foglaltad össze, hogy annyi diákkörösöd van, hogy nem emlékszel a nevükre.

A nevükre természetesen emlékszem, csak arra nem, hogy ki mit nyert a TDK versenyeken, mert rengeteget szerepeltek.

... mert ez húsz év, vagy több is mint húsz év!

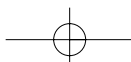
Körülbelül annyi. Mint említettem, én nem szoktam indulni TDK versenyen. Nem is lett volna fair, hiszen akkor már komoly tanulmányaim jelentek meg. Amikor diplomáztam, 1983-ban, már nyolc nemzetközi folyóiratcikkem jelent meg közel 50-es kumulatív impakt faktórral, ami megfelelne a mai nagydoktori követelménynek. Így aztán nem is forszírozhattam, hogy az én diákjaim induljanak. Aztán a későbbi generációk már rájöttek arra, hogy jó lesz az OTDK-n résztvenni a jövőben, hogyha PhD-ra akarnak jelentkezni, hiszen plusz pontokat lehet szerezni.

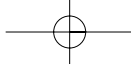
Milyen „zászlók” alatt futottak ezek a fiúk, ha diákköröztek?

Nem emlékszem. De a későbbi generációkból elég sok diákom nyert 1–3. helyezéseket.

Amikor betekintünk az életrajzodba, látszik, hogy a Pázmányon tanszékvezető vagy, ezek szerint onnan már közvetlenül is tudsz diákkörös hallgatókat kapcsolni az intézethez?

A Pázmány sajátos módon kapcsolódik az intézethez, hiszen ez egy információ-technológiai kar. Itt a diákok érdeklődése nem elsősorban az agy kutatás területére irányul. Viszont,

amikor jelentkeznek a Pázmányra, akkor jól tudják, hogy ennek a karnak az a különlegessége, hogy itt biológiát és neurobiológiát is kell tanulni, ellentétben a Műszaki Egyetemen, és más egyéb egyetemek információ-technológiai képzésével. Roska Tamás dékán úr kezdeményezésére jött létre a kar, aki régóta dolgozik a számítástechnika és az agykutatás határterületén, és óriási perspektívát látott egy olyan képzésben, ami biztosítaná a szakembereket, kutatókat a manapság robbanásszerűen fejlődő infobionika, bioinformatika, neuronhálózat modellezés, idegsejthálózat-alapú számítógép-tervezés számára. Ez, azt hiszem, hogy Európában is egyedülálló vállalkozás. Roska Tamás Berkeley-ben is tanít minden évben 2–3 hónapot, és azt hiszem, ott már létezik egy olyan modell, amit próbált meghonosítani, sikerrel.

Itt azért eléggé meghatározott érdeklődési körű hallgatók vannak, akiket inkább érdekel az informatika, mint az agykutatás, de egy-kettőt mindig lehet találni, akit motivál a dolog, és szeretnének bekapcsolódni az idegrendszeri kutatásokba. Most azt hiszem, egy vagy kettő diák van az információ-technológiai karról az én osztályomon, de társprofesszorom, Liposits Zsolt, aki az intézet igazgatóhelyettese, a Pázmányon pedig a tanszékvezető helyettesem, szintén alkalmaz kettő-három diákot az osztályán. Egyszóval vannak néhányan, de ez azért nem tipikusan az az intézet, ahová a Pázmányos információ-technológusok akarnak jönni diákkörözni. Ők inkább olyan területet keresnek, ahol matematikai, fizikai, számítástechnikai tudásuk jobban érvényesül. Itt az intézetben viszonylag kevés az a laboratórium, ahol akár idegsejthálózat-modellezéssel vagy valamilyen mérési módszerek automatizálásával lehet foglalkozni.

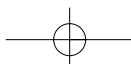
Szakítsuk meg egy kicsit e gondolatmenetet! Amikor valaki az életrajzodat olvassa, feltűnik, hogy sokat vagy külföldön. Külföldön a tehetséggondozásnak milyen mintáit láttad? Mert legalábbis, mi azt mondjuk, hogy a diákkör az hungarikum, az másutt nincs. Tehetséggondozás nyilván másutt is van. Milyen formáival találkoztál, mi az, ami hasonlít a mi tehetséggondozási-tradícióinkhoz?

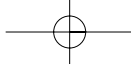
Nekem elsősorban Angliából vannak tapasztalataim, de azért Amerikában, Svédországban, Németországban is eltöltöttem nem kevés időt, és azt vettem észre, hogy ilyen fiatalon, mint nálunk, sehol nem kezdenek aktívan kutatni a diákok. Elvéve lehet találni undergraduate-eket, akik komolyan kutatással szeretnének foglalkozni, akik elég időt, energiát szentelnek a kutatásra, és ezzel meggyőzik a témavezetőiket arról, hogy érdemes velük foglalkozni, érdemes nekik komoly témát adni. Amíg valaki csak érdeklődik, és beszállingózik havonta egyszer egy kicsit körülnézni, addig ez nem kellően komoly hozzáállás ahhoz, hogy a témavezető is vegye a fáradságot és foglalkozzon vele.

Akkor a diákkör tényleg hungarikum?

Én úgy gondolom, hogy igen. Sőt, ami az alsó korhatárt illeti, ez egyre lejjebb tolódik, hiszen Csermely Péter megszervezte a Kutató Diákok Országos Szövetségét, ahol már középiskolásokat sikerült bevonni a kutatásba, és irányítani olyan témavezetőkhöz, mentorokhoz, akik hajlandók még egy 16 éves gyerekekkel is foglalkozni.

Hozzám is jár rendszeresen Veszprémből konzultációra egy srác, de a most harmadéves diákkörösöm, Nagy Sári is 16 évesen jelent meg itt a laborban, és azon nyomban kísérletes munkával szeretett volna foglalkozni. Megkérdeztem tőle, hogy „te ezt komolyan gondold?”. Akkor előhúzott egy cikket, amit ő írt a Természet Világába, Szentágotthai

János munkásságáról 16 évesen! Elolvastam, engem azonnal meggyőzött, hogy ezzel a leánnyal érdemes foglalkozni, mert ilyet aztán végképp nem lehet hallani sehol a világon, hogy 16–18 éves gyerekek már bejárnak a laborba, és ott tanulják a kutatási módszereket. Nyilvánvaló, hogy míg a tudományos háttérismereteket nem szerzik meg, addig leginkább a metodikákkal lehet foglalkozni. De már ez is óriási előny, ha valaki, egyetemre kerül, ismeri az alapvető kutatási módszereket. Hiszen ezeknek a megtanulása igen sok időt igényel. A szakzsargon is felcsipegetik azzal, hogy sokat ülnek a laborban, részt vesznek laborértekezleteken, tudományos megbeszéléseken, vagy kirándulásokon a csoport tagjaival, és hallják, hogy a kutatók egymással mikről, hogyan beszélgetnek. Már ez igen sokat gazdagítja a tudásukat, a képzelőerejüket, növeli motivációjukat.

Csermely Péter kísérlete inkább a reménység, de a doktori programhoz te valójában a diákkörösökből szelektálsz, tehát velük van kapcsolatod.

Pontosan. Hozzám még senki nem került úgy be, hogy diplomázás után gondolt egyet, és doktorit készíteni jött volna ide. Azaz, egy kivétel van. Egy klinikust felvettünk PhD-ra, aki éppen agysebészetből csinálta a rezidensi képzést, mint végzett orvos. Őt úgy gondoltuk, hogy érdemes bekapcsolni a patológiai vonatkozású dolgokba, hiszen már a patológus szakképesítése is megvolt. Amellé készített egy agysebészi szakvizsgát, és mivel mi elég sokat dolgozunk epilepsziás emberi agyon, műtét során kioperált kóros agyszöveten, ezért az ő bekapcsolása szerencsés volt ilyen szempontból. De mindenki más úgy kerül ide doktorandusznak, hogy már első- vagy másodéves korában itt kezd diákkörözni, és mire felvételizik a doktori programba, már van egy-két cikke.

A mi doktori programunknál Szegeden plusz pontokat kaphat a jelentkező, aki diákkörözött. Nyilván ez nálatok is így van.

Természetesen ez működik, de ami még többet nyom a latba, mint egy TDK első vagy második helyezés, hogy ha van az illetőnek nemzetközi folyóiratban megjelent cikke.

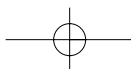
És nyelvtudása. Amikor valaki nálatok megvédheti a PhD-dolgozatot, a publikációs norma egész magas lehet.

Nem hiszem, hogy különösen magas lenne. A mi doktori iskolánk a SOTE-val közös doktori iskola, az intézet maga nem adhat ki doktori diplomát. A SOTE-ról szerepelnek benne elméleti oktatási intézmények és klinikák is. Ahol azért nem olyan egyszerű klinikai munka mellett kutatni. Úgy emlékszem, hogy két tanulmány a minimum, az egyikben első szerzőnek kell lenni, és a két cikk összimpaktjának többnek kell lenni, mint 5.

Idegen nyelvű norma nincs?

Ezek a tanulmányok zömmel idegen nyelvűek, hiszen a magyar nyelvűeknek nincs impakt faktora. A kettő összimpaktja pedig minimum öt kell, hogy legyen.

Térjünk vissza a tömegoktatáshoz. Miért tartottad fontosnak, hogy egy, Szendrő Péternek írt levélben ezt egészen hangsúlyosan említsd meg? Ez egyfajta aggodalmat jelent a jövődöt illetően?

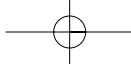
Én úgy gondolom, hogy a tömegoktatás nagyon hasznos. Sok szempontból szükséges, hogy minél többen próbáljanak felsőfokú végzettséget szerezni. Viszont azt is látni kell, hogy az oktatók létszáma nem növekedett arányosan, sőt inkább csökkent, és még ma is csökken. Az oktatók oly mértékben túlterhelte váltak az oktatással, hogy csak elvétve marad arra idejük, hogy nemzetközi színvonalú kutatómunkát végezzenek. Alig találunk egy-két olyan tanszéket vagy oktatót, akik tényleg képesek erre – sokszor önpusztító módon – időt szakítani. Az elitképzés így meghalhat, hiszen kutatás nélkül nincsen igazán nemzetközi színvonalú oktatás. Ezért a tömegképzés keretein belül kell megvalósítani az elitképzést. Most kétszáz biológus van egy évfolyamon. Mi húszan voltunk. És szerintem ma is legfeljebb húsz olyan hallgató van, akiket egy elitképzésbe érdemes lenne bevonni a diákkörök intézményesítésén keresztül. A többiek valószínűleg csak a diplomára hajtanak, soha nem válnak alkalmassá az önálló kutatásra, csak asszisztensi szintű munkavégzésre lesznek képesek. De diplomás asszisztensekre is szükség van.

Most egy vitában állást is foglaltál. Van tudniillik egy vita az egyetemi oktatók között arról, hogy a hallgatói létszám növekedésével vajon nő-e a tehetséges diákok száma. Szendrő Péternek például az az álláspontja, hogy hiába nő a hallgatók száma, a tehetséges diákok száma állandó.

Valóban úgy tűnik, hogy kétszázból még mindig csak húsz van, aki kellőképpen motivált és hajlandó extra időt, energiát befektetni ahhoz, hogy kutatóvá váljon. Úgyhogy én tudatosan készíteném fel a felvételt nyert kétszáz hallgatót: hölgyeim és uraim, ha ezt az öt évet önök itt végigcsinálják, még nem lesz önökből kutatópalánta, nem lesz önökből PhD-hallgató, nem tudjuk, hogy mire fogják használni ezt a diplomát. Ha viszont majd PhD-zni szeretnének, akkor válasszanak maguknak első, de legkésőbb másodévből olyan kutatási területet, amely leginkább érdekli önöket, keressenek azon a tanszéken, vagy ahhoz a tanszékhez kapcsolódó egyéb akadémiai intézetben egy kutatócsoportot, egy témavezetőt, és el kell kezdeni diákkörözni! Viszont ahhoz, hogy a tanszékeken ezt meg lehessen csinálni, biztosítani kell a megfelelő feltételeket! Ma sajnos a hallgató, ha elmegy egy tanszékre, ott azt találja (néhány kivételtől eltekintve), hogy minden egyes oktató túlterhelte, nincs idejük kutatni, TDK-sokkal foglalkozni, ők maguk is ritkán publikálnak nemzetközi folyóiratokban. Akkor hova küldjük a gyerekeket? Ezért javasoltam én annak idején, hogy az akadémiai támogatott kutatóhelyek mintájára létre kellene hozni oktatási minisztériumi keretből minden egyes tanszéken, intézetben egy olyan kis kutatócsoport-csírát, ahol az oktatók elsősorban kutathatnának, természetesen bevonva a TDK-sokat és PhD-hallgatókat.

Létezik hasonló, posztdoktori ösztöndíj, amit az OM támogat.

Ez azért nem ugyanaz. A posztdoktori helyek száma, az OTKA-t is beleértve, nagyon limitált. Az Akadémia pedig ezt nem tudja megoldani, olyan szűkösek a keretei, hogy a támogatott kutatóhelyi pályázatok, amiket képes kielégíteni, elenyésző hányadát fedezik az igényeknek.

Minisztériumi, kormányzati támogatás nélkül egy ilyen hálózatot nem lehet létrehozni. A tanszékeken kialakulhat egy egészséges verseny: hogy ki az, aki bekerül ebbe a körbe, aki főleg kutat és kevésbé oktat, mert hozott egy ígéretes, eredeti ötletet, bizonyította rátermettségét egy-egy színvonalas közleménnyel, vagy olyan karizmatikus egyéniség, hogy ragadnak rá a diákok. Illetve ki az, aki főleg oktatni szeretne az alapképzésben. Lehetne persze átjárás a kettő között. Viszont aki bent van ebben a kutatói körben a tanszéken, annak kötelessége nemzetközi szinten kutatni és publikálni. Maga köré gyűjteni azokat a diákkörösöket, akik szeretnék az elitképzésben részt venni, és akiből kikerülhetnek a majdani PhD-hallgatók, és a tanszéki oktatói-kutatói utánpótlás.

Összekapcsolom ezt a doktori képzéssel is. Tehát akik ebben a te általad említett „centrumban” vannak, jobbára azok tanítanak a doktori oktatásban is. Nálatok elegendő a doktori programhoz kapott pénz?

Az a pénz, amit ebből a keretből kapunk, szinte jelentéktelen a kutatások valós költségeihez képest. A PhD-hallgató viszont jelentősen hozzájárulhat a kutatócsoport teljesítményéhez, így pedig indirekt módon elősegítheti további hazai és külföldi pályázatok elnyerését. A kutatások költségeit elsősorban ezekből finanszírozzuk.

Akkor ti kutatási pénzeket áldoztok az oktatásra? És a diákkörösökre is?

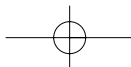
Természetesen. A TDK-sok és a PhD-hallgatók részt vesznek a kutatási téma megvalósításában. Társszerzők a közleményekben, tehát abszolút indokolt, hogy akármelyik hazai vagy nemzetközi pályázatomból finanszírozzam a kutatásaikat. Úgyhogy ez remekül működik, abszolút automatikus és egyértelmű. Így lehetne valahogy intézményesíteni a TDK-t, és tudatosítani kellene a hallgatókban, hogy mire számítsanak, ha a tömegképzésben vesznek részt, és mire van szükség ahhoz, hogy az elitképzésbe bekerüljenek. Mit jelent a TDK, mennyi idő-energia, és ha ő ezt belefekteti, akkor mire számíthat.

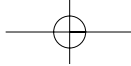
Feltűnt már az első mondataidban is, és erre beszélgetésünkben többször is visszatértél: általában ugyanis nem javallják, hogy első-másodikban diákkörözzön valaki, de te mintha a fordítottját gondolnád.

Én abszolút nem értek ezzel egyet, mert ha jön hozzánk egy első, és még csak anatómiát tanult, az élettan csak másodikban kerül sorra, akkor nem élettani cikkekkkel fogom kezdeni a szakirodalmi felkészítését, hanem anatómiai cikkekkkel. Ha másodéves lesz, és megtanulta az élettani alapokat, akkor fogja kapni az élettani cikkeket is. A kutatási témákat is eszerint válogatjuk ki számukra. Van persze olyan ambiciózus diák is, aki elébe megy a dolognak, és már ismeri, sőt műveli az idegélettant, mire az egyetemi képzésben odaérnek.

Ha elé teszed a cikkeket, akkor valójában inspirálsz a nyelvtanulásra is.

Arra is, természetesen. Be is kell számolniuk laborértekezleteken egy-egy elolvasott cikkből, amit együtt vitatunk meg és értékelünk.

Néhány szakbizottságnál érzékelhetően figyeltek arra a diákköri elemzők, hogy képet adjanak arról, hogy az elmúlt húsz, huszonöt, harminc évben a tudományterületükön a tudományos érdeklődésnek milyen irányai, milyen irányváltásai voltak, a témák irányai hogyan is alakultak. Beszélgetésünkben említetted, hogy most a bioinformatika felé sodornád a diákokat. Visszatekintve, a 80-as évek elejétől a biológiában hogyan lehet látni a nagy indulásokat, az új témákat? A kutatások szerkezete és új irányai tematikus szempontból hogyan alakultak?

Én úgy gondolom, hogy az 50-es, 60-as, sőt még talán a 70-es évek is a kémia és a fizika forradalmát hozták. És a 70-es, 80-as évektől kezdődően megértek arra, hogy a biológia integrálja őket. A biológiában így indult el először a biofizika, majd biokémiából kinőve a molekuláris biológia, géntechnológia forradalma. Ma ehhez csatlakozik a bioinformatika vagy infobionika. Ezek a legdinamikusabb módon fejlődő ágai a biológiának. És szerintem a nagyon gyors fellendülés ennek is köszönhető. Erre az időre ért be a biológia az a fajta megújulása, amit a kémia, a fizika, az informatika eredményeinek integrálása lehetővé tett.

És ezekre az új hullámokra rá tudjátok ültetni magatokat is.

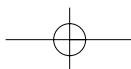
Természetesen, hiszen az agykutatás valóban multidiszciplináris tudományág. Az anatómiától az élettanon keresztül a molekuláris biológiai, molekuláris genetikai és viselkedésbiológiai kutatásokig, mind-mind az agykutatás alapvető megközelítési módjaihoz tartozik. Az agykutatásnak is óriási szüksége volt arra, hogy integrálja a molekuláris biológiai, biofizikai fejlesztéseket. És akkor még nem is beszéltünk az információs technológiáról. Ami megint csak minőségi ugrást jelent az agykutatásban. Hiszen itt olyan komputációkról van szó, amit több milliárd idegsejt végez az agykérgünkben. Fejlett információ-technológia kell ahhoz, hogy a legelemibb szinten is modellezni legyünk képesek az ilyen idegsejt-hálózati tevékenységeket. Tehát mindezeket az agykutatás felszippantotta magába, integrálta és ezért beszélhetünk az agykutatás technológiai forradalmáról. Én úgy gondolom, hogy a biológiában a legdinamikusabban fejlődő ágak ezek. Agykutatás, molekuláris biológia, molekuláris genetika, infobionika, biofizika.

Figyelted esetleg az idei OTDK-t, hogy ott mi történt? Részt vettél a zsűriben?

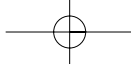
Nem, de a közvetlen munkatársaim mindig részt vesznek a zsűrikben.

Milyen információkat kaptál?

Csoportunk egyik diákja első helyezett lett a biológia TDK-n, volt még egy második és két harmadik helyezésünk is. Az orvosi TDK-n fiatal, másodéves TDK-sokat indítottunk, akiknek azóta két nemzetközi közleménye jelent meg TDK-dolgozatuk témájából, ami azt hiszem, kiváló teljesítmény. Ennek ellenére nem nyertek, és azt hallottam, hogy kicsit belterjes volt a díjkiosztás. Személyes tapasztalatok hiányában azonban nem akarok véleményt mondani. A korábbi tapasztalatok azonban nem mindig voltak pozitívak a bírálatok szakmai színvonalát illetően. A bírálóknak és a bírálóbizottságnak óriási a felelőssége, hiszen képesek egy megalapozatlan, szakmailag is méltatlan színvonalú bírálattal oly mértékben letörni egy fiatal diákkörös ambícióját, hogy egy életre elmegy a kedve a tudománytól

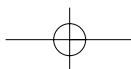
és a kutatástól. Az én diákköröseimet is érte már ilyen negatív élmény. Voltak olyanok is, akiknek a szakmai zsűri lehúzta a TDK-dolgozatát, teljesen alaptalanul. Egyszerűen nem értették, hogy miről van szó, mert nem az ő szakterületük. De akkor miért vállalják el a bírálatot? Elvállalták, majd szakmai bakikat elkövetve kritizálták a dolgozatot, amit néhány héttel később elfogadott egy neves nemzetközi folyóirat. Ugyanazt a dolgozatot, csak angolul. Ilyen esetek ma már egyre ritkábban vannak, de kiküszöbölésükre további lépéseket kell tenni, hiszen ez az egész TDK-nak sem tesz jót. Ilyenkor a diákok egymás közt jókat nevetnek és dühöngenek a szakmai zsűri „hozzáértésén”. Az még a szerencsésebb eset, ha jókat derülnek, de amikor esetleg tesz is a zsűri egy-két pejoratív megjegyzést, és beletapos a diák lelkébe, vagy megalázza... Elképzelhető, hogy esetenként ez a megaláztatás a diák témavezetőjének szól, vagy az intézmény, a tanszék vezetőjének. Ezek rettenetesen sokat ártnak a TDK egész intézményének és tüzzel-vassal irtani kell. Amikor az első hasonló problémák felmerültek, a Magyar Idegtudományi Társaság felajánlotta segítségét az OTDT-nek a megfelelő bírálók, zsűritagok kiválasztására tudományterületünkön. Ezt a feladatot szerintem más tudományos társaságok is örömmel vállalnák.

Most megint fontos dologra utaltál! A tudományos társaságokat jobban bele kellene vonni az országos vetélkedés zsűrijébe!

Így van. Másrészt, támogassák komolyabb díjakkal ezeket a TDK-konferenciákat. Hiszen végül is ezekből a TDK-sokból nő ki a tudományos társaságok jövőbeni tagsága.

Mi lenne az, amit befejezésképp még el kellene mondani, amikor a diákkörösökről interjút adsz?

Csak újra hangsúlyozni szeretném, hogy mára megváltozott a diákkörök funkciója és küldetése. A tömegképzés rendszerében létkérdés, hogy egy kutatói ambíciókkal rendelkező hallgató aktívan diákkörözzön legkésőbb másodéves korától, és találjon ehhez megfelelő színvonalú kutatócsoportokat az egyetemi tanszékeken, vagy az akadémiai intézethálózatban, bármi legyen is az érdeklődési köre.

Ritook Zsigmond

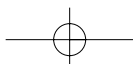
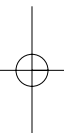
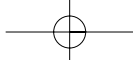
Budapesten született 1929. szeptember 28-án. Filológus. Egyetemi tanulmányait a Pázmány Péter Tudományegyetemen, illetve az ELTE-n folytatta 1948–1952 között. Itt tanársegéd 1952–1958 között, 1958–1970 között középiskolai tanár. 1970–1986 között az MTA ókortudományi tanszéki csoportjában dolgozik, 1968–1999 között az ELTE latin tanszékének egyetemi tanára.

Kutatási területe a görög és római irodalom, az antikvitás esztétikája. Nyolc tudományos monográfia és számos középiskolai tankönyv szerzője.

A római Academia Latinitati Fovendae (1984), az Európai Akadémia (1997), az Osztrák Tudományos Akadémia levelező tagja (1997). 1990-től az MTA levelező, 1993-tól rendes tagja. Az MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztálya elnökhelyettese 1990–1996, majd elnöke 1996–1999 között.

Több tudományos társaság és folyóirat szerkesztőségének tagja, vezetője.

Számos hazai és nemzetközi elismerés, köztük az Ábel Jenő Érem (1979), a Szent-Györgyi Albert-díj (1992), a Honoris Causa Pro Scientia Aranyérem (1995), a Pázmány Péter-díj (1997), a Széchenyi-díj (2001), a Máriás Antal Emlékérem birtokosa.

Ritoók Zsigmond

Kezdjük a közepén a beszélgetést! Ha jól értem, akkor meglepetésszerűen lettél az OTDT Bölcsész Szakmai Bizottságának elnöke. Egy kritikus pillanatban, 1990-ben, a rendszerváltás után az első demokratikus szakmai bizottsági elnök, az önálló életre kelt Országos Tudományos Diákköri Tanácsban.

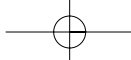
Igen, ezek nagy szavak, de mégis így történt. Az én esetem annyiban sajátos, hogy én egy kis szakon – latin szakon – voltam professzor, ahol a hallgatókkal, hogy úgy mondjam, állandóan napi kapcsolatban voltunk. A szemináriumokon átlagosan tizenöt ember vett részt, tehát a diákköri mozgalom iránt nem volt különösebb igény, nem volt rá különösen szükség, hiszen az órákon, szemináriumokon ki lehetett válogatni azokat, akik értelmesebbek, tehetségesebbek voltak, akiktől többet lehetett várni, mint egy átlagos hallgatótól, és ennek következtében további szervezés vagy még egy másfajta keret nem volt szükséges. Ez a gyakorlat tulajdonképpen meg is maradt a latin szakon így máig. Működik ugyan a diákkör, pro forma, tehát előadások, a konferenciára való felkészítés megtörténik; összegyűlnek hallgatók, tanárok. Megbeszéljük az előadáson azt, hogy melyiket érdemes, melyiket nem érdemes, de hogy úgy mondjam, évközi munka az nem folyik. Az az órák keretében zajlik.

A mi szakunk, a spanyol szak csupán kicsit nagyobb mint a tiétek, ezért ismerem ezt a helyzetet. 25 feletti a létszám, de ott a tanár első évben vagy második évben már minden hallgatóját ismeri, mert volt már vele órája. Amikor kinéztél valakit, és azt mondtad, hogy na, ebből a gyerekből lesz valami, akkor hogyan tovább, mi történt?

Akkor időnként megkérdeztem, nem túl agresszíven, de mondjuk, különös rendszerességgel, hogyan halad, min dolgozik, mivel foglalkozik. Milyen szemináriumi dolgot írt hozzá, vagy valaki máshoz? Ha hozzá, akkor tudtam, de ha máshoz, akkor is szerettem volna tudni, hogy akkor milyen dolgot írt. Mik a további tervei? És még egy dolgot meg kell említenem. Ha néha adódott erre alkalom, akkor a hallgatóknak a – nem tudom más-képp mondani – magánéleti problémáival is foglalkoztunk.

Ez nagyon jó.

Akkor, amikor én még tanszékvezető voltam, akkor minden elsőévest megkértem, hogy jöjjön be hozzám egy kis beszélgetésre. Megkérdeztem, honnan jött, vannak-e testvérei, milyenek a családi körülményei, milyen idegen nyelven olvas, és más különféle dolgokat, aztán azzal fejeztem be, hogy ha van valami olyan problémája, amiről úgy gondolja, hogy én feleletet tudok adni, vagy segíteni tudok, akkor jöjjön el. Volt, aki eljött, volt aki nem jött. Én nem kényszerítettem természetesen senkit, de mindenkinek megadtam a lehetőséget arra, hogy beszélgessünk. Meg kell mondanom, hogy tanári pályám szép emlékei ezek. Voltak hallgatók, akik eljöttek, és sokszor nehéz problémákkal, nem

szakmai problémákkal is előálltak. Volt, amikor tudtam segíteni, volt, amikor nem tudtam. Tehát jó légkör alakult ki. Amikor aztán már nem voltam tanszékvezető, akkor csak felajánlottam ezt a lehetőséget, akkor már nem rendelhettem el, vagy nem akartam elrendelni, de akkor is voltak, akikkel közelebbi kapcsolatba sikerült kerülnöm és segíthettem őket.

Ez a tanszékvezetői lét mennyi időt jelentett?

Ez hat év volt.

Korábban?

Korábban nem az egyetemen voltam. Az Akadémia Ókortudományi Tanszék kutatócsoportjában dolgoztam. Amikor az egyetemre kerültem, akkor tanszékvezető lettem, viszont miután két ciklust végigcsináltam, akkor átadtam, mert úgy gondoltam, hogy rotációra van szükség, és nem jó, ha valaki túl sokáig ül a vezetői székben.

Freund Tamás említi a vele való beszélgetésben, hogy a tanszék és a kutatócsoport között eddig mindig volt átjárás. Volt példa arra, hogy a latin tanszék oktatói a tehetséges diákokat ajánlották az akadémiai csoport figyelmébe?

Ilyen volt. De ez – hogy mennyire eredményes – attól függött, hogy volt-e státus a kutatócsoportban. Ha volt és sikerült valakit bevenni, akkor az bekerült a kutatócsoportba nyomban a végzés után. De a kiválasztás már egy folyamat befejezése volt. Mikor valakinek a munkáját láttuk, és meggyőződünk, hogy nemcsak tehetsége, hanem szorgalma, vagy nemcsak szorgalma, hanem tehetsége is van, akkor felmerült, hogy kár volna veszni hagyni a tudomány számára. Tehát olyan állást kell számára találni, ahol van lehetősége arra, hogy tudományos munkát végezzen.

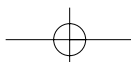
És ebben volt összjáték a tanszék és az Akadémia közt?

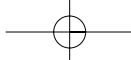
Igen. Szerepet játszott az aspirantúra lehetősége is, ami azért 1990 előtt fontos lehetőség volt. De az, hogy valaki aspiráns volt, még nem jelentette azt, hogy be kell kerülnie a kutatócsoportba.

De hát a kutatóvá válás számára azért fontos lépés volt.

Ez egy lehetőség volt, igen, csak most a kutatócsoportról beszéltünk. Ez volt az egyik lehetőség, de volt más is. Pesten az egyetemen sikerült elhelyezni, vagy könyvtárba, attól függött, hogy, milyen lehetőségek voltak. Erre mi igyekeztünk figyelni, és amennyire tudom, akik most ott vannak, azok is figyelnek arra, hogy a tehetség ne vesszék el. Sajnos, most már vannak elvesztettek.

A bölcsészkaron az egyszakosság bevezetése súlyos következményekkel járt. Az egy szak szinte piacképtelen, de a latin szak esetében ez fokozottan lehet jelen. Milyen gondokat jelent ez?

Különbéle gondokat. Nem tudunk mindig ilyen állást biztosítani diákjainknak. Volt olyan, aki egyszerűen fogta magát, és elment számítógépes matematikusnak, informatikusnak. Nagyon jól él, csak hát a szakma számára elveszett. Van olyan, aki megpróbált mint tanár felszínen maradni, és nagyon sajnálom, hogy nem sikerült neki. Nagyon tehetséges volt, eredményesen dolgozott, megnősült, családja lett, lakást kellett szereznie. Elment vidékre tanárnak, ahol kapott állást, ott most jól érzi magát. De valószínűleg elakadt a tudományos pályán belüli előrehaladásban.

Kiutat jelent az új típusú doktori program? Vagy ez is csak átmeneti megoldás?

Átmeneti megoldást jelent csupán, és nagyon csekélyt, mert az ELTE-n egy vagy két doktori iskolai ösztöndíj adódik – kis szakról lévén szó.

Esetleg tudós középiskolai tanár lesz? Vagy ez a modell nem „fenyeget”?

Attól félek, hogy nem fenyeget. Hacsak valaki nem aszkéta, és egyedül él, akkor ez esetben talán megvan arra a lehetősége, hogy mint tanár és kutató is érvényesüljön, tudok ilyen esetről is, van ilyen eset, de ez igen ritka.

Ez országosan mit jelent a latin szak számára? Veszélyben az utánpótlás?

Talán nem, csak az a veszély, hogy vannak olyan nagyon tehetséges fiatalok, akik szét-szóródnak, nem lesznek tudósok.

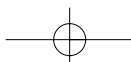
Külföldi ösztöndíjakkal nem lehet őket megtartani?

Külföldi ösztöndíjakra nem nagyon van lehetőségünk. Bár volt ilyen eset is. Volt tanítványom, aki Londonban doktorált. Úgy kezdődött, hogy nekem felajánlották, hogy volna egy ösztöndíj, tudnék-e megfelelő diákot javasolni. Tudtam. A hallgató azzal ment ki először egy évre, egy fél évre, hogy aztán lehet, hogy meg is tudják hosszabbítani. Ez az angol stílus. Először meglátjuk, hogy milyen, aztán majd megbeszéljük. Ő szépen ott doktorált... Volt aztán, aki kiment ösztöndíjjal, nem is jött vissza soha többé. Most már nagyon ismert tudós, de nem Magyarországon. Ilyen is van, de ez ritkaság.

A londoni egyetemmel jó kapcsolatunk van, mert azok, akik kimentek, azok ott mind jól szerepeltek, úgyhogy szívesen fogadnak Magyarországról jövőket. Ezt most dicsekvésképpen mondom. Azt mondták például az egyik diákról, aki ott doktorált, hogy jobban tud görögül, mint az ő hallgatóik, és hogy milyen egyetem lehet az olyan, ahonnan ilyen emberek jönnek – nem én foglalkozom vele görögből, tehát nem az én érdemem. Ezt csak azért említem meg, mert sokszor mi nagyon rossz véleménnyel vagyunk a saját egyeteminkről. Pedig gyakran jobbak, mint a nyugatiak.

Ilyen akadémiai előélet után nagy vállalkozás volt részéről, hogy elvállaltad az OTDT Bölcsész Szakmai Bizottsági elnökséget. Mik voltak ennek az előzményei? Téged ki „fedezett” fel?

Erre már nem emlékszem. Valószínűleg az egyetem részéről indult a kezdeményezés. Én 1986-ban kerültem az egyetemre mint tanár, akkor én ott kezdő voltam, tehát mint „kez-

dőre”, mindent rám lehet bízni. Így tértem rá arra a vágányra, amelyről aztán nem tudtam lelépni.

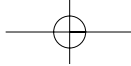
Szabbizottsági elnökként milyen tapasztalatot szereztél a magyar diákköri munkáról, a magyar felsőoktatásról, a különböző tanszékek közötti konfliktusokról, rivalizálásokról, klikkekről? Mert ez a tisztség nagy iskola tulajdonképpen, nagyon jó belátni az egyetemek és a műhelyek munkájába.

Voltak nagyon szép tapasztalataim is. Nagyon jó tapasztalataim vannak abból a szempontból, hogy általában azok a dolgozatok, amelyek a diákköri konferenciákon megjelennek, nagyon színvonalasak. Volt olyan, a veszprémi volt az, ha jól emlékszem, ahol az ókorral kapcsolatban olyan előadások hangzottak el, hogy azok nemzetközi konferenciákon is megállták volna a helyüket. Az elmúlt évi is jó volt, mondjuk nem ilyen jó, de ott sem kellett szégyenkezni. Különbőféle egyetemekről jöttek, tehát nem csak az ELTE-ről, ahol én voltam. Azt tapasztaltam más szakoknál is, hogy az előadások színvonalasak voltak. Gyengébbek mindig vannak, de általában nem lehet azt mondani, hogy a diákköri konferenciák nem voltak színvonalasak tudományos szempontból. Ez az egyik dolog, amit meg kell említeni, mint pozitívumot. A másik pedig az, ahogyan a modern tudományos kutatási irányzatok megjelentek ezeken a konferenciákon. Ez a tanárok érdeme általában, bár néha a hallgatók a tanárok ellenére is tudnak újdonsággal szolgálni. De valószínű, hogy ez inkább a tanárok eredménye. Tehát két évről két évre lehet látni, hogyan jelent meg egy-egy új irányzat.

Mondanál rá egy példát?

Tanulságos például, hogy a nyelvészetben hogyan jelenik meg a generatív nyelvészet, vagy hogyan jelennek meg a modern irodalmi irányzatok. Vannak különféle irányzatok, és különbségek is vannak közöttük, hogy tapintatosan mondjam, de a konferencián együtt megjelentek, és ez jó. De ezzel kapcsolatban van egy kevésbé jó élményem is. Az egyik az – amire utaltál –, hogy iskolák között vannak ellentétek, és ez sajnos a diákok pontozásában, vagy értékelésében is kifejezésre jut. És hogyha valakit az írásbeli munkája alapján nagyon lepontoztak, akkor – a szóbelin bármilyen jól szerepel – nagyon nehéz felhozni valamilyen elfogadható szintre. Ilyen tapasztalatom is volt, és olyan tapasztalatom is, hogy van – mondjuk nem ennyire éles elvi, iskolák között ellentétek, de egyetemek közötti, talán nem mindig tudatos, de talán még tudatos – rivalizálás is. Ez mindig visszatérő probléma volt, amíg én szakmai bizottsági elnök voltam, és ezt sajnos nem nagyon lehet kiszűrni, csak csillapítani.

Ezekről a karok, és egyetemek közötti rivalizálásokról már 1964-ben is szó esett, amikor a szegedi dékán leírta, hogy főképpen a debreceni, az ELTE és a szegedi egyetem között a hallgatók ürügyén a tanárok közötti rivalizálás és tanárok közötti konfliktus igen kiélezett volt. Ez egészen elrontotta a hangulatot, mire a hivatalos álláspont az volt, hogy talán nem baj, ha a hallgatók, akik a tudományban akarnak majd szerepelni, időben megismerik, hogy vannak ilyen konfliktusok és rivalizálások. Sajnos, ebben a 40 évben ez folyamatos jelenség. Nem tudom, hogy lehet-e ellene tenni?

Nem. Azt hiszem, hogy nem lehet ellene tenni, ez nemcsak 40 évvel ezelőtt, azóta is folyik, mert amióta benne vagyok a diákköri munkában, azóta is érzékelem, és tudom, hogy ez a rivalizálás külföldön is jelen van.

Nem tudom, korlátok közé lehet-e ezt szorítani, de a gyerekeket védeni kell ettől. Ha valaki úgy érzi: indulat van benne, akkor tisztességesebb azt mondani, hogy nem vállalom bírálatot, mert elfogult vagyok. Csak ahhoz nagy fokú önkritika kell, hogy ezt valaki beismerje.

Térjünk vissza – mert ez egy kitérő volt, amiért bocsánatot kérek –, a diákkörök és tudományos újdonságok témához. Ha jól értettem, elsősorban módszertani, felfogásbeli újdonságokról van szó. Ez tematikus újdonságokat is jelent?

Új megközelítési módokat. Irodalomtörténetben sok tematikus újdonság nem nagyon lehet. Lehet a legújabb irodalmi alkotásokat vizsgálni – de az újdonság az, hogy hogyan jelenik meg egy téma, milyen problémákat lát meg valaki! Mert sokszor meglátni egy új problémát nehezebb, mint megoldani. Hogy ki milyen problémát lát meg, hogyan kísérli meg megoldani újszerűen, új módon látni a régi problémákat, ez a lényeg.

Bár nem vagyok sem nyelvész, sem irodalmár, de azt is el tudom képzelni, hogy az irodalomtudományok, tehát például az angol, francia modern filológiák hatással vannak a klasszika filológiára is?

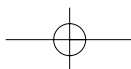
Feltétlenül. Azt kell mondanom, hogy nem elég nagy hatással. Ezt önkritikusan mondom. És itt jelenik meg a kétszakosság problémája ismét. Mert, ha valakinek van egy másik szakja, mondjuk egy modern filológiai vagy magyar szakja, akkor az ott tanultakat érvényesíti a latin szakjában is.

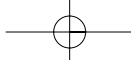
Az egyszakosok ingerszegény világban, vagy ingerszegényebb világban vannak, mint a többiek. Van-e szerepe ebben az elmúlt 15 évnek? Mi szerepe van annak, hogy tömegesedett az oktatás? Ez a te szakodon mit jelent, illetve te, mint diákköri szakmai bizottsági elnök, milyen problémákat látsz?

Én már annyira aktívan, 2000 óta nem vagyok kapcsolatban a diákokkal. Ekkor mentem nyugdíjba. Csak a 90-es évek második felétől kezdve érzékelhető ez a probléma. De valami elkezdődött már a mi időnkben is. A felvételnél a felvételi pontszámok mutatják, hogy valamikor 110 pont alatt nem álltunk szóba latin szakra jelentkezőkkel, most már a 100 pont alatt is nyugodtan be lehet kerülni a szakra. Ez azzal is összefüggésben van nyilván, hogy vannak divatos szakok, és kevésbé divatosak, és hát a latin szak az persze nem divatos szak.

Oda ma sincs tömeges jelentkezés, tehát továbbra is exkluzív szak marad?

Most már nincs tömeges jelentkezés. Azelőtt volt olyan, hogy a felét vagy a harmadát lehetett csak felvenni. Most már alig van túljelentkezés.

Ez azt jelenti, hogy középiskolában is csökkent a latin szakos tanulók száma?

Középiskolában is csökkent a latinos gyerekek száma. Főképpen a gyerekek és szülei látják, hogy valamiből meg kell élni, tehát látják, hogy olyan pályát kell választani, amelyből meg lehet élni. Mert a középiskolai tanulmányi versenyeken – tehát még középiskolások – nem csökkent a résztvevők száma. Aztán viszont, amikor kilépnek a középiskolából, akkor másfele vezetnek az útjaik.

Ma vita folyik arról, hogy vajon a hallgatói létszám növekedésével az egyetemeken növekszik-e a tehetséges és kutatásra bevonható hallgatók aránya, vagy pedig hiába növekszik a hallgatók létszáma az egyetemeken, a tehetséges kutató-ambíciókkal érkező fiatalok létszáma állandó. Mit tapasztalsz ezzel kapcsolatban?

Én inkább az utóbbi felé hajlok. Nem arányosan növekszik a tehetséges hallgatók száma, hanem az körülbelül állandó marad a hallgatói létszám növekedése ellenére.

Volt szakmai bizottsági elnökként, az OTDT Ügyvezető Elnökségének tagjaként kérdezlek: Milyen értelme van a diákköri munkának, az országos vetélkedőknek, a bolognai folyamat új feltételrendszerében? Ez a kettős fokozatú képzés vajon a diákköri munkát, a tehetségesek kiválasztását segíti-e, vagy gátolja?

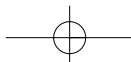
Az az érzésem, hogy ha jól csináljuk ezt a három plusz kettést – az MA-ról még semmilyen víziónk nincs –, ez változatlan lehetőség arra, hogy akik az egyetemre jönnek, és ott mondjuk az első évben már megtalálják azt, hogy milyen irányba akarnak menni, és ehhez megfelelő képességeket is mutatnak, vagy egyenesen így jönnek az egyetemre, lendületet kapjanak. Azokra egy kicsit jobban oda lehet figyelni. A tömegszakokon az odafigyelés nehezebb, de azért ott is vannak olyan gyakorlati órák, vagy elvi viták, szemináriumok, amikor a tanár, hogy úgy mondjam „testközelbe”, közvetlen kapcsolatba kerül a diákokkal, tehát fel tud figyelni arra, aki tehetséges. Visszatérve még egy pillanatra a tömegesedésre: itt a tudományos diákkör, amely nem tömegesedett el.

Mire gondolsz?

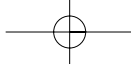
Arra, hogy ki kell választani azokat, akik a tömegeből láthatóan kiemelkednek. Nekik lehetőséget kell adni – már a három év után is – arra, hogy többet kapjanak, és többet teljesítsenek, mint ami egy átlag hallgató számára szükséges.

Örülök, hogy ezt mondd, mert van, aki szerint az első három évben még reménytelen a diákköri munka.

Fontosabbnak tartom, mint eddig bármikor! Legyen meg ez a lehetőség az első három évben is, amikor sok olyan hallgató jön, aki tulajdonképpen még azt sem tudja, hogy mit akar. Az első három év a lehetőség arra, hogy kiszemeljük közülük azokat, akik céltudatosan valamilyen tudományos munka iránt érdeklődnek.

Tíz évet dolgoztál szakmai bizottsági elnökként, az Ügyvezető Elnökség tagjaként az Országos Tudományos Diákköri Tanácsban. Jó-e ez a mai szervezeti rend, vannak-e funkcionális zavarai, milyen irányba kéne ezt változtatni, beleértve a szakmai bizottság munkáját, szerepét is?

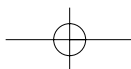
Nem emlékszem arra, hogy funkcionális zavarok lettek volna, amikor én itt voltam. Ez nem nekem köszönhető, de ez volt a helyzet. Aki rendkívül fontos, az az ügyvezető elnök, aki ténylegesen kézben tartja és szervezi az országos konferenciát. Az ügyvezető elnök olyan legyen, aki tényleg vezeti az ügyeket. Nekem nagyon kellemes tapasztalatom például a szombathelyi konferencia ügyvezető elnöke. Ő tényleg odaadással dolgozott és kézben tartotta a szervezést. Egész éjszaka fenn volt a díjkiosztás előtt, hogy minden oklevél kész legyen aláírásra, és minden sikerüljön.

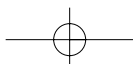
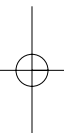
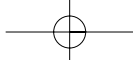
Csak azóta óriási változások történtek, amit már mint szenvedő alany az utódodként éltem át. A bölcsészkar OTDK nagyon nagy lett. Nincs-e itt az a pillanat, amit néha felvetettünk, néha elfelejtünk, de lehet, hogy csupán nem merünk hozzányúlni a kérdéshez. Hogy tudniillik a Bölcsész Szakmai Bizottságot ketté kellene osztani – mint ez néhány éve a TTK-soknál megtörtént – egy filológiai és egy történelmi egységre, és külön szervezni a konferenciákat. A mai bölcsész OTDK már szinte „világkongresszus”. Áttekinthetetlen, elveszett az intimitás, a jóízű szakmai viták lehetősége. 400 dolgozat érkezik egy konferenciára!

Megfontolandó dolog, hogy hogyan lehetne szétválni. A nyelvtudomány és irodalomtudomány együtt kellene, hogy maradjon. De igazad van. Vissza kellene hozni a régi OTDK-k hangulatát, amikor a kollégák este együtt vannak, beszélgetnek. Tehát az a fajta eszmecsere hiányzik, ami humanizálja a konfliktusokat. Mindenki rohan. Ridegebb lett minden. Sajnos, minden ilyen intézménynél, ami tömegessé válik, ez bekövetkezik. Személytelenné válik, dehumanizálódik.

Befejező kérdésem kissé patetikusnak tűnik. Mi volt, és mi a tanári hitvallásod, a tehetség-gondozás és oktatás dolgában? Olyan szépeket szoktál mondani szakmai bizottsági elnökként, az ügyvezető elnökség tagjaként, amikor egy-egy országos diákköri konferenciát lezártunk. Oszd meg e beszédek filozófiáját velünk!

Az én tanári hitvallásom abban foglalható össze, hogy az embernek szeretni kell azt, akit tanít és azt, amit tanít. Minden ebből következik. Ha szeretem azt, akit és azt, amit tanítok, akkor nem megyek készületlenül az órára. Ha szeretem azt, akit tanítok, akkor megpróbálom kihozni belőle a maximumot. Mert jó együtt dolgozni. Néha meglepő tapasztalataim voltak ezzel kapcsolatban. Volt egy hallgatóm, aki másodév első félévében azt mondta, hogy neki nem megy a latin, ő abbahagyja. Én akkor azt mondtam, hogy nézze, most ne hagyja abba, hanem jusson el a második év végéig, ott leteszi az első szigorlatot, az mégis egy kerek egész, aztán ha még mindig így gondolja, akkor majd elmehet. Az illető letette az első szigorlatot, nem ment el. Most már tanulmányi győztes tanítványai vannak mint tanárnak. Azt hiszem, hogy valami ilyesmire van szükség. Az ember higgyen is a tanítványai-ban. Akkor ugyan sok csalódás fogja érni, mert a bizalom nem mindig kifizetődő dolog, de nagy, életre szóló, biztató élményei is lesznek.

Zlinszky János

Zlinszky János

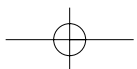
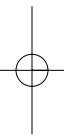
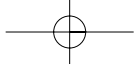
Budapesten született 1928. március 7-én. Jogász. Az ELTE Állam és Jogtudományi Karán szerzett diplomát, 1957-ben.

1952–1968 között különböző vállalatoknál dolgozik, 1968–1983 között ügyvédi tevékenységet folytat. 1983-tól a Miskolci Egyetemen a római jog oktatója, majd a Jogtörténeti Intézet vezetője, 1990-től akadémiai doktor, 1995-től a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog és Államtudományi Karának dékánja. 1989–1998 között az Alkotmánybíróság bírója. Professor emeritus.

Jelenlegi kutatási területei: jogászai etika, római jog Magyarországon, alkotmány a gyakorlatban.

Nyolc könyv és 300-nál több tudományos cikk szerzője. 1993-tól az Osztrák Tudományos Akadémia levelező tagja.

Több elismerés, köztük a Deák Ferenc-díj (1998) és az Akadémiai Díj (1999), a Honoris Causa Pro Scientia Aranyérem (2003) birtokosa.

Zlinszky János

Mi volt a meghatározó, döntő mozzanat, hogy ezt a pályát választottad és tudós lettél?

Jogász lettem, talán családi hagyomány révén is. Az elméleti kérdések, összefüggések, a történelem mindig érdekelt. Az egyetem első évében még régi szabású tanári gárda oktatót, szinte mindegyikhez vonzódtam, mindegyikük prosezemináriumára jártam. Ez érdekes áttekintést adott. Dolgozatot első évben, statisztika tárgyból készítettem, Laky Dezsőhöz, de Marton Géza Digeszta-elemző prosezemináriumán is értem el kiváló eredményt. Eckhart Ferenc is, Baranyai Jusztián is hívtak demonstrátornak, de én a római jogot és Marton Gézát választottam, s nem bántam meg máig sem. A mellette töltött néhány év kötelezett el a római jog-értéktartalmú jog-magánjogtörténet kutatása mellett¹.

Egyetemi hallgatóként hogyan találkoztál az önképzőkörökkel, a diákkörökkel? Kik voltak a tanáraid? Milyen tanárminták hatottak rád? Ki volt a mestered?

Az elmondottakból következik, hogy Marton Géza volt a mesterem. Ám ő csendes, háttérből irányító, szabad mozgást engedő mester volt, mellette lehetek még többen: így a két magánjog professzor, Szász István és Nizsalovszky Endre. Másodévesként, ismét előre nyúlva, az ő prosezemináriumait látogattam Szabó Imre jogelméleti szemináriumára és a politikai szeminárium mellett. Később Beck Salamon, de másodévesként még hallgattam Szladits Károly utolsó speciálkollégiumát is. Ugyancsak másodévesként sikeres dolgozatot készítettem Nizsalovszky szemináriumában a Holtnak nyilvánítás – háború után igen aktuális – témaköréből. Szabó Imre jogelméleti szemináriumára számára készült a *Jog és gazdaság*, valamint *A történelmi tárgyak jelentősége és viszonyuk a jogelmülethez* című dolgozatom. Mindkettő tartalmaz később is hasznosított elemeket, meglátásokat. Harmadéves joghallgatóként a Jogászszövetség jelíges pályázatán második díjat nyert *A jog fogalma a dialektikus és történelmi materializmus szerint* című dolgozatom.

A régi, illetőleg alakuló egyetem adta lehetőségeket tehát kihasználtam, saját munkáim révén. Mikor másodéves joghallgató lettem, a római jog tárgy Marton vágya szerint átkerült elsőévről másodévre. Marton ebben az 1948/49-es tanévben dékán is volt, keveset tartózkodott a tanszéken, amelynek három szobájából tanév elején még csak a középső könyvtár volt használható: a professzori szobában Martonék roncs bútorai, a tanársegédi szoba is használaton kívüli raktár. Az éves munkám a könyvtár újra katalógizálása volt, hogy megállapítható legyen a háborús veszteség. Ezt a munkát hazánk egyik legjelentősebb római jogi-magánjog történelmi gyűjteményében magam végeztem, ami az anyagban nyert áttekintés révén nagy hasznot jelentett számomra. Persze az, hogy egyáltalán végezni tudtam, abban latin-görög érettségim, jó német- és francia-, valamint kezdő angol nyelvtudásom segített, olaszul e munka hatására kezdtem tanulni. A BTK-n hallgattam olasz nyelvet,

¹ V.ö. Utószó a szerkesztőtől, in: „Marton Géza, A polgári jogi felelősség.” Bp 1993. 328–334.

ókortörténettel együtt. Mégis, a későbbi munkám és főleg utódnevelési elkötelezettségem szempontjából két szinte egyéni kezdeményezésem volt lényeges.

Milyen volt hallgató-időszakodban az önképzőkori, tudományos diákköri tevékenység állapota karodon? Mit jelentett a diákkör számodra? Milyen eredményeket értél el?

A hivatalos diákmozgalom abban az évben indította a jogon a tanulókori mozgalmat, amit a hivatalos egyetemi tanmenet nem vett még figyelembe. Egy-egy évfolyam bejáró hallgatóit 12–15–20 fős csoportokra osztották, akik az anyagot együtt tanulták, de ugyanakkor bizonyos ideológiai képzésben–megfigyelésben is részesültek a tanuló körbe a mozgalom által delegált, többnyire népi kollégista vagy ifjú kommunista titkára által. Elvben kerestek olyan hallgatókat, akik saját évfolyamtársaikkal a tárgyak korrepetálását folyamatosan vállalták, ha lehetett, több tárgyt is. Kiderült, hogy én voltam az egyetlen, aki az összes tárgyat vállalta egy csoportban – Volczer Árpád, későbbi filozófia professzor volt a tanulókori titkárunk. Így a saját bőrömön próbáltam ki, hogy azonos évfolyamban is lehet tanulókört vezetni, némi ráfordítással, de később jelentősen megtérülő haszonnal. Ebből a tanulókörből többekkel megmaradt a baráti kapcsolat, így társam volt Bánrévy Gábor professzor, Szentgyörgyi Rezső dr., LFB tanácselnök, AB főtanácsosom, dr. Papp Ilona Boross Péterné LFB tanácsvezető bírő, dr. Horváth Jenő, később ügyvédi kamarai, majd OÜT-elnök. Székhelyünk a többnyire üres római jogi tanszék lett, ahonnan az év folyamán elkerültek a professzor rombútorai, és a kisebbik szobát a csoport kitakarította és rendbe tette nekem. Tevékenységemet a MEFESZ, mint általa kezdeményeztetet, ugyan értékelte, de hamarosan a túlzott érdeklődés körébe is kerültem: Volczer Árpád jóindulatún figyelmeztetett is, hogy „közöttük” szép karrierem lehetne, de akkor hagyjam ott a családomat és költözzem népi kollégiumba. „Pár év múlva professzor lehetsz” biztatott. „Inkább várok egy kicsit”, mondtam tréfásan, de leintett: „Nincs más út! Ha nem tartasz egészen velünk, ki fognak nyírni!” Rövid távon igaza lett.

A második évem sikeres letelével felmerült a kérdés, hogyan szerveződjön a római jog tanulókori irányítása. Ismét diákszervezeti biztatásra összegyűjtöttem egy csapatot az első évben Szászy Magánjogi bevezetés-kollégiumát jelesen teljesítő hallgatók közül, és kifejezetten a római jogi gyakorlat-vezetők képzésére csináltam velük egy munkatervet: augusztusban átvettük a tankönyv történeti részét, tehát ők a nekik jutott csoportnál év elején ennyivel jártak előbbre. Első félévben aztán elvégeztük velük az egész évi római jogi anyagot. A második félévben feldolgoztuk a könyvtár irodalmának jelentős részét az ősi római jog és a XII. Táblás Törvény vonatkozásában, megcsináltam ennek kétnyelvű jegyzetelt kiadását mint tansegédletet, és év végére a szakkör minden tagja készített egy dolgozatot a XII. Táblás Törvény valamely kérdésével kapcsolatban, amit egymás közt megvitattunk, és e vita eredményét is írásban rögzítettük. Kiadásra persze sohasem kerülhetett, de ma is megvan jó része. E szakkör tagja volt például Boytha György, Klinger András, későbbi KSH elnök, Mirtse László, az Alkotmánybíróság, majd a PPKE JÁK első hivatalvezetője, a fiatalon meghalt Alapy Gáspár és Schelnitz György. A következő évben már jelentkezett Lontai Endre, Andorka Rudolf, Kussbach Erik, Békés Imre, de akkorra az élesedő osztályharc ezt a vezetésem alatt működő csoportot már veszélyesnek nyilvánította és betiltotta.

Tizenkilenc éves korom naivitása kellett ahhoz, hogy elhiggyem: ha a rendszer emberei hirdette lelkiismeretes és alapos hasznos munkát végzem, én, a fiatal is élhetek elfogadottan abban az új rendben, amely tanítani és kutatni hagyta Marton Gézát, hogy a római jog

történetének kutatásával és oktatásával hasznára lehetek a jogtudat fenntartásának, a jog hordozta értékek és elvek megőrzésének, elveim feladása nélkül. Ám a módszerek, amelyeket ehhez mindjárt kezdetben kitaláltam, időállóak és hasznosnak bizonyultak. Visszanyúltam hozzájuk, amikor újra taníthattam római jogot, és haszonnal, sikerrel alkalmaztam őket.

Tanárként hogyan kapcsolódtál be a tehetséggondozásba, a tudományos diákköri munkába? Milyen színtereken tevékenykedtél, milyen tapasztalatokat szereztél?

1951-ben kizártak az ország összes egyeteméről, éppen azzal a koncepcióval, hogy tanszéki munkámból adódó előnyös helyzetemmel éltem vissza. Előbb államellenes szervezkedést kívántak ezzel kapcsolatban bizonyítani, majd mikor ebbe a bizonyítás belegabalyodott, azt vetették fel, hogy destruáltam az ideológiai oktatást. Mikor ez is nyilvánvalón alaptalannak bizonyult, egy évfolyamtársam hamis vallomása alapján erkölcstelen életmóddal vádoltak meg, és itt az ellenbizonyítást az elnöklő Eörsi Gyula óvatosan elszegte. Bár az akkori „koronatanú”, az azóta elhunyt Skultéti János 1990-ben egy évfolyam-találkozón sokak előtt nyilvánosan beismerte, hogy akkori vallomása hamis, a per koncepció volt, ennek hivatalos megállapítására mind ez ideig nem került sor – az akta állítólag eltűnt. 1956 nyaráig professzoraim többször is igyekeztek az eljárás felülvizsgálatát elérni, hiába. Végül 1956. október elején kaptam engedélyt vizsgáim letételére azon indokkal, hogy kizárásom lényegében polgári származásom miatt következett be. Mire bejutottam ez ügyben az egyetemre, bekövetkezett a forradalom, s utána csak február elejére konszolidálódott annyira a helyzet, hogy rákérdezhettem, élhetnek-e az engedéllyel. Mikor erre az engedélyt 1957. február 13-án megkaptam, a szükséges különbözeti vizsgákat, a záróvizsgákat és az államvizsgát, valamint a disszertációt március 4-ig letettem, és így 1957. március 13-án kézhez kaptam jogászdoktori okleveletemet.

Még annak előtte, minthogy a római jogi tanszék tanársegédje disszidált, kiírták Marton Géza tanszékén a tanársegédi állást, pályázatra. Ketten pályáztunk, Diósi György és én. Marton engem javasolt, de végül is azon indokkal, hogy én még nem államvizsgáztam, a másik jelöltet – aki feltétlen alkalmas is volt – választotta meg a kari tanács.

E sikertelenséget követően Marton, de elsősorban Szabó Imre professzor tanácsára megkíséréltem a kandidátusi dolgozat készítését, hogy annak alapján tudományos fokozattal juthassak vissza az egyetemi oktatói pályára. 1957 novemberére megírtam tanulmányomat „*Die Verschollenen im römischen Recht*” címen, kutatva a holtak nyilvánítás antik előzményeit. A német nyelvű dolgozatot Marton a betegágyán még olvasta, és nagyon szép véleményt mondott róla. Valószínűleg hagyatéka sorsának kezembe adására is hatással lehetett ez az első komoly tudományos kutatásom. Ám Marton műtétje következtében decemberben meghalt. A benyújtott tanulmányt a TMB azzal adta vissza, hogy az Akadémia nincs pillanatnyilag abban a helyzetben, hogy egy római jogi kandidátusi értekezést elbírálhasson.

Így nem volt lehetőségem az egyetemre visszajutni, bár ezt a célt nem adtam fel. Az ügyvédi vizsga után letettem két – német és francia – nyelvvizsgát, majd elvégeztem az MLE felsőfokú szakosított filozófia tanfolyamát azzal a céllal, hogy a kandidátusi vizsgát letehessem. 1965-ben a TMB újra mérlegelte dolgozatom elfogadását, de ekkor Világhy elnökletével a tárgyat nem találták elég aktuálisnak a fokozat elnyeréséhez: „nem tükrözi az osztályharcot”. Én nem adtam fel a célt, 1965-ben pályáztam egy Humboldt-ösztöndíjra

Münchenbe, el is nyertem, de nem kaptam hozzá útlevelet. Majd elkezdtem külföldi kongresszusokra járni, 1964-től résztvevőként, 1970-től sorozatban előadóként. Igyekeztem publikálni is, 1972-től munkatársa lettem a frankfurti jogtörténeti intézet gárdájának, „*Az európai magánjog történetének forrásai és irodalma*” kézikönyv szerzőinek, és szabadságom alatt évekig ezen a témán dolgoztam.

1968-ban ügyvéd lettem. Bekapcsolódtam a kamarai jelöltképzés munkájába. Tagja lettem az ügyvédi elővizsga-bizottságnak közjog témában, s magam is folyamatosan fogadtam jelöltek is, gyakorló joghallgatókat is. Székesfehérvári kollégák is szívesen küldték jelöltnek hozzám Dunaújvárosba fiaikat, az első tapasztalatok után. A Kamara jelenlegi elnöke, dr. Mikó Péter és titkára, dr. Szabó Kálmán is nálam voltak jelöltek. A 70-es években szó volt róla, hogy a szegedi római jogi tanszékre kerülhetek Pólay professzor mellé, de nem kapott rá státust. Mint ügyvéd, az ELTE római jogi tanszékén Brósz professzor felkérésére tartottam speciálkollégiumot római per-, illetve örökjogból, majd vezettem római jogi gyakorlatokat is. Egy ilyen csoportban volt tanítványom Lévayné dr. Fazekas Judit professzorasszony.

Ügyvédként a Kamarák megalakulásának centenáriuma feldolgoztam a Fejér megyei ügyvédség történetét, és ehhez bevezetőnek az Ügyvédség kialakulását Magyarországon. A dolgozat ismét jogászszövetségi pályadíjat nyert, s Degré Alajos javasolta, hogy kíséreljem meg kandidátusi dolgozatként benyújtani. A TMB bizottság akkori vezetője, Csizmadia professzor azonban azt kívánta, hogy a munkát bizonyos szempontok szerint írjam át. Ötvenedik évem körül ennek nem láttam értelmét. Úgy terveztem, hogy élek a kedvezményes ügyvédi nyugdíjkorhatárral és 55 éves korom után a kutatással fogok foglalkozni.

Ekkor jött életem újabb váratlan fordulata, a Miskolci Egyetem jogi intézetének szervezése, 1981-ben. A szervezőbizottság részéről Mádl Ferenc professzor, akadémikus javasolta, hogy a római jog oktatását bízák rám. Tárgyaltam is a kijelölt intézetigazgató Kratochvil Ferencsel, végül is az első évben nem kaptam felkérést. Mikor azonban a tárgy oktatójául kijelölt személy 1982 nyarának végén visszalépett, újra felkértek, és 1982/83 első félévében mint megbízott, 1983. január elejétől azonban mint kinevezett adjunktus vettem át a római jog oktatását a Jogtörténeti és Jogelméleti tanszéken. Docensnek, nem lévén tudományos fokozatom, hosszabb gyakorlati és kutatói munkásságom ellenére sem neveztek ki, noha erre másnál volt példa, és lehetőség is. Így lettem oktató, 55 éves születésnapom előtt pár hónappal.

Két fő céllal indultam. Vissza akartam adni a római jog fontos szerepét az oktatásban, és – a várhatón mintegy 10–15 rendelkezésemre álló év alatt – megfelelő utódot kívántam nevelni, akinek nyugodtan átadhatom a stafétabotot. A második cél koromból természetesen adódott, azzal tartoztam az intézménynek, amely először tisztelt meg oktatói megbízással. Az első cél elég reménytelennek tűnt: az MTA néhány évvel megbízásom előtt készített egy felmérést a jogtörténeti tárgyak várható jövőjéről, helyesebben várható kihalásáról, az oktatók elöregedése és az utánpótlás szinte teljes hiánya miatt. A felmérés úgy vélte, hogy a nyugati jogi oktatásból is kiszorul a jogtörténet, szükséges modern ismeretek foglalják el a helyét, így a folyamat nem igényel különösebb óvintézkedéseket. Hogyan lehetne ezt a reális szemlélettel rögzített folyamatot egy műszaki egyetem éppen induló jogi intézetéből megfordítani?

Az utódnevelés sikere nyilván attól függött, hogy megfelelő számban mutatkoznak-e alkalmas jelöltek, akik közül a várható lemorzsolódás mellett kinevelhető az alkalmasnak bizonyuló, és a tárgy iránt elkötelezettséget tanúsító fiatal kolléga. Jelöltek ott mutatkoznak,

ahol sikerül az érdeklődést felkelteni, és ébren tartani. Érdeklődést a meglehetősen idegen anyag iránt úgy lehet ébreszteni, ha eléggé részletesen oktatjuk ahhoz, hogy valóban érdekes legyen, és eléggé időszzerűen ahhoz, hogy a készülő ifjú jogász érzékelje, ebből haszna lesz a pályáján. Lényeges volt számomra, hogy aki érdeklődik, többlet teljesítményre hajlandó, azt ne riasszam, hanem biztassam, bátorítsam, tanítsam meg az eredményes többletmunka örömeire, és személyes kapcsolattal kössöm a tanszékhez.

Arra a két, ifjú koromban kipróbált módszerre gondoltam, amelyeket 33 éve kipróbáltam: gyakorlatvezetőket nevelni ki a római jog számára, és tudományos kutatásba bevezető foglalkozást szervezni a legtehetségesebbeknek. Ehhez először vissza kellett állítani a római jog föelőadását olyan óraszámra, ami már érdekes anyag átadására is alkalmas. Mikor oktatni kezdtem, heti két óra jutott a tárgyra, és egy félévben fakultatív gyakorlat. Ha a tanév végén a teljes anyagból kívántam vizsgáztatni, félévben legfeljebb beszámolót tartathattam, megfelelt–nem felelt meg minősítéssel.

Bevezettem a római jog történetét párhuzamos előadásként, fakultatív módon és reggel hét-nyolc között, mert nem volt máshol hely a tanrendben. Az évfolyam zárt sorokban járt az órára, két év múlva bekerült a tanrendbe, megtoldva a három órát egy negyedikkel. A félévi beszámolót szóban, rendes vizsgaként tartottam, s az évfolyam 40 százalékával ismételtetem: rádöbbenek, hogy a tárgyat tanulni kell!

E mellett a római jogi esetmegoldó gyakorlatokat mindjárt első évben mindkét félévben tartottuk, maximum 20 fős csoportoknak. Ezek haszna is megmutatkozott, így a következő évben sikerült kötelezővé tenni azokat.

Már első miskolci évemben jelentkezett tanszéki, könyvtári munkára későbbi utódom, Szabó Béla. Ugyancsak az első évben sikerült elérnem, hogy a ME keretében addig ismeretlen intézményként hallgatói körből kiválasztott demonstrátorokat nevezhessünk ki a tanszékre, könyvtári munkára. Az első demonstrátoraim Szabó Béla a római jog és Szabadfalvi József a jogelmélet vonalán voltak, miután az intézmény bevezetését – anyagi juttatás nélkül – az egyetem elfogadta. Ők voltak az utánpótlás első reménye. A tudományos bevezetéshez bizonyos előfeltételek biztosítása is szükséges volt: latin, sőt lehetőleg ógörög oktatás a joghallgatók számára, eredeti források olvasásának lehetővé tétele, valamint könyvtár kiépítése, minél előbb. A klasszikus nyelvek kötelező oktatásában nagy segítség volt a ME nyelvi részlege latin vonalon, és ógörög vonalon annak nyugdíjas előadója, dr. Huszti Vilmos. 1983-tól 2000-ben, 85 éves korában bekövetkezett haláláig lelkesen és buzgón segített az ógörög és a haladó latin nyelvű oktatásban, részt vett diákkori munkánkban, és osztotta a résztvevőknek azt a klasszikus műveltséget, látásmódot, amit a mi középiskolánk még belénk neveltek, s ami a mai oktatásnak oly nagy hiányát képezi. A latin nyelvet már középiskolában tanulókat külön választottuk „haladó” csoportba, velük eredeti forrásokat olvastattunk. E haladó csoportot eleinte magam vezettem, később megosztva Huszti tanár úrral.

A könyvtár az én saját könyveimmel indult, nagyrészt Marton Géza könyvtárából nekem jutott művekkel. Am már az első évben egy napi piszkos munkával átbányásztam az ELTE selejtre szánt könyvállományát egy pincében, és az ott duplumot képező művekből remek kincseket sikerült egy autórakomány erejéig kimenteni. Aztán a pannonhalmi könyvtár duplum állományából sikerült, jó kapcsolataim révén, másodpéldányokból egy 16–19. századi jelentős anyagot megszerezni – ebben a Műszaki Egyetem jelentősen jobb anyagi ellátottsága sok előnyt jelentett. Ezen lehetőség révén vettük meg sorban Bónis György, Nizsalovszky Endre, Kérészi Kálmán, Ferenczy Endre könyvhagyatékát, és

Csizmadia Andor separatum-hagyatékát. Amellett német kapcsolataim révén évente kapunk néhány kötet új szakkönyvet a DAAD és a Max-Planck Alapítványtól is. Mindezek válogatása, katalogizálása, besorolása a demonstrátorok aktív közreműködésével történt, irányításom alatt.

Továbbá a különböző érdeklődésű joghallgatók részére minél több érdeklődést kielégítő speciálkollégium indítását terveztem, hogy a tanszékhez több szállal köthessem őket. Bár csak áttételesen kapcsolódtak a tárgyamhoz, de meghirdettem kollégiumokat az ügyvédség kialakulása, a kártérítési jog története, a római jog magyarországi hatása, a pandektisztika tárgyköréből, a szorosabban vett római jogi témák: a továbbélés, a római büntetőjog, a római közjog mellett.

Első teljes tanévemben a miskolci egyetemen indult a római jogot jelesen végzett hallgatókból a gyakorlatvezetőket képző diákkör, voltaképpen speciálkollégium. Ettől kezdve az elsőévesek tanrendszerűn kötelező római jogi esetmegoldó gyakorlatait hallgatók vezették, demonstrátorok, valamint e külön szemináriumon részt vevő felsőbb éves hallgatók. Nekik a felkészítést a gyakorlatokon megbeszélendő témákról magam tartottam. Több felsőbb éves éveken át részt vett e gyakorlatokon, a későbbi években így már feleztük a gyakorlati csoportokat, hogy jusson tér mindenki számára. A PPKE JÁK-on később már két vezetőt adtunk egy-egy csoporthoz! Nehéz kellőn értékelni ezt a módszert a tudományos utánpótlás szempontjából: a miskolci karnak alig van olyan fiatal, saját képzésű oktatója – a gyakorlati tárgyakat is beleértve –, aki ezt az iskolát nem járta ki. Ez később ismétlődött a Pázmány Péter Katolikus Egyetem jogi karán is.

Részből átfedve a gyakorlatvezetők körét, de attól elválasztva indult a római jogi tudományos diákkör az 1949. évi szakkör nyomdokain, először ismét csak a XII. Táblás Törvény témakörében. A következő évben indítottunk egy tudományos kört német nyelven tartott felkészítő előadásokkal és e nyelven írandó dolgozatokkal.

Az utánpótlás nevelése során szót kell ejtenem a nyelvi előfeltételekről. Jogtörténeti tárgykörben, de római jog tárgyban különösen, a klasszikus nyelvek folyamatos olvasási szintű ismerete elengedhetetlen: a fordítások mindig torzítanak, csak eredeti forrásból dolgozhat tudós kutató. Ám a tárgy több ezer éves múltja és nemzetközi elterjedtsége miatt egy élő európai nagy nyelv – német, olasz, francia, angol – előadási szintű, és lehetőleg a többi három passzív, szakirodalom olvasására képesítő tudása is szükséges a tárgybani tájékozódáshoz. Hogy aztán ezen előfeltételek birtokosa megfelel-e a tudományos kutatás és az oktatás kívánta lényeglátás és emberismeret követelményeinek, nem is könnyű kérdés. Nem kétséges, hogy ha annak idején a nálam jelentkező Szabó Bélának, aki némi gimnáziumi latin és orosz nyelvismerettel és a tárgy iránti érdeklődéssel jelentkezett nálam, ezt a kívánalmat nyersen előadom, soha sem adja fejét a pályára, és így lett volna ezzel később sikeresnek bizonyult tanítványaim többsége. Lassan kellett őket a tárgyhoz édesgetni, és eljuttatni oda, ahol magam vagy hajdani szakköröm tagjai érettségi után voltunk: legalább egy klasszikus nyelv alapos és két-három élő nyelv valamilyen ismerete, komoly történelmi alapképzettség birtokában! Maguktól ébredtek rá a nyelvek fontosságára, és vágtak neki, megfelelő biztatásom és támogatásom mellett, azok egymás utáni elsajátításának. Külön hangsúlyozandó, hogy a latin alapos tudása – a magyar jogtörténet, sőt általában a jogtörténet vonalán is – elengedhetetlen. Nem véletlen, hogy kevés a fiatal, középkorral foglalkozó kolléga, s jórésztük római jogon indult.

Nyelvtanulás, saját kisebb munkák készítése és kölcsönös megvitatása, oktatási szárnypróbálgatások, könyvtár. Ez volt a négy pillére az általam szorgalmazott tudományos utód-

képzésnek. Persze személyes foglalkozást is igényelt. Mindenkinek más az útja a tudományhoz. Hívtam is hozzájuk vendégeket, előbb a hazai kollégákat egy-egy római jogi előadásra: Brósz professzor, Benedek professzor, Pólay professzor előadásaira sokan emlékeznek vissza. Aztán, ahogy felfutott, a német nyelvű tudományos diákkörbe is meghívtam külföldi pályatársaimat, nálam korban sokszor fiatalabb, de a pályán messze előttem járó barátokat.

Egyik nápolyi tudományos kongresszuson történt, amikor korban ugyancsak fiatalabb bécsi jogtörténész kollégámnak, Werner Ogris professzornak meséltem miskolci terveimről és törekvéseimről, hogy ajánlatot tett: szervezzünk azonos tárgykörben jogtörténeti szemináriumokat mindketten, s a diákok év közben elkészült német nyelvű dolgozatait közös néhány napos tudományos ülés keretében vitassuk meg. Első helyként az általam is jól ismert heiligenkreutzi apátságot ajánlotta a bécsi erdőben. Így indult a német diákkör együttműködése előbb a bécsi, aztán a salzburgi, trieri, heidelbergi, grazi egyetemek jogtörténeti és római jogi intézeteivel, az 1985/86-os tanévben. A külföldi együttműködés lehetősége még jobban lelkesítette a résztvevőket. A péntek reggel fél hétkor tartott diákkörnek egyre nőtt a híre – külföldről néhányan azért jöttek el előadni, mert nem hittek, hogy diákokat ilyen hajnali órán, ilyen foglalkozásra egyáltalán rá lehet venni.

Nemsokára eljött a lehetősége annak is, hogy országon belül tudjunk bemutatkozni. Az évenkénti, Benedek professzor irányítása alatt tartott római jogi feladatmegoldó versenyeken hallgatóink már 1984-ben is jól szerepeltek. Az első megmérettetésünk tudományos diákkörön azonban gyengébben sikerült. Szabó Béla szakdolgozatnak is szánt munkájával szerepelt 1985-ben, „*Az erdélyi százszok római joga*” című munkájával. Nem volt könnyű olyan témát találni, amely az ő latin és kezdő német nyelvismeretével egyáltalán megfelelően megragadható lett volna, ezért javasoltam, hogy az 1586. évi százszok statutumokat dolgozza fel, az eredeti római jogi forrásokra visszavezetve a szabályokat. Ezt aztán egy nagyon szép és máig értékes önálló munkában elvégezte, ami a szokásos TDK-dolgozatok szintjét messze meghaladta. Ám a mi kezdő karunk tekintélye nem volt elég ahhoz, hogy a munka súlya szerint kerüljön értékelésre, ha meg is dicsérték, de első helyezést végül is nem nyert. Ugyanez a munka viszont, egy előadás keretében, belépője lett a frankfurti Max-Planck Institut-ba, ahová előbb egyéves DAAD-ösztöndíjat sikerült neki szereznem, s azt az intézet kérés nélkül toldotta meg még egy évvel, saját keretből.

Tudományterületeden miként változott, formálódott a diákköri munka? Milyen sikerek, tanítványok emlékeztetések? Milyen problémákra, konfliktusokra emlékszel?

A miskolci egyetemen megkezdett római jogi diákköri munkát ugyanott – amikor két év múlva a jogelméleti és jogtörténeti intézet vezetője lettem – sikerült kiterjeszteni a jogtörténet és a jogelmélet vonalára is. Elsőéves hallgatókból soká lesz kutató-oktató, ezért iparkodtam e tárgyak fiatal oktatóinak tudományos fokozatszerzését is minden eszközzel támogatni. Stipta István jogtörténész, Szabó Miklós jogbölcész, valamint a római jog levelező oktatásában velem együtt működő Földi András, mindhárman kaptak tőlem indítást-támogatást saját tudományos fokozatuk megszerzéséhez, viszont mindhárman lelkesen részt vettek az én programom szerint a demonstrátorok és gyakorlatvezetők képzésében. Azt lehet mondani, hogy a tanszéken dolgozó hallgatók mindenike belekóstolt mindhárom tárgy magasabb szintű művelésébe, ezzel megtanulva, hogy a jog egységes elmélet szerint szemlélendő, s annak története ezen elmélet gazdag példatára.

A munka alapjául az eredeti források minél mélyebb ismerete szolgált: a tudomány nem művelhető szekunder irodalom alapján. A hallgatók ez irányú támogatására jelentette meg a miskolci kar a XII. Táblás Törvény régi kétnyelvű kiadását, valamint Justinianus Institutioinak a Marton Intézetben készült fordítását. Amellett sikerült rábeszélnem Brosz Róbert professzort, hogy készítse el a Gaius Institutioi új magyar fordítását, amit a Miskolci Egyetem aztán ugyancsak kiadott.

Így országunkon belül sikerült némileg fellendíteni a jogtörténészek „kihaló” társaságának együttműködését. Belátva, hogy mind a római jog, mind a magyar és az általános jogtörténet kutatásához csak úgy lehet alkalmas erőket biztosítani, ha azoknak megfelelő előképzettséget adunk, elkészítettük egy tudományos kutatásra felkészítő intézet tervét, ahol mintegy 20–30 fiatal oktatót lehetett volna nyelvi, történeti, kutatás-elméleti és gyakorlati képzéssel felkészíteni a hazai és az európai jogtörténet rendszeres feldolgozására, a hazai jogforrási anyag mentésére és kiadására. Erre még meg volt a lehetőség, ami azonban mérlegelésünk szerint évről évre fogyott: kell olyan is, aki át tudja adni a stafétabotot, és élni kell a lehetőséggel, amíg vannak ilyenek!

Egymás után több minisztert is megkerestünk – római jogi tanszékvezető társaimmal – ez ügyben. Glatz Ferenc fogadott is bennünket, de a tervből máig sem lett semmi.

Ennek fényében kiemelkedő fontosságúnak tartom azt a TEMPUS-támogatást, amit 1991-ben a jogtörténet és jogelmélet tudományos utánpótlásának nevelésére és támogatására sikerült Miskolcon elnyernünk, s amelyből a következő öt évben több mint egymillió euró támogatást kaptunk. Első évben a terv bonyolítását – amelyben már akkor a ME intézetén kívül részt vett 16 külföldi partner is – a trieri egyetem római jogi intézete, Hans Wieling professzor vezetésével vállalta fel, aki ezért a később miskolci kar díszdoktora lett. Második évtől átvettük Miskolcon a bonyolítást, a tervbe bevontuk az összes magyar egyetem római jogi és jogtörténeti tanszékeit, és egyre növekvő, végül már 30 feletti számú külföldi társintézettel működünk együtt. Ez hihetetlen fellendülést adott a fiatal tanárok, doktoranduszok, sőt felsőbb éves érdeklődő hallgatók képzésének: számos kolléga töltött a keretből több-kevesebb időt külföldi intézetben, kutatva, szaknyelvet tanulva, szakdolgozatát készítve. Csoportos szemináriumok tartására, vendégoktatók meghívására, könyvtár- és számítógép-állomány fejlesztésére is jutott a keretből. Jórészt ennek a jól felhasznált támogatásnak köszönhető, hogy a történeti és elméleti tárgyak mindegyik karon elnyerték az oktatásban a nekik járó szerepet, és megszűnt nemcsak a kihalás veszélye, de az utánpótlás gondja általában. Szaporodtak a tárgykörben a diákdolgozatok, egyre jobbak lettek a TDK-eredmények, s miskolci oktatóként kapta egyik tanítványom az első aranyérmet is TDK-versenyen, az azóta már minősített oktatóként működő dr. Balogh Judit. Tanítványaim közül dr. Szabó Béla után dr. Péter Orsolya ért el tudományos fokozatot, ők most a debreceni, illetve a miskolci tanszékeket vezetik. Mellettük egy-egy fiatalabb, szintén fokozatos tanítványom, dr. Sárly Pál és dr. Gedeon Magdolna. A jogtörténet vonalán dr. Szabó István, dr. Gönczi Katalin, jogelmélet vonalán Nyitrai Péter, Szilágyi István, Bódis Máttyás, Zódi Zsolt futottak be a szűken vett elméleti-történeti területen, számos gyakorlati jogi tárgyban minősített fiatal kolléga mellett – mint Gyulai Andrea, aki ma a kereskedelmi jog oktatója a PPKE JÁK-on, Raffay Katalin, európai jogban adjunktus ugyanott, de mindkettő még miskolci tanítványom.

Talán ugyancsak a TEMPUS-programnak köszönhető, hogy a miskolci kezdés bizonyos kicsinylő fogadtatása után sem ott, sem a PPKE alapításakor nem észleltem szakmai ellenzést, féltékenységet: személyes kapcsolataim általában jók voltak, és sok kölcsönös segítség-

get kaptunk-adtunk. A nehézségek mindig az állami vonalon adódtak – pénzhány, beleszólás –, és inkább a rendszerváltás után. Előtte legfeljebb nem figyeltek a munkánkra, de az önálló kezdemények elszegése 1994 után, mindmáig nehézségeket okozott.

A PPKE Jogi Karán mint dékán, nagyszabású keretben tudtam elindítani az utánpótlás képzési folyamatát. Ott is mutatkozik annak már eredménye: egy sor fiatal oktató, ugyanazon római jogi gyakorlatvezetés mezejéről szétszóródva a különböző területekre dolgozik a kar oktatói között. Itt is voltak sikeres TDK-nyertes tanítványaim, köztük a második aranyérmes, Bónis Péter. Két első római jogi doktoranduszom, dr. Komáromy László és dr. Schmidt Bea PhD előtt áll, szép eredményekkel. A jogtörténet vonalán is számos fiatal kolléga került ki ebből a körből. Oktatótársaim közül dr. Horváth Attila, dr. El Beheiri Nadja, dr. András Dorottya immár elérték, dr. Szigeti Magdolna rövidesen eléri a tudományos grádust.

Iskolateremtő munkásságod során – visszatekintve az elmúlt évtizedekre – milyen tematikus változások, módszertani újdonságok jelentkeztek a diákköri dolgozatoknál? Ezek hogyan tükrözték a magyar tudományos kutatások fő irányvonalait?

Az általam irányított jogtörténeti-római jogi kutató és diákköri munka alapelve volt, hogy forrásokhoz nyúlunk vissza és máig ható aktualitást keressünk, nemzetközi összefüggésekbe ágyazott vonalakat vizsgálunk. Így a magyarországi „csendes recepció”, az európai közös jog hazai hatásának kutatása kedves témánk volt és maradt. A római közjog és büntetőjog, mint az európai fejlődés forrása, ugyancsak sok fiatalot vonzott, mint eléggé szűz terület. Hazai fejlődésünk kivételes volta helyett, ami sokáig uralkodó nézet volt a jogtörténetben, a magyar fejlődés európai illeszkedése került a kutatások előterébe, a közel-múlt jogtörténetének kutatását felváltotta a közép- és kora újkor.

Ahogy jeleztem, nálam az egy-két szereplős diákkörök nem léteztek, szinte oktatói tevékenységem kezdetétől nagyobb csoportokkal tudtam dolgozni. Ezekből lehetett aztán a javát kiválogatni. Igyekeztem minél személyesebbé tenni a tanár–diák kapcsolatot: Miskolcon csütörtökönként egy-egy csoportot meghívtunk a könyvtárba teára, kötetlen beszélgetésre, ahol szakmai jövő, hivatásbeli kérdések, életpálya, világnézet szabadon szóba kerülhetett. Azt azonban mi is észleltük, hogy közben a TDK mozgalom országosan lendületet vesz, s abba egyre rangosabb dolog volt belekapcsolódn.

Az akkori politika milyen befolyással volt a TDK-munkára? Hogyan látod a TDK-munka akkori rangját? A rendszerváltás után a tudományos diákköri tevékenység milyen változásokon ment át?

Miskolcon a politikai befolyás eleinte nem volt jelentős, mert egyetemi szinten az egész jogi oktatás nem volt igazán jelentős: ott a műszaki karok uralkodtak. Legfeljebb az elején, kinevezésem körül voltak disszonáns hangok, azok azonban hamar elcsendesedtek, mert kitűnt, hogy a Miskolci Egyetem „nem járt velem rosszul”.

A TDK munka is, éppen az egyetem hírére öregbítvén, inkább támogatást kapott. Meghívásokra, utazásokra, rendezvényekre könnyebb volt anyagiakat kapni, a mi igényeink eltörpültek a műszaki gondjai mellett. A rendszerváltás után viszont, az élő jog elbizonytalanodása miatt, a történeti és elméleti vonal, amelyet mindig „Európára nyitottan” vittünk, váratlan jelentőségre tett szert.

Visszatekintve az elmúlt évtizedekre, milyen tanulságokat kínál a TDK-munka?

Személy szerint szinte azt mondhatom Arany Jánost idézve, hogy „több a hírnév, mint az érdem, – nagyra vágyva bételt volna keblem vágya.” Már az ügyvédi pályám során, éppen a jelöltnevelés miatt is, megkaptam az IM Kiváló munkáért érdemérmét, s utána miskolci oktatóként 1986-ban ugyanezt az OM-től. A ME 1991-ben Signum Aureum Universitatis aranyplakettel, 2001-ben Pro Facultate Iurisprudentiae éremmel tüntetett ki, mindkét karon 70 éves születésem napján emlékkönyvet adtak ki tiszteletemre, s azokban ezt az iskolateremtő tevékenységemet méltatták. Külön említést tett a Köztársaság elnöke ugyanerről, mikor alkotmánybírói pályám végén „életutam és iskolateremtő tevékenységem” elismeréseként a Köztársaság középkeresztjét a csillaggal adományozta nekem. Az Akadémiától Pro Cultura Hungariae díjat és Akadémiai Díjat kaptam, az osztrák Tudományos Akadémia levelező tagjává választott. A Pázmány egyetem jogi karának hallgatói a legnépszerűbb oktatónak járó gyűrűt 1999-ben, majd 2003-ban a Pro Facultate elismerő oklevelet ítéltek nekem. 70 éves születésem napján a Katolikus Egyház a Pro Ecclesia Hungariae kitüntetéssel tisztelt meg, dékáni tisztem megszűnte után a Szentatya a Nagy-Szent-Gergely-Rend parancsnoki fokozata kitüntetésben részesített. Mint két aranyérmes TDK-győztes tanítvány mentora a Honoris Causa Pro Scientia Aranyérmet kaptam az OTDT elnökségétől.

Kétségtelen az is, hogy tanítványaim nagy száma, akik tudományos pályára léptek és ott megállják helyüket, s akik akár elméleti, akár gyakorlati vonalon sokszor mutatják ki szeretetüket és megbecsülésüket, önmagáért beszél. Úgy érezhetem, non omnis moriar.

Mégis, azzal az érzéssel tekintek vissza elsősorban a rendszerváltás utáni működésekre, amikor ideológiai megkötöttségekkel már nem kellett hivatalosan szembe szállnom, hogy végső soron a harc szélmalomharcnak fog bizonyulni. A magyar kultúra pillérét jelentő egyetemi intézmény ellen egyre erősebb támadások indulnak, s az egyházi fenntartó, bár más szempontok szerint, az autonómiától és szabad kutatástól–oktatástól ugyancsak tart, éppúgy, mint az állami. A magyar jogtörténet műveléséhez szükséges intézményes képzést nem sikerült megvalósítanom, így féltő, hogy az átmeneti fellendülés vissza fog esni. Sok haladó, erkölcsi tartalmat és igazságosságot szolgáló, jobb felvételi eredményeket biztosítani igyekvő, éppen az utódnevelés érdekében tett újításunk került sorra visszaszorításra a centralizálás, uniformizálás, egyszerűbb igazgatás céljainak feláldozva, vagy pénz hiányában. A felsőoktatásban a professzor, a hivatásos, tudós oktató mellékszereplővé válik, alamizsnára szorítják vagy áruként értékelik – „szellemi tőke”! –, az Alkotmány vonatkozó szabálya mellett vállrántva megy el a jogalkotás és a politika. Nincs pénz semmire, ami hosszú távú, nem közvetlen piacra dobható, bár erkölcsi értéket, hagyományt, eszmeiséget képvisel. Kár.

Mit kellene másként csinálni?

A tudós utánpótlás nevelésének jó eszköze a TDK, különböző formáiban. A kiművelt emberfő pedig a nemzet igaz értéke. Vigyázni kell azonban arra, hogy a tudós-utánpótlás nevelését nem lehet uniformizálni, mozgalommá változtatni, egyéni törfődést, személyes áldozatosságot igényel minden fiatal tehetség, ha nem akarjuk elveszteni.

Milyennek látod a diákkörök jövőjét a bolognai folyamat generálta reformok idején? Mi lenne jó, ha tovább öröklődne a korábbi önképző körök munkából? Milyen legyen az egyetemi minőségi képzés, a tudományos diákköri munka?

A diákköröknek lehet jövője, ha valódi tanár egyéniségek önálló hatáskörrel fognak szolgálni hivatásuknak a különböző tanszékeken. Ha megvalósul, hogy tudományos igazságok kérdésében kizárólag a tudomány művelői lesznek illetékesek dönteni, s e kérdések közé sorolják az anyagi eszközök szükséges szintjének megállapítását, felhasználásának módját. Úgy vélem, hamis úton jár az anyagiak elosztásának pályázati rendszere. Nem pályáztatni kell a tanárt a pénzért, különböző bürokraták által kitalált programok szerint, hanem szabad felhasználásra, az elszámolás erkölcsi és anyagi kötelezettségével kell az anyagiakat rendelkezésre bocsátani. Magam soha nem pályáztam csak olyan feladat támogatásáért, amelyet a pályázat elnyerésétől függetlenül is végre kívántam hajtani. A célok meghatározása is a tudomány művelőinek kizárólagos jogköre lenne.

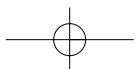
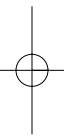
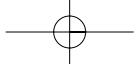
Meggyőződésem, hogy az egyetemen a TDK vagy bármely tudományos bevezetés akkor jár eredménnyel, ha a fentebb megjelölt szempontok szerint folyik: előfeltételek megteremtése, könyvtári–tudományos közéleti kapcsolódás, saját tudományos kutatásba bevezetés, saját oktatói tevékenységre lehetőség. Minél inkább személyes közösségi kapcsolatban sikerül ezeket megvalósítani, annál eredményesebb lesz a munkánk.

Mi a tanári hitvallásod a tehetséggondozás és TDK dolgaiban?

Hivatásom tovább adni, amit kaptam, megadni azt is, amit tőlem a sorsom megtagadott. Amit adok, azt kaptam, és nem nekem fogják visszaadni, hanem tanítványaim is tovább adják a hivatottaknak. A hivatás nem tőlem van, de annak ébresztése, pártolása, kibontakoztatása tőlem is függ. Ezt a munkát előlegezni kell, minél szélesebb körben, hogy ne maradjon ki lehetőleg senki, aki kiművelt emberfőként az ország hasznára lehetne – az elásott talentumért felel, aki nem forgatja.

Mit tartanál még fontosnak elmondani önmagadról és a tudományos diákköri munkáról?

A PPKE JÁK doktori iskolája számára elkészítettem egy komoly programot a római jogi tudományos felkészüléshez. Ebben a doktoranduszok számára, magasabb szinten, hasznosítottam mindazt, amit a TDK működtetéséhez már a hallgatóknak kidolgoztam. A tudományos kutatómunka gyakorlatába való bevezetés céljából azonban feldolgoztam utamat a magam tudományos kutatási programjaiban, az archaikus római jog feltárásában a XII. Táblás Törvény alapján, a magyarországi csendes recepció kutatásában, és Baranyai Decsi János életművének összefüggései feltárásában, valamint a magyar magánjogtörténet forrásai és irodalma összeállításában – három különböző témakör, három különböző megközelítési út igényével, mint gyakorlati bevezetés. Valószínűleg minden fiatalokat nevelő kolléga számára kézenfekvő lehetőség, ha saját útját a tudományos eredmények felé példaként tanítja az őt hallgató ifjúságnak.

Heller Ágnes

Heller Ágnes

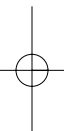
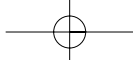
Budapesten született 1929. május 12-én. Filozófus, esztéta. Tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetemen végezte. Lukács György tanítványa, a „Budapesti Iskola” egyik alapítója.

1963–1973-ig az MTA Szociológiai Intézetének tudományos főmunkatársa volt, de politikai okokból eltávolították. 1977-től külföldön élt, a Melbourne-i Egyetem, majd a New York-i New School University professzora. 1989-ben tért haza, s nyugdíjazásáig az ELTE Esztétika Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára volt. Jelenleg is a New School University professzora, s vendégtanárként előad több hazai és külföldi egyetemen, főiskolán.

Esztétikai, etikai, politikaelméleti és történetfilozófiai kérdéseket kutat. Könyveinek száma meghaladja a negyvenet. Három nyelven ír, s önmagát is gyakran fordítja. Írásait több idegen nyelvre is lefordították.

1990-től az MTA levelező, 1995-től rendes tagja. Több hazai és nemzetközi szervezet tagja.

Számos díj, elismerés, köztük a Lessing-díj (1981), a Széchenyi-díj (1995), a Hannah Arendt-díj (1996), a Honoris Causa Pro Scientia Aranyérem (2005) birtokosa.

Az interjú készítette:

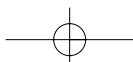

Thiel Katalin

Túrkevéen született 1952. november 14-én. Filozófia szakos főiskolai tanár. 1985-től az egri Eszterházy Károly Főiskola Filozófia Tanszékének oktatója. Tudományos fokozata: PhD (filozófia), amelyet 1999-ben szerzett a Kossuth Lajos Tudományegyetemen.

Kutatási területe: 19., 20. századi egzisztenciafilozófiák, személyiségetikák, Hamvas Béla életműve. Legfontosabb tudományos munkái: *Hamvas Béla, a „céhen kívüli” gondolkodó.* Új forrás. Tatabánya, XXV. évf. 1993/10. *Hamvas Béla és a „realizálás”* In: Alternatív tradíciók a magyar filozófia történetében. Felsőmagyarország Kiadó Miskolc, 1999. *A hit lo-vagja és a várakozó.* In: Pro Philosophia Füzetek. Történet- és kultúrbölcseleti almanach. Veszprém, 2001/28. *Ethosz és Poiészisz. A költői egzisztencia és a bölcsélet összefüggéseiről.* In: A tűnékeny moralitás. Kaposvár, 2002. *Maszkjáték. Hamvas Béla Kierkegaard és Nietzsche tükrében.* Veszprém, Humán Tudományokért Kiadó, 2002.

Több elismerés, köztük az EKTf Elismerő Oklevél (1993), az Iskolateremtő Mestertanár (1997), illetve az Eszterházy Károly Emlékérem (2002) birtokosa.

Heller Ágnes

Az interjút egy régi közös emlékünk, az 1997-es egri OTDK Társadalomtudományi Szekciójának felidézésével kezdem. Akkor Egerben Szilágyi Erzsébettel és Loboczký Jánossal közösen elhatároztuk, hogy a filozófia alszekció zsűrijébe meghívunk Téged elnöknek. Ettől kezdve a filozófia szekciókban egyre intenzívebb munka kezdődött, és egyre több hallgató pályázott. Milyen emlékeket őrzöl az egri OTDK-ról?

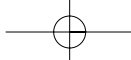
A lehető legjobb emlékeket. Egyrészt ez volt az első OTDK, ahol mint zsűrielnök részt vettem, másrészt akkor jött össze az a bizottság, amely azóta is működik, és minden második évben zsűrizi a pályázó diákok dolgozatait és előadásait. A diákok ugyanakkor az egri versenyen még nem voltak a legjobbak, de azóta évről évre jobbak a diákkörök, s ezáltal javul a dolgozatok, illetve az előadások stílusa is. Én nagy szeretettel emlékszem vissza erre az egri találkozóra, többek között azért is, mert Eger és az egri főiskola híres nagy vendégszeretetéről, s a zsűrizés után az esti rendezvények és a diákokkal közös fogadás is kellemes emlékeket jelent számomra. Az elhelyezés parádés volt Egerben, így tehát még kényelmesen is éreztük magunkat.

Úgy éreztük, hogy nemcsak munkát teljesítünk és örömünk van a tudományban, hanem örömünk van az életben is. Úgyhogy ezért nagyon kellemes emlékeket őrzök erről a versenyről.

Eger után folytatódott a sor. 1999-ben Székesfehérvár, 2001-ben Piliscsaba, 2003-ban Debrecen, 2005-ben pedig Budapest adott otthont a Társadalomtudományi OTDK-nak. Mint mondtad, ugyanazzal a zsűrivel vettél részt a versenyeken, és való igaz, hogy az elnökléteddel működő színvonalas zsűri szinte mágnesként vonzotta az egyre jobban dolgozó hallgatókat. Innentől kezdve ez a verseny rangos megmérettetése lett a filozófia terén kutató fiataloknak. Mi volt a tapasztalatod a filozófia alszekcióban az elején, és mi a helyzet most? Mi változott a zsűrizésben?

Az elején sok volt a versenyeken a dilettáns. Nem akarok senkit megsérteni, de eleinte sok olyan kislány jött erre a szóbeli megmérettetésre, akik például folyton a szerelemről akartak beszélni, de alapjában véve egy színes bulvár magazin szintjén adták elő a dolgokat, nagyon nagy lelkesedéssel, de kevés szakértelemmel. Nos, ami idővel változott a filozófia szekciókban, az épp a szakértelem. Szemmel látható, hogy a diákok egyre jobban készülnek, és olyan diákok adnak be dolgozatokat, akiknek már van érdeklődésük a szakma iránt, tehát nemcsak a verseny iránt, hanem elsősorban a szakma iránt. Ezek a hallgatók a szakma iránti érdeklődésük következtében írják meg a verseny-dolgozatokat, s látható, hogy elkötelezettek egy-egy kutatási téma iránt. Ezért mondom, hogy az „emberanyag” – ha szabad ezt a szót használnom –, tehát a fiatalok egyre jobbak lesznek, és egyre kevesebb köztük a dilettáns.

Mindig van persze egy-egy dilettáns, de ez természetes. Ezt nem lehet elkerülni.

Mit gondolsz, milyen hatással van a kétévente megrendezendő OTDK a filozófiai képzésre, és az egyes filozófiai műhelyekre?

Ezt nem tudom pontosan megmondani, mert a filozófiai képzés, illetve a műhelyek helyzete igen erősen függ attól, hogy kik dolgoznak benne. Hogy ki a professzorod és mennyi energiát fektet a veled való közös munkába, hogy megszervezi-e a diákokat, és rábeszéli-e őket, hogy részt vegyenek a TDK munkájában. Nagyon sok helyen nincs ilyen tanár. Van olyan hely, ahol van ilyen tanár, s ott működik is a diákköri munka. Nem biztos persze, hogy ott a legjobbak a diákok, ahonnan a legtöbb dolgozat érkezik. Valószínűleg ott van a legtöbb lelkes tanár, aki rábeszéli őket, hogy vegyenek részt a TDK munkájában és, próbálkozzanak a TDK versenyeken. Én azt hiszem, hogy ezen a területen a legtöbbet mindig a tanár jelenti.

Az évek során a TDK munkájával kapcsolatosan kialakult-e arról a véleményed, hogy hol vannak a legjobb műhelyek? Egyenletes színvonalú-e a felkészítő munka az egyes egyetemeken és főiskolákon?

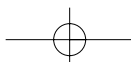
Az a tapasztalatom, hogy ez évenként igen különböző. Volt olyan év, amikor a legjobban felkészült diákok Debrecenből jöttek. Ebben az évben – 2005-ben – a legtöbben az ELTE-ről érkeztek, de előfordult az is, amikor a legtöbben a Pázmány Péter Egyetemről jöttek. Így nem nagyon lehet megállapítani, hogy hol működnek a legjobb műhelyek, hiszen voltaképpen évről évre változik a hallgatók felkészültsége és létszáma. Azért mondom, hogy mindez igazából a tanár személyiségétől függ. Amikor a tanár a diákok közé megy és azt mondja: „most menjetek gyerekek, és most mutassátok meg”, akkor abból az intézményből fognak többen jönni. Úgyhogy nagyon nehéz ezt pontosan megmondani.

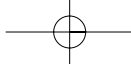
Vannak-e tematikai változások a filozófia alszekcióba beadott dolgozatok kutatási témái között? Vannak-e divatos témák?

Persze, hogy vannak divatos témák. A divatos témák tulajdonképpen a tanárok divatos témái. Az utóbbi időben például a középkori filozófia is kezd megjelenni. A vallástörténet és a vallásos filozófia egyre több dolgozatnak volt témája az elmúlt versenyeken. Ami az elején erősen képviselve volt, például a szerelem, az egyre inkább eltűnik a divatos témák közül. Mondhatom nyugodtan, hogy egyre szakmaibb ez a verseny, a szakmai verseny pedig a tanárok struktúráját, érdeklődését és felkészültségét tükrözi. Például: Debrecenből legutóbb sokan jöttek Hegel-dolgozattal, mert Rózsa Erzsébet Hegellel foglalkozik, és nagyon aktív abban, hogy rábeszélje a diákokat a Hegellel kapcsolatos kutatásokra. Így aztán sok Hegel-dolgozatot kaptunk.

Lehet-e ajánlást készíteni az egyetemi képzés számára, hogy mely területekkel foglalkozzanak? Van-e olyan feledésbe merült téma, amire szívesen felhívnád a szakma figyelmét?

Azt hiszem, hogy nincs ilyen. Az a legjobb téma, ami a diákot a legjobban érdekli. Az ember szenvedélye az, ami egy témát jó témává tesz. Nem tudom, hogy okos-e, ha a tanár, vagy akármilyen „szerv” kijelöl bizonyos témákat, hogy a diákok erre koncentráljanak. Bár Isten tudja. Van, amikor egy feladat szinte szárnyakat növeszt annak, aki eleget akar tenni a

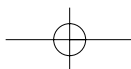
megadott követelményeknek. Ilyen is van. Adok egy feladatot egy diáknak, aki nem is gondol rá, hogy azzal a dologgal is lehet foglalkozni, és amikor beleéli magát, akkor derül ki, hogy ez a téma nagyon is hozzá szól. Megérinti őt, a szárnyait kiterjeszti, és szinte repül ebben a feladatban. Ez is lehetséges. Nem lehet itt konkrét javaslatokat tenni, szerettem volna, de nem tudok.

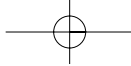
Nagyon hangulatosak és izgalmasak azok a viták, azok a szekciók, amelyeket Te vezetsz, és amelyekben zsűrielnök vagy. Jó pár ilyen szekcióban volt alkalmam részt venni. Voltak-e emlékezetes diáksikerek vagy konfliktusok, illetve problémák, amelyekre visszaemlékszel?

Akkor van a legjobb hangulata ezeknek az összejöveteleknek, ha mi nem vizsgáztatunk, hanem beszélgetünk. A beszélgetésben jobban megértjük a diák, a versenyző fiatal ember koncepcióját, s a vitában tapasztalhatjuk leginkább, hogy kicsoda is az az ember. Mert nemcsak arról kérdezzük, amiről éppen írt, hanem ami körülbelül a témájához tartozik, ami abba a körbe, abba a csoportba tartozik. És elkezdünk beszélgetni. Voltaképpen azért jó a szekció hangulata, mert mindig gondolkodásra készítjük a hallgatókat. Nem egyszerűen a tudásra kérdezzük rá, nem a dolgozatra kérdezzük, hanem közösen megvitatjuk a témával kapcsolatos kérdéseket. Tehát arra vagyunk kíváncsiak, hogyan gondolkodik az az ember, mennyire jó filozófus. A filozófus esetében az a különös, hogy senki sem születik eleve filozófusnak, de senki sem lehet filozófus, aki nem születik annak. Ez furcsán hangzik, de így van. Tehát egy fiatal embernél gondolkodás közben már látszik, hogy filozófusnak született-e, hogy az a gondolkodás-típus jellemzi-e, ami a filozófusé. Mi azt tapogatjuk körül, hogy mennyire éli meg a filozófiát, tehát a bölcsélet művelése mennyire tartozik az életéhez, vagy ez csupán egy szakma számára. Akik a filozófiát művelik, azok számára a gondolkodás az életük egyik értelme. Mi ezt próbáljuk feltérképezni. Aki igazán filozófus, az örül ennek, az akarja, hogy kérdezzük, hogy kihozzunk belőle valamit. Szerepelni akar. Ez is egyfajta szereplés, hiszen mindenki kicsit színész, aki megjelenik egy ilyen bizottság előtt. Ebben az évben az volt a problémám, hogy a legjobbak voltaképpen mind vezető értelmiségi vagy a művészet és a bölcsészet közelében tevékenykedő, úgynevezett „jó családból” származó fiatal emberek voltak. Volt egy rossz érzésem, hogy nem biztos, hogy ők a legjobb filozófusok, de ők azok, akik otthonról, vagy az iskolából ilyen irányú indíttatást kaptak. Persze jók voltak ők, ezt nem tagadom, mindegyikük jó volt. Ezek a diákok már kisgyermek koruktól kezdve otthonról is megkapták azt az impetust, azt a – mondjuk úgy – lökést, ami őket a filozófia felé vonzotta, ami szinte belevitte vagy beledobta őket egy-egy téma kutatásába. Az volt az érzésem, hogy kicsit egyenlőtlené válik a helyzet, és előnyt élveznek azok, akik egy jó pesti gimnáziumból egy jó pesti karra kerülnek, azokkal szemben, akik mondjuk egy vidéki főiskoláról jönnek a versenyre, és nincs meg otthon a megfelelő előképzettségük. Sajnos lehet, hogy ők esetleg jobb filozófiai elmék lennének, mint az előbbieik. Ez az a probléma, ami a zsűrizés során számomra legutóbb felmerült.

Magyarországon a tehetséggondozás egyik formája a TDK. Milyen más lehetőségek vannak még? Mit lehetne még tenni a tudományos diákkörök két évente megrendezendő országos versenyén kívül?

Régen, amikor én még gimnazista voltam, akkor önképző kört vezettem. Szerveztem egy olyan önképző kört, amelyben különböző problémákat beszéltünk meg. Minden máso-

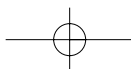
dik héten találkoztunk. Akkoriban Ludassy Mária – aki ma már filozófus – volt az önképző körünk diáktitkára. De nagyon jók voltak azok a fiatal lányok abban az önképző körben! Tizenöt–tizenhét évesek voltak, s a közös viták során jól „begyakorolták” magukat. Talán ez is az oka, hogy közülük sokan mentek tudományos pályára. Nagyon sok függ az önképző köröktől, mert itt be lehet gyakorolni egyfajta gondolkodásmódot. Ma alig vannak önképző körök az iskolákban. Nem tudom miért. Valószínűleg nem fizetik meg a tanárokat. A tanár-embereknek nagyon kevés a fizetése, s kevesen vannak azok, akik szívesen dolgoznak ingyen, s szívesen fektetnek be különmunkát a diákokkal való foglalkozásba. Csak akkor fektet be különmunkát, ha nagyon szenvedélyes tanár, de a nagyon szenvedélyes tanár ritka, mint a fehér holló. Ha javasolhatnék valamit, akkor azt javasolnám, hogy fizessék meg az önképzőköri vezetőtanárt, mert a kvalitatív, igazi minőségi önképző körök rendszeresen üléseznek. Legalább hetente egyszer vagy kéthetente kell a diákoknak olyan feladatot adni, amely összefügg a szakma tudományos művelésével. Ez a forma kitűnő előképzést adhat az érettségihez (az emelt szintű érettségihez is), de a későbbiekben az egyetemi felvételhez is. Ez lenne az egyik javaslatom. A másik javaslatom az egyetemi tehetséggondozásra vonatkozik. Az egyetemeknek maguknak kell megszervezni olyan diákköröket, amelyekben a diákok tudományos kérdésekről beszélgetnek egymással saját szakmájukon belül. Itt megint ugyanaz a kérdés merül fel. A tudományos diákkörök vezetése ma is fizetetlen munka. Pedig ezen a területen nagyon sok munkája van a tanárnak. Sok órát kell tartania, néha unalmas órát, néha rutin órát. Ma már nagyon kevés energia jut erre. A honoráriumot persze nem mindenki várja el, mert van, aki boldogan csinálja ezt a munkát, úgy érzi, hogy az élete függ ettől, hogy ez a legfontosabb számára. De azért mégis úgy gondolom, hogy magasabban kellene honorálni a tudományos pályára rávezető tanári munkát, mint ahogy azt most tesszük.

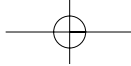
Valóban, a tudományos diákköri munka amolyan mozgalomként aposztrofált valami, és a lelkesen dolgozó tanárok ezt a munkát szabadon és önként csinálják.

Nekem ezzel soha nem volt problémám. Annak idején azért lettem önképzőköri vezető – holott utáltak, mert revizionistának bélyegeztek –, mert senki sem csinálta ingyen rajtam kívül.

Saját tudományterületeden, a filozófia területén hogyan változott a tehetséggondozás a 90-es évektől napjainkig?

Ezt nem tudom megmondani, mert ez a helyzet egyetemenként, főiskolánként és tanszékenként más és más. Itt is minden a tanártól függ. Ha a tanár lelkes, ha szereti azt, amit csinál, ha fontosak számára a diákok, akkor minden előfeltétele megvan annak, hogy jó tudományos gárda alakuljon ki körülötte. Ha a tanár nem jó, ha közönyös, ha fütyül a diákra, ha inkább utazik és egyáltalán nem érdeklik a diákok, akkor ezen a területen nem tudunk előrelépni. Két feltételnek együtt kellene meglennie. Egyrészt, hogy a tanár jó is legyen a szakmában, nem csak hivatalosan elismert, másrészt, hogy a diákok által is elismert legyen és időt, energiát szánjon arra, hogy a diákokkal is foglalkozzon. Ez a kombináció sajnos elég ritka.

Visszatekintve diákéveidre, milyen volt akkor a tehetséggondozás helyzete? Milyen volt a híres Lukács-iskolában a tehetséggondozás? Milyen módszereket alkalmazott a mester? Azt hiszem, ez tanulságos lehet mindannyiunk számára.

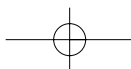
Módszerről beszélni, érdekes módon nagyon nehéz, mert a módszer a személyiségben van. Minden a személyiségben van. Emlékszem arra, amikor Lukács szemináriumokat tartott, akkor mindig mondta: „abban amit Ön mond, van valami racionális mag”. Akkor mi még nagyon kezdők voltunk, és igen nehéz szövegek voltak terítéken, olyanok, mint Kant és Hegel. Ezeket a szövegeket akkor mi még nem olvastuk, nem ismertük még a kritikát, a logikát, az esztétikát, azt sem tudtuk, hogy eszik-e vagy isszák. Ennek ellenére hozzászólunk, és amikor valamit mondtunk, akkor Lukács elkezdte kibontani, hogy mi a racionális mag abban, amit mondtunk, és akkor mi mindannyian azt hittük, hogy milyen okosak vagyunk. Bármit mondtunk, mindig volt benne valami racionális mag. Lukács mindig kifejtette azt a racionális magot, s bizony mi néha nem is ismertünk rá arra, amit eredetileg mondtunk. Ez a lukácsi hozzáállás nagyon alapvető pedagógiai hozzáállás. Ezt én nem nevezem módszernek, ez nagyon is emberi dolog, kihozni a lényegét a másikból. Mi ironizálva gyakran mondtuk azt Lukácsról, hogy a nem vemhes tehénből is kihozza a borjút. De hát van ebben valami fontos, egy nem vemhes tehénből kihozni a borjút, mert aki erre képes, az a vemhes tehénből biztos, hogy kihozza a borjút. Nagyon fontos, hogy legyen bizalom a fiatalokban. Bizalom abban, hogy képesek valamire. Elismerni, hogy valamire képesek, ugyanakkor követelni tőlük. Ezt a kettőt együtt kell csinálni. Ha Lukács azt mondta, hogy a dolgozatot hétfőre kell leadni, akkor azt nem adhattuk le kedden. Hétfőn lóhalálában oda kellett mennünk, mert tudnunk kellett, hogy a tanár a dolgozatot várni fogja, és őelőtte szégyelltük magunkat a késésért. Két dolog az, hogy egyszer felismeri és ápolja az ember a tehetséget – abban az értelemben, hogy kihozza belőle és elismeri –, ugyanakkor megköveteli a teljesítményt. Ennek a kettőnek azonban együtt kell járnia! Nem tudom, hogy ezt lehet-e módszernek tekinteni, de amikor én voltam diák, akkor nagyon örültem annak, ha a kettő kombinálódott egymással.

Ez egy kicsit hasonlít a szókratészi-platóni módszerhez, azaz vezetni a tanítványt, de végső soron hagyni beszélni?

Nem okvetlenül. Mikor azt mondtam, hogy megtalálni a nem vemhes tehénben a borjút, akkor azzal azt akartam mondani, hogy a diák beszél, de azért megmondjuk, hogy mit kellett volna mondania. Közben lehet javítani, korrigálni. Emlékszem, egyszer a Váráshegyről írtam, ez volt az első dolgozatom Lukácsnál. Ő piros ceruzával majdnem az egészet aláhúzta, hogy nem jó, de végül adott nekem egy jelest. Azt értékelte a dolgozatomban, hogy filozófiailag gondolkodom, de a piros aláhúzással jelezte, hogy más volt a véleményem, mint az övé. Ez szerintem természetes. Ezt ma már én is így értem, s az aláhúzást akkor sem vettem zokon. A piros aláhúzásban nincs semmi különös, mert az ember tudja, hogy mindig van javítani való azon, amit csinál.

Lukács György toleráns volt?

Nagyon toleráns volt. Lehetett neki ellentmondani. Az is fontos, hogy a tanárnak lehessen ellentmondani, hogy a tanár ne haragudjon arra, akinek más véleménye van, mint neki,

és aki neki ellentmond. Fontos azonban, hogy a diák ne legyen szemtelen. Ez a két dolog – bármilyen furcsának tűnhet – megfér egymás mellett. Nem tűrni a szemtelenséget, ugyanakkor akarni, hogy a diák kritizálja a tanárt, támogatni abban, hogy megmondja, hogy mivel nem ért egyet. Ne fenntartás nélkül tisztelje a tanár véleményét, mert a filozófiában nincs ilyen. Senki sem tudja az igazságot, és mindenki mondhatja, hogy kérem ez nincsen így, ezt én így gondolom. Lukácsnak mindig meg lehetett mondani, ha valaki úgy érezte, hogy nem ért egyet a véleményével. Nem haragudott soha, mindig meg volt győződve arról, hogy neki van igaza és nekem nincsen, de egy másodpercig sem gondolt arra, hogy én azt gondolom, hogy neki nincs igaza.

A Budapesti Iskola neves személyiségeit ismerjük. Hogyan válogatta ki Lukács György a csapatot? Hogy döntötte el, hogy kik kerüljenek a közvetlen, belső, szűk tanítványi körbe?

A Budapesti Iskola Lukács utolsó iskolája volt. Nagy iskolaalapító volt Ő, és jóval a Budapesti Iskola működése előtt is voltak már Lukács-iskolák. Én is úgy lettem kiválasztva, mint az első férjem, Hermann István. Akkor Lukács az ELTE bölcsészkarán tanított, ahol mi tanítványai voltunk a filozófia szemináriumon. Igen ám, de akkor a párt határozatot hozott ellene, és betiltották az óráit. Mi néhányan voltunk azok, akik nem féltünk felmenni a leiltott professzor lakására beszélgetni. Sajnos az emberek többnyire eltűntek, kámforra váltak, és nem érintkeztek többé velem, mert veszélyesnek tartották. Minket mindez nem érdekelt, felmentünk hozzá, becsengettünk a lakásába, és ezentúl privát filozófiai beszélgetésekre jártunk hozzá. Mibennünk bízott. Ez egy olyan helyzet volt, ami ma már nem létezik. A becsületesség, a kiállás, vagy a hűség, vagyis az a helyzet, ami akkor ott létezett, az nagyon nagy szerepet játszott abban, hogy valaki milyen közel jutott valaki máshoz. Mondom, ennek ma már nincs jelentősége. A későbbiekben az úgynevezett Budapesti Iskola nem mind eredeti Lukács-tanítványból alakult. Közülük Fehér Ferenc és én voltunk a régi Lukács-tanítványok még az egyetemről. Márkus György Moszkvában tanult, és amikor hazajött Magyarországra, akkor került velünk közeli barátságba, így ismerkedett meg Lukáccsal. Vajda Mihály fiatalabb volt nálunk, de az egyetemen fejezte be a tanulmányait, és voltaképpen Ő is rajtunk keresztül jutott el Lukácshoz. Eredetileg tehát Fehér Ferenc és én voltunk az alapítók még az egyetemről, s a többiek utána jöttek hozzánk. A Budapesti Iskola tagjai körénk szerveződtek. Mindez tulajdonképpen nemcsak filozófia volt, hanem hűség is és politika is.

Visszatérve napjaink diákköri munkájához, – az eddigieken túl – mit tanácsolsz még a tehetség gondozás területén tevékenykedőknek?

Jó lenne például azokat a dolgozatokat publikálni, amelyek nyertesek lettek az OTDK-n. Lehet publikálni? Nem tudom pontosan. Gondolom, hogy jó lenne, ha meg lehetne jelentetni a díjnyertes dolgozatokat. Ezt fontosnak tartom.

Van lehetőség korlátozott számban a dolgozatok megjelentetésére. Az OTDK rendezői tesznek erre javaslatot, s bizonyos mértékben segítik is a nyertes dolgozatok publikálását. Van olyan intézmény is, amelyik közös kötetben jelenteti meg az OTDK-n nyertes diákjainak dolgozatát. Ezekben a kötetekben azonban keverednek a tudományterületek.

Ha ez így van, akkor nem ártana a jelenleginél több humán dolgot kiadni. Filozófia, esztétika, történelem, pszichológia, antropológia, ugye ezek rokon szakmák. Ezekon a tudományterületeken vannak jó dolgotok, közös kötetben is meg lehetne jelentetni őket. Fontos lenne a gyerekeknek az első munkájukat nyomtatva látni. Az első munkát kézbe venni, az nagyon nagy dolog.

Evezzünk egy kicsit távolabbi vizekre! Tudjuk, hogy minden második félévet New Yorkban töltesz. A tehetséggondozásnak milyen formáival találkoztl külföldön, például az USA-ban?

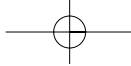
A tehetséggondozás minden országban és minden egyetemen más és más. Én Amerikában tanítok, és Amerikában semmi sincs centralizálva. Ott tehát minden egyetemen, minden iskolában másként csinálják a dolgot. Megint nagyon sok függ a tanártól, az intézmény hagyományától, és magától a tanszéktől. Az USA-ban ugyanis mindent magunk csinálunk. A tanszékünk vizsgáztatási rendje is más, mint ugyanazon az egyetemen egy másik tanszék rendje. Az egyetem autonóm, s ezek magánegyetemek. Az akkreditációt voltaképpen az államtól kapjuk, és ennek megvannak a szigorú szabályai, de ha megkaptuk az akkreditációt, akkor lényegében azt csinálunk, amit jónak látunk.

Hogyan foglalkoztok a kiugróan tehetséges hallgatókkal?

Nézd, ez nálam nem olyan nagyon központi ügy, mert én graduális iskolában tanítok. Ott már csak azok tanulnak, akik direkt a filozófia iránt érdeklődnek, és már elvégeztek egy egyetemet. Nekik már van egy BA alapszakjuk, s csak ezután jönnek a graduális képzésre. Föltételezem, hogy a filozófia már mindegyiknek szenvedélyes érdeklődési köre. Persze itt is vannak tehetségesek és tehetségtelenek. De a graduális iskolának voltaképpen az a célja – kivéve azokat, akik lusták, meg azután azokat, akik teljesen tehetségtelenek –, hogy mindenkit felhozzon egy olyan szintre, amely alapján tisztos egyetemi tanárok válhatnak belőlük egy college-ban, azaz nem graduális iskolában.

A feladatunk tehát az – hogy a nálunk tanulók tisztos egyetemi tanárokká váljanak –, hogy megadjuk nekik mindazt a tudást és azt a módszert, ami alapján a következő generációt tanítani tudják. Ezen kívül az a cél, hogy a legtehetségesebbek filozófusok legyenek, nem egyszerűen tanárok. Így aztán ővelük az ember sokat foglalkozik, elsősorban szemináriumokon. Ezek a szemináriumok arról szólnak, hogy a diák beszéljen többet, mint a tanár. A tanár csak vezesse ezt a beszélgetést. Ezen kívül minden héten meghívunk egy-egy előadót valahonnan, aki saját témáiról ad elő. Ezekon az előadásokon minden diák hozzászól, kérdéseket tesz fel.

Van náluk is tudományos diákkör. A diákok maguk szerveznek olvasóköröket franciául, németül, latinul és görögül. Filozófiát olvasnak, szövegeket elemeznek, de ezeket az olvasóköröket a diákok saját maguk szervezik meg. A diákok szerveznek első éveseknek bevezető órákat is. Ezeket mind-mind maguk a diákok csinálják. Úgy gondolom, hogy kell lehetőséget adni arra, hogy a diákok maguk csináljanak ilyesmiket, hogy maguk is kezdeményezzenek. Kezdeményezzenek, nekünk pedig teret kell adni arra, hogy működni tudjanak. A megfelelő tér legtöbbször egy szoba, ahol a diákok maguk szervezik meg magukat. A legjobb persze az, amikor a diákok elmennek együtt egy kocsmába és a kocsmában borozás-sörözés mellett folytatják a szemináriumi beszélgetést. Mindig ezek a legtermékenyebb

órák. Voltak idők, amikor éveken keresztül azt csináltuk, hogy mi tanárok elmentünk a diákokkal kocsmába, és akkor egész este, gyakran fél éjszaka beszélgettünk. Sajnos mindenütt az a probléma, hogy az egyetem most már nem ad erre pénzt. Régebben adott, az ételt nem fizette ki ugyan, de a bort és a sört megfizette. Most már nem ad az egyetem ilyesmire pénzt, és mivel a gyerekek szegények, nem tudják ezt az összeget megfizetni. Úgy gondolom, mindenütt van ilyen probléma, hogy minimális anyagi feltételek kelljenek ahhoz, hogy a beszélgetésnek bizonyos formája létrejöjjön.

Tanítványaid között Magyarországon és külföldön vannak-e ismert, neves személyiségek, filozófusok?

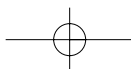
Igen, vannak. Magyarországon 1956 előtt az ELTE-n tanítottam, de az '56-os események után fegyelmivel eltávolítottak, és én 1990-ig be sem tettem a lábamat az egyetemre. A tanítványaim közül Vajda Misi volt a legtehetségesebb tanítványom, de járt az óráimra például Soós Vilmos is, Erdélyi Ágnes is. Tanítványaim közül elég sokan később filozófusok lettek. Gimnáziumi pályafutásom idejéből is vannak neves tanítványok, mert amikor kitétek az egyetemről, akkor elhelyeztek gimnáziumba magyart tanítani. Akkor kezdtem el én önképzőkört formálni és Ludassy Mária lett az önképzőköri titkárom.

Akiket egyszer gimnáziumban tanítottam, azok mind a mai napig szívesen keresik velem a kapcsolatot. A volt gimnazista diákjaim ma hatvanegy évesek, és én a minap döbbenettel vettem észre, hogy a „kislányok” most hatvanegy évesek. „Olyan fiatal vagy.” – mondtam legutóbbi találkozásunkkor az egyik tanítványomnak. Mire Ő azt válaszolta: „igen, fiatal vagyok, Ági, 61.” Az ember összerakja a számokat, és minden stimmel. '58 és '63 között tanítottam középiskolában. Igen, aki '58-ban diák volt, az most már nem egy mai cica.

New Yorkban is nagyon sok tehetséges diákom van, de azoknak a nevét hiába sorolnám el. A tanítványoknak, akik Melbourne-ben a tanítványaim voltak, azoknak mindegyike ma egyetemi tanár, még hozzá nagyon jó helyeken. Kivételesen mind egyetemi tanárok lettek. A közeli diákjaim közül – ez nagyon sok New York-i tanítványomra is vonatkozik –, akik nálam csinálták a PhD-t, szintén egyetemi tanárok. Az egyik Argentínában, a másik Oroszországban, a harmadik Chilében, a negyedik az Egyesült Államokban, az ötödik Kanadában tanít. A világ legkülönbözőbb egyetemein kaptak tanári állást, úgyhogy nem panaszkodhatom. Hozzáteszem, hogy ami az amerikaiakat illeti, tőlük állandóan meghívásokat kapok, hogy menjek az ő egyetemükre előadást tartani. Kétszer voltam olyan egyetemen, ahol volt diákok hívtak meg engem. Ez bizony nem egy rossz dolog, ennek mindig örül az ember. Az az igazság, hogy Amerikában azokkal a diákokkal, akik a legtehetségesebbek, nagyon hamar baráti viszony alakult ki. Ők már felnőtt emberek, alapjában véve kollégák, habár még diákok. Egy graduális diák már maga is tanít. Munka közben hamar kialakul egy olyan kapcsolat, amely átalakul barátsággá, amelyben keresztnéven szólítjuk egymást.

Magyarországon gyakran kapcsolódik össze a szakkollégium és a tudományos diákköri mozgalom egy-egy egyetemen belül. Az együttlakás és az esti együttlétek megteremthetik a kereteit a jó beszélgetéseknek. Az USA-ban van-e a szakkollégiumhoz hasonló forma?

A diákok, akiket én tanítok, együtt laknak, de már nem kollégiumban. Kollégiumban csak az alsósok laknak. A graduális fakultásra járók nem kollégiumban laknak. Kivesznek

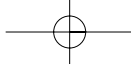

egy lakást, hárman, négyen, öten, s mindenkinek van egy szobája, ahol él. Ezek a lakások persze nem a város közepén vannak, ahol drága a bérlet, hanem valahol a széleken, ahol olcsóbb. Közülük minden nap valaki más főz, és akkor ez nagyon jó. Jó ez az együttélés, ez a lakásközösség. Nemcsak azért, mert meg tudnak élni és ki tudják fizetni a lakás bérletét, hanem azért, mert esténként összejönnek egy szobában, és elkezdnek egymás dolgairól beszélgetni. Azok költöznek össze általában, akik az egyetemen belül már valamilyen kapcsolatban vannak egymással. Ezek a formák nagyon-nagyon hasznosak. Az egyetemen a diák legtöbbit nem a tanárától, hanem a diáktársától tanul, azokból a beszélgetésekből, amit diáktársaival folytat. Nekem is ez volt a tapasztalatom annak idején, bármennyit tanultam Lukácstól, legtöbbit mégis a kollégáimtól tanultam. Az a véleményem, hogy a velük való beszélgetés mindig a legizgalmasabb. Mindig mondom a diákjaimnak, hogy amit tanítás után a kocsmában beszélgetnek, az a legjobb. Időnként én is meghívom őket, s ha nálam összejönünk, akkor főzök nekik valamit, és utána jókat beszélgetünk. Néha összejönünk más tanárok lakásán, de néha a diákok is meghívnak bennünket, tanárokat. Főznek nekünk, és akkor ott persze szintén beszélgetünk. Az egyetemünkön ez az összejövetelforma is létezik. Ha intenzív a diákélet, az a legfontosabb. Nem elég az, hogy ott vagyok az órán, hallgatom, aztán hazamegyek és csinálok valami mást. Intenzív diákélet. Az a legfontosabb.

Igen. Nagyon jó lenne, ha nálunk is pezsögőbb lenne az ilyen típusú diákélet. Jelenleg Magyarországon is folyik a felsőoktatás bolognai típusú átalakulása. Úgy gondolom, hogy a többlépcsős rendszer, a bolognai folyamat egésze jelentősen átalakíthatja a tehetség gondozás gyakorlatát. Mi a véleményed erről?

A bolognai rendszer, számomra elég ismerős. Olyan rendszer ez, amely más országokban már réges-rég létezik. Ilyen volt a rendszer Ausztráliában, ilyen a rendszer Amerikában, ebben nincsen semmi új. Ebben csupán az az új, hogy Európában is ezt kezdjük bevezetni. Ezt a többlépcsős rendszert általában jónak tartom, de tudni kell, hogy a tehetség gondozás elkezdődik már a BA fokozaton. A BA szinten már kialakul az érdeklődés és megkezdődik a szelektálás, s aki egy adott szakmát akar folytatni, akkor az egy külön kurzusra megy. Ott már szigorúbbak a követelmények, ott már nem általános tudást kell adnunk, hanem szigorú szakmai tudást. Tehát, ha például megnézzük a szabad bölcsészetet, akkor ott a képzés nem annyit jelent, hogy mindenkinek ugyanazokon az órákon kell részt venni, hanem azt, hogy lehessen szelektálni, lehessen választani. Ugyanakkor, aki mondjuk a filozófiát csak az általános műveltség részeként tanulmányozza, és egy másik szakmában mélyül el, hiszen azt választotta, annak ne kelljen bemagolnia azt, hogy Descartes mikor született, és miért nem volt házas ember. Aki viszont a filozófiára akar koncentrálni, az szigorúan rá-mehessen a szövegek olvasására. Tehát egy más, a mostanitól eltérő többlépcsős oktatási rendszer alakul most ki Magyarországon. Ez volt Ausztráliában és én ezt jónak tartom. Ebben a szűkebb körben már lehet tehetséget felfedezni, a többiben nem. Ugyanakkor általános kultúra is kell. Az sem baj, ha az emberek tudják, hogy ki kicsoda, akkor is ha más szakra mennek.

Jelenleg a színvonalas tudományos diákköri eredményeket leginkább negyed-ötödévesek, sőt, doktoriskolások produkálják a versenyeken. Mit gondolsz, az új rendszerben megnő-e a jelentősége az első három évnek? Úgy gondolom, hogy a tanárok felelősége is lesz, hogy kik mehetnek a master fokozat felé.

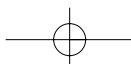
Igen. Az első három évben választódik ki a tehetséges diák, és még ha nincs is hivatalosan egy ilyen helyzet, akkor is kiválasztódik, hogy ki az, aki érdeklődik a szakma iránt. Én jónak tartom ezt a rendszert. Egyszerű oknál fogva tartom jónak, mert nem kell már tizennyolc éves korban végleg eldöntened, hogy mi akarsz lenni. Ha például rosszul választasz szakot a jelenlegi rendszerben, és két év múlva a fejedhez kapsz és rájössz, hogy nem érdekel a dolog és mást kellett volna választanod, akkor bajban vagy. Ebben az új rendszerben nem vagy bajban. Felveszel három-négy tagozatot, és kiderül majd, hogy mi az, ami ezekből a legjobban érdekel. Hiszen még fiatal vagy. Én ezt jó rendszernek tartom. Azt azonban tudni kell, hogy megint minden a gyakorlatban dől el, hogyan csinálják meg a szakokat, hogyan dolgozzák ki a kurzusok tematikáját. Alapjában véve azonban rokonszenvezek ezzel a rendszerrel. Azért mondom, mert megszoktam, ahogy megszoktam természetesen a két-szintű érettségit is. Ausztráliában is mindig ez volt.

Ha össze kellene foglalni a tanári hitvallásodat, akkor azt miben summáznád?

Ez bizony nagyon nehéz. Nem gondolkoztam ezen. Az első dolog, amit elfogadok, az Descartes mondása, hogy *semmi sincsen olyan egyenlően elosztva, mint a józan ész*. A másik az, hogy a filozófiához szenvedély kell. A filozófia nem egyszerűen problémamegoldás, hanem szenvedély, amely arra irányul, hogy feltörjük a diót. Nos, a diót talán sosem lehet föltörni, de arra kell irányulni, hogy föltörjük a diót. Egyfajta gondolkodásmódot kell a szakmában kialakítani, hiszen a gondolkodásmód nem ugyanaz minden szakmában. Én például, mikor az egyetemre mentem, először nem filozófiát hallgattam, hanem matematikát és fizikát. Akkor el kellett felejtennem az értelmi képességeim gyakorlásának egyik részét. Mivel én eredetileg matematikus voltam, rá kellett jönnöm, hogy a filozófia nem problémamegoldó, nem olyan, mint egy egyenlet. Egy másodfokú egyenletnek, harmadfokú egyenletnek van egy megoldása. A filozófiában nincs egyetlen megoldás. Gondolkodás van. Ehhez át kell alakítani az agyvelőt. Minden szakmának megvan a maga gondolkodásmódja, a maga gondolkodás-formája. A diák majd látja – és ez a hitvallásom –, hogy melyik gondolkodási forma felel meg legjobban annak a bizonyos józan észnek, amivel mindannyian egyenlően vagyunk megáldva.

Igen, ez nagyon szimpatikus. Köszönöm szépen a beszélgetést.

Én is köszönöm.

LOVÁSZ LÁSZLÓ

Lovász László

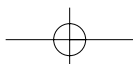
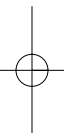
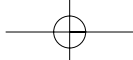
Budapesten született 1948. március 9-én. Matematikus. Tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetem matematika szakán folytatta 1966–1971 között. Negyedéves egyetemistaként egy 1969-ben bemutatott TDK-dolgozatával megszerezte a kandidátusi címet.

1971–1975 közt az ELTE tudományos főmunkatársa, 1975–1982 között a József Attila Tudományegyetem tanszékvezető egyetemi docense, majd tanára, 1982-től az ELTE professzora. 1993–1999 között a Yale University professzora, 1999-től a Microsoft Research kutatója. 1979-től az MTA levelező, 1985-től rendes tagja.

Kutatási területe: diszkrét matematika, algoritmusok elmélete, kombinatorikus optimalizálás. Kilenc könyve és több, mint 250 tudományos cikke jelent meg ilyen témakörökben.

Számos matematika folyóirat szerkesztőségének tagja, a *Combinatorica* főszerkesztője.

Több elismerés, ezek között az Állami Díj (1985), a matematikusok Nobel-díjának tartott Wolf-díj (1999), valamint a Corvin-lánc (2001) birtokosa.

Lovász László

Diákköri rendezvényeken, ünnepi és munkaalkalmakkor egyaránt gyakran példálózna nekeddel, utalva arra, hogy dolgozatodat az OTDK-bírálok egyike már a vitán kandidátusi értekezésként javasolta beadni.

Szeretném, ha ezzel kezdenénk a beszélgetést: a leginkább autentikus „tanú” szerint pontosan, hogy is történt ez a nevezetes eset?

Az eset nagyon régen történt, úgyhogy nem biztos, hogy mindenre pontosan emlékszem. Azt hiszem, 1969 tavaszán volt ez a diákköri konferencia. Erre beadtam egy pályamunkát, mely gráfok faktorizációs problémáiról szólt, és melynek eredményeit Gallai Tibor irányítása alatt értem el. A bíráló, T. Sós Vera azt mondta, hogy ez kandidátusi értekezésnek is megfelel. Nagyon jólesett persze a dicséret, de azt gondoltam, hogy csak dicséret; nagyon meglepett, amikor az ezt követő napokban-hetekben kiderült, hogy komolyan gondolta, és nagy energiával támogatta, hogy megkapjam a beadáshoz szükséges engedélyeket. Végül is beadhattam kandidátusi disszertációnak, és még egyetemista koromban megkaptam a kandidátusi címet.

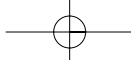
Egyetemi hallgatóként hogyan találkoztál a TDK-val? Kik voltak a tanáraid? Milyen tanármenták hatottak rád?

Amikor az egyetemre kerültem, igen aktív TDK-munka folyt, és ehhez hamar csatlakoztam is, sok évfolyamtársammal együtt. Néhány év múlva a TDK titkára lettem, Pelikán Józseffel együtt. Nehéz elválasztani, hogy kik voltak a tanárain, akik TDK kapcsán, és kik, akik szemináriumokon vagy speciális előadásokon foglalkoztak velünk. Majdnem minden vezető oktató tartott időnként TDK-előadásokat, és a TDK-dolgozat gyakran vezetett szakdolgozathoz, vagy éppen publikációhoz. Én magam a fent említetteken kívül Surányi János, Bognár Mátyás, Fried Ervin és Hajós György nevét emelném ki, mint akiktől személy szerint a legtöbbet kaptam.

Milyen volt hallgató-időszakodban a TDK-tevékenység állapota karodon? Mit jelentett a TDK formálódásodban? Milyen eredményeket értél el?

Úgy emlékszem arra az időre – a 60-as évek vége, 70-es évek eleje –, hogy lelkes munka folyt. A liberálisabb politika következtében egyre több külföldi tudós látogatott Magyarországra, a Bolyai Társulat nemzetközi konferenciákat kezdett szervezni, amire sokan jöttek a nyugati országokból is, több oktató eljutott külföldre, sőt magam is eljutottam a szervezők meghívására és költségére egy nyugatnémet konferenciára. Így aztán igen sok új fogalommal, módszerrel ismerkedtünk meg, a diákköri előadásokon is, szemináriumokon is sok érdekeset lehetett tanulni.

Pelikán Józseffel és Babai Lászlóval közösen elindítottunk egy matematikus diákköri folyóiratot, a *Matematikus Kurir*-t, amely a diákköri hírek mellett ismertető cikkeket, a

Schweitzer Emlékverseny feladatainak megoldásait, és egyéb matematikai dolgokat közölt. Volt persze nem is kevés bürokrácia, amíg megkaptuk az engedélyt, hogy megjelenjen, és utána is minden számot cenzúráztatni kellett. A technikai létrehozatal sem volt könnyű, stencilre kellett gépelni – talán ma már kevesen ismerik ezt a különlegesen impregnált papírt, melyről sokszorosítani lehetett –, a formulákat kézzel bekarcolni, közben nem lehetett rontani, mert csak szigorúan ellenőrzött számú stencilpapírt kaptunk.

De így is sikeres lett a folyóirat, még sok évig létezett azután is, amikor mi már végeztünk.

Tanárként hogyan kapcsolódtál be a tehetséggondozásba, a TDK-munkába? Milyen szinteken tevékenykedtél, milyen tapasztalatokkal?

Mindig szívesen vezettem TDK-dolgozatokat, és tartottam előadásokat.

Tudományterületeden miként változott-formálódott a diákköri munka? Milyen sikerek, tanítványok emlékeztetnek, milyen problémákra, konfliktusokra emlékszel? Például tanárok, karok vagy egyetemek közötti rivalizálás?

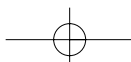
Erről nagyon sokat lehetne beszélni, de nem elsősorban a TDK kapcsán, úgyhogy inkább nem teszem.

Az akkori politika milyen befolyással volt a tudományos diákköri munkára? A TDK-munka rangja milyen volt?

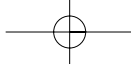
Az én területem, a matematika távol volt a politikától, így nem mondhatnám, hogy a politika túlságosan rányomta volna a bélyegét. Persze, mindnyájan megszenvedtük a személyes szabadságjogok korlátozott voltát: külön engedélyt kellett kérni a külföldi utazáshoz, a külföldi publikáláshoz, s a konferencián való előadás anyagát „tükösíteni” kellett, vagyis a „titkos ügykezelés”, a TÜK szabályai szerint engedélyeztetni, és zárt borítékban vinni át a határon. De ha az ember vett egy mély lélegzetet, és végigcsinálta a hatalmas bürokráciát, a tartalmi dolgokba – mit kutasson, miről adjon elő – nem szólt bele az állam vagy a párt. A diákkörben egyszer Fejes Tóth Gábor „A szövetséges diktátorok problémája” címen tervezett előadást tartani egy geometriai problémáról, melynek ez a nemzetközileg elterjedt népszerű neve; ennek a címét meg kellett változtatnunk, nehogy valaki arra gondoljon, hogy a maoisták által tanított szövetségről van szó a Szovjetunió és az imperialista hatalmak között...

Visszatekintve az elmúlt évtizedekre, milyen tanulságokat kínál a TDK-munka?

Az egyik fő trend, amivel számolni kell, hogy a tudomány igen gyorsan fejlődik. Ennek következménye, hogy tovább tart, amíg valaki a kutatáshoz szükséges ismereteket megszerzi. Ez nyilvánul meg abban is, hogy létrejöttek a doktori iskolák: a mai diák nem öt, hanem hét-nyolc évet tanul, mire azt mondhatja, hogy a kutatáshoz szükséges ismeretek birtokába jutott. Ma is születnek igen kiváló, nemzetközi folyóiratban publikálható eredményt tartalmazó diákköri dolgozatok, de nehezen tudom elképzelni, hogy valaki olyan nagyobb, összefüggő, kikutatatlan, de kutatásra érdemes és egy egyetemista eszközeivel kutatható te-

rületet találjon, amiből kandidátusi értekezés írható – a mai rendszerben PhD, de azt hiszem a kandidátusi értekezés általában többet jelentett.

Számomra a TDK-s tevékenység lényege az volt, hogy a különböző matematika tanszékeken, különböző oktatók vezetésével dolgozó diákok elmondták egymásnak, hogy mivel foglalkoznak. Mindig úgy éreztem, hogy diaktársaimtól legalább annyit lehetett tanulni, mint a tanároktól, és már mondtam, hogy milyen sokat tanultam az egyetemen a tanáraitól. A másik fontos szerepe a diákkörnek az volt, hogy ezen a fórumon a tanárok elmondhatták, ha valami érdekeset olvastak vagy hallottak, anélkül, hogy ezt formálisan tanrendbe kellett volna illeszteni.

Milyennek látod a diákkörök jövőjét a bolognai folyamat generálta reformok idején?

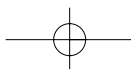
Azt hiszem, a fent említett információs csatornákra – diákok és diákok között, illetve tanárok és diákok között – továbbra is szükség lesz. Ugyanakkor amiatt, hogy az oktatás immár három szintre fog tagozódni, ennek a formáit megfelelően nyilván át kell alakítani. Lehet, hogy éppen a BSc fokozatban lesz a legnagyobb szükség arra, hogy a legjobb hallgatók – azok, akikből majdan a kutatók lesznek – többet, mélyebben, alaposabban tanuljanak, mint amit a tanterv előír. Lehet, hogy ehhez a diákkör is hozzá tud járulni.

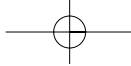
Egy másik probléma, amit látok – és ami már ma is létezik, és nemcsak Magyarországon –, a doktori képzésben részt vevő diákok helyzete. Az, hogy három év alatt disszertációt kell produkálniuk, arra ösztönöz, hogy szűk témájukra koncentráljanak, és csak a témavezetőjükkel működjenek együtt. Ott, ahol van ilyen, „postdoc” – olyan ösztöndíjas fiatal kutató, aki a disszertációját már megvédte, de még nem helyezkedett el végleges állásba, pár évig még tanulhat és kutathat –, tapasztalatom szerint igen eredményes tud lenni, beletanul új dolgokba, szélesíti látókörét. Magyarországon talán a diákkör tölthetne be olyan funkciót, hogy fönntartja a doktorandusz kapcsolatát szélesebb szakterületével.

Hozzátenném ehhez, hogy a doktorandusz is jól jár, ha nem csak egy vasat tart a tűzben, és a társaival való együttműködésből néha könnyebben születik használható, publikálható eredmény, mint a témavezetőjétől kapott témából.

Persze a helyzet más-más tudományban nagyon eltérő lehet, és ennek a ténynek szem előtt tartása az egyik legfontosabb tapasztalat, amit leszűrtem magamnak. Van, ahol a kutatás többé-kevésbé tervezhető, és van – mint például a matematikában –, ahol nem lehet előre megmondani, hogy egy megoldatlan probléma bizonyítása néhány hetes vagy néhány évszázados munkát igényel-e. Van, ahol a fiatal kutató fokozatosan érik be, egyre nagyobb önállóságot kap mondjuk a kísérletek terén, és van, ahol a „megérés” egyik napról a másikra történhet. Saját diákjaimmal szerzett tapasztalatom szerint az első tétel bizonyítása pszichológiai áttörés, utána szinte maguktól jönnek a jó kérdések és válaszok. Ilyen területen különösen fontos szerepe lehet a diákkörnek, azáltal, hogy diákköri kutatás során nagyobb tét nélkül, szabadon választott témában élheti át a diák, hogy igenis képes önálló tudományos eredmény produkálására.

Hosszú éveket tanítottál és most is tanítasz – külföldön. Az általad ismert egyetemeken a tehetség gondozásnak milyen formái, módszerei, gyakorlata működik? Van-e a diákkörökhöz hasonló mozgalom valahol?

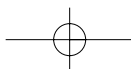
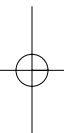

Pont ilyenrel nem találkoztam, de sok szellemes pályamunka-kiírást, versenyt láttam. Például a Cornell Egyetemen az egyik épület tetejéről minden versenyzőnek le kellett hajtani egy tojást. Az nyert, akinek a tojása a legrövidebb idő alatt ért le, anélkül, hogy eltörjön. Persze, ez elsősorban a mérnökhallgatókat érintette, de részt vettek benne – elég sikeresen – matematikusok is, akik geometriai megfontolásokkal bonyolult rúdrendszert terveztek a tojás védelmére.

Egy olyan eleme van az amerikai egyetemi pályázatoknak, versenyeknek, amit szívesen látnék itthon is: a team-munka. Igen sokszor a kiírás – de gyakran egyszerű házi feladatok is – három, négy, esetleg tíz fős csoportok közös munkáját igényli, és ez már az általános iskolában is így van. Azt hiszem, az együttműködési képesség fejlesztése, a munkaszervezés megtanulása fontos mellékeredménye az ilyen dolgozatoknak.

Mi a tanári hitvallásod a tehetséggondozás és a TDK dolgaiban?

A fiatal kutató azzal a dilemmával néz szembe, hogy míg egyre nehezebb kutatási technikákat, módszereket kell megtanulnia a saját szakterületén, addig a legfontosabb eredmények egyre gyakrabban határterületeken jönnek létre, vagy pedig egy terület módszereinek egy másikra való adaptációja révén. Nem hiszem, hogy jó kutató lehet valakiből anélkül, hogy legalább egy terület módszereit mélyen elsajátítaná, erejüket megérezné. De ahhoz, hogy kiemelkedő kutató lehessen, más területek problematikáját, az ottani élkutatás állását is figyelemmel kell kísérnie. Ahhoz, hogy mindkét nehéz feladatnak meg tudjon felelni, minden segítségre szüksége van. A diákkör fontos eszköz lehet ehhez.

Medzihradszky Kálmán

Rákoscabán született 1928. április 20-án. Kémikus. 1950–1998 között az Eötvös Loránd Tudományegyetem Szerves Kémiai Tanszéken tanít, 1971-től egyetemi tanárként. 1980–1983 között az ELTE rektorhelyettese, 1983–1989 között az ELTE Természettudományi Karának dékánja. 1989–1993 között a Kémiai Tanszékcsoport vezetője. 1999-től professor emeritus.

Kutatási területe az aminosavak, peptidek és fehérjék kémiája.

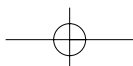
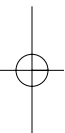
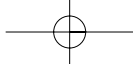
1982-től az MTA levelező, 1990-től rendes tagja, 2005-től az MTA Kémiai Tudományok Osztályának elnöke.

Több tudományos szervezet tagja, elnöke. Az OTDT mellett működő Kémiai és Vegyipari Szakmai Bizottság elnöke, és több mint húsz éve kari TDT elnök.

Számos elismerés, köztük az Akadémiai Díj (1962), az Állami Díj (1970), valamint a Honoris Causa Pro Scientia Aranyérem (2001), az Eötvös-díj (2005) birtokosa.

Medzihradszky Kálmán

Hallván erről a programról és hallván ezt a sok illusztris személyiséget, akiket eddig megszólaltattatok, vagy ezután szólaltattok majd meg, én úgy érzem, hogy ebbe a körbe nem tartozom bele. Túl szürkének tartom magam tudományos diákköri tettek szempontjából, és ezt nem álszerénységből mondom. Úgy érzem, hogy az eddigi sok gratuláció, kitüntetés meg elismerés, amit nem is tudom kinek-minek köszönhetek, a titkárságnak vagy az elnök úrnak, talán érdemtelenül ért.

Tény az, hogy én nem tudok annyi érdemet felsorolni, hogy akár tíz percet is meg tudnék tölteni egy ilyen interjúban. Én csak tettem a kötelességemet. Valójában sosem vettem észre, hogy én egyetemi vagy kari tudományos diákkört vezetek. Most jut persze eszembe, hogy az egyetemit is vezettem, mert rektorhelyettesként, 1980-tól 1983-ig, hivatalból én voltam az egyetemi TDK-elnök. De akkor is csak adminisztratív feladataim voltak, nem én dolgoztam igazán, hanem mindig a fiatalság. Mikor egyszer Szendrő Péter említette, hogy már 25 éve együtt dolgozunk, eltátottam a számat. Tényleg.

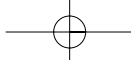
A helyzet az, hogy – elnézést, hogy közbevágok – a legtöbb professzor, aki ebben a kötetben szerepel, ugyanígy kezdte a beszélgetést. És tulajdonképpen ez jó. Jó, ha nem veszed észre, és nem azért csinálod, hogy valami dicsérendő tettet legyen, hanem egyszerűen ez része az életednek, része a tanári munkádnak.

Amennyit a kutatásaim során ki lehetett deríteni, feltűnő, hogy a magyar diákköri mozgalom – pontosan meg is fogható módon – a kémiai tanszékeken született. Az vitatott, hogy 1950 tájékán Veszprém, vagy az ELTE az első, de minden irat, amit találtam, arra utal, hogy 1950-ben már voltak önképzőkörök az ELTE-n és Veszprémben is. Tehát az első években, amikor te végeztél, illetve fiatal oktatóként elindulsz, már léteztek diákkörök. Visszatekintve ezekre az évekre, mit gondolsz, hogyan született meg a hallgatói öntevékenység, illetve a tanár–diák közötti aktív kapcsolat a tudományban?

Az én esetemben ez 1949-hez kötődik. Akkor még nem volt egyetemi tudományos diákkör. Épp akkor született meg az Eötvös Loránd Tudományegyetem, addig még Pázmány volt. Az indexemet még a Pázmány Péter Tudományegyetem adta ki, diplomámat már az ELTE. De ami arra csábította az embert, hogy mint diák keresse a tanárát, hogy vele dolgozhasson, az egyedül szakmai lelkesedés volt. Meg az, hogy valami többet csináljak, mint amit kellett. Én kezdettől fogva szerves kémikus akartam lenni, imádtam az olyan anyagokat, amelyek robbannak, színesek, illatosak, tehát amiben volt valami izgalmas.

Az örök gyermek?

Nevetni fogsz, én 14 éves korom óta tudatosan készültem arra, hogy kémikus legyek. Biztos voltam benne. Akkoriban megvettem egy kis kémikus kísérletező szekrényt is.

Melyik középiskolában végeztél?

A VIII. kerületi Zrínyi Miklós Gimnáziumban.

Ott volt kémia?

Nem, ott természetrajz volt.

És egy nagyszerű tanár. Andaházi Szilárdnak hívták, kiváló természetrajz tanár volt, aki egyaránt tanított – most azt mondanánk – biológiát is. A tárgy neve természetrajz volt. Abban volt a kémia és azt nagyon szeretttük, szerettem. Volt néhány barátom, akikkel otthon állandóan kísérleteztünk. Barkácsoltam magamnak egy laboratóriumot, s később, az egyetemi hallgatói időszakban még csentem is az egyetemtől vegyszereket. De minden spórolt pénzemem is pipettát meg bürettát, meg hasonló bolondságokat vettem.

Az egyetemen kihez kötődöttél?

Igazából Széky Tibor volt az, aki nagyon szemléletesen tudta a szerves kémiát oktatni. Ő személyesen nem foglalkozott diákokkal, de nagyon színesen adta elő a nagykollégiumot. Az a típusú experimentáló professzor volt, aki minden kísérletet bemutatott az órán.

Hogy lehetett hozzá kötődni?

Sehogy, csak amit ő elmesélt, az annyira érdekes és olyan színes volt, hogy én beleszerettem.

Szakedolgozatot is így választottál?

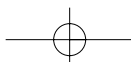
Szakedolgozatomat is Széky mellett végeztem, de akkor még azt úgy hívták: önálló búvárkodás szaktanári engedéllyel. Nem volt még szaklabor vagy szakedolgozat, ez volt a neve. Ez egy heti harminc órás kollégium volt, harmadévtől kezdve lehetett felvenni és egész nyáron bent dolgoztam. Bementem egy laborba, kaptam egy helyet, és ott töltöttem minden időmet.

Sokan voltak ilyen megszállottak, mint te?

Kevesen. Még egy vagy kettő az egész nyolcvan fős évfolyamból.

Hogy lesz ebből önképzőkör vagy diákkör?

Ebből sehogy. Ez nem volt szervezett diákkör, de én ezt annak hívom. Székyvel még nem fejezném be, mert Széky nem foglalkozott közvetlenül az emberekkel. Közvetlen témavezetőm a tőlem nem sokkal idősebb Pongor Gábor adjunktus volt. Ő csupán három évig volt az ELTE-n, utána átment a Budapesti Műszaki Egyetemre. Ő volt az, aki úgy foglalkozott velem, hogy meg-megnézte, hogyan megy egy kísérlet. Nagyon érdekes volt egyébként, ahogy ez kezdődött. Ez úgy 1948–49-ben lehetett már, amikor az amerikaiak

háborús zsákmányként publikussá tették a német szabadalmakat. Volt azok között egy érdekes festék szintézise – festéket mondok, bár helytelen, mert festék az, amivel mázolunk, ezeket pedig úgy kell hívni, hogy színezékek – egy ilyen színezék volt az Indigosolblau IBC. Ez egy antrakinon festék, és nagyon sok lépésen keresztül lehetett eljutni a megoldáshoz. Hónapokon keresztül dolgoztam egyedül. És végre sikerült a zárólépés, a kifestés, de úgy, hogy közben rám sem nézett senki heteken keresztül. Nagyon büszke voltam, hogy ezt az egész szintézist egyedül meg tudtam csinálni. A színezék próbáján, amikor a kifestés megtörténik, már a csodájára járt a fél tanszék. Az, hogy én a szaklabor után ott maradtam, talán ennek a színezéknek is köszönhetem.

Ki ajánlotta fel az állást? Széky?

Nem, addigra ő már nem volt ott. 1950-ben Bruckner Győző jött fel Szegedről, amikor én végeztem, már ő volt a tanszékvezető. A zárószigorlatomat is nála tettem le, és az ő speciálkollégiumát is hallgattam, ami csak tovább lelkesített, mert ő meg lelkes oktató, kiváló pedagógus volt. A témák, amiket hozott, sajnos nem voltak sem színesek, sem illatosak. Csalódtam egy csöppet, de azért jól ment a dolog. És hát ekkor született meg a nagy váltás: a színes, szép vegyületekből átváltottam a peptid-területre. Bruckner hozta ezt a témát Szegedről: a természetes poliglutaminsav szerkezeti vizsgálatát. Kijelentette, hogy ezt a festék dolgot – pedig ez nagyon szép játék volt – hagyjam a csudába, mert van ennél egy sokkal érdekesebb téma is, mivel a peptideké a jövő. Ez 1950 őszén volt.

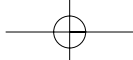
Ez fontos év. Horváth Attila írja a szekció történetében, hogy vita van a vegyészek között. A veszprémiek azt mondják, hogy ott születtek meg az első diákkörök, önképzőkörök, Horváth szerint viszont az ELTE-n voltak. A te eddigi mondataid arra utalnak, mintha 1950-ben tényleg nem lettek volna még diákkörök.

Szervezett diákkör akkor még nem volt az ELTE-n.

Mikortól kezdtek működni a diákkörök a kémiai tanszékeken?

Szomorú, de nem tudom. Én 1980-tól számolom e tevékenységemet, hiszen akkor már én vezettem az egyetem diákköri tanácsát, de előtte igazából nincsenek emlékeim.

Az tűnt fel – összevetve a többi tudományterület diákköreivel és egyáltalán jelenlétével a magyar diáktudományosságban –, hogy miközben van egy ilyen nagy szakmai csoport, mint a természettudományok, a kémia kezdettől fogva önállóan szervezte saját tagozatait. Sőt, önállóan jelen van mindenféle statisztikában is, néha még a szerves és a szervetlen kémia tagozata is külön tartott konferenciát. Szegeden az egyiket, Pesten a másikat. A másik megjegyzés, amit még a kérdés előtt kell és fontos tisztázni, hogy egészen elképesztően erős zászlóshajóknak tűntek kémiai tudományterületen az ELTE, Debrecen és Szeged. Hozzá csatlakozik bizonyos pontokon és pillanatoktól kezdve Veszprém, néha feltűnik Miskolc, olykor a Műszaki Egyetem, néha-néha főiskolák is megjelennek a vegyész diákkörökben. Az foglalkoztat, hogy a magyar kémiatudomány milyen elképesztően erős. És ez valahol nyilván a háború előtti időszakból eredhet. Hol van ennek a gyökere? Mert nem 1945 után lett hirtelen erős, egy saját fejlesztés eredményeként. Ám 1950 tájékán már látszik, hogy a ma-

gyar kémia és egyetemi képviselőjük, a többi tudományterülethez képest rendkívül erős, tudatos és összetartó.

Erről sokat lehetne beszélni. 1950 körül már jelentős kémiai iskola volt a Budapesti Műszaki Egyetemen, az ELTE-n és Szegeden is. Szerves kémiai területen a műegyetemi Zemplén-iskola volt a leghíresebb, Zemplén maga még Emil Fischernél tanult, onnan hozta kezdeti témáit, a cukorkémia területéről. Az ő tanítványai közül került ki Bognár Rezső, aki később a debreceni szerveskémiai tette naggyá, s a Nobel-díjas Oláh György is. Az ELTE-n Székely Tibor után Bruckner Győző lett a nagy szerveskémiai iskola-alapító, de más szakterületről itt kell megemlékezni Winkler Lajosról, Schulek Elemerről, Lengyel Béláról, Erdey Grúz Tiborról is. Bruckner Győző pedig Szegeden Szent-Györgyi Albert mellett nőtt naggyá.

Van egy csaknem 25–30 éves periódus, amikor te tudós kutatóként belebújva a tudományba tanítasz, és viszed a hallgatókat szakdolgozatokkal, és nyilván doktoranduszokkal is foglalkoztál.

És tudod, hogy mi még a lelkesítő? Nemcsak a szakdolgozat, hanem a harmadéves laboratóriumi gyakorlatvezetés! Akkor vezeti be a diákokat a tanár a kísérleti szerves kémia művészetébe, szépségeibe.

És ott figyeled meg, hogy ki tehetséges, ki nem?

Hogyne! Én ezt imádtam csinálni! Minden gyakorlaton az elejétől a végéig ott voltam, együtt dolgoztam a diákokkal.

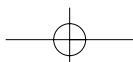
És mi lett azzal, akiről észrevetted, hogy tehetséges?

Hát, elsősorban szerettem. Minél nehezebb preparátumokat kapott, minél szebb vegyületeket állított elő, annál inkább.

Vannak példaid, amelyek arra utalnak, hogy akik harmadévben nálad kezdtek, ma már professzorok?

Hogyne! Kajtár Márton is tanítványaim közé tartozott, ő sajnos viszonylag fiatalon meghalt. A mai tanszékvezető, Hollósi Miklós is az én laboratóriumomban dolgozott, mint fiatal, kezdő doktorandusz. Egyébként Kajtár Marcival közös laborunk volt, az úgynevezett C1-es proflaborban dolgoztunk mi ketten. Bruckner Győző akkor már régen nem dolgozott laboratóriumban, mert 1952-től kezdve a könyvét írta, a hatalmas könyvet, amiből öt vagy hat kötet jelent meg. A mi fő feladatunk is az volt, hogy neki segítsünk. Feleséggel együtt – mert ő is a tanszéken volt – végeztük a korrektúrát, állítottuk össze a regisztert.

Azért kérdezlek, mert érdemes nálad kitágítani a kérdést a diákkörön túlra, a tehetséggondozásra. Itt kezdődik – ezek szerint a harmadévben –, és ettől kezdve doktorandusszá vagy aspiránssá válhatott a fiatal. Hogyan működött ez a tanár–diák viszony, amikor már valaki végzett a tanítványaid közül?

Az már későbbi történet, amikor az ember már irányíthat is. Mert azért nekem főnököm is volt Bruckner Győző 1970-ig, akkor ment nyugdíjba, s noha azután én vezettem őket, mégis minden Bruckner Győző neve alatt folyt, ők ezért Bruckner-tanítványoknak vallják magukat.

Mikor lettél tanszékvezető?

Nem voltam tanszékvezető. Valójában soha nem akartam semmiféle vezető lenni, de a végén rengeteg dolgot rám ruháztak.

Mikor érezted úgy, hogy nem a tanszékvezetőtől függ, hogy te a tanítványokkal hogyan dolgozol együtt?

Bruckner Győző kiváló professzor volt és kiváló tanszékvezető. Ő vezetett be ebbe a peptid-fehérjekémiai témába, de tíz év után már teljesen magamra hagyott. Azt csináltam, amit akartam. És azon a tanszéken nemcsak én, hanem mások is így dolgoztak. Akinek volt valami okos gondolata a tudományban, azt Bruckner hagyta, hogy csinálja, még társszerző sem akart lenni.

Ebben a periódusban a hallgatók milyen szakdolgozati témákat kaptak? Perspektivikus témák voltak ezek, amiből kijöhetett új kutatási irány?

Ilyen kérdésekre nem vagyok most felkészülve. Elő kellene vennem azt a rengeteg laborjegyzőkönyvet – van vagy 15 darab – és végiglapozni, hogy melyik időszakban, melyik hallgatóval mit is csináltunk.

Azért kérdezem, mert a társadalomtudományokban vettem észre, de most, hogy már beszélünk Freund Tamással, az ő benyomása is az volt, és szerintem nem lehetett ez másképp a kémiában sem, hogy a tanárok egy-egy jó ötletet, amellyel találkoztak, de nem értek rá vele bíbelődni, mert éppen valami más fő munkájuk volt, odaadták a diákkörösöknek, hallgatóiknak. És sokszor vesszük észre, hogy egy-egy diákkörös felolvasó ülésen, vagy egy-egy diákköri dolgozatnál nemcsak a szereplő, hanem maga a téma is egészen frissen, újonnan indul, és a szereplővel együtt egy nagy ívet fut. Tehát a diákkört és a diákköri konferenciákat érdemes úgy is nézni, mint amikor nagyon sok esetben egy új tudomány irányzat elindult.

Sok új téma elindult az általam irányított diákkörösök-szaklaborosok köréből. Nem feltétlenül szervezett diákkör keretei között, de számos önálló karrier forrása volt a diákkör jellegű többletmunka. Közülük sokan neves külföldi intézményekben lettek eredményes kutatók.

1980-tól „hivatalból foglalkoznod kellett” a diákkörökkel, mint rektorhelyettes...

Bevallom neked őszintén, hogy a diákkörnek akkor igazán csak az adminisztratív része volt a feladatom. Hogy a különböző karokon elkészültek-e a jelentések, tudják-e, hogy mit kell pontosan diákköri feladatként csinálni, hogyan lehet finanszírozni a diák-

körök működését. Szakmai feladatom – éppen az eltérő kari profilok miatt – nem is lehetett.

A 80-as évek közepén, amikor te lettél az egyetem rektorhelyettese, milyen állapotban voltak a diákkörök?

Három évig, 1980–83 között voltam az ELTE Egyetemi Tudományos Diákköri Tanácsának elnöke. A már említett, jobbára adminisztratív és szervezőmunka elvégzésében nagyon sok tehetséges, fiatal és lelkes munkatársam volt, a TTK-ról Weiszbürg Tamás, Nagy Sándor, Weidinger Tamás, a jogi karról Mezey Barna. Ezekről az időkről inkább őket kellene kérdezni, ők talán az én szerepemet is nálam jobban és főleg elfogulatlanul tudják ismertetni.

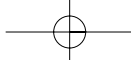
Nemrégem volt kari tisztségviselő váltás a Természettudományi Karon, a munka orosz-lánrésztét most az új TDK-titkár, a fizikus Horváth Ákos végzi. Ezek az igazán sokat tevő emberek, az ő nevüket érdemes rögzíteni. Én inkább a háttérben segítettem és segíték nekik. Ott segíték, ahol már a korom, a tekintélyem, meg a „priuszom” az ELTE-n szükséges ehhez. Vagy ha valamit simán kell lebonyolítani és az nem egészen könnyű. Akkor Medzi elintézi, hogy megvalósuljon. Itt az én legnagyobb jelentőségem. Ami sok, de nem hivatalos. Korábban egyetemi vezetőként, ma akadémikusként segítem a feltételeit megteremteni egy ilyen mozgalomnak, a diákköri munkának. Pénzzel, tekintéllyel, tapasztalattal.

Dékánként, rektorhelyettesként dolgoztál. Véletlenül nem lettél rektor is?

Nem, hála istennek! Bár egyszer már majdnem utolért a végzet. De akkor jött a szabály, hogy 65 év fölött már nem lehet vezetői pozíciót betölteni, s én akkor voltam 64.

Azt vettem észre, ami nekem impresszionáló volt – és Polinszky Károlyról jut eszembe, aki veszprémi egyetemi tanárként, miniszterhelyettesként, majd miniszterként tett sokat a diákkörökért, de nem csak róla van szó –, hogy a kémiai tanszékek vezetői, állami vezetői között olyan erős összefogás van, ami ezt a szekciót mindig és dinamikusán életben tartotta. Mert ehhez azért erős összefogás kellett. Ami mondjuk a bölcsészkarok esetében nincs, ott inkább rivalizálás, állandó konfliktusok támadtak. És lehet, hogy rosszul látom, de itt a kémiai tudományok terén – hogy én is pontos legyek – 1950-től szinte folyamatosan látom a diákköri ügyekben ezt az összefogást, hogy a fiataljainkat vigyük el, szervezzük meg nekik a feltételeket, mutassák be magukat, jelenjenek meg. Miközben ezt te természetesnek tartod, és nem akarsz erről beszélni sem.

Igen, nagyon természetesnek tartom. Én most olyan pozícióban vagyok, amit nagyon szeretek. Van nálunk egy alapítvány, az ELTE Pázmány-Eötvös alapítványa, és ide lehet fordulni a diákoknak támogatásért, ha például külföldre, konferenciára mennek. Úgy nem támogatunk, hogy csak úgy menjen, hallgasson meg odakint valamit, hanem adjon elő vagy mutasson be posztert. Ha van ilyen visszaigazolt előadása, posztere és a kérelem megalapozott, megkapja az útiköltséget vagy a részvételi díjat. És nagyon vigyázunk arra, hogy a szakterületek egyformán részesedjenek. Kitaláltunk olyan rendszert, hogy hogyan kell az alapítvány vagyonát komolyan növelni, és így mindig van rá pénzünk, hogy a gyerekeket utaztassuk.

Most, 77 évesen a kari Diákköri Tanács elnöke vagy, közben az MTA Kémiai Osztályának is elnöke lettél.

Igen, én kari TDK-elnök vagyok, most már isten tudja mióta. Szerintem már nem is lehetnék, nem is volna szabad lennem, de még mindig újra meg újra megválasztanak. Szeretnek a hallgatók. Ez nagyon nagy dolog. Közvetlen stílusú vagyok, ráadásul megengedek magamnak olyan vicceket, amiket talán már nem volna szabad ilyen vén fejjel. De nem bántok senkit, csak olyan csipkelődésről van szó, amit én sem veszek rossz néven, ha felém irányul. Ami pedig az Osztályelnökséget illeti, az bizony újabb három esztendő, nem könnyű feladatot jelent.

Hogy fogod össze ezt a TDK-t?

A fiatal oktatók segítenek. Weidinger, Weiszbürg, Horváth Ákos és előtte Nagy Sándor voltak a fő segítők. Minden házi konferenciánkat a dékán nyitja meg, aztán én szoktam bezárni. Ez az Eötvös-napi ünnepség legfontosabb része. Az Eötvös-nap mindig május 12-én van, ez az egyetem alapításának ünnepe – akkor rendezünk egy egész délelőttös diákköri konferenciát. Azok a diákkörösök, akik a házi konferenciákon nagyon jól szerepeltek, jutalmul a következő Eötvös-napon a kar előtt elmondhatják eredményeiket. A házi konferencián a kar teljes oktatói gárdája megjelenik, s meghallgatja a versenyző diákokat.

Az ország többi egyetemének kémiai tanszékeivel is valószínűleg jó a viszonyotok.

Igen, bár tulajdonképpen csak a kétévenként tartott konferenciákon találkozunk egymással hivatalosan.

A zsűrikben? Vannak konfliktusok? Rivalizálások?

Nincs, arra mindig vigyázunk, hogy akit bírálni kell, annak a zsűrijében soha ne legyen ugyanabból az intézetből zsűritag.

Ezt meg tudjátok tartani?

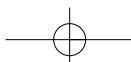
Ezt megtartjuk, nagyon szigorúan be tudjuk tartatni.

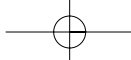
Te magad is részt veszel zsűrikben?

Nem.

Akkor mit jelent az, hogy „be tudjuk tartatni”?

Az OTDT szakmai bizottságáról beszélek. A szakmai bizottság vigyáz erre, ebben minden egyetemnek van egy képviselője.

1980-tól kezdte láttni az egymást követő diákköri konferenciákra. Ilyen perspektívából már látszik, hogy a tudományterületeken belüli témák, az érdeklődés hogyan változik. Mit lehet erről mondani a kémiai tudományok esetében? Ezt a 25–30 évet mi jellemezte, milyen témák tűntek el, az újak hogy jelentek meg, milyen változásokat lehet regisztrálni? Merre halad a kémiai tudományok kutatása?

Ez már nehéz dolog, mert ez teljesen szakmai kérdés. Igazából együtt jár azzal, amilyen generális, nemzetközi trendek is uralkodnak a kémiai szakterületen. Egyrészt elég komoly mértékben kezd a tiszta kémia – nemcsak a kémia egyébként, de a fizika és a matematika is – visszafejlődni. Nem is tudományosan, inkább az iránta táplált érdeklődés csökken. Egyre kevesebb hallgató jelentkezik ezekre a szakterületekre, ebben az esztendőben már olyan katasztrofális helyzetben vagyunk, hogy annyi vegyész sem jelentkezett, mint amennyi helyünk lenne.

A tudományban a határterületek törtek előre, főleg a biológiához kapcsolódva. Valami igazság van abban, hogy a XX. század a kémia százada volt, a XXI. század pedig már a biológiáé.

Van egy másik probléma is, amivel szembe kell néznünk. Miért olyan divatos ma a közgazdaságtudomány, miért olyan divatos a jogtudomány, divatos a bölcsészettudomány? Mivelközben nem divatosak a természettudományok, azon belül is csupán a biológia meg a földrajz a kedveltek. A fizika, a matematika és a kémia már kevésbé.

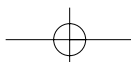
Csatát vesztettek a középiskolákban?

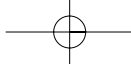
Szerintem nagyon rossz a középiskolai kémiaoktatás. Onnét tudom, hogy a legkisebb unokám most hatodikos gimnazista, és néha eljön hozzám, hogy baj van a kémiával, mert – mondjuk – közepesre áll. Mondom „szégyellem magam helyetted, drága lányom, hát mit tanítanak nektek abban a középiskolában?” És akkor elmondja, mit tanítanak, s én fogom a fejemet, mert olyan anyagot tanítanak nekik, amiket mi a harmadévben, negyedévben. Egy-szerűen nem értem. Fogalma sincs a srácnak, hogy a szappant miből csinálják, vagy hogy miért köt meg a gipsz. De azt tudja, hogy mi a π -elektron szextett és tudja, hogy mi a delokalizált π -elektron rendszer egy amid kötésben. Most ettől szeresse meg a szerves kémiát?

Osztályelnökként módod lenne változásokat kezdeményezni...

Évek óta tudják ezt a kémikusok, és évek óta dolgoznak azon, hogy ez valahogy megváltozzon. De azt mondják, hogy mi vagyunk a hibásak, mi tanítjuk rosszul a kémiatanárokat.

Rosszul tanítanak a középiskolában. Tudatlan gyerekek érkeznek ide. Rosszul tanítanak, mert itt is rosszat tanultak. Nem az életnek tanítják őket, hanem az elméletnek. Nem értik és nem szeretetik meg a kémiát velük. Mielőtt jöttetek, itt vizsgáztattam. A bioorganikus kémiából ment a vizsga. És a bioorganikus kémia még csak-csak ment, de a bioorganikus azt jelenti, hogy alapjában véve organikus, csak annak biológiai aspektusát, a biológiai szempontból érdekes szerves kémiát tanítjuk. De abban a pillanatban amikor belekérdeztem a szerves kémiai alapokba, akkor leblokkoltak, holott ezek a hallgatók negyed- és ötöd-évesek, tehát túl vannak az összes szerves kémiai kollokviumon, de még a szigorlaton is. De már fogalmuk nincs róla, hogy mi volt a szerves szigorlaton.

Hogyan fog érinteni benneteket a „bolognai” átszervezés?

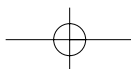
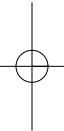
Egyelőre még éljük túl azt, hogy sajnos ma az egyetemek finanszírozása hallgatói létszám alapján megy! Egy hallgató 3500 forint/félév. Ha ezt a 70 helyet nem tudjuk betölteni, és most úgy néz ki, hogy nem, akkor már nem tudjuk kifizetni az oktatóink bérét. És akkor még hol vannak a laborfenntartási költségek?

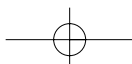
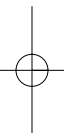
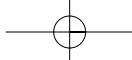
És ebben a negatív öszképben hol a tehetség gondozás?

Az még megvan. És a tehetség gondozásnak az egyik legfontosabb része a tudományos diákkör. Mi lesz ott a TDK sorsa, amikor a kétszintes oktatás bejön? Szerintem nagyon veszélyeztetni, hogy az első három év az olyan vegyes keverék lesz, ahol együtt oktatják a tanárokat, a kémikusokat, az ipari érdeklődésűeket és mindenkit. Hogy lehet abban tudományos diákkört elindítani egyáltalán? És akkor már csak két év marad, a negyed- meg az ötödév. Az meg már késő, mert ma már vannak másodéves tudományos diákköröseink is, akik tudják, hogy öt éven keresztül mit akarnak csinálni.

Ez inkább a kísérletes tudományoknál okozhat veszélyt.

Mindig megkérdezik tőlünk, hogy mit gondolunk, hogyan fogjuk tudni ezt a nehézséget áthidalni. De mindig azt mondom, hogy ameddig lelkes oktató van, ameddig egy érdeklődő hallgató van, az nem fogja nézni, hogy ő hányadéves. Én nem veszélyt látok, csak nehézségeket.

Balázs György

Balázs György

Rábaszentendrőn született 1926. június 24-én. Mérnök. Tanulmányait a Budapesti Műszaki Egyetemen végezte 1946–1950 között, azóta itt egyetemi oktató. 1984-től egyetemi tanár, 1975–1976 között az Építőmérnöki Kar dékánhelyettese, 1976–1991 között az Építőanyagok Tanszék vezetője, 2001-től professor emeritus. 1983-tól az MTA doktora.

Kutatási területe: betontechnológia, betonelmélet, különleges betonok és betontechnológiák, a beton- és vasbeton története, mérnöki szerkezetek tartóssága.

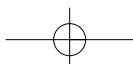
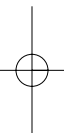
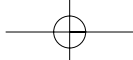
Több tudományos szerkesztőbizottság, egyesület és MTA szakbizottság tagja. 13 könyv szerzője, illetve társszerzője, több mint 250 tudományos cikk írója, közel 20 egyetemi jegyzet írója, 3 szabadalom tulajdonosa.

1975–1990 között kari TDT elnök, majd ezt követően 1995-ig egyetemi TDT-elnök.

Számos elismerés, köztük a Magyar Népköztársasági Érdemérem (1952), az Apáczai Csere János-díj (1993), a Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztje (1997), az Iskolateremtő Mestertanár (1997), a Széchenyi-díj (2000), a Máriás Antal Emlékérem (2005) birtokosa.

Balázs György

Az Akadémiai Kiadónál 2004-ben jelent meg Beton és vasbeton című könyved ötödik kötet. Komoly szakmai munka esetében kivételesnek tekinthető: a kutatástörténeti áttekintés első fejezete a tudományos diákkörökről szól, a Hídépítéstani Tanszéket, a kari és az országos színtereket is bemutatva. Hatalmas statisztikai jellegű adatmennyiség – bármilyen későbbi kutatás számára nélkülözhetetlen forrás. Szemmel látható, hogy a diákkörök tevékenységét kiemelkedően fontosnak tartod. Személyesen milyen volt a kapcsolatod a diákkörökkel?

1950-ben végeztem, akkor még nem volt TDK. A háború után nehezen indult a kutatás a tanszékeken. Ipari kutatást, megbízást alig kaptunk. Az akadémiai támogatás is szerény volt. Én Kilián József tanársegéddel kezdtem el kutatni. A TDK megindulásakor abból indultunk ki, hogy adjuk meg a jelentkezőknek azt a segítséget, amit mi nem kaptunk meg. Dr. Mihailich Győző tanszékvezető, az MTA Műszaki Tudományok Osztályának első elnöke 1950-ben már 73 éves volt, így csak elvi segítséget tudott nyújtani.

1963-tól 33 pályadíjat nyert hallgatóm volt. Ezt megelőzően a II. sz. Hídépítéstani Tanszéken is legalább 7 diákkörös hallgatóm – legtöbbször nem egyedül – ért el eredményt, de ezt csak közelítően tudtuk megállapítani.

1985-től már egyetemi tanárként, tanszékvezetőként igyekeztem segíteni a diákkörösöket és fiatal kollégáim ilyen munkáját.

1976–1991 között a Kari Diákköri Tanács elnökeként, 1990–1995 között az Egyetem Diákköri Tanács elnökeként irányítottam a TDK-mozgalmat. 2004-ben pedig megírtam ennek egyetemi történetét.

1989-ben a Műszaki Tudományi Szakmai Bizottság elnökeként pedig én szerveztem meg a XIX. Országos Tudományos Diákköri Konferenciát.

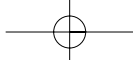
1991-ben Kiss Rita, jól szereplő diákkörösöm Pro Scientia Aranyérmes lett.

Ez volt – távirati stílusban – a magam hozzájárulása a tudományos diákkörök munkájához.

Milyen előzményekhez köthető a diákkörök története?

A háború előtt is voltak egyetemi tanárok, akik – önkéntességi alapon – szemináriumokat működtettek, amelyeken a hallgatók önképzőkör-szerűen előadásokkal szerepeltek.

1952-ben a TDK-munka rendeleti elindításával az oktatáspolitikai valami hasonlót célzott meg. Bár erőltették a kört, de az előírások szerint sohasem működött. Ehelyett kialakult az egyéni munkára épülő, tudományos munkára alapozott kutatás, így irodalom tanulmányozása, majd az elméleti, illetve a kísérletező kutatás. Ezekkel már szerepelni lehetett az intézményi és az országos konferenciákon. Az előadások, azok előkészítettsége egyre jobb lett. Nőtt a szakmai előadások száma. Ehhez hozzájárultak a 70-es években az egységes bírálati szempontok, először az országos konferenciákon, hogy a céltudatos felkészülést elősegítse, majd a házi konferenciákon is.

A szabályzatokban ugyan még mindig erőltették a „kör” megnevezést, de ez ellen már nem is tiltakoztunk, senki nem vette komolyan.

A TDK-munkának is voltak megszállott segítő konzulensei. Ezek tartották lendületben a diákköri mozgalmat. Munkájuk annál inkább elismerésre méltó, mert az építőipari megbízásokat az 50–70-es években általában nem a tanszékek, hanem az ipari kutatóintézetek kapták.

Minőségi változást jelentett a hallgatók bevonása a tanszéki kutatómunkába. Különösen, ha az építőipari jellegű volt, akkor egyre inkább érezték a diákok munkájuk fontosságát.

A TDK-munkát nem az elismerésért végzik a hallgatók és az oktatók, de az elismerés persze jólesik. Mik voltak ezek?

Beírták a TDK-helyezést, díjat az indexbe; a diákok oklevelet kaptak, az eredmény feltüntetésével – később már a konzulens nevét is feltüntették; részt vehettek külföldi TDK-konferenciákon, ennek persze a nyelvismeret határt szabott; a Közlekedéstudományi Egyesületben két szakosztály is programjába vette az eredményt elért diákkörös hallgatók előadásait; az I., II., III. díj mellé pénzjutalom is járt; a több éven át kiemelkedő munkát végző hallgatók rektori különdíjban, ha kiemelkedő KISZ-munkát is végeztek, akkor KISZ-díjban részesültek – ez utóbbit természetesen a KISZ döntötte el; a dolgozat, esetleg annak rövidített változata 1963 novemberétől külön kiadványban jelent meg – néhány dolgozatot szaklapok is közöltek; a TDK-eredmény a hallgató minősítésébe is bekerült, amit végzés-kor készítettek el; a doktorképzés megindulása óta a TDK-eredmény beszámít a felvételi eredménybe – ezt persze következetesebbé lehetne tenni; nagy dicsőség, ha valaki Pro Scientia Aranyérmel érdemel ki rendszeres, eredményes munkájáért.

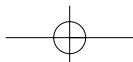
A karotokon a TDK-munka milyen formái alakultak ki?

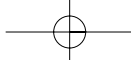
A diákok egyéni kutatómunka alapján dolgozatot készítenek, és azt versenyeztetik intézményi, illetve országos szinten. Szűkebb értelemben ezt szokták TDK-munkának tekinteni.

Tágabb értelemben ide soroltuk a szakmai köröket. Feladatuk elsősorban a szakmai információ szervezése volt. E célból előadásokat szerveztek külső előadókkal, és kirándulásokon vettek részt. Karunkon a négy szaknak megfelelő szakmai kör működött a kollégiumban, tanárelnökkel és a hallgatók által választott titkárral. Az általam vezetett Mérnöki Szerkezetek Szakosztály a Közlekedéstudományi Egyesületben a kör titkárát rendszeresen meghívta a vezetőségi ülésekre, és programjukat is segítette. Évente 6–8 rendezvényünk volt. Tartottuk a kapcsolatot a diákkörösökkel is. E körök a rendszerváltással megszűntek vagy átalakultak.

Az Építőmérnöki Kar specialitása volt az 1977-ben bevezetett kispályázati jutalmazási forma. Ezzel a TDK-dolgozatoknál kisebb, de aktív munkát jutalmaztuk. Néhány éven át működött, minden tavasszal 6–16 főt jutalmaztunk. Mind a tanszékek, mind a hallgatók szívesen vettek részt e pályázatokban.

A hozzáférhető dokumentumok alapján tisztázni lehet, hogyan alakult a diákkörök és a KISZ viszonya nálatok?

Az érvényes rendeletek 1989 előtt a KISZ-nek fontos szerepet szántak. Karunkon a tényleges TDK-munkába azonban nem szóltak bele. Feladatuk a mozgósítás volt a TDK-konferencián való részvételre.

Amíg nem nyilvánították tanulmányi nappá – szünetté – a konferenciák napját, addig azért, amikor már oktatási szünet volt, akkor valami másért, de a mozgósítás igen szerény volt. Az igazi mozgósítást a tanszékek, a tanárok, a konzulensek végezték. Ők azonban ipari embereket mozgósítottak, akik vendégként, hallgatóként vettek részt az üléseken. Viszont adtak elismerő okleveleket, pénzjutalmakat. Nem volt nézeteltérés, mert az egyeztetés kölcsönös volt.

Egyik évben például az Építőanyag Szekcióban csak építőanyagok előadások voltak. Ekkor én voltam a tantárgy előadója, és mindig szóbeli vizsgát tartottam. Meghirdettem, hogy a három vizsgakérdés közül egyet a vizsgán kicserélhetnek a konferencián elhangzottakkal. A 250 fős terem zsúfolásig megtelt. Néhányan éltek ezzel a lehetőséggel. Ezt a vizsga nem sínylette meg, viszont mozgósítani lehetett a hallgatókat, a diákkör jelentősége, „haszna” nőtt szemükben.

Milyen változásokat regisztrálnál szakodon a rendszerváltás után?

A rendszerváltással a szovjet rendszer megszűnt. Szerencsére nem szűnt meg vele a TDK. Változást jelentett, hogy az építőipari kutatóintézetek is megszűntek. Ezzel az egyetemek lettek az elsőrendű kutatóbázisok is.

Az is jó, hogy új állami kutatási támogatási rendszer alakult ki, így például az OTKA, az OMFB, ami nemzetközi rendszerré szélesedett. Bár a jelentőségéhez képest kicsi a támogatás mértéke, de ebbe beleillik a TDK-munka is.

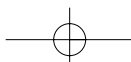
Rossz viszont, hogy lényegesen csökkent a tanszékek dolgozóinak létszáma. Mint az Építőanyagok Tanszék vezetője, 1991-ben 31 fős tanszéket adtam át az utódomnak. Ma ugyanazon a helyen 15 fő dolgozik. A megmaradt oktatók is kft.-t alapítottak, futnak a munka után, egyre kevesebb idejük marad az oktatásra, a TDK-ra. Hátrány az is, hogy az építőipari vállalatok általában külföldi tulajdonban vannak, kutatásaikat többnyire saját, otthoni laboratóriumokban végeztetik el.

Viszont előny, hogy a kutatási megbízásokba be lehet vonni a hallgatókat laboránsként, technikusként, és ebből életszerű TDK-munka jön létre.

A témák az országos konferenciákon milyen változásokat jeleznek?

A kérdést érdemes történeti perspektívából szemlélni. Ami a tartalmi kérdéseket illeti: a VIII. országos konferencia műszaki és vegyész szekciója még műszaki alaptudományok, gépészmérnök, elektrotechnika és automatizálás, vegyész, bányászati és földtudományi, kohászati és kohászati kémia, építés- és közlekedéstudományi alszekcióra ágazott. A főiskolák belépésével viszonylag állandó alszekciók alakultak ki, amelyek azonban magukban hordozták a változást is.

Az országos konferenciák témáinak állandóságára utalnak az alábbi témák: anyagtudomány, anyagvizsgálat; építészet és építészettörténet; építés és épületszerkezet – benne az építéskivitelezés és építésszervezés is; geodézia, műszaki földtudomány; közlekedésépítés, közlekedésüzem; gépgyártástechnológia és eszközei, géptervezés; közlekedésgépészet; műszaki mechanika. Ugyanakkor a vízépítés és vízgazdálkodás alszekció, vízépítő- és kör-

nyezetvédelem, az anyagmozgatás és gépei alszekció például anyagmozgatás gépei, robot-technika, termelési rendszerek, logisztika témakörre fejlődött.

A fejlődés részeként új alszekciók jelentek meg: minőségtervezés, minőség-ellenőrzés, mérés-technika; számítógéppel segített tervezés és gyártás; elektronika, elektronikai és számítástechnikai eszközök; energetika, hőtani és áramlástanai folyamatok és gépek.

Idővel csökkent a bányászati alszekció jelentősége. A kohászat alszekciót a metallurgia és öntészet, illetve a képlékeny alakítás technológiája és eszközei, a metallurgia váltotta fel.

Előfordultak rövid életű alszekciók is: általános gépészeti; gépipari folyamatok mérése; gépszerkesztési; híradástechnikai; erősáramú; géptervező; városépítési; vegyipari és könnyűipari; könnyűipari; szerkezetépítő.

Mindenesetre tehát az alszekciók mozgása jelzi a szakmai érdeklődés belső változásait.

Hol kellene szerinted valamit változtatni a diákköri munkában?

A Budapesti Műszaki Egyetem segíteni szeretné azzal a hallgatók részvételét a konferencián, hogy például idén november 11-én, pénteken tanítási szünet van. A pénteki nap azonban sajnos nem arra ösztönzi a hallgatókat, hogy konferenciára menjenek, hanem, hogy három napos szabadságot tartsanak.

Továbbá ezen a nyílt napon az egyetem fogadja a középiskolásokat. Ezek megint nem a konferencia hallgatóit szaporítják, hanem oktatókat vonnak el a konferenciáról.

Bár az, hogy hány hallgató jelenik meg a konferencián formai kérdés, mivel a diákkörös hallgatók egymástól is tanulhatnak, mégis tenni kellene valamit az érdeklődés, a nyilvánosság szélesítésében.

Beszélgetésünk elején említett könyved ugyan jelzi a diákkörökről alkotott véleményedet, ám fogalmazd meg számunkra személyes hitvallásod!

Oktatásunk a közepes-jó hallgatók szintjét célozza meg. A tehetségesebbeknek tehát mindig van szabad ideje. Kérdés az, mire fordítják.

Megítélésem szerint olyan kis ország, mint hazánk, amelynek nincsenek bányakincsei és más természeti erőforrásai, csak úgy maradhat fenn, ha Finnországhoz hasonlóan, tudás alapú társadalmat épít. Ebbe bele tartozik az is, hogy a TDK-munka által az általánosnál magasabb szintű oktatást végezzünk.

Nagyon fontosnak tartom az államilag támogatott doktori képzést. De én szigorítanám a feltételeit. Csak TDK-ban eredményt elérő hallgatót vennék fel. Fontosnak tartom, hogy csak olyan fiatal legyen doktorandusz, aki kutatási tehetségét, szorgalmát már bizonyította. Külföldi tanulmányutaknál ez szintén követelmény lehetne.

Azt mondják, hogy most nincs numerus clausus. Szerintem van, és ez a pénz hiánya. A tehetséges, de szegény sorsú fiatal gyakran emiatt nem tanulhat tovább. A TDK-t ebből a szempontból is jónak tartom, hiszen ha a hallgató tanszéki kutatásban vesz részt, azért pénzt is kaphat, és nem vagonkirakással kell pénzt szereznie.

Fontosnak tartom, hogy az eddigieknél is jobban becsüljük meg az eredményes TDK-zókat és konzulenseiket.

Szendrő Péter

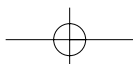
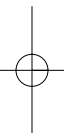
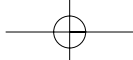
Budapesten született 1938. szeptember 10-én. Gépészmérnök. Tanulmányait a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Mezőgazdasági Gépészmérnöki Karán végezte (1958–1963), azóta is az egyetem oktatója, 1984-től egyetemi tanár. 1981–1987 között dékánhelyettes, 1987–1993 között dékán, 1993-tól 1996-ig az Egyetemi Habilitációs Bizottság elnöke, 1996–1999 között tudományos dékán, 1999–2004 között a Szent István Egyetem alapító rektora. 1987-től 2004-ig tanszékvezető, intézetigazgató.

Oktatási és kutatási területe a termény-betakarítás gépesítése, gép-elemek és gépszerkezetek. Ezen kívül a felsőoktatás-szervezés, valamint a tehetséggondozás és az esélyteremtés foglalkoztatja.

Kandidátus 1975-től, és 1994-től az Akadémia doktora. Tizenegy megvalósult találmány, húsz könyv és 500-nál több tanulmány, cikk szerzője, szerkesztője, társszerzője.

Főbb közéleti megbízatásai: Az Országos Doktori és Habilitációs Tanács alelnöke (1993–1996), majd elnöke (1996–1999), az MTA elnökségi tagja (2000–2003), az MTA Agrár-Műszaki Bizottságának elnöke 2002-től, a Magyar Akkreditációs Bizottság alelnöke 2004-től, az Országos Tudományos Diákköri Tanács elnöke 1987-től.

Számos szakmai elismerése közül a Kiváló Feltaláló arany fokozat (1974), az Apáczai Csere János-díj (1992), a Pázmány Péter-díj (1994), a Gábor Dénes-díj (2000), az Eötvös József-díj (2004) és a Darányi Ignác-díj (2005) a legkiemelkedőbbek. Főbb kitüntetései: SZOT-díj (1982), Munka Érdemrend arany fokozat (1988), a Magyar Köztársaság Érdemrend Középkeresztje (1998).

Szendrő Péter

A neveddel 1962-ben találkoztam az Agrártudományi Szakmai Bizottság történeti áttekintésében, amikor az OTDK-n, negyedévesként jelentél meg egy társszerzővel közös dolgozatot. Hogyan vezet az út idáig? A középiskola milyen impulzusokat adott? Miért éppen ezt a szakmát, az agrárgépész szakot választottad? Mi történt az egyetemista életedben? Hogyan lettél TDK-s, a negyedik évfolyamig tartó út az egyetemen mit jelent, és a te hallgatói időszakban – tehát az 1956-ot követő esztendőkből – mit jelentett a TDK az egyetemen?

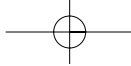
Azt gondolom, hogy nagyon előlről kell kezdeni. Azon szerencsések közé tartozom, akinek az iskoláiban mindig is volt egy-egy nagyszerű tanármestere, akihez igazodhattam, ami azért is fontos volt, mert édesapám nagyon korán meghalt, így szeretett édesanyám nevelt fel. Ilyen formán nagyon fogékony voltam arra, ha találtam egy engem is be- és elfogadó tanár példaképet. S nekem nagy szerencsém volt, mert már az általános iskolában kiváló tanáraim voltak, sőt tanítóimra is nagy-nagy szeretettel emlékezhetek. Hatodiktól nyolcadikig osztályfőnök fizikatanárom volt Kmetty György, az 1848-as Kmetty tábornok leszármazottja. Akkor fedeztem fel, hogyan lehet hangszórót csinálni a csengő reduktorból. Ez volt az első „műszaki alkotásom”, bevittem az iskolába, és mindenki a csodájára járt. Pedig csak arról volt szó, hogy a vasmag rezgett...

Melyik városban vagyunk?

Budapesten. Kezdhethném persze a háború utáni 1945-ös első elemivel is, a Práter utcai iskolában, vagy azt követően a győri bencéseknel, ahonnan elindultam. Egyik sem volt rossz iskola. Az igazi történet azonban ismét Budapesten, az ugyancsak kiváló Sziget utcai általánosban, az ötödik osztályban kezdődött, ahol is a már említett Kmetty Györgyöt tekintem első mentoromnak. Ott folytatódott, hogy mivel édesanyám nevelt, és nem volt valami nagyon sok pénzünk, nem gimnáziumba mentem, hanem a Puskás Tivadar Távközlési Technikumban érettségiztem. Ahol megint csak volt egy példakép tanárom, Mohay Béla, aki Mohayné Katanics Mária, kiváló Kodály-tanítvány férje volt. Mohay Béla magyar–angol–történelem szakos tanár volt az osztályfőnököm. Mi 1957-ben érettségiztünk, tehát 56-os osztály voltunk, és azt tudnod kell, hogy akkor ebből az osztályból az érettségi évében nem igazán vettek fel egyetemre senkit. Később 80 százalékunk egyetemet vagy főiskolát végzett. Engem azért nem vettek fel, mert az indokolás szerint előmenetelem, meg a magatartásom „nem volt megfelelő” a Budapesti Műszaki Egyetemre. Miközben példás magatartásom és kitűnő érettségim volt.

Esetleg valami „származási folt”?

Úgynevezett „nehéz sorsú”, 56-os osztály voltunk. Osztályfőnökünknek is távoznia kellett az iskolából, jöllehet később megbecsült lektorátus-vezetőként ment nyugdíjba a 80-as években, a Budapesti Műszaki Egyetemről. Nekem mérnök volt az édesapám, nem mun-

kás. Bár már akkor is „m” betűt írtam a megfelelő rovatba a mérnök helyett. Ez aztán később munkássá változott. Elég sok helyre jelentkeztem a kitűnő érettségimmel, végül fellebbezéssel Miskolcra, a gépészkarra vetek fel. Pedig logikus lett volna, hogy villamosmérnök leszek, hiszen a Puskás Tivadar Távközlési Technikum ilyen utat jelölt ki. Hárman voltunk kitűnő tanulók abban az osztályban. Az egyik Csuday András, aki végül is munka mellett tanulva villamosmérnök lett, a másik Púpos László, aki ma sikeres pszichológus tanár, és én, aki fellebbezés után átmenetileg Miskolcra kerültem. Szerencsém volt. Annak ellenére, hogy akkor még nem is tudtam fellebbezést írni. Pedig magyarból elég jó voltam. Tudod, hogy ki írta az én sikeres fellebbezésemet? Gál György, a *Pesti Izé* című híres vicc-lap, majd a *Füles* alapító főszerkesztője. Az egyik barátom papája.

Meddig maradtál Miskolcon? Mert az nyilván csak kitérő lett.

Igen, egy féléves kitérő volt. De ismét nagy szerencsével, hiszen megismertem Terplán Zénó professzort, akit ugyancsak mesteremnek tekintek, talán az ő hatása is, hogy ma a Gépelemek professzora vagyok. Miután elfogyott minden, a nyári munkák során tanulásra összespórolt pénzem, évet halasztottam, és elmentem a Hajógyárba sójátéri technikusnak. Egy fél évet dolgoztam itt. Hajódarukat szereltünk össze. Aztán családi, és főleg anyagi okokból átjöttem Budapestre. Elhagyva a miskolci egyetemet – pedig nem ment rosszul a tanulás – kiváló tanároktól, többek között Terplán, Petrich, Gáspár professzoroktól kellett búcsút vennem.

De miért döntöttél az agrárgépész szak mellett?

Oda sikerült bejutnom. Itt kísértett legkevésbé a múlt, a polgári származás és egyebek...

Egy ilyen hányattatás...

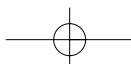
Nem volt hányattatás. Ez egy nagy kaland volt. Különbösen is, akkor tájt sokunknak ilyen volt az élet.

Nem vetted nagyon a szívedre.

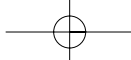
Nem. Semmiképpen. Budapesten, az agráregyetemen, a mezőgazdasági gépészmérnöki karon empatikus közeget találtam, befogadtak és elfogadtak.

Ott is megtaláltad a magad mesterét?

Igen. Azt, akit ma is példaképemnek tartok, Lehoczky László professzort, aki dékánként később helyettesévé, majd még később utódává fogadott. Az intézetigazgatóságot, a tan-székvezetést, a dékán-ságot, mindent én folytattam, és szomorú szívvel én temettem el őt néhány évvel ezelőtt, amikor tiszteességgel viselt hosszú betegség után meghalt. Nagyon szerettem. Hat idegen nyelven beszélt, írt és fordított. A Felvidékről származott. Mérnöki pályáját Csepelen kezdte, ezután lépett a tanári pályára, és meg tudta csinálni azt a bravúrt, hogy kétszer hat évig – közte 12 év telt el – volt a gödöllői gépészkar dékánja. Nekem nagyon fontos az életemben mestereim szeretete és példamutatása. Ezért is nagy öröm szá-

momra, hogy az előttem járó tudósnemzedék két nagy egyénisége, Dimény Imre és Tomcsányi Pál akadémikus professzorokat is mestereimként tisztelhetem, és ők is tanítványuként fogadnak el.

Hogy lett ebből diákkörözés?

Nem ebből lett a diákkörösségem, mert Lehoczky sajátos személyiség volt. Arisztokratikus alkat, aki nem igazán engedte közel magához, de nagyon szerette és tisztelte az embereket. Ő az egyéniségeivel nevelt. Lehoczky például nem bejött, hanem „megjelent”. Mindig nyakkendőben. Ő volt „a” Főnök.

Abból lett a diákköri vonzódás, hogy már elsőéves korom óta az egyetem mellett a Mezőgazdasági Gépkísérleti Intézetben dolgoztam. A nagyszerű és szerény tudós Bölöni doktornál tanultam a szakmát és a kutatást. Őt ma is mesteremnek tekintem, hiszen a nála 1958-ban választott témám ma is foglalkoztat. Ebből született több TDK-dolgozat, az évfolyam- és diplomatervem, a kandidátusi és az akadémiai doktori értekezésem. Erről szól a mintegy 500 publikációm, 20 könyvem és 11 szabadalmam döntő többsége. És volt akkor a karon egy professzor, akkor még docens, akit Knoll Imrének hívnak. Ma is él és dolgozik, pedig nyolcvanéves elmúlt. Ő volt a kari TDK-elnök. Én, aki végig Népköztársasági Ösztöndíjas voltam, hívására – amiért ma is hálás vagyok – beálltam hozzá inasnak. Természetes közegem lett a tanszék, a Lehoczky-tanszék, ahol ma is dolgozom; 1960-ban, másodéves koromban már ott dolgozhattam, taníthattam.

Mit jelentett az, hogy ott dolgoztál?

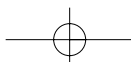
Demonstrátor voltam, órát tartottam, diákköröztem és a TDK titkára lettem.

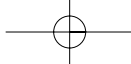
Térjünk vissza az általános iskolai hetedik osztályos első felfedezéshez! Ezek a fajta kísérletek továbbra is megmaradtak? Ilyenek a témáid később is?

Van hasonlatosság, mert például az eddig legjobban fizető találmányom ötlete is a tanszéki mosdó vízlefolyásának megfigyeléséből származik. Ez már a 70-es években volt. De tartunk sort!

Az első TDK-dolgozatom – egy nyolc fős csoporttal együtt készítettük – az ekék erőtan vizsgálatával foglalkozott; a másodikat, amellyel az országos TDK-ra is eljutottunk, Szabó Károly kedves évfolyamtársammal írtuk. A traktorra szerelhető szalmafelszedő konstrukcióval pedig díjat is nyertem, 1960-ban. Igazából engem mindig a mérnöki alkotás érdekelt. Bár kérdezhetsz, hogy miért nem lettem magyar-történelem szakos tanár, hiszen a középiskolában a történelem is roppantul izgatott, és szépirodalmi, újságírói munkáimmal sem kellett szégyenkezniem.

Az érettségim ugyanis a következő történt. Tudnod kell, hogy ez szakmai érettségi képesítő vizsga volt, 1957-ben. Ott mondta az osztályfőnököm az eredményhirdetéskor – akkor már Buttykay István, valamikori sárospataki diák, aki ugyancsak kiváló magyar-történelem-angol tanár volt, Mohayt váltotta, akit addigra már „eltávolítottak” az iskolából – az elnöknek, amikor kiosztotta a kitűnő bizonyítványt: ha nem veszik föl a Műegyetemre Szendrőt, akkor bizonyára történelemtanár lesz belőle. Ugyanis, hogy bár szakmai tantárgyakból is végig jó voltam, igazából én magyar dolgozatokat szerettem írni, és a történel-

met, kiváltképp pedig a görögöket kifejezetten imádtam. A középiskolában ezért a technikától, a színészetten át a jogig minden érdekelt.

De az utolsó, 1962-ben országos díjnyertes tudományos diákköri dolgozat ettől már meglehetősen eltávolodott.

Igen, ennek „A hárommenetes gabona-betakarítás gazdaságossága” vagy valami hasonló volt a címe.

Ez közgazdász téma volt, vagy mennyi volt ebben a gépészet?

Nálunk a kombájn elterjedésével a búzát egy menetben takarítják be. De korábban a németek ezt nem így csinálták, hanem az első menetben levágták a gabonát, egy másik géppel felszecskázták, kicsépelelték, majd harmadik menetben a majorban szétválogatták és szárítás-tárolás céljából a padlásra juttatták. Ez volt a „hárommenetes” betakarítás.

Ez nekem nagyon tetszett, mert itt a közbenső gép éppen a szecskázó. Ugyanis az egész szakmai életem a szecskázásról, a terményaprításról, annak modellezéséről és energetikájáról szól. Mint mondtam, elsős koromtól minden nyáron ilyen kísérletekben vettem részt.

Azért érdekes az, amit mondasz, mert alapvetően városi gyerek vagy, mégis a falu és az agrárszakma felé fordultál.

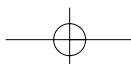
Igen. De ez azért gépészet a javából. Ma is gépszerkezettant tanítok.

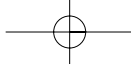
Közben KISZ-tag és vezető is lettél.

Nos, ez egy hosszú történet, amelynek a lényege az, hogy én mindig nyüzsögtem valahol a közéletben. Már úttörőként is én voltam a tábor-, majd a csapattanácselnök, bár ezt ma nem illik elmondani.

Nekem a KISZ-munkám – ha úgy teszik – a TDK volt. És mint „újságíró”, én voltam az egyetemi újság egyik szerkesztője. Tehát maradt az egyetemen is valami a humán elkötelezettségből. Fiatal tanársegéd koromban talán azért is lettem egyik motorja az egyetemen az amúgy elég bárgyú, de igen jó szándékú kezdeményezésnek: a József Attila olvasómozgalomnak. Így tehát azt lehet mondani, hogy négy pályán futott az egyetemista életem, és ma már tudom, ez alakított olyan „felnötté”, amilyen ma is vagyok. Egyrészt a népköztársasági ösztöndíjért már akkor is sokat kellett tanulni. Nekem ez nagyon fontos volt, mert abból éltem. Meg hát presztízs okokból is, mindig jó tanuló voltam, és nem nagyon viseltem el, ha valamiből nincsen ötösöm. Ebből „épült fel” a kitüntetéses diploma, meg a szaktudásom. Másrészt nyaranta a kutatásban, gépkísérleteken dolgoztam. Ebből lett a zsebpénzem, a TDK, no meg az egész életem át tartó tudományos érdeklődés. Harmadrészt a mezőgép tanszéken másodévtől demonstrátor voltam, és már taníthattam is. Ezért lettem tanár és tehetségpártoló. Végül a kari TDK-titkárból és diákújságíróból lettem elkötelezett közéleti ember.

Mit jelentett akkor a te karodon a TDK, amikor te titkár, illetve elnök voltál és ráláttál az egész TDK-ra? Létszám, érdeklődés, témák?

Nézd, azt hiszem, hogy a lényeg az elmúlt ötven évben alig változott. Azt lehet mondani, hogy mindig volt egy százas évfolyamon tíz-tizenöt olyan gyerek, aki többet akart az előírt kötelezőnél. Ez azért is érdekes, mert rendszerváltás ide, rendszerváltás oda, mi azért sem találkozunk ellenérzésekkel a TDK-t illetően, mert akkor is, ma is minden valamit akaró egyetemista vagy TDK-s volt, vagy az akart lenni. És ez a mozgalom mindig is a mester–tanítvány érték és teljesítmény alapú együttműködésén, vagyis igazán maradandó, szilárd alapokon nyugodott. A magyar tudományos, gazdasági és politikai elit jelentős része Berecztól Orbánig valamikor, valahol diákkörös, vagy szakkollégista volt. Akár Fodor Gáborral, akár Demszky Gáborral beszélek, egyaránt büszkén mesélik, hogy milyen TDK-sok voltak. Ez volt a kitörési pont, és valahol innen is indult a magyar rendszerváltás.

Egyszer meséltél nekem az 1972-es OTDK-ról, amit te szerveztél.

Az volt a X. Országos Tudományos Diákköri Konferencia. Két szekciónak, az agrárnak és a társadalomtudományinak is otthont adott Gödöllő. Én voltam az egyik fő szervezője, ma azt mondanánk: ügyvezető elnök, ugyanis még nem minden szekciónak létezett szakbizottsága. Akkor még a közgazdaság és a társadalomtudomány egy szekcióként működött. A rendezvényt is úgy hívták: „marxizmus-leninizmus és társadalomtudományi konferencia”.

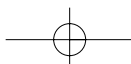
S épp a téma miatt, a gödöllői konferenciára rászállt a BM, a III/III. Feltették a rendszert. Mi volt az oka?

A filozófia, a szociológia, a közgazdaságtan, a politikatudomány, a jogtudomány dolgaiban érdekes, tilalmas dolgok hangzottak el. De hát ez egy olyan TDK volt, ahol például Pozsgay Imre is bírálóbizottsági elnök volt, talán éppen a szociológia alszekcióban.

Ez valamilyen utózöngése volt a 68-as diákmozgalmaknak?

Nem hiszem, de tény az, hogy a későbbi rendszerváltó erők fiatal magyar értelmisége ott mutatkozott be talán első ízben legális országos fórumon. Akkor én már visszajöttem első féléves franciaországi tanulmányutamról, ahol végigéltem a francia diáktüntetések utórezgéseit, de akkor, 1972-ben még nemigen véltem felfedezni hasonlóságot. Az viszont bizonyos, hogy ez egy nagyon fontos rendezvény volt az új magyar „felvilágosodás” folyamatában. Így az sem véletlen, hogy az agrárszekciót, akkor egyáltalán nem szokásos módon maga a miniszter, Dimény Imre nyitotta meg, aki ma, túl a 80. esztendőjén, akadémikus professzorként is aktív vezető személyisége a TDK-nak. Visszatérve a társadalomtudományra: főként a filozófiai és a közgazdaságtudományi alszekcióban nagyon komoly kritikai hangnemet ütöttek meg a fiatalok a létező szocializmussal kapcsolatban. Ezek a srácok nem nagyon félték semmitől, és tényleg nagyon okosak voltak. Ők voltak aztán később a motorjai a diákparlamenteknek és a közgazdasági reformprogramoknak.

Mielőtt nagyon előreszaladnánk, még visszatérnék 1963-hoz, amikor hivatalosan is oktató lettél. Átnézve a TDK-iratokat, az a tapasztalatom, hogy talán az agráregyetemek voltak a legszervezettebb társaság. Jól összefogtak az egyetemek, főiskolák, sőt, ha nem tévedek,

van egy időszak, amikor felsőfokú technikumok is – néha onnan is jöttek diákkörösök. Ez abból származott, hogy ti más minisztériumhoz tartoztatok, amely jobban törődött a dolgozókkal? Vagy ott erősebb volt a szakmai-emberi kohézió? Vagy a szövetkezetesítés és a mezőgazdasági nagyüzemek lehettek nagy hatással, és perspektívát adtak a fiatal agrárszakembereknek?

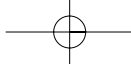
Mindezeknek együtt volt közük ehhez. Igazából az a helyzet, hogy az agrár-felsőoktatás, amely tudományterületi szempontból tulajdonképpen mesterséges képződmény, mert a gépészmérnökségtől, az erdészetten keresztül, az állatorvossáig minden ide tartozott, közös gyökerei, hagyományai, céljai és fejlődéstörténete miatt nagyon összetartó volt, és a sok „zavaró” hatás ellenére talán még ma is az. Ugyanakkor szerencséjére egy szaktárca, az FM felügyelte. Viszonylag kicsi és áttekinthető világ volt, 16–20 karral, 6–8 intézménnyel.

És volt néhány vezető személyiség, szakpolitikus, tudós, tanár, akik a TDK-t nagyon szerették. Egyikőjükről, aki hosszú elkötelezett és tevékeny élet után ez évben távozott közülünk, külön is szeretnék most megemlékezni. Mások helyett is teszem, akik ezt rohanó világunkban elmulasztották. Szabó Gyuláról van szó, aki velem egy tanszéken volt tanársegéd. Fiatalon került a minisztériumba, ahol nyugdíjazásáig szolgálta az agrár-felsőoktatást, és egészen a főosztályvezetőségig vitte. Én tőle vettem át az agrár szakmai bizottsági elnökséget, amikor docens lettem, a 70-es évek második felében. Ez Sopronban történt, egy agrár OTDK-n. És attól kezdve én voltam az „agrár TDK” megszemélyesítője az ezredfordulóig, amikor rektori megbízásom kapcsán, megtartva az OTDT-elnöki feladatot, az Agrártudományi Szakmai Bizottság vezetését átadtam Pénzes Béla barátomnak.

De hogyan lett egy agráros oktatóból országos TDK-elnök?

Mint mondtam: voltam kari felelős hallgatói titkárként, majd kari elnök tanársegédként és adjunktusként. Vagyis nem előzmény nélkül, hiszen szép lassan hozzám nőtt a TDK az egyetemen, később – miután megszerveztem a X. országos konferenciát az ágazatban, és lassan, sikeres agrár szakmai bizottsági elnökként – országosan is. Aztán a 80-as évek első felében elkezdődött az Oktatási Minisztérium irányította diákköri konferenciák válsága. Akkor Nagy Imre, akkori KISZ KB titkár kezdeményezésére Csikai Gyula debreceni atomfizikus professzor, akkori OM miniszterhelyettes az OTDK szegedi megnyitóján ünnepélyesen bejelentette az OTDT átalakítását és megerősítési szándékát. Ez 1986-ban történt. Ekkor lettem országos elnök, és Csikesz Erzsébet a titkár. Vele, és a Párizs György vezette Tudományszervezési Intézettel, valamint a KISZ KB támogatásával kezdtük az új, önálló életet.

A KISZ és a diákkörök kapcsolata attól is függött, hogy a KISZ a minisztériummal milyen viszonyban volt. Az iratokból egy rivalizálás tűnik elő, ami azt is jelentette, hogy a KISZ szerette volna magához vonni az OTDK-t, ami egy időben – a 70-es években – sikerült is. Amiről te beszélsz, az már más helyzet. A KISZ lehet, hogy támogatta az OTDT-t, de a te elnökséged már annak a jele, hogy a diákköri mozgalom önálló, autonóm lett. Tehát a függetlenségét 1985-re jórészt megtalálta. Vagyis a KISZ nem tudta magának alávetni, nem tudta befolyásolni. Legfeljebb hagyta, vagy kicsit védte. Védte a minisztérium bürokratikus részétől, amennyiben ezt kellett.

Ez így van. A KISZ ebben az időszakban sokkal többet tett, mint az OM.

Tehát te úgy látod – én nem látom, a kutatás alapján nem tapintható ki –, hogy a 80-as évek első felében a KISZ jobban ráhangolódott a diákkörök segítésére a korábbiakhoz képest?

Nézd, az egyetemeken és a főiskolákon – kivéve a politikai aspektusú fakultásokat és szakkollégiumokat – a politika igazából nem érdekelte a hallgatói elitet, a tudományos tevékenység, amelyhez a TDK keretet adott, viszont igen. Azt hiszem, a KISZ ezt felismerte. A TDK ekkor nagyon sokat köszönhetett a KISZ-nek. A KISZ akkor már progresszív vezetése ugyanis rájött, hogy a tudással felvértezett, mindig véleményt formáló TDK-s, illetve TDK-ban felnőtt fiatal értelmiség lehet a legjobb partnere az egyre inkább megcsontosodott Kádár-rendszer megújításában, ami – ma már tudjuk – valójában hozzájárult a rendszerváltás előkészítéséhez.

Az agrárdiákkörök ügyét tanulmányozva látom, hogy ez az önképzőköri jelleg az agrár felsőoktatásban a 18. századtól már ott van Keszthelyen. Tehát nálatok voltak bizonyos hagyományai a tehetséggyondozásnak.

A tanári hagyományokkal együtt ez is szerepet játszott máig is tartó TDK-sikereinkben. Mi szervezettebbek is voltunk mindig. Rendszeresek voltak az ülések, a mindenkori agrárminisztériumot is be tudtam vonni a konferenciák szervezésébe, a munkatársak és a vezetők is mindig támogattak. Valamennyi agrárminiszter fontosnak tartotta a támogatásunkat – így van ez a mai napig is. Tehát az elmúlt több, mint fél évszázadban országos agrár TDK-ügyben kétévenként mindig minden rendben ment, anélkül is, hogy lett volna Országos Tudományos Diákköri Tanács, az OTDT.

Beszéljük meg az OTDT megszületését! Mennyiben voltál ennek formálójája? Mert hát te vagy az első igazi elnök, hiszen korábban mindig ELTE-rektor elnökölt, kvázi hivatalból.

Emlékeim szerint Eörsi Gyula és Fülöp József ELTE-rektorok voltak az első kinevezett elnökök. Jó volt velük agrár elnökként együtt dolgozni, de számukra a TDK főleg protokolláris, és csak a sokadik feladat volt.

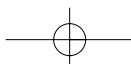
Azt hiszem, az előzőekből kideríthetően volt már valamilyen „nevem”, meg azután több nem agráros országos konferenciát is szerveztem az előző húsz évben.

Milyen más dimenziót jelentett az országos elnökség? Elnökséged jövőre, 2006-ban lesz éppen 20 éves. Ez már komoly periódus. E húsz év alatt a vezetésed alatt erősödött meg és vált kitörőhettelemmé a magyar tudomány fejlődéstörténetéből a diákköri mozgalom.

Tulajdonképpen ezt tekintem valódi életművemnek.

Mi a mérleged erről a 20 évről?

A mérleg személyes életemben is nagyon pozitív, hiszen csaknem fél évszázados tanári életpályám ezen húsz esztendejében már nemcsak gépészmérnök nemzedékek sok-sok,

engem mestereként elfogadó fiataljainak életpályáját egyengethettem, hanem hivatástól függetlenül, módomban van segíteni a tehetségek kibontakoztatását is. Nekem óriási szerencsém van abban is, hogy olyan munkatársakat találtam az OTDT Titkárságára, akik alkotó módon kiteljesítve saját hivatásukat szolgálják a magyar tudományosság folyamatos megújítását, Magyarország jövőjét. Nagyszerű emberek, Koósné Török Erzsébet, Jánosi Melinda és Réti Gabriella, korábban pedig, a kezdetekben, Csikesz Erzsébet.

Amikor elnökségedről kerestem korabeli iratokat, felfigyeltem arra, hogy már 85-ben ott van az egyik beszédedben ez a fogalom, hogy tehetséggondozás. Tehát te nagyon tudatosan léptél ebbe az elnökségbe. Ezt a fogalmat akkor még kevesen használták. Mióta van benned ez a tudatosság, az, hogy a TDK-mozgalomnak a tehetséggondozás fontos terepe kell legyen? Ami ma vezetői filozófiád, tanári magatartásod hitvallásának központi fogalma.

Engem sohasem a szakma önmagában érdekelt, hanem az is, hogyan lehet segíteni a tehetséges fiataloknak bármikor és bárhol, legyenek 10 vagy 30 évesek, tanulatlanok vagy doktorátussal rendelkezők. Álljon itt egy példaként a legfrissebb „ügyem”. Valaki kiugrott előttem egy elhagyott parti telek kerítésén Balatonkenesén, mert csövezett s menekült. Jobb sorsra érdemes fiatalembernek látszott. Szóba elegyedtünk. Kiderült, nehéz életű, gyökértelen, kallódó, lakástalan, alkalmi munkákból élő fiú. Az apját nem is ismerte. Borzasztó körülményekről mesélt, de igencsak figyelemreméltó kulturáltsággal és összeszedettséggel. A beszélgetést követően néhány nap alatt a történet odáig jutott, hogy őstől már lesz otthona és munkája egy pestvidéki középiskola kollégiumában, és 23 évesen nekiláthat az érettséginek, azután ki tudja...

Van másik nyári példám is. Aki néhány évtizede felszolgált nekem a siófoki SZOT üdülőben az ebédet, ma már sikeres kandidátus-kutató. Rábeszéltem, tanuljon, mert láttam rajta az értelmet, megéreztam a tehetségét, hogy tudna tanulni. Nekem ez a mániám, amelynek középpontjában azért mindenképpen a TDK országos irányítása áll.

Ez misszionárius hajlamra vall.

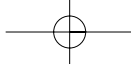
Igen, de ez a hajlam nálam igen sokszor intézményesül is. Ebből a tudományos diákköri mozgalom a legfontosabb, de nem egyedüli, mert te azt biztosan nem tudod, hogy én a SZET-nek is voltam az igazgatója, aztán az agrárágazati FEB-et is hosszú ideig vezettem. Ma pedig a Tehetségpártolók Baráti Körének tevékenységét szervezem. Az emberekkel való foglalkozás az igazi, ami engem érdekel.

De mikortól? Mert ez egy filozofikus alapállás. 1985-ben már erről beszélsz, de nyilván nem akkor született benned a gondolat.

Amióta az eszemet tudom, tanítottam. A középiskolában általános iskolásokat, egyetemistaként középiskolásokat és alsóbb éveseket. Így elsősorban tanár vagyok, és csak ezután kutató, s oktatástudomány-szervező. Mert diákként már azt láttam, hogy ez nagyszerű hivatás. És én is ilyen, a foglalkozásukat hivatásként megélt tanárookra találtam.

Mindig az a kérdés, hogy mit jelent a tehetséggondozás. Kit kell gondozni? Nagyon egyszerű ez, és most már félévszázados tapasztalattal meg tudom fogalmazni, bár sokáig nem tudtam. Akinek a képességei a lehetőségeitől távol esnek, azt kell segíteni. És az ambíciót, ha nincs, fel kell ébreszteni! Ha nagy a szakadék, vagy nagy a távolság, azt kell le-

küzdeni, segíteni. A képességet a lehetőséggel egyensúlyba kell hozni. Ez a tehetség mellett elkötelezett tanár elemi kötelessége. Az egyetemen ennek fő eszköze a TDK, amely mindig is egy tehetséges hallgatói rétegre, 8–15 százalékra korlátozódik, amely azonban, ha jók a mesterek, fokozatosan bővíthető. Csak meg kell teremteni a mesterek elismerésének módját, és a tudományos műhelymunka feltételeit.

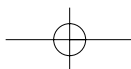
Most értem csak meg, miért is született meg a Mestertanár cím.

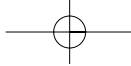
Igen. De a legeredményesebb tudományos diákkörösöknek 1987-ben alapított Pro Scientia Aranyérem nagy ötletére is nagyon büszke vagyok. A minap védte egy PSA érmes volt diákom a PhD-értekezését 100 százalékosra. Amikor az életrajzát ismertette a bizottság titkára, és szólt a doktorjelölt Pro Scientia Aranyérméről, öröm volt látnom, hogy csilán fel egyaránt a gödöllői professzor, a műegyetemen tevékenykedő akadémiai doktor és a szegedi egyetemi rektor bizottsági tagok tekintete. Tudják, hogy miről van szó. Szóval idáig eljutni, az óriási dolog. De hozzáteszem, hogy így van ez ma már Berlinton Washingtonig.

Am időről-időre ezt a csodát valamilyen rosszul értelmezett reform keretében meg kívánják kérdőjelezni. Tulajdonképpen erről szól a mi küzdelmünk, de hála istennek, sokan vannak szövetségeseink, akik segítenek továbbvinni a lángot a változó politikai kurzusokon át.

Amikor rólad, mint az OTDT elnökéről gondolkodom, és erről a 20 évről, akkor olyanfajta mérlegre jutok, hogy az elnökséged jelentősége az, hogy a diákköri mozgalom önmozgását, autonómiáját meg tudad tartani. Sőt, tekintélye dinamikusan növekedett is egy nehéz helyzetben, miközben, ami korábban nem volt, ki kellett alakítani egy olyan infrastruktúrát, szilárd, kemény alapot, ami ezt az autonómiát nem sérti, hanem segíti. Logisztikai alapként szolgál a gazdasági, belső szervezeti kérdéseknél, kapcsolatrendszerekben, az intézményekkel, minisztériumokkal, az Akadémiával. A felsőoktatási törvénybe betenni például azt a bizonyos TDK-passzust, ami egy ezreléket adott a tudományos diákkörök országos irányítására. Mindez tudatos elnöki programként, mandátumként fogalmazódott meg benned, vagy a kényszer szüli meg esetről esetre e tetteket: hogy ezeket a feladatokat föl kell vállalni, hogy a mozgalom stabilitása ne kerüljön veszélybe?

Azt gondolom, hogy ezt az egész ügyet, mint egy falióra ingáját, az élet lendíti ide-oda, miközben a mutatók könyörtelenül haladnak előre. Az én dolgom segítőkimmal időről időre felemelni a súlyokat, hogy azok ismét gravitációs erőre kapva tovább húzzák a rendszert, működtessék az ingával vezérelt szerkezetet, vagyis, hogy a folyamatosság és az előrehaladás ne szenvedjen semmi késedelmet. Szövetségesek keresésében pedig addig szabad elmenni, ameddig nem kell feladni elveinket. Az állandó harcban mindig vannak jó szövetségesek. Szervezők, témavezetők, mestertanárok, intézményvezetők egész sora, a Honoris Causa Pro Scientia Aranyérmesek, a PSAT, vagyis a Pro Scientia Aranyérmesek Társasága, az MTA számos tagja, elnökei és tisztségviselői. Valamennyi oktatási és szakminiszter, nem kevésbé köztársasági elnökeink. A TDK nem az oktatásügy belügye. Szponzorok ezrei segítenek, kiváltképpen a MATÁV és az OTP Bank Rt. Fáy András Alapítványa, valamint a Glatz Ferenc által létrehozott Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány. Végül, de nem utolsó sorban elismeréssel és köszönettel szólok nagyszerű fegyvertársaimról, az oktatási

tárca illetékességén túl is elkötelezett államtitkáiról: Csikai Gyuláról, Manhercz Károlyról, Biszterszky Elemérről, Dinya Lászlóról, Gál András Leventéről, Kiss Ádámról és Mang Béláról. De hát szövetségeseimről szól ez a kis interjú kötet is. Az, hogy az OTDT most így fennáll, ebben életek, családok, barátok és hitek vannak együtt. És nagy történetek. Egymásra való figyelem és nemcsak a munkában. És sokan, az OTDT elnöksége, a Tanács tagjai, a szakbizottságok és elnökeik, lelkes tanárok az egyetemeken és főiskolákon, volt és jelen diákjaik serege segít. Ez mozgalom és talán egy vallás, meghitt vallás. A szeretet és a tehetség szeretetének hite és hitvallása. És személyesen nekem is mekkora gyönyörűség, milyen nagy boldogság látni és megélni tehetséges diákok százainak, ezreinek, sőt eddigi 45 éves tanári tudomány-menedzseri pályám alatt talán tízezeinek is sikereit, szívet melengető ragaszkodását.

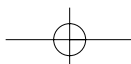
A politikát említetted. Ha a rendszerváltás előtti évtizedeket nézzük, látjuk a politika szándékát, hogy valami módon kihasználja, alávesse, fölhasználja a tudományos diákköri mozgalmat, annak autonómiáját a maga céljaira.

Milyen a helyzet 1989-től a rendszerváltás után, milyen a politika és a diákköri mozgalom viszonya? Az egyes kormányok hogyan viszonyultak a diákkörökhöz? Emlékszem, Andrásfalvynak miniszterként egész furcsa mondatai voltak. Voltak konfliktusok is az első években, amikor az embernek szinte az a benyomása, hogy sokan nem lettek volna nagyon szomorúak, ha megszűnik a diákkör, amelyet szovjet másolásnak láttak. Ezért kellett a nagy harc, úgy látom, 1990–92 tájéka. A politika hogyan viszonyult a diákkörökhöz?

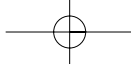
A politika leginkább saját magához viszonyul, ezt tudnod kell, és minden, ami felhasználható ehhez a viszonyuláshoz, azt fel is használja. Andrásfalvy nekem igen jó barátom és nagyon sokat szerepelünk ma is együtt. Nem övele volt a baj, hanem egyik „jószándékú”, de felkészületlen tanácsadójával, aki azt gondolta, hogy mindent el kell takarítani, ami korábban volt, mert hogy ezek rossz dolgok. Ez persze nem igaz, amit aztán hosszú munkával sikerült is bebizonyítani. Én azt gondolom, hogy a politikának nincs olyan szereplője, akit ne lehetne meggyőzni, bár időnként valaki mindig meg akarta a maga ízlésére – remélem csak múlt időben kell mondanom – reformálni, „egyesületté”, meg „jogi személlyé” tenni a TDK-t. De én négy évtized tapasztalatából már tudom, hogy bármilyen „jogi reform” csak tönkre tenné a tudományos diákköröket. Hiszen minket a kor követelményeinek megfelelően mindig változó, értékközlő és teremtő változatlansággal gyönyörködtet. A diákkör és az OTDT mindig megmaradt, mert minden hibájával együtt is jól működik. És hovatovább oda jutottunk, hogy ha valaki egy adatot akar az iskolateremtésről, az elit képzésről, minket emleget. A tudományos diákköri munka a hazai tudományos és társadalmi közéletben, de nemzetközi méretekben is ismert és elismert lett.

Sokszor fölvetődött az elmúlt 6–8 év beszélgetéseiben, hogy az egyetemek és a felsőoktatás tömegesedése hogyan hat a tudományos diákköri mozgalomra. Neked erről markáns a véleményed, amit szeretném, ha most kifejtenél. Ha jól emlékszem, ezt úgy fogalmaztad meg, hogy akárhányszorosra is nő a felsőoktatási hallgatói létszám, a kiemelkedő tehetségek száma alig növekszik. Mit is jelent ez pontosan?

Azt, hogy míg korábban az érettségizők 8–10 százalékát vettük fel az egyetemekre, főiskolákra, ami persze nem volt jó, a 40 százalék beiskolázásával nemhogy ötszörösére, de

még kétszeresére sem nőtt a kiváló tanulók száma. Talán azért van ez így, mert a legjobbak már korábban is bejutottak. A probléma ma inkább az, hogy a tanárnak a hatalmas hallgató-tömeg tanítása közben nincs ereje, figyelme a tehetségekre. És bizony az egy fő hallgatóra jutó személyi és tárgyi állami gondoskodás, és ebből adódóan a felsőoktatás minősége is hosszú ideje mélyrepülésben van.

A diákköri munka az új rendszerben új értelmet is kapott: a doktori képzés megalapozásaként, előzményeként, egyfajta ajánlólevélként is szolgál.

Igen, ha valaki doktoranduszt akar magának, akkor kénytelen TDK vezető tanár is lenni, és ha valaki sikeres doktorandusz akar lenni, azt hallgató korában, a TDK-ban kell megalapoznia. Igen, így van. Ám a problémákat is látni kell.

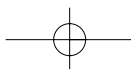
Az idei OTDK-n mind a 16 szekció konferenciáján jelen voltam. Látni lehetett, hogy nagyon tehetséges, kemény mag, nagyszerű 4000 diák vett részt ezeken. Döntő többségben kiválóak voltak. Csak azt ne higgyük, hogy ez döntő részben a felsőoktatás intézményes munkájának az eredménye. Ez annak az eredménye, hogy a fiatalok között sokan vannak nagyon tehetségesek, saját maguktól. Ha megkérdezed őket, hogy mennyi támogatást kaptak, kiderül, hogy sokkal kevesebbet, mint kellett volna. Több a szerencsájük – a kiváló befogadó műhely és mester –, mint a szükségelt tervszerűség. Én úgy látom, van elit, de a TDK-n kívül még nincs szervezett felsőoktatási elitképzés Magyarországon. Ha megnézed ezeket a fiatalokat, mindig van egy mentoruk otthon a családban, ismeretségi körben, vagy a volt középiskolájukban... És utána van egy mesterük is a felsőoktatásban. De igazából ez még nem a felsőoktatás dicsősége, ez még a magyar szürkeállomány továbbélési reflexe.

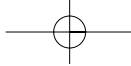
Pesszimista vagy?

Nem, csak látom, hogy rohanó „sikerorientált” világunkban ez a dolog még nem igazán érdekli az oktatáspolitikát. A tehetséggondozás ugyanis nem látványos, nagyon sok odaadást kíván.

Bologna-folyamat. Sokfajta félelem és remény fűződik hozzá – de inkább csak kételyek –, hogy mi várható a kétfokozatú képzés bevezetésekor a tudományos diákkörök esetében.

A TDK-mozgalom sokat nyerhet ezzel, megteremtheti a többlépcsős oktatásban a tehetséggondozás kontinuitását. Hiszen, ha az alapképzés időszakában egyfajta TDK-előképzéssel megtaláljuk az utat a tehetségekhez, a dolgozatok készítése kapcsán megnyílhat az út a legjobbak részére a mesterdiplomák, majd a doktori fokozatok felé. De ezt jogszabályi keretekkel segíteni is kell. Ám, amikor arról szönlünk – és de gyakran tesszük –, hogy az új felsőoktatási képzés feleljen meg az európai standardnak, akkor én azt mondom, szóljunk még arról is, hogy tartsa meg a magyar felsőoktatás értékes hagyományait. Mert az a véleményem – ebben én „maradi” vagyok –, hogy a magyar felsőoktatásnak vannak olyan hagyományos értékei, amelyekből nem szabad engedni. Persze szerintem idetartozna jó középiskolai hagyományaink védelme is. Mert, ha mi csak olyanok leszünk, mint az európai vagy a világstandard, nem leszünk érdekesek a világ számára, de ami még nagyobb baj, gyökörek és identitás nélkül még a magunk számára sem.

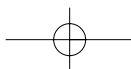
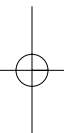

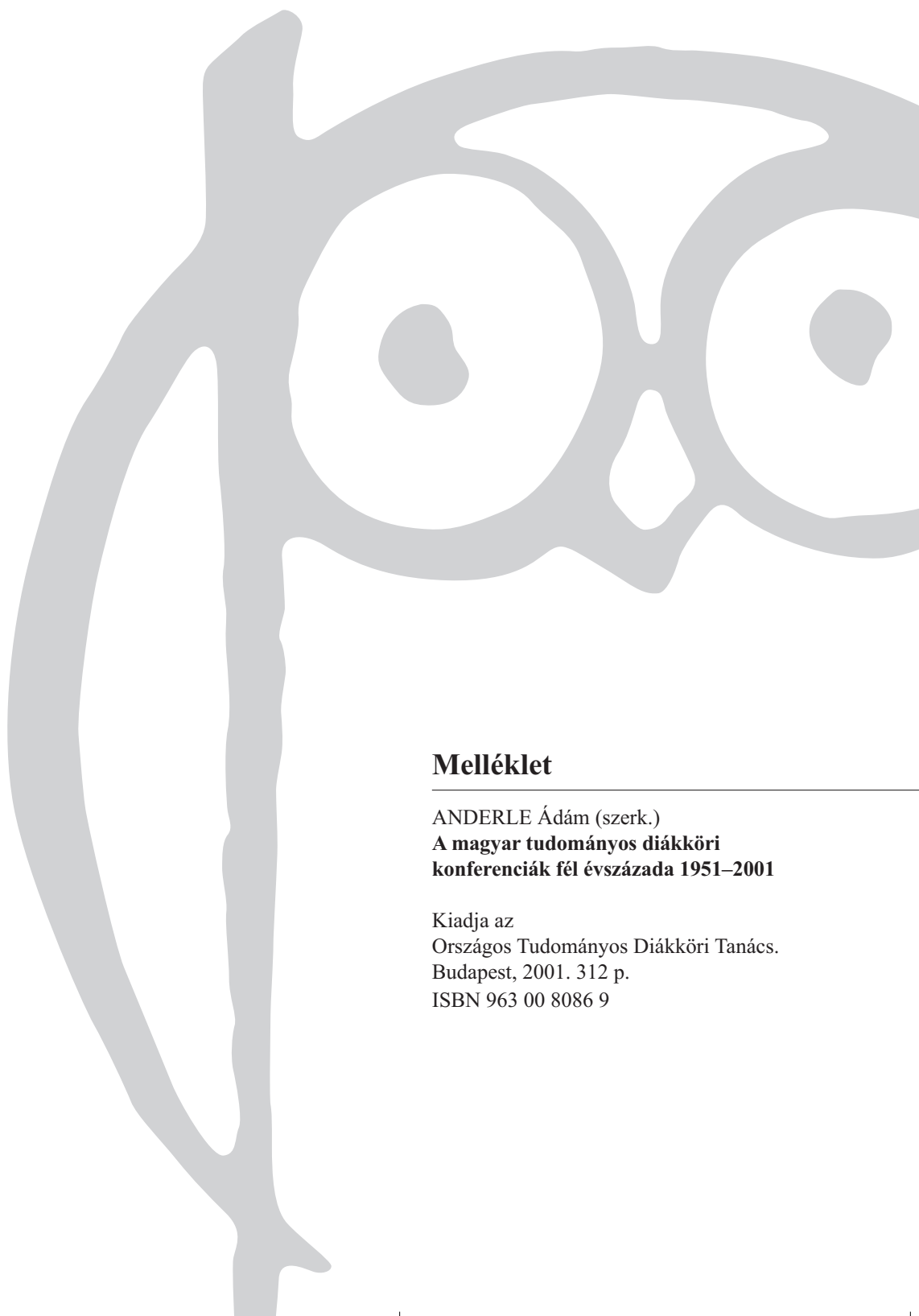

Mindegyik beszélgetésnek és ennek a kötetnek is az a lényege, amit te hangsúlyoztál először és állandóan, és most is valójában erről szól mindaz, amit mondtál: hogy a magyar tudományos diákköri mozgalom olyan hungarikum, amely folyamatosan nagy figyelmet és támogatást érdemel. Én a mondataidban egyfajta pesszimizmust érzek, éppen abból következően, hogy a tanárok teherbíró képessége, vagy figyelme csökkenhet a tehetségek iránt. Ha nem történnek pozitív változások, megvan egy rossz forgatókönyv megvalósulásának lehetősége is.

Persze, aggodás van bennem, és időről időre nem is alaptalanul. De azért alapvetően optimista vagyok, és az idő engem igazol! Nem is lehetek más, hiszen tehetséges fiatalokkal, a jövővel foglalkozom. Szerencsére és hála istennek, van egyfajta önmegújulási készség a magyar felsőoktatásban! Sok minden szükséges a sikeres felsőoktatáshoz, de leginkább minden azon dől el, hogy kik a professzorai. Csak a jó professzori kar húzhatja az oktatókat és a hallgatókat az emberség és az igényesség, az elkötelezett értelmiségi szolgálat irányába. Semmiféle törvény, semmiféle kredit vagy Bologna-folyamat ezt az igényességet helyettesíteni nem tudja. Tehát, ha a professzori kar jó, amire folyamatosan törekedni kell, akkor elitképzés is lesz Magyarországon. Ha nem, felsőoktatásunk menthetetlenül sodródik a bűnös közepszer felé.

Természetesen fontos eredménye a fejlődő magyar társadalomnak, hogy csaknem négyszázezer tanulnak a felsőoktatásban, és százezer diplomát adunk ki évente. De ebből az a néhány száz, vagy ezer, amely a legjobbaké lesz, jelenti igazán Magyarország szellemi tőkét. Ezt sokan nem hiszik el, pedig így van. Ezért a minőségi magyar felsőoktatás, és ennek egyik erős motorja, a TDK, nemzetstratégiai kérdés és nem üzleti, munkaerő-piaci megfontolások tárgya! Itt nincs piac. Csak és kizárólag Magyarország ez ügyet is értő szellemi elitjének kell eldöntenie, hogy melyek az igazán fontos képzési területek, és hogy a legjobbak képzésére mennyit és hogyan kell ráfordítani. Magyarországnak nincs jobb újratermelő energiaforrása a mezőgazdaságon kívül, mint a szürkeállomány. Ennek gondozása, új és újabb nemzedékek megsegítése a felnőtt társadalom folyamatos kötelessége. Tessék kérem végre megérteni, hogy bár a tudás sokba kerül, a tudatlanságból akkora kár keletkezik, amely egyszerűen megfizethetetlen.

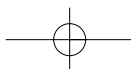
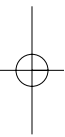

Melléklet

ANDERLE Ádám (szerk.)
**A magyar tudományos diákköri
konferenciák fél évszázada 1951–2001**

Kiadja az
Országos Tudományos Diákköri Tanács.
Budapest, 2001. 312 p.
ISBN 963 00 8086 9

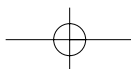
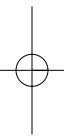
A MAGYAR DIÁKKÖRÖK MINT ORSZÁGOS MOZGALOM

Történelmi vázlat

Írta: Anderle Ádám

A javításokat, kiegészítéseket Koósné Török Erzsébet végezte

1. A kezdetek

A korabeli hivatalosság 1952-re tette a diákköri mozgalom indulását Magyarországon, s az „élenjáró szovjet tudomány” tapasztalatainak átvételével magyarázta-índokolta azt, és az ugyanebben az évben a diákkörökkel kapcsolatos miniszteri utasításhoz (85-0111/1952) kötötte születésüket.

Az igazi indulás azonban, az egyetemi munka normalizálódásának egyik jeleként, spontán tanár–diák kezdeményezésként jelent meg több egyetemen is, adataink szerint először az 1950/51-es tanévben. Az ELTE Természettudományi Karán, mint a *Felsőoktatási Szemle* 1952 áprilisában hírt ad erről, „nemrégiben zajlott le a hallgatók első tudományos ülés-szaka”. E beszámoló szerint „A kar az 1950/51-es tanév végén, szabadon választott téma kidolgozására pályázatot hirdetett. A beérkezett pályázatok közül 20 részesült 750, 500 és 250 forintos jutalomban. A pályázatok közül a legjobbak kerültek nyilvánosan megvitatásra az ülésszakon”. A krónikás a matematikus-, biológus- és geológus hallgatók előadásait emelte ki magas színvonalukért, s azt, hogy az érdeklődők között professzorok, egyetemisták és egyetemen kívüliek egyaránt voltak.

Ugyanebben a tanévben a Veszprémi Vegyipari Egyetemen is megjelentek a 20–40 fős „szakkörök vagy tudományos körök”, melyeken „előadásokat tartottak és hallgattak”, s alakult fordító szakkör is. Itt *Tudományos Faliújság* is született, a szilikátipari szakkör pedig kapcsolódott az Építőanyagipari Tudományos Egyesülethez.

A felsőoktatásban tanuló diákok létszámának gyors növekedése alapozta meg e spontánul fejlődő mozgalom dinamizmusát: 1953-ban 71 egyetemi karon és főiskolán 45.330 hallgató tanult, s az ekkor alakult Felsőoktatási Minisztérium egy összefoglalása szerint 1952 végéig 97 diákkört regisztráltak a felsőoktatásban. Ezek kétharmada természettudományi és műszaki jellegű volt, de a budapesti Gyógypedagógiai Főiskolán alakult pedagógiai diákkör is.

A miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemen is több szakkör alakult, melyeket 1952-ben diákkörökké szerveztek át. Itt sajnálattal említik, hogy „a *Marxizmus-Leninizmus Tanszék* (...) nem tud indítani TDK-t...”

A Szegedi Tudományegyetem Természettudományi Karán ez időben nyolc „szakkör” és „diákkör” működött együttesen 130-nál több hallgatóval. Itt az 1953 elején szervezett kari konferenciára 46 pályamunka érkezett, ebből három dolgozatot „hazai szaklapban” javasoltak megjelentetni. Az öntevékeny hallgatói munka kapcsán megfigyelhető a fogalmak pontosítása és átalakulása. Kezdetben a „szakkör” és „diákkör” egymásnak szinonimái, de érzékelhető a fogalmakban egyfajta distinctio: a *szakkör* a passzívabb, befogadó jellegű diákkörképzésre utalt, a *diákkör* pedig egyre inkább a kreatív, alkotó-kutató tevékenység leírására szolgált.

Az orvosegyetemeken az első diákkörök 1953-ban szerveződtek. Egy belső statisztika szerint az 1952/53-as tanévben 7 diákkörben 80 orvostanhallgató dolgozott. A következő két évben a hallgatói létszám húsz diákkörben 140 fölé emelkedett, de 1955-ben visszaesést regisztrált, 112 hallgatóról téve említést.

A „szovjet példa” mindazonáltal átvételre került. Ennek lényege a szakjokkal kötelező tanulmányaikon túl, önálló kutatásokat folytató érdeklődő és törekvő hallgatók és lelkes ta-

náraik „alulról épülő” mozgalmának államosítása, egy erős bürokratikus kontroll kialakításának szándéka volt. Miniszteri utasításra Szervező Irodákat hoztak létre, a diákköri „munkaterveket” ez ellenőrizte és fogadta el. Szabályzatok, tagfelvétel, „tagkönyv” váltak fő kellékeivé a diákköri munkának; melyről „naplót” kellett vezetni, s ezt a DISZ irányítása alatt álló Irodák ellenőrizték. Kötelezővé vált „a szovjet módszertani anyag” tanulmányozása, a közeli üzemek „élenjáró dolgozóinak” meghívása, a „szocialista építést” segítő témák kijelölése és a „marxizmus-leninizmus elmélyült tanulmányozása”.

Ezzel párhuzamosan születnek meg az első statisztikák a diákkörben tevékenykedők „származásáról”, külön figyelve a munkás-paraszt származású diákok arányára, amely nem lépte túl az 50%-ot. A diákköröknek e hivatalos és vonalas felfogásban, az új „szocialista értelmiség” nevelésének műhelyévé kellett volna válniuk. Ám, mint a visszatérő kritika-önkritika ezt jelzi, ez csak kevésbé sikerült.

Ezt a bürokratizálódást azonban nehezen viselte ez az öntörvényű mozgalom, s a Nagy Imre-kormány megalakulása után a hivatalos pártvonallal szemben nyitottabb szellem is nehezítette e kontroll intézményesülését. Erdey-Gruz Tibor felsőoktatási miniszter, aki az új kormányprogrammal kapcsolatos egyetemi feladatokat tekintette át, új egyetemi politikát hirdetett meg, ahol a törvényesség szellemét kell biztosítani és érvényesíteni. Síkra szállt az egyetemi oktatók kutatási szabadsága és az egyetemi autonómia mellett, sürgette a bürokrácia csökkentését, az iskolás tanulás-tanítás helyett a diákok önálló munkájára és a tanári konzultációkra helyezve a hangsúlyt. Kilátásba helyezte azt is, hogy az oktatókkal, diákokkal kapcsolatban korábban hozott fegyelmi határozatokat felülvizsgálta.

Ez az igényes, a felsőoktatás színvonalának emelését sürgető miniszteri felfogás erősen segítette a diákköri mozgalmat abban, hogy az egyetemi párt- és DISZ-ellenőrzés alól kikerüljön. 1954-ben az ELTE Jogi Karán már igényként fogalmazódott meg: „*adjanak egyre több szabadságot*” az oktatásban, s szinte a miniszter szavait ismétlik, amikor az „*önálló munka és készülés*” igényét fogalmazták meg. E karon született meg 1954-ben egy „Tudományos Diáktársaság” is, amely a két másik (Pécs, Szeged) jogi kar diákköreivel is felvette a kapcsolatot. Így kerülhetett sor már 1954-ben az első országos jogász diákköri konferenciára. Ugyancsak ebben az évben került sor az összbudapesti, tehát fővárosi diákköri konferenciára is.

Mintha a hivatalos kommunista ifjúsági szervezettel, a DISZ-szel szemben egy *alternatív diákszervezet* kontúrjai sejlénének fel ebben az egyesületben. Egy 1955-ben előkészített miniszteri rendelet már általában is lehetővé tette volna az „Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Tudományos Egyesületeinek” létrehozását, de ezeket már az állami és DISZ vezetés ellenőrzése alá kívánta helyezni, és csupán a marxizmus-leninizmus elvei alapján tartotta elképzelhetőnek működésüket.

Az egyetemeken 1954 végétől megnőtt és a diákkörökre is kisugárzó politikai aktivitás mederben tartása volt vélhetően a kormányzat célja, amely egyfelől dicséri a tanárok részéről a „*a tanítványok szeretetét*”, „*az emberi jóézésből, tudósi elhivatottságból s a tudomány jövőjébe vetett feltétlen hitből*” táplálkozó oktatói magatartást, mely a fiatalok kutatói ambícióit és elhivatottságát segíti – a hivatalos vélemény szerint „ösztönös kádermunkaként” –, ugyanakkor aggodalommal konstataulta, hogy az egyetemi vitákat nem a párt-szervek irányítják, a „*demokráciáira hivatkozva ellenséges nézetek terjednek*”, és „*széles körben tapasztalhatók jobboldali megnyilvánulások az egyetemeken*” – szól a hivatalos állásfoglalás.

Ez időben erős véleményként jelent meg a – szovjet – bürokratikus diákköri irányítás kritikájaként az autochton hazai „NÉKOSZ tapasztalataihoz való visszatérés” igénye is.

Az oktatási kormányzat erős konszolidációs, ideologikus és legitimációs szándékát is kifejezve, a diákköri munka reprezentatív seregszempléjeként kívánta felhasználni a felszabadulás tizedik évfordulójával kapcsolatos nagyszabású politikai-kulturális rendezvényeket, ezért döntött arról, hogy 1955. április 21–23. között szervezi meg a Tudományos Diákkörök első Országos Konferenciáját.

Ezen egyfelől regisztrálni lehetett a diákköri mozgalom számszerű növekedését: 300 diákkör több mint 3000 diákjának képviselőjében 19 szakkonferencián 109 előadás hangzott el. Több egyetemen ekkor már, így például Sopronban és az ELTE-n, diákköri folyóirat is létezett, az ELTE Jogi karán pedig *Diáktársaság* néven újságjuk is megjelent.

A nyilvánvaló hivatalos politikai szándékokkal együtt is, az első országos konferencia nagy lendületet adott a diákköri tevékenységnek, s egyetértés alakult ki abban is, hogy a következő országos konferenciát előzzék meg helyi, kari konferenciák. Egy országos kiadványról is született döntés „*Tudományos Diákköri Dolgozatok*” elnevezéssel. Az első országos konferencia mérlegét azonban a szektás hivatalosság nem látta túl pozitívnak. Mint olvashatjuk: „*nem fordítottunk kellő gondot ennek az új szervezetnek az eszmei-politikai oldalára*”. Kevesellték e mozgalomban a munkás-paraszt származású hallgatók arányát is.

Nem valósult meg az a kinyilvánított szándék sem, hogy a diákkörök, amint ez megfogalmazódott, „a DISZ »leányvállalatává« váljanak”. A „felülről lefelé történő szervezés” (sic!) szovjet elve ugyanis szemmel láthatóan ütközött e formálódó sajátos bázisdemokrácia gyakorlatával.

A második országos konferenciára egy évvel később, 1956 tavaszán került sor. Az időzítés nyilvánvalóan politikai indíttatású: a kommunista rendszer által elfogadott állami ünnepekhez kívánták kapcsolni e színvonalas diákseregszemplét. Talán éppen ez lehetett az oka, hogy egy szegedi javaslat helyett az *őszi időpontot* javasolta az országos konferenciákra – ám e csendes felszólalás visszhang nélkül maradt.

Az 1956-os második OTDK már szakkonferenciák füzéréként szerveződött: Veszprémben a szervetlen kémiai, Szegeden pedig a szerves kémiai szekció ülésezett, a jogi és a földtani-földrajzi konferenciának az ELTE adott otthont, s külön ülésezett az Agrártudományi-Biológiai Szekció is. Debrecenben a társadalom- és bölcsészstudományok konferenciája zajlott. A konferencia apropóján a *Felsőoktatási Szemle* ez év nyarán komoly figyelmet szentelt a diákköröknek. Az érdeklődés epicentruma a július–augusztusi összevont számban közölt négy tanulmány lehetne. Ezekben felvetődött a diákkörök *bürokratikus* kezelésének gondja, a pénzügyi kérdések megoldatlansága, ami miatt a vidéki egyetemek lehetőségei kisebbek voltak az országos konferencián való részvételt illetően, rögzítették azt is, hogy a kari párt- és DISZ-szervezetek „nem törődtek” a diákköri munkával; vita támadt ama miniszteri utasításról is (vissza is kellett vonni), amely a diákköri dolgozat és a szakdolgozat közötti mindenféle kapcsolatot tiltott – nem ismervén a tudományos kutatás természetét, módszertanát, logikáját.

Ami figyelmet érdemel e nyári eszmecserén, az a korábbi „vonalas” hivatalos álláspontok jelenlétének hiánya. Legüdítőbb Barta János debreceni professzor írása, amely a második országos konferencia kapcsán komoly és bölcs írásban az egyetemek tudományos jellegének erősítését sürgette – s ebben szánt a diákköröknek nagy szerepet. Elutasította a szovjet szisztéma kritikátlan és bürokratikus átvételét, jelezvén azt is: a diákköri mozgalom nem szovjet ihletésre, hanem hazai „kezdeményekre” vezethető vissza; a tanárok, diákok együtt-

tes munkájára. Lelkesen számolt be a debreceni bölcsészkonferencia színvonalas dolgozatairól, a fiatal kutatók friss szellemű és tudós elemzéseit, Sík Csabát, Grezsa Ferencet és Székelyhidi Ágoston dolgozatait említve, és erősen meglepődve a világirodalom egésze iránt megnyilvánuló nyitottságtól.

A diákkörök „titkát”, ha van, a következőkben látta Barta János professzor: „jó téma”, „szuggesztív tudós egyéniség”, mely iskolát teremt maga körül.

Elutasítva a felsőoktatásban ekkor uralkodó politikai-ideológiai kalodákat, arra a következtetésre jutott: *„nincs szükség semmiféle adminisztratív beavatkozásra, újabb szervezete-tekre, bizottságokra. Oktatók és hallgatók egyaránt azt kérik: hagyják őket dolgozni!”*

* * *

Az első évek diákkörrel kapcsolatos hivatalos álláspontjait szemlélve az a kutató benyomása: a kommunista politikai vezetés kívánatosnak tartotta volna, ha a diákkörök az új kommunista tudományos elit kinevelésének műhelyeivé válnak. Ám ez a direkt politikai cél és szándék a diákkörök oktatói és hallgatói között nem talált a várt fogadókészésre. Inkább minőség és a pártpropaganda diszkrét küzdelmének látszik: a tudományos kutatás ugyanis nem mutatott kellő fogadókésztséget e politikai szándékok iránt.

2. Újjáéledés és intézményesülés

Azt ma nehéz lenne dokumentálni, hogy a diákkörök hallgatói milyen módon, milyen mélységig és aktivitással vettek részt az 1956-os forradalom eseményeiben. Ezért a debreceni példa említése inkább szimbolikus jelentőségű.

Itt tudjuk ugyanis, hogy az 1956 tavaszi II. OTDK-n kiemelkedő dolgozatot bemutató Székelyhidi Ágoston a Kossuth Lajos Tudományegyetemen megalakult Szocialista Forradalmi Bizottmány diák-tagja lett. Ezért eltávolították az egyetemről és börtönbüntetést kapott fiatal oktató-társával együtt.

Mindenesetre a KLTE MSZMP titkára 1957 nyarán még igen erősnek tartja „a polgári gondolkodás hatását”, s megállapítja: *„Főleg a hallgatók között a nyilvánosság előtt apolitikus szakmába burkolózás, saját köreikben pedig a tisztázatlanul maradt zavaros nézetek megmaradása, sőt továbbfejlődése”* a jellemző.

Alighanem ez az „apolitikus szakmába burkolózás” lehet az egyik oka, hogy a diákkörök 1957–58-ban újjáéledtek. A debreceni egyetemen még ebben az évben megtartották az orvostudományi egyetem diákköri kongresszusát, ahol tíz dolgozatot mutattak be élénk vita mellett (28 hozzászólást regisztrált a krónikás). Hasonlóképpen energikusak voltak a

jogász diákkörök, amelyek 1958-ban már a negyedik országos konferenciájukat tartották meg az ELTE-n, az ekkor még létező *Joghallgatók Tudományos Egyesülete* szervezésében. A KLTE-n, a Kossuth Körrel történt 1956 őszi retorziók után ugyan „a folytonosság megszakadt”, de 1957 őszén már szerveződtek diákkörök.

Miskolcon 1958 májusában a Nehézipari Műszaki Egyetem Tudományos Diákegyesülete adott életjelet magáról. Három szekcióban kilenc előadás hangzott el.

Az orvostudományi diákkörök III. Országos Konferenciájára Debrecenben került sor 1958. május 3–4-én, ahol a négy orvostudományi egyetem diákjai 41 dolgozatot mutattak be: Szegedről 12, Budapestről és Pécsről 10–10, Debrecenből 9 előadás hangzott el, s a résztvevők száma túllépte a 200-at.

Ez a gyorsan megélénkülő diákköri élet azért is érdemel említést, mert feltűnő kontrasztot mutatott az ekkor szerveződő új kommunista ifjúsági szervezet, a KISZ iránti egyetemi közömbösséggel. Valószínűleg ez is oka lehet annak, hogy az új politikai, oktatási kormányzat már 1957-ben rendelkezett a „*tudományos diákkörök további működéséről*” (68/1957).

A miniszteri rendelet ugyanis nem hagy kétséget afelől, hogy az alapszándék politikai indíttatású. A rendelet szerint ugyanis a diákkörök alapcélja „a hallgatók politikai fejlődésének”, a „marxizmus-leninizmus elvei alapján a hallgatók tudományos látókörének szélesítése”, „a tudományos igazság pártos elsajátítása”, „a haladó tudomány” eredményeinek megismerése.

Rendelkezik arról is, hogy a *TDK-ba csak a KISZ javaslata alapján lehet hallgatót felvenni*. Tulajdonképpen az 1952-es miniszteri utasítás született ekkor újjá, mely ugyanakkor egyértelművé tette, hogy a diákkörök tevékenységéért az egyetemi oktató-vezetők a felelősök. A spontán újramezést tehát ismét az etatizálódás mozzanata követte. Újjá kellett szervezni a kari Szervező Irodákat is, amelybe a KISZ egy képviselőjét delegálta.

Mindezt az új országos konferencia meghirdetése követte 1958-ban, ám ezt is az új rendszer politikai és legitimációs igényei motiválták. A III. OTDK-t ugyanis 1959. március 19–április 10. között hirdették meg, az ún. Tanácsköztársaság 40. évfordulójának megünneplése keretében. A miniszteri rendelet öt (társadalomtudományi, természettudományi, műszaki, agrár- és orvostudományi) szekcióban való megrendezésre adott utasítást, s egy országos szervező bizottságot is létrehozott. Ahol az egyetemi vezetők nem mutattak kellő lelkesedést, ott főosztályvezetői figyelmeztetés ösztönözte őket.

E harmadik OTDK-felhívás még külön megemlítette, hogy ez egyben az orvosi diákkörök negyedik országos konferenciája is. Ezt április 1–3. között a Szegedi Orvostudományi Egyetem szervezte. Itt a többi szekcióhoz képest kiemelkedően sok dolgozat, 77 előadás hangzott el, a résztvevők száma 150-nél nagyobb volt, igen aktív professzori jelenléttel. Az Egészségügyi Minisztérium külön figyelmét és támogatását élvező Orvostudományi Szekció 15 díjazottja – akkori mértékkel igen magas – 9000 Ft jutalomban is részesült.

A természettudományi alszekciókban együttesen 81 dolgozat került felolvasásra, de ebből 74 dolgozatot három egyetem, a magyar diákköri mozgalom zászlóshajói, az ELTE (34) a KLTE (20) és a Szegedi Tudományegyetem (20) diákjai olvastak fel. Az agrárszekcióban a 3 alszekció 30 dolgozatából viszont 13 gödöllői volt.

Említésre méltó, hogy az oktatáspolitikai milyen nagy figyelmet fordított ekkor a nem-társadalomtudományokra. Többféle megfontolás is szóba jöhetett, hogy az ideológiai, politikai szempontból kevésbé érzékeny tudományterületek kaptak 1959-ben nagy biztatást. Az egyetemi diáksághoz és oktatókhoz a szakmán, a tudományon keresztül történő kö-

zeledés a politika konszolidációs igényeire utalhatott, mert ez „lengéscsillapító” szerepet tölthetett be, miközben a bölcsészekkel kapcsolatos fenntartásokra is utalhatott, még akkor is, ha a lelkesedő hivatalos értékelések szerint a dolgozatok „*jelentős része a Tanácsköztársaság történetével foglalkozott*”. Ez azonban nem volt így! A III. OTDK-n részt vett, összesen 295 dolgozat döntő része természettudományi, műszaki, agrár, és orvosi témájú volt. Másrészt a KISZ KB egyik vezetője éppen, hogy erős bíráló tónusban tette szóvá, hogy „*bajok vannak a témaválasztással is. A hallgatók egy része – úgymond – tudományos-dit játszik, elavult témákkal foglalkozik, vagy semmire sem használható részkérdéseket boncolgat.*”

A kutató diákok és tanáraik aktivitása azonban szembeötlő. Még 1959-ben több helyi konferenciára sor került, köztük a Testnevelési Főiskola első szakkonferenciájára is.

A politikai befolyás erősítésének szándékára utaló elem az is, hogy az országos konferenciák szervezésében az ekkor alakuló KISZ nagy szerepet kapott. Ebben elsősorban nem az játszott szerepet, hogy a KISZ egyetemi osztályát az a Berecz János vezette, aki az első OTDK egyik nagydíjasa volt, inkább az, hogy a Kádár-kormány a politikai befolyásolás közvetett módszereivel kívánta a miniszeri rendeletben nyíltan megfogalmazott célokat megközelíteni, illetve a nyugtalanító hallgatói aktivitást a politikai szférából az apolitikusabb, tehát tudományos témák felé igyekezett terelni.

Mindenesetre a fellendülő diákköri mozgalom politikai ösztönzése a Kádár-rendszer konszolidációs igényeit szolgálta, s közvetlenül a következő évben, 1960-ban sietve megszervezett IV. országos konferencia is erre utalt, ahogy az is, hogy az oktatási kormányzat a KISZ kezdeményezésére 1960-ban eltörölte azt az 1956 közepén született rendeletet, mely tudományos diákköri egyesületek szervezésének lehetőségét is megadta. A KISZ és a Kádár-rendszer nem tűrte meg az alternatív és autonóm diákszerveződés lehetőségét.

A IV. konferencián 500 diák alkotásaként már 429 dolgozat hangzott el. Figyelmet érdemelt, hogy először vettek részt a pedagógiai főiskolák diákjai (13 dolgozattal) az OTDK-n, de az is, hogy a KISZ-ben szóvá tették: feltűnően kevés történelem témájú dolgozat szerepelt, „*és ezek közül is a többség nem mai témát választott vizsgálata tárgyául, bár kézenfekvő lett volna, hogy a felszabadulás és az azóta eltelt 15 év történetével foglalkozó dolgozatok többsége e körök munkájából került volna ki.*”

Az 1962-re időzített V. OTDK már arra utalt, hogy a diákköri mozgalom nemcsak meggyökereződött a magyar felsőoktatásban, de szolid és népes mozgalommá vált, egy tudományos diák *báziselit* mozgásformájaként volt jelen, elsősorban az oktatók ambícióit, tanári-tudósi elhivatottságát jelezve, amely távol tartotta magát a direkt politizálástól. Pontos adatokat a diákkörök országos arányairól nehéz lenne adni, a budapesti Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetemről rendelkezésre álló adatok azonban jellemzőek lehetnek – illusztratív jellegük ellenére is. Itt 1961/62-ben 29 diákkör működött 301 hallgatóval. A helyi diákköri pályázatra 75 pályaművet nyújtottak be a hallgatók, ebből 38-at díjaztak (14 első, 19 második, 5 harmadik helyezés), 7 dolgozatot miniszeri díjazásra terjesztettek fel. E dolgozatok közül végül 54 előadás hangzott el az országos konferencián. 1962-re már eldőlt az is, hogy az országos konferenciák állandósult intézményekké válhatnak: nagy kutatói kedv pezsdült fel a diákok között, s lelkes oktatói-tudósi biztatás állt mindezen lelkesedés mögött. Az V. OTDK központja Debrecen volt (természet- és bölcsészettudományok, orvosok); a jogászok Pécsen, a műszaki és vegyész szekció Veszprémben, az agrártudományok pedig a Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán kaptak helyet.

A konferencia már az intézményesülés jegyeit mutatta: több szekció két dolgozat-példányt kért előzetesen, komollyá vált az előzetes bírálat műfaja is. A házi konferenciák pedig „tréning”-ként szolgáltak az országos versenyre. A minisztérium pályázati témákkal próbálta orientálni a diákok, tanárok kutatói kedvét, de ezt maguk a rektorok utasították el a Rektori Tanács egyik ülésén. Az oktatási kormányzat kifelé is igyekezett konszolidált arcát mutatni: ez az első OTDK, amelyen külföldi diákok is részt vettek. Az országos konferenciák azonban alapvetően az egyetemek és néhány vezető főiskola ügye maradt. A 60-as években rendkívül széttöredezett magyar felsőoktatás kicsiny tanítóképzői és a számtalan felsőfokú technikum nem tudott bekapcsolódni a diákköri mozgalomba.

Az orvosegyetemek konferenciái diszkrét elkülönültségben, de nagy részvétellel zajlottak Debrecenben. Az ugyanitt zajló TTK-s szekcióban 116, a BTK-s szekcióban 57 dolgozat szerepelt. E két szekció adatai markánsan húzták alá a három vezető egyetem dominanciáját. Az ELTE 77, a Szegedi Tudományegyetem 59, a KLTE pedig 46 dolgozattal indult: őket követte a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem 6, a Szegedi Pedagógiai Főiskola 3, a veszprémi pedig 2 dolgozattal. A műszaki tudományokban Veszprém és a BME vezetett, őket pedig Miskolc és Sopron követte; az agrártudományokban pedig Gödöllő a legerősebb. Az ez időről rendelkezésünkre álló névsorok a díjazottakról döntően ma is „ismerős” neveket tartalmaznak: később vezető professzorokká, akadémikusokká váló kutatók tudományos pályájának indulását rögzítik ezek a minisztériumi és egyetemi iratok.

A III. és IV. konferencia szervezése kapcsán kialakult az országos konferenciák szervezésének szervezete, mechanizmusa is. Bár a KISZ adta mindehhez a nevet, csupán a „csúcs”, a Művelődési Minisztérium és KISZ KB szintjén érintkezett szimmetrikus módon a két szervezet. A megszervezés-lebonyolítás valójában az egyetemi-kari állami vezetők és szervezetek feladata maradt, a felsőbb fórumok az irányelvek, a konferenciák és helyszínek kiírása, a meghirdetett pályázati témák és jutalmak, díjak ügyeiben voltak jelen, s ez lett az OTDK-gyakorlat egészen 1973-ig.

Azt, hogy a következő évben, 1963-ban is szerveztek országos konferenciát, politikai-évfordulós megfontolások diktálták. Egy minisztériumi leirat figyelmeztetett arra, hogy így ezt követően „*elegendő idő áll majd rendelkezésre az 1965 tavaszán, hazánk felszabadulásának 20. évfordulóján megtartandó VII. Országos Diákköri Konferenciáig.*” A központi konferenciákra kijelölt szegedi tudományegyetem rektorának kérésére a VI. OTDK-t őszre, 1963. november első napjaira hirdették meg. Az eredeti tervek szerint Szarvason adtak volna helyet az óvónőképző főiskolák konferenciájának, de erről végül is lemondtak: a szarvasi óvónőképzőben nem működött diákkör. Ugyancsak az eredeti tervvel szemben a nagy hagyományú önálló jogi kari konferencia is elmaradt: a társadalomtudományi szekció egyik alszekciójává fokozták le, ám ahol 29 jogászdolgozatot mutattak be. A szegedi jogi kar viszont Szófiából oktatókat és diákokat hívott meg, emelendő a rendezvény rangját. A szegedi orvosi konferencián németek, bolgárok, Gödöllőn csehszlovákok, lengyelek is voltak külföldi diák- és tanárrésztvevőként a testvéregyetemekről. Új mozzanat volt az is, hogy Szegeden, az orvosegyetemekkel együtt a konferenciák összes résztvevője számára (350 fő) bállal egybekötött közös záró vacsorát szerveztek.

A közben József Attila nevét felvevő egyetem rektora jelentésben foglalta össze a szegedi társadalomtudományi és természettudományi szekció konferenciáján történeteket. Az ekkor 76 magyar felsőoktatási intézményből hat egyetem és három főiskola (testnevelési, gyógypedagógiai, pécsi tanárképző) diákjaiból toborzódott nagy érdeklődést kiváltó konferencia, három tanárképző főiskola viszont „megfigyelőként” volt jelen.

A JATE bölcsészkarának dékánja, azonban „rázósabb” jelentésben foglalta össze a bölcsésztagozatok tanulságait, kiemelve, hogy több egyetem, köztük „*az ELTE küldötte pedig (...) ülés közben – amikor a történelmi dolgozatokra került sor – tette le az asztalra a kéziratot*”. A reális vitára, a dolgozatok megismerésére ezért nem volt lehetőség. Ezek és a hasonló visszasságok elkerülhetőek lettek volna alaposabb és fegyvelmezettebb előkészítéssel, ahogy „*az értekezleten visszataszítóan érvényesülő kari sovinizmustól fűtött önző elfogultság is*”, zárja jelentését a dékán. Hadd tegyük hozzá: a karok közötti „sovinizmus”, amely gyakran rontotta el a tudományos viták örömét, elsősorban oktatói rivalizálást jelentett s nem a diákokat jellemezte.

A társadalomtudományi szekcióban a jogász, közgazdasági és bölcsész alszekciók tagozatai szerveződtek, ez utóbbiban az „ideológiai” tagozat a marxizmus-leninizmus tematikájába vágó dolgozatokat fogadta (itt búj meg a filozófia is). Tagozatként működött a pedagógia, a néprajz, a történelem, az irodalom és világirodalom, valamint a nyelvészet, a néprajz és a művészettörténet. A közgazdaságtudományi alszekcióban világgazdasági, „ipargazdaságtani és agrárgazdaságtani” tagozat szerveződött, a természettudományiban pedig a matematika, a fizika, a földrajz, a földtan és a biológia tagozatai.

A VII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia a legnagyobb állami ünnep, április 4-e 20. évfordulója mellett a diákköri mozgalom tízéves jubileumi rendezvényévé is vált, amely mérlegkészítéssel is összekapcsolódott. Különösen a *Felsőoktatási Szemle* vált ennek fórumává 1964-es, 1965-ös számaiban, ami szembeütően utalt ugyanakkor a folyóirat 1962–63-ban megmutatkozó erős érdektelenségére is.

Ez időben egy, az ELTE-n, Hunyadi György végzős hallgató által 1964-ben elvégzett vizsgálat a diákkörösökről próbált szociológiailag is értékelhető képet adni a bölcsészkar kapcsán. A vizsgálatból kitűnik, hogy a 60-as évek első felében komoly lendületet kapott a mozgalom. 1964-ben 19 diákkör működött 407 taggal, többségük 1963/64-ben kapcsolódott a diákkörökbe. Feltűnő, hogy a második évben fordultak a diákok a tudományos munka felé, s az is sokat mond, hogy a diákköri tagoknak, minden politikai figyelem ellenére, alig 40% volt „munkás-paraszti származású”. Ekkor már a KISZ tömegszervezetté válását követően 96,3%-uk KISZ tag. Ezzel együtt is fontos megállapításnak tűnik, hogy „*a diákkörök rendszere (...) viszonylag különálló szervezet*”, s hogy a KISZ szervezetei nemigen tudták kezelni e köröket: a „bekebelezés” és az érdektelenség végletei közt jellemezhető a kisztes magatartás, szemben a diákkörösök autonómia-igényével. A diákkörösök jó része fővárosi családokból jött, rögzíti a vizsgálat.

A KISZ KB vezetőinek elemzéseiből viszont az tűnik ki, hogy ez időben már diszkrét rivalizálás folyt a művelődési kormányzat és a KISZ között a diákkörök irányításáért, befolyásolásáért. Ezt a rivalizálást a KISZ KB a *Tudományos Diákköri Füzetek* újbóli elindításával próbálta a maga javára eldönteni, „publikációs monopóliumot” igyekeztél kialakítani.

S az, hogy a KISZ KB titkára megróttá az ELTE és a JATE vezetőit a diákköri munka idényszerű-kampányjellegű működtetéséért, inkább az előbbi kérdéssel kapcsolódhat össze. Az kétségtelen persze, hogy a műszaki és agráregyetemi diákkörök „szabályszerűbbek”, jobban szervezettek és kevésbé „kócosak” voltak, mint a tudományegyetemieiek. Az viszont minden írásból kitűnik, hogy a tudományos diákkörök a tudományos elit nevelésének fő műhelyei, de a „szocialista szakemberképzésnek” már kevésbé: vissza-visszatérő panasz és kritika ugyanis a marxista-leninista diákkörök iránti kicsiny érdeklődés. Az ELTE Bölcsészkarán a 19 működő között még 1965-ben sincs ilyen diákkör – feltűnő viszont a sokáig „áltudománynak” tekintett pszichológiai és régészeti diákkörök iránti nagy

érdeklődés, s hát a „nyugati nyelvek” 97 diákkörösével szemben a legnagyobb hallgatói létszámú orosz szak TDK-ja is csak 20 főt számlált.

Azt minden korabeli hivatalos információ egyöntetűen állítja, hogy 1965 elején a magyar felsőoktatás hallgatóinak kb. 10%-a diákköri tag, a konkrét számokat 4000–5000 fő között határozták meg. Ez nem tűnik ugyan reálisnak, de a VII. Konferencián bemutatott dolgozatok száma meghaladta az 500-at, sokat ebből több szerző mutatott be. Halkan, de elhangoztak bíráló hangok az elbürokratizálódásról, olykor a tanári „túlsegítésről” is.

A „kettős” jubileumi VII. OTDK központi ünnepségének az ELTE adott otthont, ám a Közgazdaságtudományi Egyetem rektorának, Pach Zsigmond Pálnak 1964 őszi határozott fellépésére a közgazdaságtudományi konferencia önállóvá vált, s a „közgáz” adott otthont számára. Itt 40 dolgozat (a KISZ adatai szerint 49) hangzott el. A MKKE a gazdasági szakfőiskolákat így igyekezett e mozgalomba bekapcsolni.

A TTK-szekcióban 133 (72 budapesti, 61 vidéki) dolgozat volt, s itt különösen a matematikai tagozat dolgozatai mutattak „szokatlan teljesítményt”, „kiforrott kutatókat”. A bölcsészeknél 119 előadást mutattak be (47-et budapesti, 72-t vidéki egyetemek és főiskolák) a jogász szekcióban 26 (más adat szerint 40) dolgozatot regisztráltak. A BME és az Állatorvostudományi Egyetem a műszaki (199 dolgozat) és agrárkonferencia (56 dolgozat) színhelye volt, a jelentések a példás szervezettséget és a szakszerűséget emelték ki, az országos elemzések pedig a természettudományos szekció nemzetközileg is egészen kiemelkedő színvonalát említették. A Budapesten tartott orvostudományi konferencia a jubileumi évben kevés figyelmet kapott. Ezen 65 dolgozatot olvastak fel.

Érdemes megemlíteni, hogy az OM és a KISZ KB összesítő adatai némiképp eltértek egymástól. A társadalomtudományi és a természettudományi dolgozatok együttes számát az OM 252-ben adja meg, a KISZ KB 360-ról beszélt. Más szekcióknál is (bár nem ilyen szélsőségesen) magasabb számokkal „dolgozott” a KISZ-apparátus.

A KISZ KB és az Oktatási Minisztérium által a konferenciákat orientáló előzetes pályázati témák – mint kiderült – visszhangtalanok maradtak. Túlságosan praktikus, tudományon kívüli látásmóddal megfogalmazott 15 kérdés/téma jobbára megválaszolatlan maradt.

* * *

A VII. OTDK-t követő tanévről rendelkezünk először összefoglaló áttekintéssel a diákköri mozgalom országos adatairól a KISZ KB Egyetemi és Főiskolai Osztályának összeállításában. Eszerint az 1966/67-es tanévben az ország 96 felsőoktatási intézményéből 78-ban működött diákkör. Ebből egyetemeken 258, főiskolákon, felsőfokú technikumokban 200, tehát összesen 458. A tagok száma 6549 fő, az összes hallgató 12,5%-a.

A diákköri tagok aránya intézményenként eltérő:

tanítóképző intézetek	32,4%
tudományegyetemek	18,9%
orvosegyetemek	18,5%
műszaki egyetemek	9,0%
felsőfokú technikumok	3,5%

Ezek a KISZ KB által közölt arányok valószínűleg túlzóak, egészen nyilvánvalóan a tanítóképzők esetében, de másutt is magasnak tűnnek még akkor is, ha nem minden diákköri tag szerepelt dolgozattal. Valószínűnek látszik, hogy a diákkörnek a KISZ-ben egy önképzőkör-szakkör jellegű felfogása élhetett. Jobban közelíthetünk a valósághoz, ha egy intézményt vizsgálunk. Ilyen adat ugyanebben a tanévben az ELTE esetében áll rendelkezésünkre, ahol az 1966/67-es tanévben 36 diákkör működött 723 taggal:

	Diákkör	Tag
ÁJTK	11	200
BTK	18	273
TTK	7	250

Ha ezeket a számokat az ELTE 4500-as összhallgatóságához viszonyítjuk, akkor azt látjuk, hogy ez az arány 15-16% körüli lehetett. Magunk azonban ezt az arányt is magasnak tartjuk.

A VIII. OTDK szekcióit 1967 tavaszára hirdették meg, immár a „Forradalmi Ifjúsági Napok” (március 15–április 4.) programsorozatába elhelyezve a diákköri konferenciákat. A jogász szekció Pécsen, a tudományegyetemi szekciók Debrecenben üléseztek, a műszaki és vegyész szekció a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemen, az agrártudományi pedig a soproni Erdészeti és Faipari Egyetemen kapott otthont. Az orvostudományi konferencia ugyancsak Debrecenben, az Orvostudományi Egyetemen ülésezett, ám az orvosok az OTDK „számozása” mellett megtartották saját „időszámításukat” is. Ez a kilencedik volt, s ezt követte 1968-ban az Orvostudományi Egyetemek tizedik TDK-ja. A miniszteri kiírás igényelte, hogy „a szorosan vett szakmai témákon kívül a szocializmus építésének időszerű problémáival is” foglalkozzanak a hallgatók.

E konferencia kevés országos figyelmet kapott. A *Felsőoktatási Szemle* 1967–68-as számaiban sem kapott helyet írás az OTDK-ról, csupán néhány intézmény helyi beszámolója olvasható. Sem az OM, sem a KISZ KB archívuma nem őrzi a VIII. OTDK-ról összegző információkat.

Természetesen annál nagyobb figyelem övezte a három év múlva, 1970 tavaszára meghirdetett IX. OTDK-t.

Az egy éves **csúszás** okát csak találgatni lehet. A politika talán távolodni látta érdeemesnek az 1968-as viharos diákmozgalmaktól? Ennél biztosabbnak látszik az a feltételezés, hogy a diákköri konferenciákkal – mint ez egykor már megtörtént – kívánták emelni az ún. felszabadulás 25. évfordulójának fényét. Ezen túl Lenin születésének centenáriuma lett az OTDK-hoz „csatolt” másik politikai megemlékezés. A „sorban következő” 1969-es évben viszont az 1919-es Tanácsköztársaság 50. évfordulóját is ünnepeleendő, a marxista-leninista diákkörök első országos konferenciáját rendezték meg – Budapesttől távol – Debrecenben.

A IX. OTDK rendezvénysorozatáról Polinszky Károly egyetemi tanár, aki veszprémi dékánként tett sokat a diákköri mozgalomért, immár miniszterhelyettesként a rendezvények záróülésén mondott beszédében igen jó és pontos összegzést adott a konferenciákról. Érdemes megismerni a Polinszky által közölt adatokat.

alszekció	tagozatok száma	dolgozatok száma
társadalomtudományi	7	157
természettudományi	6	150
műszaki	8	132
vegyészet	6	127
marxizmus-leninizmus és közgazdaságtan	8	91
agrártudományi	6	85
orvostudományi	n.a.	83
jogtudományi	5	43

E 854 dolgozatot 41 intézmény 1048 diákja készítette.

Érdekes az intézmények „sorrendje” is.

intézmény	dolgozatok száma
ELTE	125
JATE	124
BME	119
KLTE	82
MKKTE	50
Veszprémi VE	35
Pécsi Tanárképző Főiskola	31
Nehézipari Műszaki Egyetem (Miskolc)	26
SOTE	25
Nyíregyházi TF	18
Agrártudományi Egyetem	17
SZOTE	17
Pécsi Jogikar	16
Szegedi TF	16
DOE	15
POTE	15
Debreceni Agrártud. Főisk.	10
Keszthelyi Agrártud. Főisk.	9
Mosonmagyaróvári Agrártud. Főisk.	9
Kertészeti Egyetem	8
Erdészeti és Faipari Egyetem (Sopron)	8
Egri TF	6
Gyógyyped. Főisk.	6
Győri Tanítóképző	6
Bánki Donát MF	5

A többi dolgozaton (4) három további főiskola osztozott.

Az egyes intézményekről közölt adatokhoz azonban tudni kell, hogy az orvostudományi egyetemek korlátozták az elküldhető dolgozatok számát, az egyes intézmények hallgatói létszámának függvényében.

A Polinszky által közölt adatok alapján néhány dologra érdemes figyelni. Például arra, hogy a vegyészet külön konferenciát tartott, egészen imponáló számú dolgozatot bemutattva – közvetve persze jelezve a kormányzat vegyiparral kapcsolatos álmait, ambícióit is. Rögzítendő az is, hogy sokéves politikai szándékok – lassú – megvalósulásaként önálló konferenciát kapott az OTDK-n a marxizmus-leninizmus is, ám ennek az volt az ára, hogy a közgazdaságtudomány Pach rektor által elért függetlensége egy időre véget ért: tagozattá fokozták le.

A leglátványosabb eredmény azonban a főiskolák egy jelentős csoportjának felzárkóztatása az egyetemekhez. Ez egyszerre utalt a főiskolai oktatók kutatói ambícióira és hallgatóik nyitott, kreativitást mutató-igénylő magatartására is.

Az 1970-ben szervezett országos konferencia az eddigi diákköri konferenciák legszervezettebb, legnagyobb energiabefektetést mutató rendezvénysorozata volt. A Kádár-rendszer politikai demonstrációnak szánta a IX. OTDK-t, ezért országos Operatív Bizottságot hozott létre, amelyben nemcsak az érintett minisztériumok és a rendező egyetemek voltak jelen, de az MTA és a TIT is, irányítását pedig a KISZ KB feladatául jelölték ki. Több szocialista országból hívtak oktatókat és hallgatókat, súlyt helyeztek arra is, hogy az összességében 640 oktatót mozgósító zsűriben kiemelkedő akadémikusok és professzorok is benne legyenek (például Kalmár László, Tandori Károly, Barta János, Hahn István, Imre Samu). Számos nagyvállalat s szinte minden minisztérium 115 különdíjat ajánlott fel.

A konferenciák után kitüntetések osztoztak. 17 KISZ és 13 miniszteri kitüntetést adtak a diákköri munkában kiemelkedő munkát végzett oktatóknak és diákoknak. Kiemelést kapott az a vélekedés is, hogy az országos tudományos diákköri konferencián „*nemcsak a hallgatók vizsgáznak, hanem legalább olyan mértékben a hallgatók szakvezetői is*”, valamint egyetemeik. Nagy meglepetést keltett (és több összefoglaló jelentés is említi) Lovász László matematika szakos hallgató, aki több dolgozattal is szerepelt, melyek közül az egyiket szakvezetője kandidátusi értekezésésként is benyújthatónak tartotta.

A IX. OTDK ünnepi megnyitóján a KISZ KB titkára beszédében az előző évben az MSZMP által elfogadott tudománypolitikai irányelvek, s az annak alapján elindult felsőoktatási reformok igazolását látta a konferenciában. Mindenesetre abban igaza lehetett, hogy a tudományos diákköri mozgalom extenzív fejlődésének szakasza lezárult. Azt is mondhatnánk, mennyiségi szempontból elérte növekedésének határait. Erre utalt az is, hogy 1968-tól egyre több elemzés foglalkozik a diákkörök tartalmi kérdéseivel, problémáival, a továbbfejlődés-fejlesztés lehetőségeivel, helyével a felsőoktatásban, a magyar tudományos utánpótlás nevelésében, s az ország gazdasági-társadalmi fejlődésében elfoglalt/elvárt vagy elvárható szerepével.

3. Mérlegkészítés és szabályozás

A Művelődési Minisztérium, a KISZ KB és az MSZMP KB iratanyagát áttekintve meg kell említenem, hogy 1968 és 1973 között folyamatosan jelen van, és rendre megfogalmazódik olyan központi szándék, amely a diákköri mozgalom érdemi, kritikai értékelésével együtt egy hatékony szabályozással **intézményesíteni** kívánta ennek tevékenységét. A kezdeményezés, forrásaink szerint KISZ-es berkekből indult, s az oktatási/művelődési minisztériummal való diszkrét rivalizálás szándékát is felfedezhetjük ebben, s azt a KISZ-törekvést, hogy a diákok és oktatók részéről az MM bürokratizmusával szembeni elégedetlenséget saját politikai céljaira hasznosítsa. Egy későbbi belső elemzés szerint 1968 után kezdődött *„a diákkörök mozgalmi-politikai jellegének és kizárólag az intézményi KISZ vezetése alá való rendelésének erőltetése.”*

Az első átfogó elemzés 1968 nyarán készült el a KISZ KB Egyetemi és Főiskolai Osztályán. Röviden összefoglalva a diákköri mozgalom eredményeit, a hangsúlyt a jelentés a problémákra és hiányosságokra helyezi. Érdemes tételesen is összefoglalni e – jobbra egyébként reális – kritikai áttekintést:

- a TDK-munka dolgozatcentrikus, kampányszerű, egyéni jellegű, nem alakultak ki „diákköri kollektívák”,
- hiányzik az előzetes tervezés, a TDK-kal szemben nincsenek követelmények és normák, a diákvezetők kiválasztása formális,
- „a diákköri mozgalomban rejlő szellemi energia nagy része kihasználatlan vagy egyáltalában nem gazdaságosan kihasznált”. Az egyetemen kívüli szféra (ipar, kutatóintézetek) közömbös a diákkörök eredményei iránt, a „dolgozatok nagy része feledésbe merül”,
- a TDK-k nagy része elszigetelten dolgozik, nincsenek kapcsolatai más diákkörökkel, tudományos társaságokkal, üzemekkel, kutatóintézetekkel,
- a TDK-k többségét „nem kapcsolták be egy-egy tanszék vagy intézmény oktatómunkájának segítségébe”, a diákköri tagok nem segítenek gyengébb vagy alsós társaiknak,
- a sikeres működés erős korlátja az anyagi feltételek hiánya – főképp kísérletes TDK-k esetében. A jutalmazási lehetőségek is szegényesek,
- megoldatlan – az agrártudományi egyetemek kivételével – a dolgozatok egységes elbírálása; az intézmények maguk bírálják, ezért erős és sok konfliktust kelt a tanári szubjektívizmus,
- Az országos konferenciák rendszere, formája, éppen a gyors növekedés miatt „már nem tekinthető optimálisnak”, ezek nem teszik lehetővé „termékeny tudományos viták folytatását”.

Milyen irányokban keresi a KISZ KB a javítást, a változás lehetőségeit?

Országos szinten sürgeti az érdekelt minisztériumok részéről megalkotandó **működési szabályzatot**, a jutalmazás egységesítését, a TDK-munka elismerését az ösztöndíjak és a „káderutánpótlás kérdésénél”.

Erős kritikával követeli az érdekelt minisztériumoktól, hogy törődjenek többet a diákköri munkával; vegyenek részt annak „irányításában, ellenőrzésében, segítségével”. Új, „megfelelő értékelési rendszert” kell kialakítani intézménytípusokként, hangsúlyozza a KISZ KB.

Az **országos konferenciákkal** kapcsolatos a legtöbb KISZ-javaslat. A legfontosabb: „tudományáganként jobban differenciálva” kell őket megrendezni. Ezen túl azt ajánlja, hogy ezek előre meghirdetett pályázati témák alapján, „rögzített témakörben” kerüljenek megrendezésre. A túlsúfoltság megszüntetése érdekében javasolja, hogy az OTDK-n csak a helyi konferenciák első helyezettjei vehessenek részt.

Javasolja azt is: a minisztériumi és KISZ KB-díjak mellett „üzemek, kutatóintézetek és egyéb szervek is adományozhatnak különdíjakat”. A KISZ KB arra bízta a fővárosi, a megyei és a városi KISZ szervezeteket, hogy „nyújtsanak messzemenő segítséget”, s a diákköröket vonják be a szakkörök és politikai vitakörök munkájába, külön figyelve a „marxista diákkörök” tagjaira.

A diákkörök előtt – szerintük – „három feladatsoport” áll: kapcsolódniuk kell a szakemberképzéshez, részt kell venniük oktatási feladatok megoldásában, és foglalkozniuk kell egy-egy tudományág világnézeti problémáival”:

- „ki kell alakítani a tudományos diákköri munka korszerű módszereit”,
- „meg kell szüntetni a diákköri munka viszonylagos öncélúságát, elzártágát; erősíteni, fejleszteni kell a diákkörök belső és külső kapcsolatait”,
- rendszeressé kell tenni a TDK-k munkáját.

A sok apró részlet-javaslat sem fedheti el, hogy a KISZ KB igazából szervezeti-bürokratikus megközelítésben szemlélte a diákköröket, amikor lényegében a továbbra is igen spontán, többnyire diák–tanár kapcsolatra, együttműködésre, a hallgatói öntevékenységre alapozódó mozgalmat szervezetté – a KISZ egyfajta transzmissziós szervezetévé, egyesek szerint „szakszervezetévé” – kívánta változtatni.

A KISZ KB „anyagának” e vonásai különösen akkor tűnnek elő, ha összevetjük azzal az igen részletes, 26 oldalas háttérelmzéssel, amely e KISZ KB-állásfoglalás alapozásaként szolgált. Ebben az 1968. április 12-i keltezésű „előzetes vitaanyagban” az eredmények még nagyobb és részletesebb helyet kaptak. A diákkörök szerepét elemezve e vitaanyag úgy látja, ezeknek jelentős szerepük van az „egyetemi ifjúság önállóságra nevelésében”, a demokratikus egyetemi légkör kialakításában, „a személyre szóló nevelőmunka” és a hallgatói öntevékenység terén.

A kritikai elemeket a KISZ KB nyilván e vitaanyagból vette, de ez utóbbi vitaanyag a diákkörök vezetésében „az ifjúsági jelleg erősítéséről” is szólt, s hangsúllyal említi, hogy az oktatók megítélésénél a diákköri segítőmunka nem kap kellő elismerést.

Kiemelt követelményként fogalmazza meg e vitaanyag azt is, hogy a tudományos diákkörök munkája rendszerességének erősítése – amit a KISZ KB-állásfoglalás is említ – első sorban a diákköri hagyományok, tradíciók kialakítása érdekében szükséges, s aláhúzottan igényli a diákkörök vezetésének **nagyobb demokratizmusát**. Végül a vitaanyag javasolja, hogy a minisztériumok mellett alakuljanak **diákköri bizottságok**.

A tudományos diákköri mozgalommal kapcsolatosan ezek a KISZ-műhelyekben készült elemzések a legrészletesebbek és legelmélyebbültek, amelyek megállapításaihoz a későbbi években a KISZ KB titkárai és a miniszterhelyettesek OTDK-t megnyitó beszé-

deikben vissza-visszatértek, s az a benyomásunk, hogy a *Felsőoktatási Szemle* 1968–72 közötti számaiban egyébként megszaporodó írások is ezen elemzések egy-egy elemét nagyították ki, járták körül, hangsúlyt adva természetesen a 70-es évek elején megszülető párthatározatoknak, az MSZMP KB tudománypolitikai irányelveinek és az oktatáspolitikai határozatoknak. Az olyan írások, mint Csillik Bertalan orvosprofesszoré (1969/5. szám), amely a diákkörök kapcsán a **nevelés** lehetőségeiről és fontosságáról értekezett, ritkán jelentek meg. Ő a diákkör kapcsán a részletek helyett azt hangsúlyozza, hogy a fiatalok olyan **dinamikus** szemléletet kell, hogy kapjanak, amely „*összefüggésben láttatja a szaktárgy fejlődését az orvostudomány gyökereinek kialakulásától a jelenkor tudományáig, s amely perspektívát nyit az elkövetkező kutatásokra*” és az új eredmények el-sajátítására.

A diákkörök kérdése az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottságának 1968. augusztus 20-i állásfoglalásában is szerepel. Ez megállapítja – vélhetően a KISZ KB elemzését használva: „*A tudományos diákköri munka továbbfejlődésnek gátja, hogy túlságosan önmagába zártan, csak szűk, helyi keretek és lehetőségek közt él és fejlődik*”.

Elvárja, hogy az országos tudományos szervek, tudományos társaságok és kutatóintézetek „*tekintsék magukénak a felsőoktatási intézményekben nevelődő és szárnyaikat bontogató tudományos és szakmai utánpótlást, s adjanak nagyobb erkölcsi, tudományos és szakmai, szervezeti és anyagi támogatást munkájukhoz*”. E követelmények alapján sürgeti, hogy a tudományos társaságok hozzák létre ifjúsági tagozataikat, „*váljanak gazdáivá a specializált országos tudományos diákkonferenciák szervezésének*”, *folyóirataikban adjanak helyet diákdolgozatoknak is, „vonják be a diákköröket az országos szakmai tudományos élet áramába*”. A KISZ KB titkársága 1970 novemberében, majd 1971. július 2-i ülésén ismét említi a diákköröket, amikor arról dönt, hogy a különböző ifjúsági köröket, klubokat, társaságokat, önkormányzati szerveket „*vonja jobban a KISZ politikai – nem szervezeti – hatása alá*”. Ennek kapcsán jegyzi meg: „*a tudományos diákkört összefogó, irányító koordináló ifjúsági egyesületek létrehozása célszerű*”.

Az 1970-es évek elején szaporodó diákformációk jobbára a KISZ-en kívül születtek, s a KISZ, pártbiztatásra igyekezett ezeknek utána menni. E formációk kétségkívül egyik leg-minőségibb és legtömegesebb példája a diákkör volt, ám a KISZ **egyesületet** is elképzelni tudó fantáziája nem kapott teret a megvalósításra. Az 1972 elején a MM-ben megszülető feljegyzés a TDK „rendező elveiről” nem az „egyesület”, hanem a KISZ-nek alárendelt Tudományos Diákköri Tanácsok modelljét dolgozta ki, amely aztán alapja lett az 1973-as miniszteri utasítást előkészítő tervezeteknek is.

Az MSZMP KB említett felsőoktatási állásfoglalása és tudománypolitikai irányelvei a Művelődési Minisztériumot ugyanis arra ösztönözték, hogy a diákkörök ügyében lépjen. Ennek formáját is megtalálták, amikor a diákkörökkel kapcsolatos, 1960 óta hatályos miniszteri rendelet helyett újat készítettek elő. Úgy látták miniszteriális körökben, hogy a TDK-munka ösztönzése, fellendítése elsősorban **jogszabály-módosítást** igényel.

Az 1972-ben formálódó miniszteri utasítás-tervezet és az ehhez csatolt „irányelvek” csupán szervezeti kérdéseket tárgyalt. Rendelkezik arról, hogy karonként Tudományos Diákköri Tanácsot kell létrehozni, amelybe a diákalelnököt és -titkárt a KISZ delegálja. Tanárelnökét a kar vezetője bízza meg. Az utasítás-tervezet „vonalasabbbra” sikerült, mint a KISZ KB elemzései és elvárásai. A „szocialista szakemberképzés” normája és a fizikai dolgozók gyermekeinek – sztereotip jelleggel megfogalmazott – előnyben részesítése a diák-

körökben, mint politikai cél – a KISZ-anyagokban már nem szerepelt, ám a felsőoktatás ügyeiben ekkor rámenősebbé váló párthatározatok szellemét tükrözve a miniszteri utasítás-tervezet, majd az utasítás is tartalmazza e „klasszikus” pártnormákat.

Az utasítástervezet rendelkezett az **Országos Tudományos Diákköri Tanács (OTDT)** megalakításáról is. Az *Irányelvek* szabályozta a diákkör létrehozásának lehetőségeit, a tagok felvételének feltételeit pedig a KISZ egyetértéséhez kötötte.

Az előzetes miniszteriális intézményi „egyeztetéseken” nem történt módosítás, ezért a megszülető 112/1973 (MK.8.) MM számú miniszteri utasítás az előzetes tervezetet és irányelveket változatlanul vette át.

Egy érdemi eredménye mindenesetre volt. Ugyan másfél év várakozás után, de megszületett az Országos Tudományos Diákköri Tanács, melynek elnöke az illetékes miniszterhelyettes lett. Egyébként az eddig kócos diákköri mozgalom e miniszteri utasítás után sem vált jólfésültté: mozgása, lüktetése kevésbé alkalmazkodott a finoman cizellált utasítás rendelkezéseire.

* * *

Ebben a diákköri mozgalomról szóló eszmecsereben az 1972 tavaszára összehívott X. jubileumi OTDK szekcióinak diák- és tanárrésztvevői is szerepet kaptak, amennyiben a miniszteri utasítástervezetet ott vitára bocsátották.

E tizedik konferencia-sorozat több új jegyet is mutat. Mindenekelőtt azt, hogy nem miniszteri rendelet, hanem a KISZ KB hirdette meg s vállalta megszervezését. Új vonás a figyelmes és jó szervezés, mely azt is jelzi, hogy az OTDK máig életben lévő gyakorlata itt kapott először átfogó és átgondolt rendszert. Kötelezően előírták például, hogy 1971. december 15-ig minden intézményben helyi konferenciákat kell szervezni, s ezek legjobb dolgozatai szerepelhetnek csak az országos konferenciákon. Megjelentek a nevezési lap, a beküldendő két dolgozat és rezümé, valamint a pontozás máig élő szempontjai. A X. konferenciát a „*Forradalmi Ifjúsági Napok*” (március 15.–április 4.) rendezvénysorozatába illesztették, s összekötötték a KISZ újjászervezésének 15. évfordulójával, illetve Petőfi születésének 150. évfordulójával, amelyet az 1972/73-as tanév fő eseményének terveztek.

A KISZ KB meg akarta mutatni, hogy az előző években kidolgozott koncepciójuk a gyakorlatban is kivitelezhető.

Erős előkészítő kampány indult: a tudományos társaságokat, szakmai folyóiratokat, napilapokat előzetesen tájékoztatták és felkérték a részvételre (pályatételek, különdíjak); a megnyitók és záróünnepségek magas rangú politikusok részvételével kerültek sorra. Az OTDK időpontjaiban és helyszínein zajlottak a KISZ által szervezett felsőoktatási művészeti fesztivál rendezvényei is, amelyek azonban – mint a konferencia értékelésekor ezt a szervezők bevallották – nem emelték az OTDK presztízsét, inkább elvonták a résztvevők figyelmét a konferenciákról.

A szakkonferenciákat nyolc intézmény szervezte (köztük egy főiskola, a nyíregyházi), a központi ünnepségeket a gödöllői egyetemen tartották meg. Külön figyelem fordult a marxizmus-leninizmus szekció felé, amely – a közgazdászok erejét mutatva – ekkor a

„Marxizmus-leninizmus és Közgazdasági Szekció” elnevezést kapta, jelezve persze azt is, hogy a közgazdasági diákkörök félig kibújtak a marxizmus-leninizmus köntöse alól. A kémiai (vegyész) és az orvosi szekció Debrecenben, a természettudományi Nyíregyházán, a társadalomtudományi az ELTE-n, a jogi szekció a JATE-n, a műszaki a Nehézipari Műszaki Egyetemen Miskolcon, az „élelmiszeripari és fagazdasági” szekció pedig Keszthelyen tartotta konferenciáit.

Pontos statisztikák is születtek, ezek közül az összegző adatokat érdemes megismerni. Nyolc szekcióban (szakkonferencia), 45 alszekcióban 928 dolgozatot mutattak be (1006 dolgozat érkezett), 1974 hallgató és 532 oktató vett részt az üléseken, valamint 27 külföldi hallgató.

Az országos hatóságok idejét látták annak is, hogy a kiemelkedő TDK-munkát illetve tanári tevékenységet kitüntetéssel ismerjék el: 29 különböző KISZ-kitüntetést, 31 oktatási-miniszteri kitüntetést, valamint 9 más minisztériumok által alapított kitüntetést adományoztak. Az országos és helyi sajtó bőséggel írt a rendezvényekről, ám kivételt éppen a KISZ lapja, a *Magyar Ifjúság* jelentett, ahol – az összefoglaló KISZ-es értékelés szerint – „teljes érdektelenség jelentkezett”.

E jubileumi OTDK-ról fennmaradt az MM Marxizmus-Leninizmus Oktatási Főosztály által készített zárójegyzőkönyv a gödöllői „marxizmus-leninizmus és közgazdaságtudományi szekció” munkájáról. Ilyen pontos összegzést más minisztériumi főosztályok nem igényeltek, ez a különleges főosztály azonban rövidebb pórázon, katonás fegyelemmel vezetve, irányította a hozzá tartozó tanszékeket.

A zárójelentés minden dolgozat címét, előadóját tartalmazza, külön elemzést ad az egyes alszekciókról, a díjazottak munkájának értékeléséről, a vitákról, a zsűrik tagjairól. Tanulságos e zárójelentés, mert korai példáját adja annak a későbbi tapasztalatnak, hogy a „marxizmus-leninizmus”-tanszékek egyre kevésbé ideologikus-apológetikus, s egyre inkább a szaktudományos kérdések felé fordultak.

A filozófiai szekcióban a természetfilozófiai, tudománytörténeti és tudományelméleti témák domináltak, a 22 dolgozat közül csupán kettő foglalkozott a „klasszikusok” gondolataival. A politikai gazdaságtani szekcióban az „új gazdasági mechanizmus” elindulásával összefüggő gazdasági problémák kaptak döntő figyelmet, a tudományos szocializmus alszekciót jelenkor-történeti dolgozatok uralták. A tizennégyből egyetlen dolgozat tárgyalt egy, az MSZMP 1956-os állásfoglalásával kapcsolatos témát.

Mindegyik alszekcióban figyelemre méltó a modern kori egyetemes történeti témák iránti érdeklődés. A szociológiai alszekcióban említésre méltó, hogy a vallásszociológiai témák (kis szekták) mellett konkrét szociológiai esettanulmányokat mutattak be a hallgatók. A zárójelentés mai olvasója meglepődve találkozhat mai közéleti szereplők neveivel (Demszky Gábor, Szekeres Imre, Krausz Tamás dolgozatokkal szerepelt, Pozsgay Imre pedig a szociológiai zsűri elnöke volt).

A zárójelentés végezetül sajnálatát fejezi ki amiatt is, hogy több nagy egyetem (ELTE TTK, JATE, agráregyetemek) egyetlen dolgozatot sem küldtek e szekció konferenciájára.

A X. OTDK záróünnepségén Polinszky Károly miniszterhelyettes értékelte a szekciókat azzal a törekvéssel, hogy a felsőoktatás filozófiáját is megfogalmazzza. A tudományos-technikai forradalom idején szerinte a magyar felsőoktatás feladata, hogy „*a nyitott gondolkodás képességét, a módszerek elsajátítását, a tudatos önművelődés képességét adja a hallgatóknak*”. Fontos tényezőnek látja azonban a diákoknál az ambíció, a hajlandóság, a tanulási igény tulajdonságait, a kis kutatói közösségek megszületését. A felsőoktatásból, mondja, száműzni kell „*a feudális módszereket*”. Demokratikus szellemű egyetemeket igényel, melyek a tudományos teljesítményt is fokozzák. A kutatóegyetemké a jövő Polinszky szerint, ám ehhez az idegennyelv-tanítás „megoldása” is szükséges, mondja. Végül ismertette a készülő miniszteri rendeletet és az „irányelvek” fő téziseit.

A X. jubileumi OTDK-tól azonban nemcsak az ugyanekkor rendezett felsőoktatási kulturális-művészeti fesztiválok vonták el a figyelmet. A pártközpontban elemzés készült a március 15-i „rendbontásokról”, amelyek aztán megismétlődtek *1973 tavaszán* is, amikor a XI. OTDK rendezvényeire került sor. Mindkét évben a Petőfi-szobor körül került sor tüntetésekre, „*Ki az oroszokkal! Szabad Magyar Sajtót! Szabadságot! 1848–1956*” jelszavakkal. A résztvevők fiatalok, döntően diákok és munkásfiatalok. Röpcédulák is megjelentek. A rendőrségi jelentések szerint az 1972. március 15-i események ellenségesebbek és agresszívebbek voltak, „nacionalista és szovjetellenes” tónussal. Ezek az új ellenzéki politikai mozgások azzal jártak, hogy az állambiztonsági szervek az OTDK rendezvényeit is szigorúbb ellenőrzés alá vonták – amint ezt a korabeli szervezők visszaemlékezéseikben említik.

A 70-es évek elejétől lehetünk ugyanis annak tanúi, hogy a diákköri tevékenység, elsősorban a társadalomtudományok területén legális lehetőséget adott-adhatott a „másképp-gondolkodók” és -gondolkodás megjelenítésére. A tudományos kutatás, a nemzetközi szakirodalom megismerésével együtt nemcsak új módszereket, de új eszméket, gondolatokat is hozott.

4. Diákkörök fénye és árnyéka

A diákköri mozgalom országos történetét kutatva feltűnő a forráshiány 1972 után. A KISZ-archívumban teljesen eltűntek az OTDK-ra vonatkozó témák és iratok, a művelődésügyi minisztériumi iratokban pedig igen esetlegesen található nyoma a diákkörökkel való foglalkozásnak. Az MSZMP-archívum pedig korábban sem tartalmazott konkrét iratokat a diákkörökről. Az alapvetően politikamentes diákkörök nem keltették fel a felső pártfórumok figyelmét.

E forráshiány oka a 112/1973-as miniszteri rendelet, amely – szakítva a korábbi gyakorlattal – egyértelműen állami feladattá tette a diákkörökkel való foglalkozást. A KISZ-archívumban ezért nincsenek iratok. A minisztérium viszont a mindenkori szervező intézmények feladatául szabta a megrendezett konferenciák anyagainak és a beérkezett dolgozatok egy példányának őrzését az intézmények könyvtáraiban. Ez azonban esetlegesen valósult csak meg.

Fő forrásunk ezért a *Felsőoktatási Szemle*, amely fennállása idején a 70-es években szentelt legtöbb figyelmet a TDK ügyeinek. Fontos forrást jelent az egyes konferenciák dolgozatainak kiadása, még akkor is, ha ezek publikálása erős esetlegességet mutat, valamint igen diszperz jellegű. A különböző felsőoktatási intézmények könyvtáraiban találhatunk nagy számban köteteket az *Acta Iuvenum* és a *Diákköri Füzetek* sorozataiban. Néhány egyetemi újság is gazdag forrást kínál. E tekintetben különösen a *Jövő Mérnöke* említendő. Am ezeknek a forrásoknak a döntő része az egyes szakmai bizottságok és szekció-konferenciák története számára kínál főként lehetőségeket.

* * *

Az 1972-es jubileumi X. konferenciát igen gyorsan, már 1973-ban követi a XI. OTDK. Ezt egy 1972 októberi főosztályvezetői értekezleten döntötték el. A fő ok politikai volt: így a következő, XII. OTDK 1975-re kerülhetett: „*Emellett szól az is – érvel az értekezletről készített feljegyzés –, hogy 1975-ben felszabadulásunk 30. évfordulóját ünnepeljük...*”

Tizenegy konferenciát terveztek. Az ünnepi megnyitóra és a Petőfi-emlékülésre Nyíregyházán került sor. Figyelemre méltó, hogy a tizenegy helyszínből hat főiskola volt! A másik újdonsága a XI. OTDK-nak, hogy önálló szekció-konferenciaként megszervezték a számítástechnikai (Kecskemét) valamint a „pedagógiai-pszichológiai-népművelés” szekciót és konferenciát a szegedi tanárképző főiskolán.

A számítástechnika önállósodása a műszaki főiskoláknak kívánt lehetőséget adni a TDK-ba való bekapcsolódáshoz, a pedagógiai szekciót pedig főképpen a tanárképző, tanítóképző, valamint óvónőképző főiskolák diákjai számára hozták létre. Továbbra is önálló maradt a kémiai konferencia (ELTE), de „kiszakadt” – immár véglegesen – a marxizmus-

leninizmus keretei közül a *közgazdaságtudományi* szekció, melyet a zalaegerszegi Pénzügyi és Számviteli Főiskolán rendeztek meg.

A minisztériumi szándék szerint csökkenteni kellett az országos konferenciákra érkező dolgozatok számát, jobb helyi kiválasztás eredményeként. A szervezésre – utójára – „országos előkészítő bizottság” alakult, később ezt a létrejött OTDT váltotta fel.

Az intézmények azonban nem teljesítették a minisztériumi szándékot, így „a vártnál több” dolgozat érkezett. Az 1972. március 15-i pesti „zavargások”-ban manifesztálódó nemzeti érzésre és szovjet-ellenességre válaszul a rendezők Nyíregyházán a Petőfi-szobornál szerveztek – jó távol Budapeستől – ünnepséget, ám ez a pesti tüntetések intenzitását nem befolyásolta.

A szervezők elbizonytalanodására és aggodalmaira utalt, hogy úgy döntöttek, nem szerveznek központi záróülést Szegeden – ahogy ezt eredetileg tervezték.

A XII. OTDK előtt alakították meg az Országos Tudományos Diákköri Tanácsot (OTDT) Garamvölgyi Károly miniszterhelyettes elnökletével. Helyet kaptak benne a társmisztériumok képviselői, és az intézmények TDK-felelősei és néhány külső tudományos intézmény képviselői. Az 1975-ös konferenciát már az OTDT hirdette és szervezte meg.

A korábbi konferenciákhoz képest nagyságrenddel nagyobb létszámú dolgozat érkezett. Új szekcióként, önálló konferenciával jelentkezett az *oktatástechnika*, a tanító-, óvónő- és tanárképző főiskolák hallgatóinak lehetőségeit tágítva erőteljesen. Tulajdonképpen e XII. OTDK-nak is igyekeztek jubileumi jelleget adni, hiszen 1955-ben tartották az első OTDK-t!

A korábbiakhoz képest is nagy létszámú dolgozatot küldtek be az intézmények. 12 szekció 120 alszekciójában **kétezer** beérkezett dolgozathoz 1800 dolgozatot be is mutattak – csaknem háromezer hallgató munkáját. E számok arra utaltak, hogy – minisztériumi becslések szerint legalábbis – a felsőoktatásban tanuló nappali tagozatos hallgatók 20–30%-a (intézményenként változó arányban) kapcsolódott a diákkörökhöz valamilyen módon. Az OM illetékes főosztálya ezért arra a következtetésre jutott, hogy „*felül kell vizsgálni a szekciók számát, és ahol szükséges, tovább kell bontani*”, valamint felvetette, hogy „*meg kell határozni az intézményenként beküldhető dolgozatok számát*”.

Abban is az ekkor formálódó közvélekedést fejezte ki az OM véleménye, hogy az országos konferenciák elvesztették szakmai jellegüket és „versenypályákká” váltak. A bírálóbizottságokban felerősödő intézményi rivalizálást is érzékelve az OM **független szakértői bizottságot** javasolt létrehozni, s felvetette, hogy a szekció-konferenciát rendező intézmény könyvtára kötelességként őrizze meg a felolvasott dolgozatokat, a munkákat pedig legalább bibliográfia formájában tegyék ismertté.

Érzékelhetően nőtt a társadalmi érdeklődés. Csaknem 300 üzem, gazdaság, intézmény ajánlott fel különdíjakat, gyaníthatóan persze politikai nyomásra, hiszen a politikai évforduló, 1945 megünneplése volt a tét.

A gigantikussá vált rendezvénysorozat több tanulságot is kínált. „Kritikus határt ért el” a résztvevők nagy száma miatt, amikor egy-egy konferencia megszervezése, lebonyolítása már komoly gondot okozott, s éppen a rendező felsőoktatási intézmények hallgatói szorultak ki a konferenciákról – mint érdeklődők. A bírálati szempontok viszont egységessé váltak, a szekciók programfüzetei előzetesen közölték a felolvasandó dolgozatok rezüméit.

Komoly figyelmet fordítottak a díjazásra: 110 hallgató kapott fődíjat, 400 pedig különdíjat – lényegében a résztvevők csaknem egyharmada díjazott lett –, beállítva a ma is létező arányokat.

Politikai jellegű kritikai megjegyzés az OM részéről egyetlen egy volt: „*egyek szekciókban (pl. a társadalomtudományiban) kevés volt az olyan dolgozat, amely történelmileg elemezte egy-egy területen a felszabadulásunk óta eltelt időszakot*”.

A „tömegesedés” folyamata tovább folytatódott a XIII. OTDK rendezvényein 1977-ben. Tanulmányképpen közreadjuk az OM által összeállított, igen beszédes táblázatot.

	Marxizmus-leninizmus	Társadalomtudomány	Pedagógia-Pszichológia-Közművelődés	Oktatástechnika	Állam- és jogtudomány	Közgazdaságtudomány	Természettudomány	Orvostudomány	Mezőgazd.-élelmiszer és fagazd. tudomány	Műszaki tudományok	Kémia	Számítástechnika	Összesen
Tudományegyetemek	69	185	33	1	52	57	161	–	1	–	45	15	619
Műszaki egyetemek	19	–	3	–	–	1	3	–	–	204	41	20	291
Műszaki főiskolák	13	–	5	2	–	9	–	–	1	85	2	24	141
Agrártudományi egyetemek	16	–	3	–	–	4	7	–	63	20	11	–	124
Agrártudományi főiskolák	2	–	1	–	–	–	2	–	35	–	–	1	41
Orvostudományi egyetemek	23	–	–	–	–	–	2	95	–	–	–	–	120
Gazdasági főiskolák	8	–	–	–	–	55	3	–	9	–	1	3	79
Katonai főiskolák	1	–	13	5	2	–	–	–	–	–	–	–	21
Művészeti főiskolák	3	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	3
Tanárképző főiskolák	3	62	112	24	–	–	32	–	2	–	2	2	239
Tanító- és óvóképzők	7	20	102	9	–	–	1	–	–	–	–	–	139
Mindösszesen	164	267	272	41	54	126	211	95	111	309	102	65	1817

A negyedik évtizedébe lépő diákköri mozgalomnak továbbra is a tudományegyetemek, az agrár- és orvostudományi egyetemek a pillérei. A tanárképző főiskolák legalábbis számszerű felzárkózását a pedagógiai szekció tette lehetővé, de azt is látni kell, hogy társadalom- és természettudományi dolgozataik száma is nőtt. A tanító- és óvóképzők főként a pedagógiai szekció lehetőségeivel éltek, s az is látszik, hogy az oktatástechnika szekció megteremtése nem hozott átütő sikert – csak a tanárképző főiskolák éltek lehetőségeivel, jelezve talán a tanárképző lobby erős minisztériumi befolyását, és bizonyos pedagógiai divatirányokat is. A művészeti és katonai főiskolák megjelenése is új elem az 1970-es évek végén.

A díjazás valamilyen jutalomhullássá vált ezen a konferencián: a 125 fődíj mellett 741 dolgozat részesült különdíjban, az összes dolgozat 48%-a.

Több mozzanat utalt az országos konferenciák mennyiségi növekedésével kapcsolatos torzulásokra. A megnövekedett dolgozatszám korlátozta-csökkenette a megvitatásra szánt időt, olykor lehetetlenné is tette azt az időhiány miatt. A vitafórum helyett a verseny-elem előtérbe kerülése felfokozta az intézményi rivalizálást, amely a pontozás tökéletlensége miatt erős szubjektivitást és a sportszerűség hiányát is magával hozta. Ezzel volt kapcsolatos, hogy a diákkörök „kör” jellege sokhelyütt megszűnt, illetve kizárólag a **dolgozatkészítésre** korlátozódott, s alibit kínált a dolgozatok országos verseny-

ken való indulásához. Sok dolgozat esetében pedig erős gyanú merült fel a tanári „túlsegítést” illetően.

A feszültségek és torzulások egyik fő oka a korabeli elemzések szerint a szekcióbesorolásban volt keresendő: néhány szekció-konferencia ugyanis rendkívül nagyra nőtt. Az is ki-tűnt, hogy az OTDT megszületése sem segített a diákköri mozgalom irányításának és eljára-rási rendjének egységesítésében, mert az intézményi diákköri tanácsok és az OTDT közt hi-ányzott egy közbülső szakmai integráló szint és testület. Azon kívül az OTDT igen ritkán ülésezett. Ezért 1977 után állásfoglalás született az OTDT állandó szakbizottságainak létrehozásáról, amelyben minden érdekelt intézmény képviselője helyet kapott. Ezek lettek vol-na felelősei a szekció-konferenciák lebonyolításának. Az operatív ügyek szervezését pedig 1978-tól az OTDT Titkárságának szerepében az OM **Tudományszervezési és Informati-kai Intézete** vette át. 1979–80-tól az OM Tudományos Diákköri Munkabizottságot is mű-ködtetett.

Az OTDT szerepének, feladatainak megfogalmazása, helyének keresése persze tovább tartott: „*az irányelveknek, a diákköri munka koncepciójának kidolgozását, elvi koordináci-ót és irányítást*” vártak tőle az intézmények. A szakbizottságok létrehozásának igénye mel-lett felmerült a hatékonyabb minisztériumok közötti **ágazati együttműködés** fejlesztésé-nek szükségessége is, mint az országos konferenciák sikeres lebonyolításának másik fontos feltétele. Hangsúlyval vetődött fel a diákköri mozgalom és a konferenciák **finanszírozásá-nak** megoldatlansága is, amely ilyen nagyságrendeknél már komoly kiadást jelentett az összes intézménynek és a szervezőknek is.

A XIII. OTDK kapcsán jelenik meg először egy igen fontos új elem: a **szakkollégiumok** megszervezésével a hagyományos diákkörök mellett ezek is műhelyei lesznek a hall-gatói tudományos munkának, e tekintetben igen széles bázisú és sokszínű tevékenységet mutatva fel. A pesti és szegedi Eötvös Kollégium mellett konkrétan a Rajk László Szakkol-légium említődött a műszaki egyetemi kollégiumok ilyen törekvései mellett.

Az XIV. OTDK-ról (1979) nem áll rendelkezésünkre összesítő anyag, sem a központi hatóságoknál, sem a KISZ KB-nál nem leltük ilyen források nyomát. Egyes szekció-konfe-renciákról a *Felsőoktatási Szemle*, másokról néhány egyetemen kiadott *Diákköri Közlemé-nyek* és *Acta Iuvenum* ad információkat. Ezekből kitűnik, hogy ezen OTDK nagyságrendje és a korábban felmerült problémák hasonlóak voltak az előzőekhez. Szemmel látható volt, hogy a tömegmozgalommá vált diákköri mozgalom stabilabb szervezeti infrastruktúrát és állandó, elkülönült pénzügyi forrásokat igényelt.

Megfigyelhető, hogy az intézmények maguk is igyekeznek új szabályzatokkal, új kez-deményezésekkel és **kiadványokkal** biztosítani, hogy a kétségtelenül nekilendülő diák-tu-dós ambíciók megfelelő feltételek között, sikeres és eredményes munkában teljesülhesse-nek ki. Ebben az évtizedben az egyetemek, főiskolák évkönyveiben komoly fejezetekké váltak a diákköri tevékenységről szóló részek. A *Felsőoktatási Szemle* és a felsőoktatási di-ákújságok jó tükrői ennek a sistergő-kreatívan élénk TDK-életnek, ahogy az egyetemi könyvtárak katalógusaiban is erről az évtizedről már rendkívül sok kiadványt találhatunk az OTDK címszavaknál.

Ebből a periódusból két írást kívánok ismertetni az 1970-es évek második feléből, mert úgy gondolom, hogy – ha különböző látószögből is – jól érzékeltethetik a diákköri munka helyzetét, lényegét, de problémáit is. Leindler László matematikus, egyetemi tanár (FSz. 1977. 1. sz.) egészen poetikus emelkedettséggel ír a diákköri tevékenység lényegéről, en-nek emberi oldaláról. Miközben az egyetemi oktatás egészének lényege „*bizonyos szintű*

tudományos szemlélet kialakítása, a tudományos munka legalapvetőbb módszereinek megismertetése”, de ez nem fejeződik/fejeződhet be az egyetemi tanulmányokkal, ezért „*a hallgatókba az önképzés képességét és igényét bele kell oltani*” – írja. Ebben van Leindler szerint a diákköröknek kiemelkedő a szerepe, mert itt lehet e képességeket-készségeket legkorábban megszerezni. A diákkör a matematikus professzor számára az **önkéntesség** színtere, a **szép**, az **érdekes**, az **értékes** megszületésének műhelye, ahol a munka egyben **öröm**, és az **első alkotás** varázslata.

Leindler a kutatóvá válás három stációját is megfogalmazza a diákkörök számára. Az elsőben egy más által felvetett problémát a diák segítségével old meg. A másodikban ismert problémát már segítség nélkül old meg a hallgató. A kutatóvá válás harmadik stációjában a diák már maga vesz észre, vet fel és old meg új problémákat.

E fejlődési pályán Leindler professzor nélkülözhetetlennek tartja az idegen nyelvek ismeretét, s erre a diákkörök fakultatív intenzív nyelvtanfolyamokat is szervezhetnének – javasolja. Az írás középpontjában a **lemondást**, a **kitartást** és **tartós bátorságot** igénylő **munka** dicsérete áll, amely ugyanakkor a kiemelkedő tudósok körül kialakult serkentő, őszinte légkör „varázslatos” ereje iránt fogékony hallgatókból hosszabb távon a tudományos iskolák megszületésének záloga is, ahol „a szeretett, kutatott téma szépségei” is feltáruhnak. Egyfelől az **optimizmus**, a **hit**, a **tiszta fej**, az **eredetiség**, a **tehetség** a hívószavai e diákköri hitvallásnak, másfelől pedig a **rendszeres tanulás**, a **mindennapi aprómunka**, az **irodalmazás**.

Az írás részletes ismertetésekor úgy véljük, ez nemcsak a szegedi matematikai iskola filozófiáját, emberi tudósi alapállását segít feltárni, de a diákköri munkával kapcsolatos általános tanári-tudósi magatartást és hitvallást is, ami e mozgalom **mélyalapjaként** épül/épült ki a felsőoktatásban.

A diákkörök által felvetett problémákra figyel Füstöss László műszaki egyetemi adjunktus írása (FSz. 1977. 1. sz.). A tanulmány szerint az a látszat, hogy a diákköri mozgalom a **felsőoktatási** tevékenység „**erős pontja**”. Füstöss azonban kételyének ad hangot, illetve legalábbis szükségesnek tartja felvetni: a TDK-munka lehet, hogy inkább az önállóságot korlátozó egyetemi oktató munka egyfajta **fakultatív korrekciója**, vagy talán az **elitképzés** műhelye? Azt is fontosnak tartja újragondolni, hogy a TDK-munkában részt vevő 10-15% hallgató, s a 3-5% körüli dolgozattal befejeződő diákköri munka sikernek minősíthető-e?!

Füstöss alapélménye az, hogy a „*modern oktatóüzem sokat tesz a hallgatói szabadság ellen a szabadság elleni harc címén*”, gyakran „*fel sem csillantja vagy egyenesen ki is öli a kutatásban való örömet*”.

„*Szokás úgy érvelni, hogy kevés kutatóra, de sok fegyelmezett mérnökre van szükség*”, folytatja, leszögezve: „*A rátalálás élményét, a saját eredmény örömet azonban senkitől sem szabad megtagadni. Manapság a közepesekkel, elégségesekkel jutalmazott többségnek a túlélés kétes eleme jut csak, és sokszor az egyetem utáni évekre marad az önbizalom rehabilitációja*”.

Füstöss a hallgatói többség diákköri munka iránti érdektelenségét ebből a helyzetből vezeti le, s a kreatív, önálló munkának az egész egyetemi oktatásban való megjelenését igényli, amit a választható pályázati témák bősége, a tanszéki elszigeteltségen túllépő téma-szemlélet adhat meg. Ha jól értjük a szerző álláspontját, ő valójában az egész felsőoktatás „diákkörösítését” szorgalmazná. Ehhez persze, s ezt világosan látja, másfajta feltételrendszerre lenne szükség, hiszen ma a diákkörök is csak „*az oktatók maradék teherbírásának, nevelői*

lelkiismeretének kegyelemkenyerén élnek” – írja. – „Nagyobb oktatói létszámra és több hallgatói laboratóriumra lenne mindehhez szükség” – vonja le a következtetést a szerző.

Az érdekes az, hogy Leindler László és Füstöss László alapállása azonos vagy hasonló, csupán a látószögük más: Leindler a diákkör fényét, Füstöss az árnyékát mutatja be.

* * *

Az 1970-es években a nemzetközi egyetemi kapcsolatokban megjelentek a diákköri kapcsolatok is. Ez jobbára a szocialista országok felsőoktatása között épült, mint ezt például két nemzetközi diákköri **hegesztési** konferencia jelezte, amelyeken kicsiny magyar diákcsoport is részt vett. De például az 1975/76-os tanévben az ELTE diákkörei **nemzetközi matematikai konferenciát** rendeztek. Ide sorolható a DOTE idegen nyelvű diákkonferenciája is. Ám a Magyarországon rendezett legnagyobb ilyen rendezvényt a KISZ KB szervezte 1976 őszén, október 26–31. között Pécsen, miután 1975 májusában Moszkvában egy nemzetközi diáktalálkozón erről megállapodtak.

Ez a szocialista országok Első Nemzetközi Diákköri Konferenciája volt. Öt társadalomtudományi (marxizmus-leninizmus, közgazdasági, jogi, történelem, pedagógia-oktatás-technika) és hat természettudományi (alkalmazott matematika, kémia, orvosi, élelmiszer-fagazdasági, műszaki és környezetvédelmi) szekciót szerveztek, munkanyelve az orosz és a magyar volt.

Az egyes országokat 8-18 fős delegációk képviselték, több szocialista ország azonban nem küldött képviselőket (Kuba, Románia, Vietnam). Magyar részről minden szekcióban egy, illetve két hallgató vett részt előadással. A dolgozatok témái igen kimódoltak és protokolláris jellegűek voltak.

A KISZ KB szándéka az volt, hogy minden két évben kerüljön sor ilyen rendezvényre, amelyen előre meghirdetett pályatételekre írott dolgozatokkal lehetett volna részt venni. Erre az eltervezett másodikra (1978) azonban már nem került sor.

Kitűnt azonban, hogy a KISZ KB azon terve, mely valamilyen, az OM-mel rivalizáló nemzetközi diákköri formációt kívánt létrehozni és működtetni, nem volt életképes.

5. Diákkör mint önkormányzat

Az 1980-as évekre nyilvánvalóvá vált, hogy a magyar tudományos diákkörök igen sokszínű mozgalmat alkotnak, ahol a szakma és a tudományterület, valamint a felsőoktatási intézmények és tanszékek sajátosságai, a diákkörök hagyományai, a vezető oktatók emberitudoosi habitusa, a diákkört alkotó hallgatók felkészültsége, a diákvezetők egyéni tulajdonságai alakították a helyi diákköri mozgalom jellegzetességeit. Ahogy egy korabeli feljegyzés (1983) írja: *„A tudományos diákkörök általában laza és sokszínű szervezetet alkotnak a nagyobb intézményeken belül, ugyanakkor valamennyi képzési forma közül többnyire ezt tartják a tanárok és a diákok is a leghatékonyabbnak, amely legelőbb kapcsolatban van a szakmai és a tudományos gyakorlattal”*.

A diákok aktív, ambíciózus, jól tanuló és eredményekre törekvő rétege található itt meg, amely – s ez közhelyként ismétlődik a különböző feljegyzésekben, tanulmányokban – *„a legfontosabb bázisa a tudományos utánpótlás és a szakmai elit nevelésének”*.

Mindazonáltal, az 1960–70-es évekhez képest a diákkörök új egyetemi-főiskolai környezetben tevékenykedtek az 1980-as években. Ahogy a felsőoktatásban a kötelező kurzusok mellett egyre nagyobb helyet és teret kaptak a szabadon választható speciális kurzusok és -kollégiumok, a főszakokhoz kapcsolódó speciális képzési formák és a „C-szakok”, a szakkollégiumok, ezek határai összeérnek, vagy olykor össze is mosódnak a diákkörével, hiszen ezek a „mozgásformák” a diákkörök mellett és ahhoz hasonlóan szintén a hallgatói érdeklődés, a többlet-ismeretek elsajátítása, az elmélyülés, az új kutatói módszerek és megközelítések lehetőségeit nyújtották a diákfiataloknak, valamint az oktatóiknak is. Gyakran egy-egy „speckoll” vagy „specképzés” is tudományos műhelyként működik, s a (diákköri) dolgozatkészítés színtere is.

Az egyes tudományos diákkörök működési rendje is igen eltérő. Van ahol a „kör” jelleg a domináns, ahol heti rendszerességgel jönnek össze, sajátos klubként: kulturális- vagy szakmai, esetleg politikai téma vitája, vagy közös sportolás, kirándulás céljából. Másutt fél-évente csak egyszer-kétszer találkoznak a tagok az egyéni-tutori munkával elkészült tanulmányok megvitatására; vannak diákkörök, melyek az irodalmazás, a szisztematikus tájékozódás fórumai (folyóiratfigyelés, előadások), másutt a **gyűjtés** (néprajz, nyelvészet, régészet) közös programjai lesznek építőkövei a szakmai közösségeknek – ám jobbára mindennél a magas szinten felkészült, olykor karizmatikus oktatót látjuk e tevékenységek epicentrumában. Megfigyelhető az is, hogy – legalábbis forrásaink szerint – ez időben e diákkörök jobban kapcsolódtak a tanszéki kutatásokhoz, mint korábban.

A diákkörösök aránya a 80-as évtizedben igen eltérő az egyes intézményekben: 5–35% a két szélső határ forrásaink szerint.

Ebben az évtizedben megszorodtak a diákkörös produktumokat közreadó publikációk és sorozatok. Ennek lendületet a XV. OTDK-t követően a Tudományszervezési és Informatikai Intézet által kiadott három kötetes *„Díjnyertes Diákköri Dolgozatok”* (1981) adott, ám e diákköri publikációs lendületnek – ma már látni – megvolt a maga árnyoldala is: némiképpen „ifjúsági irodalomként” a szakma periferiáján vagy azon kívül maradtak legtöbb esetben, a tudományos közélet számára jobbára ismeretlenül.

Ha az 1970-es évek második felében megfogalmazódhatott az a vélemény, hogy az országos diákköri mozgalom lehetőségeinek határához, egy küszöbhez vagy plafonhoz érkezett – legalábbis mennyiségi, szervezeti értelemben –, akkor azt mondhatjuk, hogy a 80-as évtizedben a TDK-mozgalom e határt túllépte, elsodorta vagy, hogy folytassuk a hasonlatot, áttörte e plafont.

Az 1980-as évek első felének OTDK-adatai jól illusztrálják ezt, különösen akkor, ha összevetjük az 1991-es adatokkal, amely évben rendezett OTDK már jelzi az OTDT-nek és szakmai bizottságainak ama szándékát, hogy szigorúbb, következetesebb, igényesebb normák alapján az országos diákköri konferenciákat a **szervezhetőség és lebonyolíthatóság** határai között tartsák. A mennyiségi csúcst 1983, amikor 2762 dolgozatot nyújtottak be a diákkörök, és 1985, amikor az elfogadott és felolvasott dolgozatok száma is jelentősen túllépte a kétezret.

szekció	konferenciák			
	XV. 1981	XVI. 1983	XVII. 1985	XVIII. 1987
természettudományok	261	241	246	184
műszaki tudományok	416	311	315	158
orvostudomány	169	164	157	100
agrár- és élelmiszertudományok	145	162	164	137
társadalomtudományi	170	127	163	177
pedagógia-pszichológia-közművelődés	250	175	200	147
állam- és jogtudományok	72	73	90	49*
humán tudományok	358	257	322	266
közgazdaságtudományi	196	173	157	102
kémiai tudományok	120	123	105	86
számítástechnikai (informatika)	47	40	48	49
oktatástechnika, tantárgypedagógia	184	159	184	111
összesen	2388	2005	2151	1517

*1993-as adat

Ezeknek az adatoknak a valódi dimenzióit természetesen akkor érzékelhetjük, ha ismerjük ezekben az években a nappali tagozatos hallgatók összlétszámát a magyar felsőoktatásban. Az 1980-as évtized első éveiben ez a létszám lényegében stagnált – egyébként 1975-től kezdődően. Az 1980/81-es tanévben 64.057 hallgató járt egyetemre, s ez a szám csak enyhén csökkent 1984 végéig 62.944 főre. (F. Sz. 1985, 7–8. szám, 39. old.). Ha ebből kivesszük az első- és másodéves hallgatókat, és kb. 35–38.000 felsőssel számolunk, láthatjuk a TDK valódi dimenzióit.

A 80-as évek elejének országos konferenciáit ezért is erős feszültségek terhelték: főképpen lebonyolítási és értékelési módja miatt, de más részletkérdésekben is tanúi lehetünk heves vitáknak és összeütközéseknek. Leglátványosabb eseményt az jelentett, amikor például a XIV. OTDK közgazdász szekciójának nyitótülésén 24 hallgató – tiltakozva az alszekcióbeosztás ellen – levélben vonta vissza dolgozatát.

Alighanem igaza van azonban – legalább is részben – a Tudományszervezési és Informatikai Intézet feljegyzésének, amikor a diákköri konferenciákon kibuggyanó feszültségek, viszályok okát keresve a következőket írja (1984): *„Az országos konferencia rendezési elvei és módszerei közül az utóbbi néhány évben lezajlott viták egy része a hazai tudományos élet zavarainak lecsapódásából fakadt. Akadnak tanárok, akik a diákkör fórumát is felhasználják viták és a rivalizálás indirekt folytatására, amelyekben néha a diákkörös hallgatókon csattant az ostor”*. Ez a megjegyzés persze a későbbi éveket illetően is helytálló lehetett volna.

Az OTDT eredeti összetételében nem volt képes kezelni e kérdéseket, sem a gyors növekedésből adódó feszültségeket és megoldandó feladatokat. Harmincöt fős reprezentatív szerv volt, melyben tizennyolcan a főhatóságokat képviselték, akiknek kevés közvetlen köztük volt a diákköri mozgalomhoz. A fennmaradó 17 tag, akik **egyéni jogon** képviselték a felsőoktatást, nem lehettek operatív szempontból hatékonyak, mert nem voltak intézményes kötődéseik.

1985 elején új alapokon szervezték újjá az OTDT-t, melyben a formálódó szakmai bizottságok oktató- és hallgató képviselői, valamint más felsőoktatási képviselők kétharmados arányban voltak jelen. Először három-, majd ötfős operatív vezetőség vitte az ügyeket. *„Az új tanács önkormányzati és képviselői elv szerint épült fel”* – írja egy feljegyzés. Elnöke Eörsi Gyula jogászprofesszor, titkára pedig Németh András lett. Társelnökként ugyan a kor politikai etikettjének megfelelően a KISZ KB felsőoktatásért felelős titkára, Nagy Imre lett, aki azonban már a keményvonalas Maróthy Lászlóval záruló korszak után a nyitott, útkereső KISZ-es vezetők közé tartozott.

Ekkor jött létre a KISZ KB-hez kapcsolódóan egy másik fórum, amely a diákköri mozgalom ügyeiben meghatározó tényező lett: az Egyetemi és Főiskolai Tanács (ETF), melyet dinamikus fiatal oktatókból és hallgatókból hoztak létre.

A KISZ érdekvédelmi jellegének erősödésével szerveződtek meg a KISZ országos rétegtanácsai, s ezek egyikeként az EFT, amely igen gyorsan létrehozta TDK-munkabizottságát. E munkabizottság tagjainak többsége maga is nagy tapasztalattal és terepismerettel rendelkező diákkörös és/vagy diákkörvezető oktató volt; elkötelezettek a diákköri mozgalom mellett, akik a korábbi TDK–KISZ kapcsolatot, mely elsősorban az alávétetés és politikai ellenőrzés szándékait jelentette, **újra kívánták értelmezni**, túllépve a korábbi rivalizálás periódusán. Ez az új helyzet lehetővé tette azt is, hogy a EFT munkabizottságának tagjai szerepet vállaljanak az OTDT testületében és munkájában.

Az, hogy 1984–85-ben határozott változások zajlottak le a „csúcson”, minden bizonnyal az 1983-as, XVI. OTDK-val függ össze. 1982-ben ugyanis az OTDT, amikor meghirdette a XVI. OTDK-t, hozott néhány fontos és nagy vitát kiváltó határozatot. Az egyik arról szólt, hogy – a korábbi vitákban markánsan megjelenő véleménynek érvényt kívánván szerezni – *„az intézményi TDK konferenciák legyenek minél több pályamunka bemutatásának színterei, ahol az egy intézményen belüli összehasonlítás és sorbaállítás alapján a jutalmazás lényeges szempont legyen...”*, másfelől viszont a XVI. OTDK *„legyen fórum a tudományos eredmények széleskörű megvitatására, ahol díjak nem kerülnek kiosztásra”*. (kiemelés tőlem, AÁ). Ezzel ugyan sokan nem értettek egyet, s az *Egyetemi Lapok*ban komoly vita is indult erről. Végül azonban, ha kísérleti jelleggel is, de így bonyolították le a XVI. OTDK-t. A próba azonban kudarcot vallott.

Az OTDT azon szándéka sem teljesült, mely az intézményi konferenciákra helyezte a hangsúlyt, így akarván csökkenteni az OTDK-n felolvasott dolgozatok számát, több időt

hagyva a szakmai vitákra. Mint korábban említettük, 2700-nál több dolgozat érkezett, s a korábbiakhoz képest igen szigorú előzsűrizés után is még 2000-nél több dolgozatot mutatnak be (volt alszekció, ahol 57 dolgozatot nem javasoltak felolvasásra). Az OTDT másik állásfoglalása arról szól, hogy a XVI. konferencia minden szekciójában indítsanak nyilvános vitát az OTDT-ről, a diákkörök jövőjéről a javítás lehetséges módozatairól. Az OTDT javaslatokat várt. Kezdeményezése nyomán széles, heves, nyílt viták zajlottak a XVI. OTDK szekcióiban, amelyek persze az egész felsőoktatás gondjait is érintették.

Meglepően sok javaslat foglalkozott a TDK-s tanárok problémáival: a javaslatok arra utalnak, hogy ezt a munkát – a frázisokon túl – az egyetemek, főiskolák valójában nem ismerték el.

Másik téma-csomópont a TDK-s munka elismerése a diákok esetében (külföldi ösztöndíjak, szakdolgozatok, órákedvezmény, stb.). A harmadik témacsoport pedig pénzügyi, finanszírozási gondokat, kénokat tárt fel.

Határozottan fogalmazódott meg az is, hogy az egyetemi KISZ „*kevés figyelmet fordít a diákkörökre*”, s meglehetősen elmarasztaló általános vélekedés rajzolódott ki a KISZ egészéről. A zsűrik egységes értékelésének hiánya „*ösi*” problémaként, újra előjött.

Sokan nem értettek egyet azzal sem, hogy a diákkörökön kívüli formációkban (speckoll, szakkollégium) született dolgozatok megjelenését korlátozták vagy akadályozták a TDK-konferenciákon.

Új követelményként jelent meg a vitákban, hogy a művészeti és egyházi főiskolák előtt is nyissák meg az OTDK fórumait.

Igény fogalmazódott meg egy **országos tudományos diákköri folyóirat** létrehozásáról is, többen pedig **új alszekciók létrehozását** sürgették (politológia, művészettörténet, stb.). Felvetődött az is: legyen/lehessen **idegen nyelvű felolvasásra is mód**, s javaslat érkezett a TDK-munkát segítő tanárok számára adható kitüntetés (emlékérem) alapításáról.

Azt is rögzíthetjük, hogy valójában e viták következtében formálódtak ki a **szakmai bizottságok** ma is meglévő feladat- és szerepkörei. Ahogy az OM Tudománypolitikai és Informatikai Intézetének XVI. OTDK-ról készített részletes összefoglalója megfogalmazta: „*Az egyes szekciókat gondozó szakmai-tudományos testületek a jövőben az OTDT szakmai bizottságaiként működjenek. Legyen feladatuk – az OTDK szekcióülésein túl – az adott szakterület egész tudományos diákköri tevékenységének folyamatos segítése.*”

Nem lehet azt mondani, hogy a felvetett kérdések újdonságként hatottak vagy hathattak volna. Jobbára régi, akut ügyek-gondok jöttek elő: hatásukat azonban fokozta, hogy széles, nyílt vitákban, több ezer (tanár–diák) résztvevővel fogalmazódtak meg.

Volt a felvetődött témáknak egy másik csoportja is. A többség elutasította az OTDT-jutalmazást megszüntető javaslatát, s azt is, hogy korlátozni akarják az országos konferenciákra beküldött dolgozatok számát.

S ha a következő éveket nézzük, láthatjuk, hogy e vitákon felvetett javaslatok legtöbbje vagy megvalósult, vagy megvalósítására kísérlet történt.

A KISZ EFT TDK-munkabizottsága is megtárgyalta az előbbieken ismertetett jelentést, amely az OM számára készült. Bár elfogadta a jelentést, több megjegyzést fűzött ennek megállapításaihoz és javaslataihoz. Egyetértett például azzal a Tudományszervezési és Informatikai Intézet által megfogalmazott javaslattal, mely a TDK „intézményesítésére” irányuló törekvéseket bírálja, s maga is a „mozgalmi jelleg” fenntartását támogatta. De a „jelleg” dolgában is markánsan fogalmazott az EFT, amikor a TDK „elitképző” szerepét tartotta kiemelendőnek, miközben úgy látta, hogy a „*Jelentés*”-ben említett jelenségtől, amely az oktatói-szakmai konfliktusok OTDK-ra való beszüremkedését említi, nem kell féltetni a diákokat, mert azok (ti. a hallgatók) „*ezzel is pontosabb képet kaphatnak a tudományos élet »mindennapjairól.*”

Ugyanakkor a „*Jelentés*”-nél keményebben fogalmazott az EFT a pénzügyi kérdésekben. Az EFT szerint az OTDK-nak saját pénzalappal kell rendelkeznie. Ez egyébként a XVI. OTDK-n már súlyos kérdéssé és problémává vált, sok szervező intézmény számára ugyanis elviselhetetlen megterhelést jelentett a konferencia. Az akkori pénzügyi feltételek között ugyanis a XVI. OTDK igen komoly összegbe került, ha az 1985-ös esztendő árarányait is tekintetbe vesszük. Az MM által központilag finanszírozott reggeli normatívája például 8,52 Ft/fő, az ebéd és vacsora hallgatókat terhelő része pedig 14,40 illetve 10,40 Ft volt.

A 12 szekció összköltségét tekintve:

béralap:	44 048,00
személyi kiadás:	685 966,80
készletbeszerzés:	185 247,30
szolgáltatás:	422 581,84
összesen:	1 337 843,94

Miközben a tanárok jó része ingyen, pedagógusi-tudósi elhivatottságból vett részt az OTDK munkájában szervezőként, zsűritagként, témavezetőként.

Az EFT a „*Jelentés*”-nél szigorúbb a XVI. OTDK lebonyolításának minősítésében is: *Az „egységes irányelvek ellenére sem sikerült ezek egységes értelmezését, érvényesítését az egyes szekciórendezvényeken, de az intézményi házi konferenciákon sem elérni. Az előkészítő munkálatok késedelme bizonytalanságot, olykor kapkodást, a szervezési feladatok összesűrűsödését idézte elő, plusz terheket rótt a rendezőkre, résztvevőkre. A költségtérítési hiányok utólagos pótlása pedig hátrányosan érintette az EüM és a MÉM tárcához tartozó intézményeket”* – írja a jelentés.

A magyar tudományos diákköri mozgalom történetét író kutató-történész itt szükségesnek látja megszakítani egy pillanatra az elbeszélés menetét és gyakorló szakmai bizottsági elnökként, három OTDK szervezőjeként, kitekintve cédulái mögül, annak a gyanújának ad kifejezést, hogy az EFT által kritikailag említett jelenségek – bárha jogosak és valóságosak – talán az OTDK-k lényegéhez tartoznak. Ugyanis bármelyik 1983 előtti s utáni konferencia kapcsán leírható és elmondható lenne e vélemény. Ezért hajlok arra, hogy azt gondoljam: e mozgalom jellege, a döntően jókedvből, önfeláldozásból újra és újra megszülető konferenciák **valósága** mindig is hasonló lesz, már csak azért is, mert az egy-egy konferencia szervezésekor szerzett tapasztalatok jobbra elvesznek; az újabb konferenciákat rendező új intézmények új szervezői ezért újra kell, hogy „tanulják” a konferencia-szervezést, s jobbra persze „újratermelik” annak gyengéit, hibáit is.

A XVII. OTDK az előzőhöz képest „szélszélben” zajlott. Nem hozta résztvevőit izgalomba az sem, hogy ezt „*hazánk felszabadulásának 40. évfordulójához*” kapcsolva 1985. március 15–április 15-e közötti periódusban szervezték. Ezt már az új, egyelőre „ideiglenes” OTDT szervezte, továbbra is a 70-es évek végén kialakult 12 szekcióban. Az EFT kritikai értékelése az előző OTDK kapcsán elmondottakat ismételte meg. Az olyan kritikai megjegyzés, mint hogy az alszekciókról „*szóló kiadványokat és a rezüméköteteket nagyobb részt a helyszínen kapták kézhez a résztvevők, így szinte lehetetlenné vált a mások témájában való alaposabb tájékozódás, majd a vitatás is*” – ma már nem hangzik el, mert ez az állapot az OTDK későbbi éveiben „intézményesült”.

Az OTDT újdonságként tervezte, hogy a 400 díjnyertes dolgozat rezüméit közös kötetben adja ki – ám ez végül is csupán szándék és terv maradt.

* * *

A 80-as éveknek ezt a periódusát az 1986. november 17-én kiadott MM utasítás zárja le, amely újraszabályozta a diákköröket, s rendelkezett a 112/1973-as miniszteri utasítás hatályon kívül helyezéséről.

Jó azt azért tudnunk, hogy e miniszteri utasítás tulajdonképpen már 1984 végére elkészült, amint ezt egy 1984. május 4-én kelt tervezet mutatja.

Ez arra utal, hogy az új szabályozás az 1981–83 közötti élénk viták eredményeként és erre való reagálásként született meg, valószínűleg nem függetlenül az 1981-es heves egyetemista mozgalmaktól sem, amelyek nyilvánvalóan a fennálló politikai rendszert kérdőjelezték meg, egyetemi autonómiát, tanszabadságot és nagyobb diákrészvételt igényeltek az egyetem ügyeiben.

Az, hogy a tervezet több mint két év után jelent meg jogszabályként, belső politikai küzdelmeket feltételez. Mert hát e rendelet új koordináták közé helyezte a diákköri mozgalmat, amikor megállapította: „*A TDK-mozgalom funkciója: a legaktívabb, tehetséges hallgatók önkéntes és önkormányzati mozgalma legyen*” (kiemelés tőlem, A. Á.). A rendelet a TDK-mozgalmat tehát kiemelte KISZ-től való alárendeltségéből: az intézményi TDK Tanácsokban már nem delegálhatott a KISZ képviselőt és vezetőket. Új vonás, hogy csak az OTDT és a szakmai bizottságok szintjét illetően rendelkezett, az intézményi TDK-szabályozást ráhagyta az OTDT-re és szakmai bizottságaira.

A rendelet legitímálta a már létező szakmai bizottságokat is, amelybe az intézményi Tudományos Diákköri Tanácsok delegálnak egy-egy oktatót és hallgatót. A KISZ *egyetértési* joga ugyan megmaradt, ám ez az adott környezetben csupán az elvárt politikai etikettből fakadó illem jele. A diákköri mozgalom a miniszteri rendelettel jogilag önálló életre kelt, az egyébként a gyakorlatban már létező felsőoktatási diákpluralizmus jeleként. Az a diákköri mozgalom erejére és önbizalmára utalt, hogy – mint erről már írtunk – az 1985 legelején újalakult OTDT és szakbizottságai már e tervezet alapján formálódtak, nem várva meg ennek hatályba lépését. Az a kutató benyomása, hogy az OTDT, a helyi TDK-k és az EFT koordinált együttműködése és egy alulról jövő diáknyomás a politikai vezetést jelentős eredményekre kényszerítették: *a felsőoktatásban a diákkörökre épülő autonóm diákmozgalom jött létre.*

6. A diákköri mozgalom a rendszerváltás idején

A rendelkezésre álló források és dokumentumok alapján határozottan állítható, hogy a rendszerváltás a magyar diákköri mozgalomban 1986-ban kezdődött, indulása pedig az említett miniszteri rendelethez (106/1986) köthető, mely új pályára állította át a mozgalom váltóit. Egyfelől a diákköri mozgalom és az OTDT autonómiájának deklarálásával megszűnt a minisztériumtól való szigorú alárendeltsége és a KISZ-től való politikai függés. Másfelől az Országos Tudományos Diákköri Tanács megszűnt miniszteriális szerv lenni. Egy átmeneti periódus után teljesen autonóm intézménnyé vált, amelynek többségét az őt alkotó intézményi diákkörökből delegált tagok, diákok és oktatók s mellettük a diákköri mozgalmat támogató más intézmények (MTA, OMFB, stb.) alkották.

Az is sokatmondó, hogy – mint már említettük – már jóval a miniszteri rendelet aláírása előtt, 1984 második felétől annak alapelvei alapján kezdett tevékenykedni az OTDT. A személyi változások is erre utaltak. 1985. február 11-én még Földiák miniszterhelyettes mentette fel Eőrsi Gyula professzort, az OTDT „előző években” volt elnökét, de ugyanezen év február 22-én az új elnököt, Fülöp József professzort, az ELTE rektorát, még miniszterhelyettesi javaslatra ugyan, de az OTDT választotta meg.

A miniszteri rendelet hatályba lépése után, 1987. március 17-én pedig, amikor Fülöp József rektori teendőire hivatkozva felmentését kérte, az OTDT Szendrő Pétert, a Gödöllői Agártudományi Egyetem professzorát választotta (egyelőre társ)elnökké, aki akkor már több mint egy évtizede meghatározó és ismert személyisége volt a diákköri mozgalomnak.

Szendrő Péter elnöki hozzászólásában a diákköri mozgalomban eddig nem említett új célt is megfogalmazott: a **tehetséggondozást**.

Az OTDT Titkársági teendőit a rendelet után még egy évig a Páris György vezette Tudományszervezési és Informatikai Intézet látta el. Még ők készítették elő a XVIII. OTDK-t (1987), de ezt követően a Művelődési Minisztériumban alakult meg az OTDT Titkársága dr. Csikesz Erzsébet miniszteri tanácsos vezetésével, aki az OTDT ügyvezető titkára lett.

Az OTDT állást foglalt abban is, hogy a XVIII. OTDK folyamán az összes szakmai bizottság üljön össze, rendezze sorait és válasszon új hallgató és oktató tagokat az OTDT-be. Ezen az OTDT ülésen határoztak arról is, hogy új szekciót alapítanak a **hadtudományok** számára.

Az említett OTDT-ülés a XVIII. OTDK idejére esett. A 12 szekció konferenciáira 9 városban került sor: 58 magyar és 17 külföldi egyetem és főiskola diákjai összesen 2.139 dolgozatot olvastak fel. A külföldi egyetemek esetében azonban döntően ott tanuló magyar diákokról volt szó.

Az MM által adott rendezési költségek a korábbiakhoz képest emelkedtek, elérték a 3 millió forintot, emellett az orvosegyetemek és agrárintézmények konferenciaköltségeit saját minisztériumaik fedezték.

A szekció-konferenciák beszámolóai alapján az OTDT Titkársága példás összegzést állított össze, a számszerű adatok mellett az általános érdeklődésre számot tartó problémákat is megemlítve. Először mondja ki nyíltan egy összegzés, hogy „*a rendezvényeken gyenge vagy az éppen elvárható színvonal alatti dolgozatok is helyet kaptak*”, jelezvén néhány intézmény előzsűrizésének igénytelenségét is. A bírálatok körüli – egyébként hagyományos – viták miatt az OTDT felveti: „*az opponensek és zsűrik körét közelíteni kellene egymáshoz*” – esetleg össze is vonva a két szerepet.

Említésre méltónak tartott jelenség volt az is, hogy „*emelkedett azon dolgozatok száma, amelyek valamilyen módon kapcsolatban álltak a számítógéppel*”, bár magában az új számítástechnikai szekcióban kevés volt a számítástudományi dolgozat. Néhány egyetem esetében a részvétel zuhanását regisztrálták, különösen a **pedagógiai** szekcióban volt ez feltűnő. Színvonalzuhanást eredményezett, jegyzi meg a jelentés, hogy a marxizmus-leninizmus szekcióba az ELTE egyetlen dolgozatot sem nevezett.

Visszatérő gondként említődött az is, hogy szekció-konferenciákról mindenütt hiányoztak az érdeklődő hallgatók. Először olvashatjuk azt is, hogy számos intézmény vezetése nem tartja fontosnak a TDK-munkát, s csekély érdeklődést mutat annak tevékenysége iránt.

Két szekció esetében külön vizsgálatot tartott szükségesnek az OTDT. A **számítástechnikai** esetében az alacsony dolgozatszám (41) miatt annak önállósága vált kérdésessé. A **humán szekció** ezzel éppen ellentétes problémát jelentett. A magas dolgozatszám miatt (387) szinte szervezhetetlenné vált konferenciájuk: itt a több szekcióra való bontás lehetősége/szükségessége fogalmazódott meg.

A szekció-konferenciák résztvevőit vizsgálva vélhetően sok, ma már ismert személyiség nevét találhatnánk meg. A mából visszatekintve támadhat olyan gyanúnk, hogy a 90-es évek fiatal politikus-generációjának több tagja itt jelent meg (először) országos fórumon. Mindenesetre regisztrálhatjuk például, hogy a Miskolcon rendezett állam és jogelmélet szekció politikai és jogszociológiai tagozatában, melyet Samu Mihály professzor vezetett, mutatta be *A társadalmi önszerveződés* című dolgozatát Orbán Viktor, akinek konzulense Paczolai Péter volt.

Az 1987–1989-es periódus a magyar felsőoktatás életében igen mozgalmas időszak lett. Témánk szempontjából a diákaktivitás és -politizálás dinamizmusa érdemel említést. Már az oktatói (diák)véleményezés elrendelése is igen nagy hallgatói csoportokat hozott mozgásba, a diák-demokratizmus gyors kiszélesedését is maga után vonva. Az 1988 áprilisában Veszprémben megtartott felsőoktatási diákparlament pedig már heves politizálás színhelye lett. Az ez év márciusában alakult FIDESZ vezetői által felvetett kérdések kerültek a viták középpontjába a rendőrségi zaklatás ellenére is. A diákparlament állást foglalt arról, hogy

politikai tevékenységet folytató ifjúsági szervezetek jöhessenek létre. A közben megalakult Németh-kormány és Glatz Ferenc művelődési miniszter tevékenysége pedig a korábbinál kedvezőbb körülményeket jelentett a változást akaró OTDT számára is.

A felsőoktatási törvény alapján 1987-ben újjászerveződött OTDT új irányokban igen energikusan nyitott. Megalapította saját folyóiratát, a **Diáktudóst**, melynek első száma 1987 decemberében jelent meg, 1500 példányban. Szendrő Péter elnöki bevezetője egyértelművé tette, hogy az OTDT felvállalja a TDK-mozgalomban résztvevő hallgatók **szakmai érdekvédelmét** is. Az OTDT elkészítette saját szervezeti és működési szabályzatát és véglegesen döntött a hadtudományi szekció megalakításáról. 1988-ban hosszú vita után az érintett társadalomtudományok képviselőinek javaslatára döntöttek arról is, hogy a marxizmus-leninizmus nevet törlik, s a szekció a **társadalomtudományi szakbizottság** nevet veszi fel. Az 1989-es XIX. OTDK-n már ezen a néven szerveződött a szekció konferenciája. Ide tartozik az is, hogy más érintett-érdekelte intézményekkel, az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal aktív részvételével 1988-ban részt vettek az első Országos Környezettudományi Konferencia megszervezésében.

A XIX. OTDK (1989 tavasza) előtti OTDT tevékenységből az előbb említetteken túl két mozzanatot kell kiemelni.

1988-ban arról döntött az országos tanács, hogy a fiatal, legsikeresebb diákkörösök számára **Pro Scientia** néven aranyérmeket alapítanak, amelyet a több éves diákköri munka, az OTDK-n elért első helyezés, idegennyelvtudás, a publikációk, más konferenciák és kiemelkedő tanulmányi teljesítmény alapján – a szakmai bizottságok javaslatát meghallgatva – az OTDT adományozna. Ezt először a XIX. OTDK után tervezték kiosztani. A pályázat feltételeit a *Diáktudósban* tették közzé. Az aranyéremmel együtt járó **jelvényt** az érmesek tanárai kapták.

Az aranyérmesek ügye az 1988 őszen az MTA elnökségével folytatott tárgyaláson is előkerült. Az OTDT elnöksége egy helyzetelemzést készített az MTA számára, ez lett a tárgyalás alapja. A régi idők stílusában megfogalmazott cím („Az egyetemi-főiskolai tudományos diákköri mozgalom helyzete és fejlesztési lehetőségei a tudományos utánpótlás szolgáltatásban”) ellenére is az OTDT tárgyyszerű képet adott a diákköri mozgalomról, bemutatva az alulról építkező, az önszervezés és képviselő elvére alapozódó új, most alakuló struktúrát. Tájékoztatót a mozgalom anyagi helyzetéről is: az OTDT két évre 3,5 millió forintot kapott ekkor az MM tárca Kutatási Alapjától, ami csupán kisebbik részét jelentette a felhasználható forrásoknak. A többi, mondja a beszámoló – s ez is új jelenség volt – „piacorientált szellem érvényesülését” mutatva, szponzorok keresésével kívánták biztosítani. Az OTDT, mint a beszámoló címe is utal rá, a „kaderutánpótlásra” helyezte a hangsúlyt, a fiatal, pályakezdő, „legtehetségesebb” kutatók egyfajta tudatosan vállalt érdekképviselői főrumaként kérte számukra az MTA támogatását.

Ajánlásaiban a beszámoló az **aranyérmeseket** ajánlotta első helyen az MTA elnökségének figyelmébe – pályázatok, MTA-rendezvényeken való részvétel, munkalehetőségek, az aspirantúra formájában.

Az OTDT kérte, hogy szakbizottságai kaphassanak képviselőt az MTA tudományos bizottságaiban, maga pedig ugyanezt ajánlotta fel az MTA testületeinek.

Felvetette a jelentés azt is: „*az MTA demonstratív módon is foglalja keretbe a tdk eredményeit kétévenként áttekintő Országos Tudományos Diákköri Konferenciákat. Ennek keretében kérjük, hogy már az 1989 tavaszán sorra kerülő XIX. Országos Tudományos Diákköri Konferencia nyitó ünnepségét... az MTA székházában rendezhessük meg*”. Ugyanígy a

záróülést is itt javasolták megtartani. A Szentágotthai János akadémikus vezette MTA-elnökségi ülés nyitott volt e kérdésre: azóta is hagyományosan a Várban vagy a Roosevelttéren szervezik az OTDK záróüléseket.

Ez távlatos tárgyalás volt, s az intézményes hivatalos kapcsolatfelvételen túl egy évtizedes baráti, jó együttműködés kezdete is lett.

Az önállóság a pénzügyekben is tükröződött. Először, mint erről a *Diáktudós* beszámol, a XIX. OTDK előtt tapasztaljuk, hogy az OTDT gondos számvetést és költségvetést készít, meghatározza az elosztás szempontjait, s elosztja a szakmai bizottságok között a rendelkezésre álló pénzeszközöket. Az alapvető rendezőelv a szekciókhoz beérkező dolgozatok száma volt, mindig a három előző OTDK-átlagát véve bázisnak. Az elosztás számai jól mutatják a szakmai bizottságok nagyságát. Illusztrációképpen álljanak itt a XIX. OTDK-ra előzetesen szétosztott 3 millió forint adatai:

természettudományi	400 ezer Ft
műszaki	558 ezer Ft
társadalomtudományi	246 ezer Ft
pedagógiai, stb.	334 ezer Ft
állam- és jogtudományi	125 ezer Ft
humán	502 ezer Ft
közgazdasági	281 ezer Ft
kémiai	198 ezer Ft
informatikai	72 ezer Ft
tantárgypedagógiai	283 ezer Ft

Mindezen kívül az egyes szekciókonferenciák gazdasági felelőseinek Gödöllőn előkészítő megbeszélést szerveztek. Az OTDT központi pénzalapját társadalmi támogatásból 1988-ban 1,4 millió Ft-tal, 1989-ben 850.000 forinttal bővítette, pénzét bankban helyezte el.

Egységes értékelési szempontok születtek, megalkották az egységes formanyomtatványokat, döntöttek a Pro Scientia Aranyérem odaítélésének szempontjairól. Tervbe vették, hogy a maradék pénzalapból saját alapítványt hoznak létre.

Az OTDT, miután először 1989-ben rendezett önállóan országos konferenciát, jó „gazdaként” készült erre. Még arra is jutott figyelme, hogy a Magyar Televízióval szerződést kössön 1989 januárjában. A sajtónak külön információs anyagokat készített, hogy a nyilvánosság is megismerje a diákköri mozgalmat.

A XIX. OTDK hatalmas konferencia-sorozattá vált. A 2.234 beérkezett dolgozattól 1935-t fogadtak el felolvasásra. Ebből 996-ot díjaztak, csaknem 2,5 millió forint értékben – jelezve a jelentős szponzori támogatást is.

Az MTA-ban tartott záróünnepségen adták ki először a Pro Scientia Aranyérmet, szám szerint hatvankettőt, s oklevéllel jutalmazták a kiemelkedő „diákkörös” oktatókat. Az állami, miniszteri kitüntetések és jutalmak megszűntek.

Mindenki számára evidens volt, amit a sajtónak nyilatkozó diákok is megfogalmaztak: a dolgozatokban tükröződtek a napi, aktuális problémák. Különösen szembetűnő volt ez a közgazdasági szekcióban, ahol például „*Hogyan tovább? A gazdasági talpraállás egy le-*

hetséges útja”, „Megtakarítás és infláció. Magyarország 1988–89”, „Az adóreform többoldalú megközelítése”, „A munkanélküliség okai és alakulása az 1980-as években” című dolgozatok utaltak például erre az érzékenységre.

A humán tudományi szekcióról szóló beszámoló azt emelte ki, hogy a „vonalas” témák helyett az emberközeli vizsgálódás kapott teret a történeti, néprajzi, régészeti alszekciókban.

A politikai fordulat és (rendszer)váltás jelei a nyíregyházi ünnepi megnyitó beszédeiben is tetten érhetőek, de különösen markánsan fogalmazódtak meg a novemberi záróünnepségen.

Glatz Ferenc oktatási miniszterként szólalt fel. A történész-minisztert, mint beszédében elmondta, hosszú és szoros kapcsolat fűzte a diákköri mozgalomhoz. A 60-as évek legelején tanszéki, kari, majd egyetemi diákköri titkár volt, s az ELTE-n tartott 1963-as OTDK egyik fő szervezője is. Most miniszterként emlékezett vissza e korszakra. Glatz két aktív diáktípust látott az 1960-as években. Az egyik „*a forradalmi tanokat követte, amelyeket még akkor is – meg még sajnós, most is – tankönyveinkben tanítunk...; ... ez (a típus) tulajdonképpen reggeltől estig, ha úgy tetszik – forradalmat akart csinálni..., minden nap forradalmi célt keresett az életben*”. Ám, folytatja a miniszter, „*volt egy másik típus, aki úgy gondolta, hogy a társadalom fejlődése nem okvetlenül nap mint nap-kénti világmegváltásból, hanem sokkal inkább a világ fenntartásából, emberi, tisztességes működtetéséből és irányításából áll*”.

E két típus a 80-as évek végéig meghatározta a diákmozgalmakat. Az egyik élethelelősséget – az első típus számára – a KISZ jelentette, míg a másik típus a tudomány felé orientálódott. A jövőendő 90-es évek felé fordulva, a miniszter ezt mondta: „*úgy gondolom, hogy a kilencvenes évek Magyarországon egy olyan államrendszernek és olyan kormányzati politikának kell megvalósulnia, amely szakít a proletárdiktatúra minden erőszakos formájával, amely céljai között nem a hatalmi eszközök mindenképpen való birtokbavételét tekinti célnak, amely nem a párt politikáját és a pártok politikáját fogja értékelni*”. A politika mást kell, hogy jelentsen, mondja: „*a politika ember és környezet, ember és társadalom viszonyára, a radikális demilitarizálásra, az elesett, szegény rétegek szociális integrációjára kell, hogy fordítsa figyelmét*.” S hozzáteszi: „*szakítani kell azokkal az álközösségi és mindent politikai intézménybe csomagolt közösségi eszményekkel, amelyek az elmúlt 40 év oktatáspolitikáját jellemezték... Egy olyan közösségi eszménynek, amely valamiféle emberek fölé emelt, megváltó messianisztikus eszményeket akar ráerőltetni az emberekre, nincs jövője*”. Glatz az iparkodást, az egyéni gondolkodást, az egyéni vállalkozás lehetőségét és megbecsülését sürgeti.

A záróülésen Csikesz Erzsébetnek, az OTDT titkárának beszéde hasonló „hullámhosszon” hangzott el, amikor a magyar diákköri mozgalom kritikai történetét vázolta fel:

„*A történelmi időben előrehaladva azt látjuk, hogy a tudományos jelleg, a többlettudás igénye és igényessége miatt a diákköri mozgalom megreformálásra szorult, a tömeg- és mozgalmi jelleg kiemelésére terelődött a hangsúly: az ifjúsági szövetség (a KISZ, A. Á.) mozgalma részévé akarta tenni a diákköröket. Ez az igyekezet lényegében meghiúsult. Az oktatók többsége nem ifjúsági politikai mozgalmat akart, hanem ragaszkodott a felsőoktatás tanulmányi munkájához kapcsolódó diákköri mozgalomhoz. Az ifjúsági szövetség fokozatosan lemondott törekvéseiről, s a 80-as évek közepétől egyre inkább egyetértett a szakmai, tudományos jelleg erősítésével, miközben pártfogója lett annak a demokratizálódási törekvésnek, amely a diákköri mozgalomra vonatkozó jogszabály módosítását szorgalmaz-*

ta. E törekvés lényegében az öntevékenység, önkormányzat és érdekképviselő megvalósítását akarta. Többek között tartamában arra irányult, hogy a diákköri mozgalmat elvi szinten irányító, koordináló, érdekképviselőt ellátó országos tanács ne a hivatalok embereiből álljon, hanem kapjanak benne helyet a tudományos diákkörök munkásai: oktatók és hallgatók. A követelések között szerepelt az is, hogy jöjjenek létre hivatalosan is a felsőoktatási intézmények delegáltjaiból álló szakmai bizottságok, s ezek intézzék az egyes szekciók ügyeit, döntsenek a szakmai kérdésekben.”

* * *

Az 1990-es évtized első országos konferenciái kiegyensúlyozott, újjászervezett diákköri mozgalomra utalnak. Az első három OTDK összesítő adatai a felolvasott dolgozatokról erre utalnak.

Szekciók megnevezése	XIX.	XX.	XXI.	XXII.
	1989	1991	1993	1995
Agrártudományi	187	137	166	181
Állam- és Jogtudományi	105	n.a.	64	112
Hadtudományi	112	75	76	67
Humán Tudományi	266	205	263	380
Informatika Tudományi	49	75	55	57
Kémiai és Vegyipari	94	80	91	122
Közgazdaságtudományi	152	102	145	194
Műszaki Tudományi	228	158	175	210
Orvostudományi	152	100	100	138
Pedagógiai, Pszichológiai, Közművelődési és Könyvtártudományi	167	147	135	149
Tantárgypedagógiai és Oktatástechnológiai	107	111	90	77
Társadalomtudományi	117	177	189	229
Természettudományi	199	184	212	327
Testnevelés- és Sporttudományi (1991-től)	–	28	51	50
Összesen:	1935	1579	1812	2293

Szerkesztői megjegyzés: A 2001-es kötetben szereplő táblázat adatai a *Diáktudós* című OTDT kiadányban közzétett adatok alapján kerültek javításra. Elsősorban a *Diáktudós* táblázataiban leközölt adatokat vettük figyelembe, annak hiányában a szöveges beszámolóban szereplő adatokat tüntettük fel. A 2001-es kötetben nem szerepeltek az 1989. évi, XIX. OTDK adatai, ezt kiegészítésként feltüntettük.

Az új, 1990 utáni művelődési kormányzat és az OTDT viszonya az első években nélkülözte a harmóniát. A feszültségek a XX. országos konferencia finanszírozásának kapcsán kerültek napfényre. Úgy tűnt, hogy a művelődési tárca nem vállalja az országos konferencia költségeit. Ezért az OTDT vezetői a Tudománypolitikai Bizottsággal tárgyaltak, segítséget kérve. A „tárca korábbi vezetésének együttműködő magatartása”, azaz Glatz segítése is számottevő volt, aki a *Pro Renovanda Cultura Hungariae* keretében létrehozott Diákok a tudományért Szakalapítványon keresztül – az OTDT több tagja helyet kapott a kuratóriumban – próbált segíteni, de az MTA és a többi szaktárca „a harmonikus együttműködésével” is számolhattak. Az OTDT belépett az Új Hullám Alapítvány alapítói közé, mely a tehetséggondozást vállalta fel.

Egy 1990 szeptemberében a Művelődési és Közoktatási Minisztériumban szervezett tanácskozásról közöl emlékeztetőt a *Diáktudós* 1990 novemberi száma (V. évfolyam, 3. szám). Itt csaknem az egész OTDT tárgyalt a tárca néhány vezetőjével. A minisztériumi főosztályvezető szerint, rögzíti az emlékeztető, „Az OTDT-nek saját lábára kell állnia. Legyen anyagi bázisa, ez a Diákok a tudományért Szakalapítvány lehet, ebből fenn tudja magát tartani, menedzselni meg kell tanulnia. Autonóm szervezetté kell válnia, hogy miniszteri rendelettel ne lehessen megszüntetni.”

Szendró Péter, az OTDT elnöke reagált elsőként. Úgy látta, az OTDK anyagi fedezete nincs biztosítva. Elutasította a *Diákok a tudományért* Szakalapítvány összekapcsolását az országos konferenciák és az OTDT problémáival: a szakalapítványt másra hozták létre, az erre való utalás hamis, mondta. A szakmai bizottságok elnökei is ingerülten reagáltak a főosztályvezetői gondolatmenetre, mert úgy érezték, a tárca nem kívánja támogatni őket. Voltak, akik egyenesen a TDK-mozgalom eltörlésének szándékát is felfedezték a minisztériumi képviselő szavaiban. Csurgay Árpád akadémikus, az MTA főtítkárhelyettese is hasonlóan sejtetett, mert kifejtette: a diákköröket nem szétverni kell, „a *Pro Scientia megszüntetése pedig politikai hiba lenne*”, mondta. Csurgay támogatást ígért: „Az MTA hajlandó a TDK mozgalom megmentésének segítésére”. Hasonlóképpen reagált a földművelődési és népjóléti minisztérium képviselője is.

E tárgyaláson az OTDT Titkárságának az elhelyezése is felmerült. A művelődési tárca az akkor tervezett Felsőoktatási Intézetben, a Professzorok Házában kívánta elhelyezni a titkárságot. Ez az ügy még a XX. OTDK befejeztekor sem zárult le, mint erről Csikesz Erzsébet az OTDT titkára, főmunkatárs Andrásfalvy Bertalanhoz írott belső feljegyzése tájékoztat.

Az OTDT, írta a feljegyzés, más szakmai diákszervezetekkel együtt javasolta egy Felsőoktatási Koordinációs Iroda létrehozását, amelyet a Dorottya utcában képzeltek el. Az álláspont ésszerű volt, hiszen a Professzorok Háza céljaira nem volt igazán megfelelő – s hadd tegyük hozzá, ma sem az.

Egy autonóm szakmai diákszövetség közös adminisztratív irodájáról gondolkodtak, amelyben az OTDT mellett a Nemzetközi Diákszervezetek Kamarája, a Novus Művészeti Egyesület, a szakkollégiumok képvisellete, stb. kapott volna ügyeinek intézésére jobb feltételeket.

A diákszervezetek nagy várakozással tekintettek a rendszerváltás utáni első művelődési kormányzatra, de „csak ígéreteket kaptak”, írja a feljegyzés, mely az OTDT ügyeit tág dimenzióban helyezi el:

„A rendszer stabilizálásának, az ország jövőjének érdekében a szakmai műveltséget és minőséget gondozó régi és új testületeket kellene felkarolni. A napjainkban követhető ifjú-

ságpolitika nem ragadhat le egyoldalúan a politika szó köznapi értelmezésénél, s az elmúlt rendszerben tapasztalathoz hasonlóan egy ifjúsági szervezet sem kerülhet monopolhelyzetbe. Ezért lenne az ellenpólus, a szakmai ifjúsági szervezetek felerősítése kívánatos. Ez szolgálná az ország, a magyar szellemi élet, a felsőoktatás érdekeit. Szükséges lenne az ifjúságpolitika átértékelése, a helyes arányok kialakításához pedig az állam támogatása.”

„A rendszerváltás után sokféle diák szakmai szervezet működhet, de a jelenlegi ifjúságpolitika nem biztosítja működésükhöz az alapfeltételeket. Amíg a politikai jellegű ifjúsági szervezetek kivirágoznak, addig a meglévő szakmai, politikamentes testületek a fennmaradásért küszködnek, paradox módon az összeomlás felé haladnak.” – írja az OTDT titkára.

A XX. országos diákkori konferencia záróünnepsége persze ebből a feszültségből keveset mutatott meg. Kosáry Domokos akadémiai elnök után szólt Andrásfalvy Bertalan művelődési és közoktatási miniszter. A miniszter, hogy a diákkörök jelentőségét még jobban kiemelve, némiképpen sematikus, leegyszerűsített vízióban tekintett vissza az előző évtizedek felsőoktatására, melyben a hetvenes években már komoly változások mentek végbe:

„A tudományos diákköri tevékenység akkor született, amikor érvényesültek már az egyetemek életét beszűkítő, a szabad szellem szárnyalását megölgő központi előírások; az egyetem iskola lett, ahol a tanár a kinyilvánított »szentírást« közvetítette, ahol magolni, biflázni kellett, s nem átgondolni, értékelve újratemetni a tanulásra felkínált ismeretanyagot. A tanárnak is olyasmit kellett visszavárólag megkövetelnie, amivel talán maga sem tudott azonosulni. Amikor tért hódított ez a szolgalelkűséget követelő központi irányítás, akkor ezzel szinte egyidőben, mintegy ellenerőként életre kelt a tudományos diákköri tevékenység. Mert mi veszett el ezzel a központilag kialakított oktatási diktatúrával, egyéniségektől függően más és más mértékben értéket eltipró és elvesztő folyamattal? Először is kirekesztődött a szabad szellem. Hiszen csak egyfajta tudományos vagy tudományosnak mondott ideológia jegyében volt szabad rátekinteni a természet- és humán tudományokra, a történelemre egyaránt. Nem mondhatta el mindenki azt, amit gondolt, amit hitt. Alkalmazkodnia kellett ahhoz, amit elvártak. Másodsor, ebben az értékvesztő folyamatban fal épült a hallgató és a tanár közé. A tanár védekezett, a diák félt; a tanár a magas katedráról kinyilvánított, a diák a kijelölt anyagot a könyvből megtanulta és nagy hűséggel visszamondta a feleltetés, a megmérés során. Általában nem volt élményen nyugvó személyes kapcsolat, pedig így nincs nevelés. Az ember nevelésének motorja a személyes kapcsolat; – a kisgyermek például nem azért tanul, mert tudja, hogy minden megszerzett ismeretre valahol szüksége lehet, hanem azért, mert kedvébe akar járni azoknak, akik foglalkoznak vele.” (...)

„A tudományos diákkör megmentett valamit a régi universitásban: amikor azok széthullottak, megmentett valamit a szabad szellemből, megmentett valamit a személyes kapcsolatokon nyugvó átadás szépségéből, megmentett valamit az ember tudományos tevékenységének lényegéből.

Most – talán nem túlzott reményeink szerint – elindulhatunk újra az európai értékű egyetemi élet megteremtésének útján. Úgy gondolom, a diákkörök könnyítették az idejutást, egyengették ezt az utat.”

Tulajdonképpen minden beszéd az elmúlt 40 év felsőoktatási és tudománypolitikai mérlegét vonta meg, Kosáry Domokoshoz hasonlóan kiegyensúlyozott és szigorú elemzéssel Kocsis Károly, a Magyar Rektori Konferencia elnöke is, aki maga is komoly diákkörös múltat mondhatott magáénak.

Érthető ez, hiszen a XX. OTDK volt a rendszerváltás utáni első országos konferencia, amely mérleget kellett, hogy készítsen az előző évtizedekről.

Az OTDT jelentése azonban elsősorban az 1991-es OTDK-ra figyelt, hiszen a történelmi mérlegkészítést már 1989-ben, a XIX. országos konferencia kapcsán elvégezték. Az OTDT-titkár által előterjesztett összegzés ezért inkább az 1986 után elkezdett átalakulás, nyitás előremutató elemeit, új lépéseit-eseményeit vette számba.

Mindenekelőtt arra utalt, hogy 1986 után új szekciók alakultak, jelezve, hogy a diákköri tevékenység új tudományterületeken is megjelent. Az **informatika**, a **hadtudomány** és a **testnevelési** tagozat mellett a **művészeti** főiskolák érdeklődése és az egyházi felsőoktatás megjelenése volt fontos esemény.

Az OTDT-jelentés beszámolt arról is, hogy – különösen az állam- és jogtudományi diákköri mozgalom tanárai közül – sokan vezető politikai vagy egyetemi intézményi pozíciókba kerültek. A váltás korábban bekövetkezett a volt marxizmus-leninizmus szekcióban, amely – mint említettük – a nevét is megváltoztatta. Az új szellemű szekció talpon maradt, a XX. konferencián a 194 dolgozattal együtt kb. 500 hallgató vett részt ülésen; új tagozatokkal: a *vallástörténettel*, a *tudomány- és technikatörténettel* gazdagodva.

Több szekció a dolgozatok számát illetően csökkenést mutatott: elsősorban a pedagógiai és a műszaki konferencia, nőtt viszont az informatika-dolgozatok száma. E jelenségek valószínűleg a rendszerváltás utáni érték-átrendeződést tükrözték, mely a felsőoktatásban bizonyos szakok válságával, leértékelődésével járt együtt.

A „vállalkozói” magatartásra való átállás sikerére utalt a szponzorok hosszú listája. A jelentés regisztrálta azt is, hogy művelődési tárca végül ötmillió forinttal támogatta a konferenciákat. A XX. OTDK-n másodszor került sor a Pro Scientia Aranyérem átadására. Ebben az évben 42 fiatal nyerte ezt el.

A XX. OTDK, az országos tanács szándéka szerint, megvitatta a magyar diákköri mozgalom perspektíváit, a *Diáktudósban* és a szekció-konferenciákon is kezdeményezve ilyen eszmecsere-t.

Az OTDT javasolt mindent újragondolni. Elképzelhetőnek tartotta például, hogy a szekció-keretek átalakulnak, s új formációk alakulnak ki a tudományterületek új kapcsolódásait is feltételezve. Felvetette azt is, maradjon-e a kialakult OTDT-szervezet vagy a szakmai bizottságok egyfajta konföderációként fogjanak össze a korábbinál nagyobb önállósággal, az együttműködés és különélés/különállás új lehetőségeit feltételezve, s megállapítja: „*azoknak a szakmai testületeknek lesz jövőjük, amelyek jövőt akarnak a maguk számára*”.

Felvetődött: ne változzék a rendező intézmény két évente, hanem pályázat útján nyerje el egy-egy konferencia-rendezésben tapasztalatokat szerzett intézmény a szervezés jogát. Víta tárgya volt az is: a szigorúbb, igényesebb helyi, intézményközi konferenciák után az országos konferencia már csak a legjobbak bemutatkozását szolgálja és jutalmazza, s mint a „rendes” tudományos konferenciákon, itt se legyenek díjak. Volt olyan felvetés is: a „diákkör” szó helyett találjanak jobb kifejezést (pl. „diáktudományos egyesület”, stb.). A viták végeredménye azonban azt jelezte, hogy a hallgatók, a tanárok többsége a kialakult formák és koordináták mentén kívánta megtartani a diákköri tevékenységet, erősítve a tehetség-gondozás, a szakmai diák-érdekvédelem funkcióját, megőrizve az öntevékenység, az önszerveződés alapelveit, elvárva a művelődési kormányzat elkötelezett támogatását, s feltételezve az egyetemek és főiskolák intézményes törődését is. Ahogy az OTDT-titkár jelentése írta: „*A tudományos diákköri mozgalom... jelentős eredményeket csak ott tud (és tudott) produkálni, ahol a kifutáshoz szükséges versenypályát az oktatás biztosítja*”.

A diákköri tevékenység „új pályára állítása”, ahogy az OTDT fogalmazott, a korábbi évek-évtizedek eredményeire alapozva, nagyobb szervezeti-szerkezeti, „forradalmi” átalakulás nélkül folytatódott tovább.

* * *

A diákköri mozgalom országos szintű tevékenységét szemlélve a kutató megállapíthatja, hogy a 80-as évek elejétől elinduló, olykor sistergően aktív, építő, útkereső tevékenység, amely 1986 után már a (rendszer)változást megalapozó és ahhoz alkalmazkodó szándékokat jelezte, az 1990-es évek elején folytatódott, s a XX. OTDK lezárulta után sem gyengült dinamizmusa.

1992 márciusában ült össze a megújult OTDT, mely megváltoztatta ügyvezető elnökségét. Elnök ismét Szendrő Péter professzor lett, a titkári teendőket Csikesz Erzsébet miniszteri tanácsos látta el továbbra is. Az ülésen a szakmai bizottságok elnökei mellett a szekció-konferenciákat rendező ügyvezető elnökök is jelen voltak. Itt felolvasták a művelődésügyi tárca közigazgatási államtitkárának OTDT-t és a diákköri mozgalmat méltató levelét.

A szakbizottsági elnökök beszámolói igen aktív tevékenységre utaltak. Több alapítvány létrehozásáról adtak hírt (Agráralapítvány, Pro Scientia Alapítvány, melyet az OTDT elnökségének néhány tagja: Szendrő Péter, Csikesz Erzsébet, Máriás Antal, Kövér András, Patvaros József magánszemélyként alapított).

Az aranyérmesek már készítették elő novemberre tervezett első konferenciájukat, több szakma pedig intézményközi konferenciát szervezett (élelmiszeripari, közgazdasági, környezettudományi, sporttudományi, könyvtáros hallgatók).

1992 elején az OTDT helyzete azonban még bizonytalan. Mint a művelődési tárca képviselője kifejtette az említett márciusi ülésen: *„a tárca elképzelése szerint az OTDT-nek perspektivikusan a Magyar Rektori Konferencia hatókörébe kellene tartoznia, a felügyeleti körben (pedig) az OTDT vállalja fel minden diáktudományos szervezet képviselését. A finanszírozást alapvetően a Pro Renovanda Cultura Hungariae Diákok a tudományért szakalapítványból kellene megoldani.”*

Ez az álláspont a korábban ismertetett 1991-es minisztériumi pozíciót ismétli, ami tudniillik a finanszírozás dolgát illeti – míg az OTDT továbbra is a tárca támogatását igényelte, mert a szakalapítvány e hatalmas felsőoktatási rendezvénysorozatot nem tudta finanszírozni. A rektori konferenciára, valamint a diáktudományos egyesületekre történő utalás viszont arra mutat, hogy miközben a MKM az OTDT-től valamiképpen meg szeretett volna válni – ami tulajdonképpen elfogadható szándék volt –, a diáktudományos egyesületek problémáit is az OTDT-nek „adományozta” volna.

Mindenesetre a tárca az ekkor már szervezés alatt álló XXI. OTDK (1993) számára 5 millió forintot biztosított.

Az 1993-as konferenciát már az új miniszter, Mádl Ferenc nyitotta meg a Várban. A jogtudós-professzor miniszteri megbízatása reménykeltő jel volt, ahogy beszéde is, amelyben, amint ezt az *Új Magyarország* rögzítette, *„Eötvös József miniszternek fiához, a tudós Eötvös Lorándhoz intézett soraival emlékezve a tudóslét sajátos, boldogító voltára”*.

A megnyitón – hagyományt teremtve – Csurgay Árpád akadémikus előadást tartott a tudományos iskolák esélyeiről Közép-Kelet-Európában. Csurgay a felsőoktatás évszázados ívének európai és magyar tanulságaként fogalmazta meg: „*a tehetség iskolát keres, tehetséges mestert, aki vonzza a tanulni vágyó fiatalt*”.

Az országos konferenciák a sajtó élénk figyelmétől kísérve zajlottak. A *Magyar Nemzet* a társadalomtudományi konferenciáról adott hírt, kiemelve: ezen olyan új tudományterületek is megjelentek, mint a szociális és kulturális antropológia, a néprajzi informatika és a kulturális menedzsment. Az *Új Magyarország* is e szekcióról írt, kiemelve: „*Sikerült új, a megváltozott szemléletet valóban tükröző szakmai bizottságot felállítaniuk, bebizonyítaniuk, hogy a politológia nem azonos a tudományos szocializmussal.*”

Szendró Péter, az OTDT elnöke, aki a műszaki szekció kecskeméti konferenciáját nyitotta meg, a *Petőfi Népe*nek nyilatkozott. Azt emelte ki, hogy ugyan az elmúlt rendszer a szovjet példa alapján, a kollektív kutatást szorgalmazta, de ezzel szemben „*a diákkörök szinte az egyedüli lehetőségei voltak az **elitképzésnek.***” Szendró professzor nagy vívmánynak tartotta, hogy „*most demonstratív módon is politikamentes lett az OTDK*”.

A magyar sajtó a XXI. OTDK kapcsán figyelt fel először a *Pro Scientia Aranyérmesek*-re. Az előző év novemberében lezajlott sikeres konferenciájuk, s az, hogy társaságukat is létrehozták, angol és magyar nyelven is közreadva a konferencia előadásait, egy új, fiatal tudományos elit születésére utalt. Mindenesetre az OTDT részéről az aranyérmesek megkülönböztetett figyelemben részesültek – s ezt a szakmai bizottságok fokozódó önállósága lehetővé is tette.

Kritikus mozzanat a *Magyar Hírlap* egy írásában jelent meg, amely – érzékelve a minisztérium OTDK-val kapcsolatos korábbi tartózkodását – ezt írja: „*A jelen ugyanis azt sugallja, hogy az OTDK nem egyéb, mint a felsőoktatási intézmények megtűrt (elviselt?) beltenyészete, amelyben néhány okos(kodó) diák – néhány megszállott vagy kényszerből ügyködő tanár vezérletével – egymást fertőzi tudományos(kodó) sziporkáival.*”

Az érdekes az, hogy ilyen vélekedést a sajtó (ha tehette volna) megfogalmazhatott volna 1950–53 vagy 1957–63 között – ami arra utal, hogy a (mindenkori) politika gyanakvással szemlélte a „deklaráltan politikamentes” diákköri mozgalmat.

A *Magyar Hírlap* mintha folytatta volna az 1992 márciusi OTDT-ülés vitáját. A cikk felveti egy OTDT-alapítvány létrehozásának szükségességét, s olyan megoldást javasol, ahol az országos konferenciákat „*már nem az egyetemek és a főiskolák gondoznák, hanem egy, a távolságot jobban tartó intézmény, a Magyar Tudományos Akadémia felügyelné*”.

Ez az írás jól érzékelteti, hogy valójában az OTDK-val és az OTDT végleges helyével kapcsolatos viták még nem csitultak el. Ám közben a diákkörök továbbra is élénken működtek, kevés figyelmet fordítva a „politika felhőrégióiban” megfigyelhető gomolygásokra, a széljárás változásaira.

7. Diákkörök az ezredfordulón

A *Diáktudós* 1996 (X. évf.) 2. számában esik szó arról, hogy „*az 1993. évi LXXX. – felsőoktatásról szóló – törvény szelleme ugyan lehetővé tette a diáktudományos tevékenységet, az elkészült munkák támogatását, az eredmények elismerését, de sem a tudományos diákköri tevékenységet, sem annak országos koordináló szervét, az OTDT-t nem nevesítette, így a miniszteri utasítás eltörlésével (utalás a 4/1995 sz. utasításra, mely hatályon kívül helyezte a korábban említett 106/1986. sz. rendeletet, mely eddig szabályozta a diákkörök tevékenységét, A. Á.) annak jogi és gazdasági háttere is bizonytalanná vált.*” (kiemelés tőlem, A.Á.).

Ez persze arra is utalhat, hogy a rendszerváltás utáni első demokratikus művelődési kormányzat nem kezelte rangján vagy barátságosan a tdk-mozgalmat. Kétségkívül, a diákkör „szocialista találmány” volt, mint erre Szendrő Péter, az OTDT elnöke utalt egy interjúban, s talán innen is volt az új kormányzó elit egy részéről megnyilvánuló „gyanú” (akik nem ismerték e mozgalmat közelebbről), hogy ez esetben is egy régi kommunista-szocialista intézmény „átmentéséről” van szó.

A helyzet persze tarthatatlan volt, ezért az OTDT nagy erőfeszítéseket tett, hogy a felsőoktatási törvényt a diákkörök számára kedvezően módosítsa a parlament. Az 1996-os módosítás a 32/A §-ban rendelkezett a diákkörökről és az OTDK-ról. Eszerint:

- 1) **A tudományos diákköri tevékenységet végző hallgatók és az őket támogató oktatók szakmai és érdekképviseleti szerve az Országos Tudományos Diákköri Tanács.**
- 2) **Az Országos Tudományos Diákköri Tanács feladata a felsőoktatási intézményekben folyó hallgatói tudományos tevékenység, a tudományos diákköri mozgalom országos képviselete és összehangolása, valamint az országos jellegű tudományos diákkörök szervezése.**
- 3) **Az Országos Tudományos Diákköri Tanács működését az általa megalkotott szervezeti és működési szabályzat határozza meg.**
- 4) **Az országos diákköri tevékenység támogatásának pénzügyi fedezetére az éves hallgatói normatíva országos keretösszege egy ezrelékének megfelelő összeget kell előirányzatként biztosítani.”**

Ennek az lett az eredménye, hogy „*a korábbi miniszteri felügyelet megszűnt, az OTDT önszerveződő, koordinatív szakmai érdekképviseleti jellegűvé vált*”. Működéséhez a **törvény** a hallgatói normatíva keretének egy ezrelékét biztosította. A finanszírozás tehát automatizmussá vált, s megszűnhetett az OTDT-t folyamatosan nyomasztó forráshiány. Fontos új elem volt az is, hogy ezentúl a törvény lehetővé tette, hogy a **programfinanszírozási**

előirányzatból pályázat útján a diákkörök további támogatást szerezzenek. Ennek egy részprogramja pedig kimondottan a **tehetséggondozás** finanszírozását vállalta, melynek 1997-es kerete 400 millió forint lett. Erre is pályázhattak az intézményi és országos konferenciák.

Az 1995-ös XXI. OTDK ugyan még az eredeti, 1993-as törvény árnyékában szerveződött, de a közben megalakult új kormány, illetve az MKM végül is 13,715 millió forinttal járult hozzá a konferenciák költségeihez. Ez ugyan több millióval kevesebb volt a szükségesnél, de az OTP Bank Rt. által létrehozott Fáy András Alapítvány, mely ugyancsak a tehetséggondozást állította középpontjába, több mint 10 millió forintot adott jutalmazásra az OTDT helyezettjeinek, a Pro Scientia új aranyérmeseinek és mestereinek. Sokféle módon igyekezett az OTDT takarékoskodni, például úgy, hogy elhagyták a hagyományos és költséges közös országos megnyitót.

Az 1996-os törvénymódosítás 32/A §-a szerint 1997-ben, mint ezt az akkori államtitkár-helyettes, Dinya László (maga is régi diákkörös tanár, aki miniszteriális tiszte után szakbizottsági elnökként tevékenykedett) közölte: az egy ezrelék 11,1 millió forint volt. A FEFA 3 milliót, a programfinanszírozás 7,4 milliót, az OMFB 250.000 Ft-ot adott. A honvédelmi és agrártárca 700–700 ezer forintot adott saját konferenciáinak, s két másik tárca (népjóléti, környezetvédelmi) is jelezte szándékát a támogatásra.

Az országos konferenciák költségei egyébként radikálisan emelkedtek a 90-es évtizedben. Sokáig, függetlenül az inflációtól, évi 5 milliót kapott az OTDT a művelődési tárcától; ez 1995-ben emelkedett először: a közvetlen költségvetési juttatás 8,3 millió Ft volt – miközben az OTDK összköltségei elérték a 30 milliót. Ám elmondhatjuk, hogy az ezredforduló után ez az összeg – ti. a teljes, valódi bekerülés – elérte a 100 millió Ft-ot. Ez az egy ezreléken túl az OTP Bank Rt. Fáy András Alapítványának támogatásából, a hallgatói önkormányzatok, a szervező intézmények és a sok száz szponzor hozzájárulásából adódott össze, miközben a szervezők, bírálók, a zsűrik továbbra is ingyen látták el feladataikat.

A 90-es évtized második felének országos konferencia-sorozatai tehát nagy vállalkozások voltak. Az 1995-ös XXII. Konferenciára már 2.600-nál többen küldték el dolgozataikat. Az alábbi táblázatban az összesítő adatokat adjuk közre:

Szekciók megnevezése	XXIII.	XXIV.	XXV.	XXVI.
	1997	1999	2001	2003
Agrártudományi	222	237	279	287
Állam- és Jogtudományi	94	177	210	228
Biológia (2001-től)	–	–	165	195
Fizika, Földtudományok és Matematikai (2001-től)	–	–	220	220
Hadtudományi	62	104	97	95
Humán Tudományi	422	440	333	343
Informatika Tudományi	77	80	87	106
Kémiai és Vegyipari	140	177	196	146
Közgazdaságtudományi	217	254	220	317
Műszaki Tudományi	224	268	201	225
Művészeti és Művészettudományi (2003-tól)	–	–	–	133
Orvostudományi	116	111	142	154
Pedagógiai, Pszichológiai, Közművelődési és Könyvtártudományi	192	210	189	196
Tantárgypedagógiai és Oktatástechnológiai	91	104	79	102
Társadalomtudományi	279	266	219	283
Természettudományi (1999-ig)	370	468	–	–
Testnevelés- és Sporttudományi (1991-től)	62	66	50	59
Összesen:	2568	2962	2687	3089

Szerkesztői megjegyzés: A 2001-es kötetben szereplő táblázat adatai a *Diáktudós* című OTDT-kiadványban közzétett adatok alapján kerültek javításra. Kiegészítésként a 2003. évi, XXVI. OTDK adatait is feltüntettük.

Az adatok a szekciók közötti továbbra is erős nagyságrendbeli eltéréseket mutattak. Az OTDT 1995. szeptember 20-i ülésén, ahol a XXII. konferencia tanulságait elemezték, egyetértésre jutottak abban, hogy „tovább már aligha halasztható a 14 szekció profiljának átgondolása”. A nagyságrendi különbségekben szerepet játszottak a „valamikor az oktatási rend kiemelt területei”, amelyek jelentősége azonban csökkent (pl. oktatástechnológia), s szintén csökkent a dolgozataik száma is.

Emellett átfedések is voltak: több szekció hasonló vagy azonos tagozatokat szervezett (pl. a társadalomtudományi szekcióban is volt közgazdasági tagozat). Az OTDT szerint újra kellett volna szervezni a szekciókat, hogy ezek kiegyensúlyozottabbak – és szervezhetőbbek – legyenek. Ám erős volt a megszokásokból és hagyományokból származó ellenállás, s ezért, mint az XXIII. és XXIV. konferencia adatai mutatják, nem történt változás, csupán a volt természettudományi szekció vált ketté (1999 végén), amelyek a kémiaival együtt három különálló TTK-s szakmai bizottságot alakítottak ki az évtized végén.

A létszámcsökkentés volt a célja annak a rendelkezésnek is, hogy a szakdolgozatokkal ne lehessen indulni OTDK-n, valamint annak is, hogy a PhD-hallgatók részvételének lehetőségét korlátozzák vagy tiltsák meg.

Az 1995-ös esztendő fontos új eredménye volt, hogy elsősorban Csermely Péter professzor (SOTE) szervezőmunkájaként, megszületett a középiskolás Kutató Diákok

Országos Szövetsége, amely elnyerte az OTDT támogatását. Ebben az évben már negyedszer osztották ki a Pro Scientia Honoris Causa kitüntetését az alapító irat szerint három, az országos diákköri mozgalmat támogató személyiségnek. A kiírás szerint a három díj közül egyet olyan tudománypolitikusnak adtak, aki sokat tett a diákkörökért; egyet az országos mozgalom szervezésében játszott kiemelkedő és tartós munkálkodásért; a harmadikat pedig egy műhelyteremtő tudósak adományozhatták.

1989-ben Csikesz Erzsébet, Csurgay Árpád, Kövér András; 1991-ben Máriás Antal, Patvaros József, Pungor Ernő; 1993-ban Biszterszky Elemér, Cséfalvay Klára, Tamás Attila; míg 1995-ben Dimény Imre, Kosáry Domokos és Ritoók Zsigmond akadémikus nyerte el a kitüntetését. Ezt követően 1997-ben Glatz Ferenc, Kékes Szabó Mihály és Spät András, 1999-ben pedig Kiss Ádám, Jánosi Melinda és Fried István.

Az évtized közepére már nyilvánvalóvá vált, hogy a Pro Scientia Aranyérmesek Társasága (PSAT) életképes képződmény. Az 1992 novemberében megrendezett első után 1994-ben a második, 1996-ban a harmadik tudományos konferenciájukra került sor, mindegyik vezető tudósok és közéleti személyiségek jelenlétében. Az ekkor már 193 aranyérmes fiatal közül 68-an vettek részt ezen a Debrecenben tartott tanácskozáson, s közülük 47-en olvastak fel dolgozatot. 1998-ban Szeged adott otthont negyedik konferenciájuknak, az ötödikre pedig Sopronban került sor 2000. november 2. és november 7-e között.

A PSAT ekkor már jó kapcsolatot alakított ki a közben létrejött Doktoranduszok Országos Szövetségével is. A PSAT újdonságát az adta, hogy az elkülönült szűk szekció-felolvasó ülések helyett a tudományok közös **universitas**aként tudott megjelenni. Elnyerte az MTA, valamint a művelődési tárca támogatását, képviselői pedig helyett kaptak az OTDT-ben, illetve a szakmai bizottságokban.

A PSAT önálló életre kelt, táplálója és forrása viszont továbbra is a diákköri mozgalom maradt. Kevés figyelem irányult viszont egy különleges, tematikus országos konferenciára az 1990-es években. A **környezettudományi diákkonferenciáról** van szó, amely 1998-ban Budapesten már a **hatodik** országos tanácskozását tartotta. Korszerű, jövőorientált mozgalomként lehetne minősíteni, de a különös az, hogy sem az ország diákköri közvéleménye, sem a sajtó nem figyelte fel rá. Pedig 1998-ban 43 hazai felsőoktatási intézményből 200 pályamunkát mutattak be, s működött egy „művészet és környezet” tagozata is. A konferenciákat a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium támogatta komoly díjaival. Rendje az OTDT-hez alkalmazkodott: minden páros évben szervezték. A VII. konferencia megszervezését a KLTE Természettudományi Kara vállalta. Úgy tűnik, a 90-es évek legeredetibb kísérlete – bár a figyelem fényét elkerülte – éppen e szakkonferencia volt.

A 90-es évek közepétől annak lehetünk szemlélői, hogy az OTDT, miközben a diákköri tevékenység fő koordinátora lett, korábbi, legalábbis a '80-as évek közepéig meglehetősen zárt, belterjes tevékenységét feladva kinyílt az öt környező „világra”: a felsőoktatáson, a tudományos életen túl a középfokú oktatás és részben a tudományos társaságok felé.

Saját tevékenységi formái és intézményei is megsokszorozódtak. Ehhez a tevékenységhez, ahogy korábban is, két főállású munkatárs adta-biztosította az infrastruktúrát – az OTDT-titkárt is beleszámítva: Csikesz Erzsébet, aki az 1986 utáni évtizedben Szendrő Péter elnök mellett az OTDT titkára volt. Őt Jánosi Melinda (1995–1999), majd Koósne Török Erzsébet (1999–) követte.

Ez időben a túlterhelésnek és a pénztelenségnek egyaránt jó tükrre a *Diáktudós* sorsa. Az évente három számot ígérő OTDT-folyóirat 1988-tól 1992-ig valóban tartani tudta az évi

három-három számot, ám 1993-ban csak két, 1994-ben viszont már csak egy száma jelent meg. 1995-ben ismét kettőt sikerült kiadni, de 1996-ban és 1997-ben megint csupán csak egyet-egyét. Egy „jó év” után (1998), amikor a folyóiratnak négy száma jelent meg, 1999-ben egy összevont szám, majd 2000-ben ismét két szám jelent meg. Bár itt már hozzá kell tenni, hogy 1999-től tartalmában, terjedelmében és formájában jelentősen átalakult kiadványról van szó.

Korábban az OTDT napirendi témái közt sosem szerepelt a Titkárság és az OTDT-„üzem” működése. Ezért a kutató-krónikás úgy véli, hogy a sokszínű, sokfelé ágazó tevékenység dinamikus felútása után az OTDT valószínűleg át kell, hogy gondolja irányító-adminisztratív szerepeit, vállalt tevékenységeit is. 1983 körül Szendrő Péter írta egy *Felsőoktatási Szemlé*ben megjelent írásában: *az országos diákköri mozgalom „növekedésének határaihoz érkezett”*. Az ezredforduló körül, 2000–2001-ben hasonló benyomása támadhat a kutatónak, ha a Titkárságra tekint.

A körülmények persze már mások, elsősorban a háttérfeltételek változtak meg radikálisan és éppen ezért kérdőjelek – új kérdőjelek – is ágaskodtak az új évezredbe lépő magyar tudományos diákköri mozgalom előtt.

A 90-es évek ugyanis új feltételek közé helyezték a diákköri mozgalmat. Egyik fontos új tényező az **egyházi felsőoktatási intézmények** születése és megjelenése az országos konferenciákon – különösen nagy számban a társadalomtudományokban. Miközben az állami felsőoktatásban az integrációs folyamat révén csökkent az intézmények száma, a nem-állami egyetemek és főiskolák, persze más kapcsolatrendszerben, visszaállították a magyar felsőoktatás szétaprózódottságát. Illusztrációként a humán szakmai bizottságot említenénk, ahol jelenleg hét egyházi felsőoktatási intézmény képviselteti magát.

Ezek közül legdinamikusabban a Pázmány Péter Katolikus Egyetem (PPKE) jelent meg az OTDK színpadán. Ismét a humán konferencia adatait említenénk példaként. A helyezések közül a XXV. OTDK-n (Szeged) 78-at az ELTE, 64–64 helyezést a SZTE és a KLTE szerzett meg, ám őket már a PPKE követte 42 helyezéssel, megelőzve a pécsi bölcsészkart (36). Jól mutatkozott be itt a Károli Gáspár Református Egyetem is 17 helyezéssel, megelőzve a miskolci BTK-t (16 díjazott).

Erősen befolyásolja a diákköri mozgalmat a doktori képzés egyetemekre történt vissza-telepítése is. Legtöbb doktori program, illetve doktori iskola ugyanis a felvétel feltételei között pluszpontokkal jutalmazza a TDK-munkát, s különösen az OTDK-n való részvételt és helyezést. Ez a tény érzékelhetően kiélezte a legutolsó országos konferenciákon a versenyt, s nemcsak jó irányban. A bemutatkozás, a megjelenés tiszta örömet gyakran a „várt haszon” (ti. helyezés) elmaradása, s ennek következményei miatti ingerültség, olykor a törtétes váltotta fel. Az OTDK tétje ezért – PhD-ösztöndíj – megnőtt.

A nem állami felsőoktatási intézmények megjelenése kapcsán már utaltam az állami intézmények integrációs folyamatára, melynek formai-jogi része lezárult. A tartalmi része, a belső összezsírozódás, szervesülés azonban még tart – erős konfliktusokat is keltve. Ezzel párhuzamosan az egyetemi képzésen belüli átrendeződések is zajlanak. A tudományegyetemeken az egyszakosságra való áttérés, napjainkban pedig a kétszakosságra való visszatérés; a kreditrendszerre való átállás kínjai; a szakok akkreditációival kapcsolatos bürokratikus centralizmus eluralkodása, ami már a professzori kinevezéseket is érinti, stb. – mindez arra utal, hogy a magyar felsőoktatás bürokratikus jellegű túlterheltségtől szenved, miközben hallgatói létszáma többszörösére nőtt. Ebben a környezetben kevés hivatalos figyelem jut a diákkörökre és a diákköri mozgalomra.

Tanulságos példa lehet erre a *Felsőoktatási Szemle* helyett 1991-től indult *Magyar Felsőoktatás* tartalomjegyzékének áttekintése az 1991–2000 közötti évtizedben. Ha jól számoltuk, ez idő alatt csupán három írás foglalkozott a diákköri témával (ebből egy Andrásfalvy Bertalan OTDK-n elmondott 1993-as beszéde). A mindenkori művelődési kormányzat érdektelensége miatt hiányoznak az ilyen írások? Vagy mert a diákkörökkel „nincs baj”?

A diákköri mozgalom azonban ezekben az ezredforduló körüli években sem mutat válságot, amint ezt a jubileumi XXV. OTDK előzetes adatai (2001) is jelzik: 9 városban 15 szekciókonferencia zajlott, melyre 3.500 hallgató 3.065 dolgozatot küldött be (a dolgozatok egy része mindig több szerzős). Említésre méltó, hogy először szervezett konferenciát a Pázmány Péter Katolikus Egyetem s egyszerre kettőt is (társadalomtudományi és jogi OTDK).

A diákköri munka korábbi természetere sem változott. A rendszerváltás után a TDK továbbra is „*a míveség, a megszállottság, a műhelymunka kezdete*”, amelytől idegen „*a hangoskodás, az őrségváltó retorika*”, s amely „*a lokális nemzeti szokásrendi hagyományok továbbélését jelenti*”, amint ezt Glatz Ferenc, az Akadémia elnöke fogalmazta meg 1997 novemberében a XXIV. OTDT ünnepi ülésén.

A felsőoktatási törvény 1996-os módosítása, úgy tűnik, egy fontos hosszútávú következménnyel járt. A magyar diákköri mozgalom és a mindenkori politika és hatalom viszonyát vizsgálva az elmúlt évtizedekben, láttuk, hogy a hatalom egyfelől közömbösen vagy távolságtartással szemlélte a diákköröket, amennyiben nem – legalábbis 1990 előtt – okoztak „problémákat” számára; másfelől viszont folyamatosan kitapintható volt a politikának, illetve a hatalomnak való alárendelés, alávetés, függésbe kényszerítés törekvése. Ennek lehetőségeit a 96-os törvénymódosítás erősen korlátozta, kitágítva az autonómia, az önszerveződés, de a felelősség határait is.

Ezt ismerte el és méltatta az 1998-ban hatalomra került új kormány oktatási minisztere, Pokorni Zoltán a XXIV. OTDK záróünnepségén (1999) elmondott beszédében. Írásunkban az előző évtizedekben az országos konferenciákon elhangzott politikusi, miniszteri beszédekből rendszeresen idéztünk, mert ezek sűrítetten jelenítették meg a politika és a hatalom szempontjait és elvárásait. Pokorni miniszteri beszéde abban hasonlít elődeiéhez, hogy elismeréssel szólt e mozgalomról, amely „*fenntartja a magyar tudomány legjobb hagyományait*”. Utalt arra, hogy amikor a felsőoktatásban tízezrekkel többen tanulnak, mint korábban, s évente 80–90.000 fiatal kíván bejutni ennek intézményeibe, a diákkörök tarthatják fenn „*a magas színvonalú minőségi felsőoktatást a tömegessé váló felsőoktatás keretein belül*”. Új elemként magyar miniszter beszédében először hangzott el a Pro Scientia Aranyérem átadásakor: Pokorni Zoltán ugyanis külön üdvözölte az aranyérmesek **szüleit is**, „*akik gyermekeiket kísérték el erre a mai ünnepi napra. Legyenek büszkék rájuk.*”

Az oktatási miniszter az előző évezred utolsó országos diákköri konferenciájának záróünnepségén elmondott beszédét Szent-Györgyi Albertet idézve zárta, aki a tudományos kutatásról írta: „*A kutatás nem más, mint látni, amit eddig mindenki látott előttünk, és olyanra gondolni, ami eddig még senkinek sem jutott eszébe.*”

Az 1999–2001 közötti időszakról, és a XXV. jubileumi OTDK részleteiről az olvasó a szakmai bizottságok fejezeteiből tájékozódhat. Összegzésül annyi elmondható, hogy a diákköri munka az évezredforduló után is erőteljesen, dinamikusan van jelen a magyar felsőoktatásban.

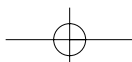
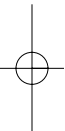
Az országos problémák közül a finanszírozási gondok és a jogi biztonság ügye megnyugtatóan alakul. Az OTDT vezetése jó partnerre talált az oktatási kormányzat felsőoktatásért felelős vezetőiben, Gál András Levente államtitkárban és Kiss Ádám professzor, helyettes államtitkár személyében.

Említést érdemel e rövid, utolsó néhány esztendőben, hogy az aranyérmesek társasága önálló tevékenysége közéleti dimenziókat kapott. Erre utalt már 1998 februárjában a *Professzorok Batthyány Körével* tartott közös tanácskozásuk a felsőoktatás, a tudományos elitképzés gondjairól („Befutás vagy kifutás” némiképpen ironikus címmel rendezték meg). 2001 tavaszán már második találkozásra került sor, ahol az új tudományos nemzedék nevelésével, feladataival, de a finanszírozás kérdéseivel is foglalkoztak, középpontban a diákköri tevékenység és a doktorandusz-képzés ügyeivel, a tehetséggondozás feladatával.

Ezen a konferencián házigazda Szendrő Péter professzor, az OTDT elnöke a normatív finanszírozás mennyiségi szempontja mellett a minőség elemét is javasolta a felsőoktatás finanszírozási rendszerébe beépíteni, utalva a diákkörök tevékenységére. Vitaindítójában írta: „*az egyetlen működő tudós legfőbb »alkotása« az új nemzedék... Az iskolateremtés az igazi produkció; alkotás maga is*”.

És a magyar tudományos diákköri mozgalom fél évszázados története tulajdonképpen éppen erről szól.

A kötet a ■ ■ ■ Magyar
Telekom támogatásával jelent meg

© Országos Tudományos Diákköri Tanács
Kiadja az Országos Tudományos Diákköri Tanács Titkársága
OTDT – Professzorok Háza

1146 Budapest, Ajtósi Dürer sor 19–21.
Telefon/Fax: 06 (1) 352-6910
E-mail: titkar@otdt.ph.hu – titkarsag@otdt.ph.hu
<http://www.otdt.hu>

Budapest, 2006